IZABRANE

Narodne pripovijetke

HRVATSKE i SRPSKE

PRIREDIO

DR DAVID BOGDANOVIĆ

DRUGO IZDANJE



Odobrio Glavni Prosvetni Savet br. 607 od 28. V. 1930. i Ministar Prosvete od 9. VII. 1930. broj SN 17886.

TISAK i NAKLADA ST. KUGLI

14247

Uspomena od

Božidara Panić

IZABRANE

NARODNE PRIPOVIJETKE

HRVATSKE I SRPSKE.

PRIREDIO

DR. DAVID BOGDANOVIĆ.

DRUGO IZDANJE

TISAK I NAKLADA ST. KUGLI
KNJIŽARA KRALJEVSKOGA SVEUČILIŠTA I JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE
ZAGREB, ILICA 30.

Uvod.

Sadržaj.

1.

O NARODNIM PRIPOVIJETKAMA UOPĆE.

Narodne pripovijetke! Komu se one od nas nijesu duboko zasjekle u pamet, kad nam ih je majka, baka ili djedo pričao za dugih jesenskih i zimskih večeri za sumračja u toploj sobi? Tko nije uživao slušajući one čudesne priče o vilama, koje stanuju visoko gore u sjajnim bijelim oblacima ili na vrletnim gorama u prozirnim kristalnim dvorima? Kome se nijesu oči orosile suzama, kad smo slušali priče o nesrećnim začaranim kraljevićima, kraljevskim kćerima i princezama, pa kako nam je opet veselo zakucalo, kad im je nenadano došao spas, a njihova se nesreća obrnula u sreću! Koga opet nije spopala jeza i drhtanje po čitavom tijelu, i tko se nije plašljivo ogledao na sve strane po mračnoj sobi, kad je baka il tko drugi okrenuo jednom pričati i o okrutnim duhovima, o vješticama i vračarama, koje kradu i jedu djecu, pa o vukodlacima, zmajevima, aždahama i o drugim strašnim nakazama, kojih je pun uzduh, puna zemlja; kojih su pune šume, pune vode... A kako smo opet srećni i blaženi hvalili Gospoda, kad se junak u pripovijetki spasao te nadvladao svoje neprijatelje i progonitelje, pa kad smo se iz pripovijetke uvjerili, da njegova snažna ruka štiti pravednika, a kazni nepravdu i zločin. Ali smo se znali više puta i onako od srca nasmijati, ma kako tužni bili, kad su nam za promjenu pripovijedali kakvu šaljivu o lukavom ćosi, o prevarenom i nasamarenom đavlu, pa o ludom vuji i prevejanoj teti liji...

Mi smo uživali u takvim narodnim pripovijetkama, a tako kao i mi uživali su u njima kroz vjekove i vjekove mnogi narodi, veliki i mali, ljudi mladi i stari... Mnoge je pjesnike kod različnih naroda tako zanijela ova velika slava narodnih pripovijedaka i njihova ljepota, da su prema njima i sami izmišljali nove pripovijetke (na pr. kod Nijemaca sam veliki Goethe, pa Tieck, Novalis, Brentano i dr.), ali nijedan nije svojim pripovijetkama onake slave dostigao kao Danac Hans Christian Andersen, pa u najnovije vrijeme švedska pjesnikinja Selma Lagerlöf svojim legendama.

Manja djeca uživaju još i danas u narodnim pripovijetkama, rado i napeto slušaju pripovjedača ili požudno gutaju pripovijetke iz knjiga, a i mi stariji, ako nam one sada možda i ne prijaju više kao prije, ipak ih se katkad laćamo, jer one nas, ako ništa drugo, sjećaju onih srećnih i lijepih časova našega djetinjstva, kad nas još nije trla nikakva briga ni strah, kad nam djetinje srce naše gorkim pelinom nije natrunilo još nikakva nepravda ni zloba ljudska...

Ali nas starije ne zadovoljava više sam užitak, što ga imamo, kad čitamo ili slušamo narodne pripovijetke, isto tako kao što nas na pr. više ne zadovoljava samo motrenje i gledanje kakve krasne pojave, recimo — ishoda i zapada sunčanoga. Mi se već pitamo, što su te netom pomenute prirodne pojave, zašto je to baš tako; mi dakle tražimo uzrok tim pojavama, pa zato se mi i čitajući narodne pripovijetke pitamo, što su zapravo te narodne pripovijetke, kako su postale, otkud u njima one silne vile, vještice, vukodlaci, zmajevi, aždahe... kad znamo, da njih uistinu nema, već samo žive u fantaziji — naroda prostoga, neobrazovanoga... I mi ćemo zato gledati, koliko se to danas može, da na ta pitanja odgovorimo, ali nam zajedno valja i priznati, da ćemo na mnoga pitanja ostati dužni odgovor...

*

Slavni Nijemci, braća Jakob i Wilhelm Grimm, koji su, kao što ćemo malo poslije vidjeti, za proučavanje narodnih pripovijedaka, osobito njemačkih, stekli neprolaznih zasluga, podijelili su narodne pripovijetke u dvije glavne vrste u M ä r c h e n i S a g e n. Prema tome je i slavni sabirač našega narodnoga blaga, hrvatskoga i srpskoga, V u k S t. K a r a d ž i ć razdijelio i naše narodne pripovijetke na m u š k e i ž e n s k e, upravo kao i narodne pjesme. »Ženske su pripovijetke« — veli Vuk — »one, u kojima se pripovijedaju kojekakva čudesa, što ne može biti (i po svoj prilici će za njih biti reč g a t k a ili b a j k a, njemački Märchen), a muške su one, u kojima nema čudesa, nego ono, što se pripovijeda, rekao bi čovjek, da je zaista moglo biti.« Ove druge »muške« pripovijetke odgovaraju posve njemačkima, koje braća Grimmi zovu Sagen, a mi bismo ih mogli nazvati p r i č a m a. Dakle dvije su glavne vrste narodnih pripovijedaka: p r i č e i g a t k e. Gatke pripovijedaju — reći ćemo još jedamput nešto točnije — takve događaje, koji se bez obzira na prirodnu i životnu istinu razvijaju pod dojmom čudesnih sredstava (čaranja, bajanja itd.) i natprirodnih bića, što ih je stvorilo sujevjerje narodno ili fantazija (a to su: vile, vještice, čarobnjaci, divovi, patuljci, vukodlaci itd.). Priča je pak pripovijedanje događaja, koji doduše nijesu zajamčeni poviješću, ali se uvijek vežu o poznato koje mjesto ili o historijsko lice ili o neko određeno vrijeme. Kraće bismo mogli reći razliku između priče i gatke, ako rečemo prema Grimmu, da je priča više historična, a gatka više poetična. Narod dašto ne poznaje ove razlike u nazivima, on i jednu i drugu vrstu obično zove pripovijetkama.

Ali mi bismo mogli u diferenciranju narodnih pripovijedaka još i dalje poći. Veže li se na pr. pripovijetka o koje historijsko lice ili historijski događaj, kojega uspomena još dalje živi u narodu, onda nastane j u n a č k a p r i č a, ako su pak predmet priči bogovi, njihove prilike i doživljaji, onda imamo priču o b o g o v i m a ili m i t, a ako se takva priča kreće na području koje monoteističke ili dogmatičke vjere (kršćanske, Mojsijeve, Muhamedove, Budhine), onda imamo l e g e n d u; ako li se priča veže uz neko osobito mjesto, imamo mjesnu p r i č u; bavi li se pripovijetka životom i prilikama životinja, onda imamo ž i v o t i n j s k u

p r i č u; ističe li se u njoj kakav moralni zakon, objašnjuje li se kakva općenita misao, kakva zasada mudrost ili životnoga iskustva, eto nam b a s n e (u kojoj mogu dolaziti kao lica i mrtve stvari). No mi ćemo se u našem razlaganju obazirati u glavnome samo na priču i gatku, osobito na ovu posljednju, jer je ona umjetnije građena, u njoj dolaze i prepleću se najrazličniji motivi, a i dulje su od priča. Ali nam valja istaknuti i to, da ova definicija priče i gatke, koju smo malo prije rekli, nije bez prigovora, te je u mnogim slučajevima teško odsjeći, da li je ova ili ona narodna pripovijetka upravo priča ili gatka.

2.

PROUČAVANJE NARODNIH PRIPOVIJEDAKA OSOBITO GATKI.

Gatka nas prenosi u vremena, koja su još prije svake povijesti, ona nas vodi u djetinjske godine čovječanstva; u njoj su nam prikazani i sve do naših dana sačuvani njegovi najprirodniji trzaji, njegov nemir, njegova okrutnost i veselje. Jedna je velika vrijednost gatke, da nam otvora dušu čovječju u onim vjekovima, u kojima nastaje ćudorede, pravo, vjera i mišljenje ili hoće da se uobliči. I nema jamačno naroda, koji bi ih od sebe gonio ili ih sasvim prezirao; nijedna vrsta književnosti nema tako veliko područje, na kojem se rasprostranila, i nijedna nema tako dug život. Prema tome postaje gatka, jer pripada svjema vremenima i svjema ljudima, jedan za povijest čovječanstva veoma znamenit prilog za razumijevanje vječnih, svagdje potrebnih uvjeta za književnost.

Temelji se gatke mogu svagdje naći. Ali različni narodi, na pr. Indijci i Arapi, imali su osobitu sklonost za gatke i osobiti dar, da već iz danih elemenata sastave nove tvorine ili da starim gatkama novim prikazivanjem podadu novu dražest i svježinu. Gatke pomenutih naroda imaju kraj općene još osobitu vrijednost za proučavanje duše narodne, za razumijevanje osobitoga načina, kojim ti narodi pripovijedaju, one nam pribavljaju novo i znamenito sredstvo, da shvatimo njihovu bit.

Da je gatka utjecala i na umjetnu književnost različnih naroda, to se samo od sebe razumijeva. No i ako se opaža utjecaj gatki u mnogim književnostima, ako i jesu pojedini književnici, osobito u Francuskoj i Njemačkoj, imitirali narodnu gatku te stvarali nove umjetne gatke, ipak se znanost nije dugo vremena njima bavila, jer ih nije smatrala vrijednima. One natprirodnosti u narodnim gatkama smatrali su prijevarom, brbljarijom, a radi svojih pouka smatrali su gatke zgodnima za školu. Tako se o gatki mislio još u XVIII. vijeku. Drukčije je mislio o narodnoj gatki veliki Goethe. On je izrekao, da je gatka mudrost, a ako je mi ne vidimo, nije to kriva pripovijetka, nego naša otupjela ćutila, a kao Goethe mislila je i tadašnja romantika. Njemački pjesnik N o v a l i s rekao je opet, da je pripovijetka najveća poezija, i tako se mislilo gotovo čitavo XIX. stoljeće. Prvi je malo dublje zaronio u značenje narodne pripovijetke H e r d e r. On veli: »Prostonarodne priče, gatke i mitologija... na neki su način

ostaci narodnoga vjerovanja, njegova osjetnoga motrenja, snage i nagona, kada se sanja, jer se ne zna, vjeruje, jer se ne vidi, i djeluje čitavom nerazdijeljenom i neobrazovanom dušom.« Time je izrečena misao: da pripovijetka nije pusta brbljarija, nije besposleno izmišljanje, nego da ona pripada narodu kao nešto, što se od njega ne može odijeliti. Što se nama čini nepojmljivo i ludo, ima da se objasni biti narodnom, koja nam se otuđila.

Temelj su postavili znanstvenomu proučavanju narodnih pripovijedaka braća J a k o b i W i l h e l m G r i m m. Prvo izdanje njihovih pripovijedaka izišlo je god. 1812. i 1814. Oni su ih objelodanili kao knjigu za njemačku kuću i njemačku djecu. Te su pripovijetke još i danas isto tako svježe i zamamljive, kao što su bile u vrijeme, kada su prvi put izišle. Braća su Grimmi u svojim pričama koješta iznijeli, što su sami čuli od svojih prijatelja i starih žena, a s njima su svezali čitav niz drugih, koje su našli u pjesmama srednjega vijeka, u knjigama XVI. i XVII. vijeka, u kojima su bile sabrane lakrdije i basne, zatim iz nekih knjiga XVIII. vijeka. Ali nijesu oni izdali pripovijetke nepromijenjene. Od različnih nepotpunih komada iz usmene predaje sastavili su oni novu priču; često su im dodali pointu na svršetku ili metnuli zgodan uvod. Priče iz pisanih spomenika preveli su iz staroga njemačkog jezika, izgladili ih, uveli ih u pravi stil priče i ukrasili ih, ako to nijesu imale, pričalačkim formulama. I mi to ne smijemo braći zamjeriti, jer se te promjene dadu istražiti, a treba priznati, da su pokazali osobit osjećaj za djetinsko i pravo.

Ako se priče Grimma za kuću i djecu isporede s drugim znamenitim zbirkama, onda vidimo, da su one još i danas najbogatija i najbolje sastavljena zbirka. Mi imademo već danas krasnih zbirki narodnih pripovijedaka, koje se sasvim priljubljuju topografiji zemlje, i takvih, koje sasvim odgovaraju zahtjevima znanosti, jer sabirači iznose priče sa svjema svojim nepotpunostima onako, kako su ih čuli. To su zbirke Kristensena za Jütland, Afanasjeva za Rusiju, Cosquina za Lotaringiju, Pitréa za Siciliju. Ali nijedna od tih zbirki nije zajedno knjiga za djecu pa opet od neprocjenjive vrijednosti za znanost, i nijedna nije tako plodonosno utjecala na znanost i umjetnost.

Braća su Grimmi nesamo svojim načinom sabiranja, nego i bilješkama svojim pripovijetkama postavili temelj naučnome istraživanju narodnih pripovijedaka. Oni su u svojim bilješkama dali račun o tom, gdje su svoje priče čuli i našli, priopćili su i slične, zabilježili su znamenita odstupanja i zajedno su naveli mnoga svjedočanstva za priče. Potom su zašli u klasičnu starinu i zaputili daleko k istočnoim narodima. Pokazali su srodnost mnogih njemačkih pripovijedaka s talijanskima, francuskima, slavenskima i ugarskima, pa i s arapskima i indijskima. Napokon su braća Grimmi izrekli mnoge misli o podrijetlu i rasprostranjenosti narodnih pripovijedaka, koje su čitave decenije vrijedile i vladale u nauci.

„Teorija Wilhelma Grimma tvrdi za narodne pripovijetke, da su posljednji stupanj, posljednja faza u razvitku prirodnoga mita, koji se u toj posljednjoj etapi najprije razvio u junačku pjesmu, a kasnije u narodnu priču. Tako je u pričama sačuvan stari kult, i prema tome se one mogu uzeti kao vrelo za proučavanje narodne mitologije. O epu veli on: »Mi ne smijemo ni u koje vrijeme pomisliti epos kao miran i svezan u jedan određen oblik. Naprotiv u njemu vlada nagon za kretanjem, za preobličavanjem, bez njega bi izumr'o ili, najmanje, izgubio bi snagu živoga djelovanja« ... »Historijski odnošaji, koji se danas nalaze u bajki, ušli su tek docnije, a tvrdnja, da su ti događaji dali osnovu, nema nikakve potvrde.« Ali tko bi držeći se te teorije točno mogao da objasni postanak kosovskoga ciklusa, priče o Hercegu Stjepanu ili o Lopudskoj sirotici? Da li bi se uopće dale bez historijske osnove objasniti Nibelunška pjesma ili španjolske pjesme o Cidu? Dalje veli Grimm: »Junaci, koje iznose pjesme u historijskoj svjetlosti, bili su prije bogovi, personificirane, simbolično shvaćene ideje o stvaranju i trajanju svijeta. Kad se izgubila svijest o tim idejama, stvorio se epos, u kome su spali bogovi na ljudske junake, a njihova djela na historijske događaje.«

No ta teorija, koja je prije veoma utjecala na proučavanje narodnoga pričanja, a koju su mnogo primjenjivali u tumačenju domaćih narodnih pripovijedaka i naši istraživači, često je i suviše puna lakovjernosti. Istina: D o d o l e, k r a l j i c e, i v a n j s k e i neke druge naše običaje ne možemo drukčije shvatiti i tumačiti nego kao starije ostatke iz našega primitivnoga i neznabožačkoga doba. Ali predaleko se ide, kad se ona pojava, da ljutit Marko Kraljević izvrne ćurak naopako, hoće da protumači kao ostatak »životinjske prirodne stare čarobne priče«, jer to je samo jedna nastrana osebina Markova, koji time jače prepada svoje protivnike. Jedna ista nastrana i kod njega nimalo neobična pojava kao i ona, da on samur-kalpak na oči namiče i kad pije, da pola pije, pola Šarcu daje. Gledati u tom nešto mitsko i tumačiti to time, pretjerano je i nepotrebno.

Pokolebano je ovo Grimmovo tumačenje spisima znamenitoga sanskrtista T h e o d o r a B e n f e y a, najviše njegovim djelom o zbirci narodnih indijskih priča (Pantsantatra, 1859.). On je ustvrdio nekoliko neoborivih istina i stvorio teoriju o seljenju priča. Prema njegovu mišljenju pripovijetke su, a naročito gatke, isprvično indijske, čim su se Indijci — premda ponajviše u kasnije doba — odužili Zapadu radi pozajmica životinjskih basana, ali veliki broj priča i gatki raširio se iz Indije gotovo preko svega svijeta. Što se tiče vremena toga širenja, to je prije X. vijeka razmjerno malo njih prešlo na Zapad — osim onih poznatih po prijevodu Pančantantre ili Kalilah i Dimnah i to valjada usmenim predanjem, koje nastaje sastajanjem putnika, trgovaca i sličnih im lica. S desetim (X.) vijekom počinje se sve više poznavanje Indije zbog neprestanih upada i osvajanja islamskih naroda u Indiji. I otada ustupa usmeno predavanje pred pismenim. Indijska zbirka narodnih pripovijedaka »Pančantantra« je iz početka budhističko djelo, koje tek kasnije gubi nešto od toga. Prvi su prijevodi nastali u Perziji, pa u Arapskoj, dakle u najbližim krajevima. Odavle se ona raširila u sve krajeve preko Grčke, Španije i Italije. Glavnu zaslugu, da se to djelo lako raširilo, imaju dvije azijske religije: muslimanska i budistička.

Kao što se vidi, ova je teorija pošla s vrlo jasnih pretpostavaka i lako se prihvaća. Krstaški ratovi, dolazak Turaka u Evropu, a ponajviše širenje arapske kulture i književnosti po Španiji, donijeli su sa sobom i sve one priče s Istoka i unosili ih u evropske narode, kod kojih su ostale i dalje ili u glavnome nepromijenjene, ili su postale svojim raznovrsnim motivima osnova za nove narodne priče. U starijoj našoj književnosti dobili smo mi Hrvati i Srbi prijevodom s grčkoga indijske priče: Stefanit i Ihnilat, Josafat i Varlaam. Sa strane je došla u našu usmenu književnost i priča o zidanju sarajevske crkve, koja nas sjeća priče o postanju Kartage. Ali tom se teorijom mogu samo da objasne priče o Edipu u tradicionalnoj književnosti našoj i neke druge. Njome se samo može protumačiti priča o Zmaju mladoženji, o dramu jezika, o Solomunu i ona prema Voltarovu Zadigu (ispor. str. 58.).

Pa ipak Benfeyova teorija ima i svojih praznina. On je previdio onu znamenitu psihološku činjenicu, da primitivni narodi na istom stupnju kulture imaju od prilike isto shvatanje, isto poimanje, jednake misli i osjećaje, ista opažanja i iste predodžbe. Čovječji se intelektualizam ne razlikuje u to prvo, nekulturno doba. Kad nalazimo pjesama o mrtvima i u nas i u Grka i u Rimljana i u Leta, to je psihološki lako objasniti. Svaki se bol izriče jaukom, i taj se onda dalje prirodno kultivira. Tu pojavu istih psiholoških momenata opazio je i naglasio prvi W u n d t, i time je ispunio ovu prazninu u Benfeyevoj teoriji. Wilhelm Wundt (u svojoj knjizi Völkerpsychlogie II.) razlaže o biti fantazije toga dubokoga i znamenitoga faktora pri proučavanju i rješavanju ovoga pitanja. Prava bit fantazije da se svesti na dva principa duševnoga zbivanja. Jedan od tih principa možemo nazvati p r i n c i p o m a p e r c e p c i j e, što oživljava, sa svojstvom da vlastito j a posmatračevo tako projicira u objekat, da se s njim osjeća kao jedno; dakle čini nesamo predmet, dok ga oživljava, jednim drugim, nego i sama sebe čini objektom. Ovaj princip ostaje u duševnom životu u svima njegovim oblicima, u svjema promjenama i razvijanjima. On vlada zornim svijetom djetinjim razmjerno još nepomućeno i probija se sve više i više i u predodžbe zreloga čovjeka. On oživljava tvorne umjetnosti od najjednostavnijega posuđa do najsavršenijih imitiranja ljudskoga oblika i drugih prirodnih oblika ili do tvorina arhitekture. On izbija najposlije i u razvoju mita od primitivnoga kulta duše pa do mitskih izradba, kojima fantazija obavija pojave historijskih religija. — Drugi je p r i n c i p o s j e ć a j n e m o ć i i l u z i j e. I taj je princip u duševnom životu u svima oblicima i na svima njegovim stupnjevima. On izbija isto tako u moći normalne patološke iluzije kao i u stvaralačkoj fantaziji umjetnika i primalačkoj onoga, koji se udube u objekte prirode ili umjetnosti uživajući estetski, i očituje se najjače tamo, gdje oni iluzorni oćuti spajaju u sebi najveće blaženstvo i najstrašniju muku, koju može podnijeti ljudsko srce u mitu i religiji.

No najviše je potisnuto Benfeyevo mišljenje istraživanjima i otkrićima engleskih učenjaka, među njima na prvom mjestu E. B. T y l o r a, a na drugom mjestu Škota A n d r e w a L a n g a. Tylor je proučavao početke ljudskoga jezika, ćudoređa i ljudske religije na cijelom svijetu. Pritom je upravo došao do nenadanih rezultata, da su najstarije vjerske predodžbe kod svih naroda uvijek jednake, tako i predodžbe o odnošaju duše i tijela, o životu duše poslije smrti, o dusima i čarolijama, o zdravlju i bolesti, o anatemiziranju životinja, o tako zvanoj neživoj prirodi. U Australiji i Africi, kod prastarih naroda Azije, kod Indijanaca sjeverne i južne Amerike, svagdje su se našla ista mišljenja, a jedan narod nije mogao utjecati na drugi. Svijet se ovim otkrićima još više divio, kad se pokazalo, da nazori kulturnih naroda, starih i novih, dovode do onih primitivnih, bespomoćnih, bojažljivih i fantastičnih nazora, i da napokon, što prikriveno a što opet neprikriveno, veliko mnoštvo njih još živi u pučkoj vjeri sadašnjosti sve do viših i najviših slojeva društva kao vjera i praznovjerje, kao bojazan i ćudoređe.

Dakle priče su svagdje nastajale. Ako se pripovijetka jednoga naroda sasvim slaže s pripovijedanjem drugoga naroda, na pr. naša s indijskom, onda ne treba odmah pomišljati na utjecaj indijske pripovijetke na našu, nego treba reći, da su jednake duševne pretpostavke s unutrašnjom pravilnošću stvorile iste tvorine. Kao što na različnim stranama svijeta pod jednakim klimatičnim prilikama nastaju iste biljke, tako je isto s pričama, jer kod istih duševnih uvjeta nastaju iste duševne tvorine. U pradavnim vremenima živjeli su narodi jednakim životom, a iz toga morale su nastati i jednake pripovijetke. Ovo mišljenje, koje je jedan od najstrastvenijih zastupnika engleskih učenjaka Francuz B é d i e r nazvao »polygénésie des contes«, ima još i danas mnogo uvjerenih pristaša.

Bit će dobro, ako ovu različnost teorija pokažemo na jednom primjeru. U njemačkoj gatki »Ružica« (Dornröschen) pada Ružica probodena vretenom u čaroban san. Naokolo oko njezina grada raste trnjak, koji rastrga svakoga, koji hoće u nj. Samo odabraniku otvora se trnje, samo on može prolaziti kroza nj i spasti Ružicu iz njezina čarobnoga sna. Braća Grimmi sjetili su se ovdje čarobnoga sna, u koji pada Brunhild, pošto je Odhin ubo trnom, koji uspavljuje, i Wakerlohe, s kojom je ona spavala, dok napokon nije došao Siegfried. — Ali još i druge sličnosti mogu se naći među Ružicom i starim nordičkim mitima. Kao Ružicu što začaraju vile (Feen), tako nordičkome Monagestu sude kod poroda Norne, i to dvije prijateljski, a jedna uvrijeđena neprijateljski. I kao što je Ružicu ubolo jedno vreteno, koje su previdjeli, te ona pada u čaroban san, tako nordičkomu bogu Balader jedna biljka i m e l a, koju je previdio, postane streljivo, koje ga ubije. Vidimo dakle ovdje čitav red sličnosti među njemačkom i nordičkom gatkom o bozima i junacima. Ako sada uzmemo u račun, da toga ima i u drugim pričama za djecu i kuću, onda lako razumijevamo mišljenje braće Grimm o postanju gatki iz germanskih »Saga« o bogovima i junacima.

Kakav pristaša Benfeyev rekao bi ovo o priči »Ružica«: Oblikom svojim, u kojem ga pripovijedaju braća Grimmi, gatka je ta zacijelo narodna, ali ona ne potječe iz naroda. Ona ima svoj književni uzor i došla je posredovanjem književnosti iz Francuske u Njemačku. Taj književni je uzor Perraultova »La belle au bois dormant«. Ova se priča slaže upravo u pojedinostima s njemačkom, sve do zlatnih noževa i viljuške za vile i do ko-

košiju, što spavaju na ražnju. Dašto francuska je priča materijalnija, ona još dublje pliva u kuhinjskim užicama začaranoga dvorca. I svršetak priče, da majka kraljevićeva probuđenu i udatu Ružicu nastoji opadnuti, ali bude raskrinkana te prima zasluženu kazan, odstupa od njemačke gatke. No ovaj svršetak nahodi se u pripovijetki, koju pripovijeda Napuljac Basile u svomu »Pentamerone«, zbirci pripovijedaka XVII. vijeka. Taj »Pentamerone« osniva se ponajviše na indijskim pričama, i stoga bismo mogli reći, da je Grimmova »Ružica« došla iz Indije. I doista ima tamo još i danas priča, koje potpuno podsjećaju na »Ružicu«. — A jedan bi pristaša Tylora i Andrewa Langa rekao: Motiva kao u »Ružici« ima svagdje. Motiv o čarobnom snu poznaju na pr. grčke i istočne gatke; ono o zavidnoj vili dolazi slično u grčkoj gatki o Meleagru [1]) a onaj o zloj maćehi poznaju sve priče na cijelom svijetu, a javljaju se već i u priči o Argonautima. Ono o previđenju kobnoga vretena moglo bi se naći, ako i ne sasvim jednako a ono veoma slično, na pr. u češkim pričama. I tako bismo mogli, kad bismo se potrudili, sastavine »Ružice« dokazati po cijelom svijetu i time pokazati, da je mogla nastati baš na ovom ili onom određenom mjestu.

Vidimo dakle, da svaka od te tri teorije — mi ćemo ih nazvati Grimmovom, Benfeyovom i engleskom — može iznijeti dokaza i vjerodostojnosti sebi u prilog, i iz toga ćemo zaključiti, kako se to mora da učini u mnogim sličnim slučajevima, da svaka ima nešto pravo, ali da nijedna nije jedino i isključivo prava. Možda bi se moglo još i dalje poći te reći: jedne jedine teorije, koja bi objašnjavala podrijetlo i bit priče, — nema. Da to razumijemo, moramo uzeti da pripovijetke nijesu jednostavne, nego da su tvorine sastavljene od mnogo pojedinih motiva. Kao primjer pročitajmo narodnu pripovijetku iz Vukove zbirke »Baš-Čelik« (v. br. 36), pa ćemo vidjeti, od kako mnogih i kako različnih je motiva ona sagrađena.

Mi dakle u istraživanju narodnih pripovijedaka moramo oštro razlikovati motiv u pričama i samu priču. A baš na tu razliku istraživači kao da su često zaboravljali. Poteškoća je velika u tom, što je broj motiva veoma velik i što su se motivi time, što su se opet iznovice pripovijedali, tako promijenili, da ih često ne raspoznajemo. Poteškoća je još veća, ako od pojedinih motiva prijeđemo na čitave priče, jer nam se priče prikazuju u veoma velikom i neograničenom šarenilu bez ikakva zakona u svojem sastavu, uvijek se motivi upleću jedan u drugi i jedan na drugi, uvijek putuje jedna priča k drugoj. I najiskusnijega istraživača smeta ona vječna promjena, koju je Benfey zgodno isporedio s kaleidoskopom. Jedna engleska istraživačica Miss Cox našla od prilike 300 varijanata priče o pepeljuzi.

No samo sabiranje varijanata omogućuje samo povijest jedne gatke, omogućuje samo poznavanje njezine rasprostranjenosti i putova, koje je prevalila. Povijest gatke naučila nas je razumijevati tvorbu priče, njezin

[1] Kad je Meleagru, silnom junaku, koji je ubio kalidonskoga vepra — pripovijeda grčka priča — bilo sedam dana, dođoše suđenice (Moirai) te mu prorekoše, da će umrijeti, kada izgori klada, koja je upravo gorjela na ognjištu. Stoga majka njegova uzme kladu s ognjišta i metne je u ormar. Kad se jednom majka rasrdila, što joj je Meleager ubio braću, zapali ona kladu, te Meleagar umrije.

put od zemlje do zemlje, pa uzroke s kojih se razdijelila i nanovo sastavila. No ovaj je posao tek započeo, materijal je tako nepregledan, tako zapleten i tako još malo iscrpen, da će nam izmaknuti mnogo koješta, što držimo za tvrdu istinu.

U nazorima braće Grimma bilo je to kobno, da su zaveli nasljednike svoje, da po volji odrede nesamo germanske bogove i mite, nego i da otkriju mjesec i sunce, noć i dan, proljeće i zimu u čednim bićima gatke i time su samo pokvarili i uništili smisao za jednostavno, djetinjsko, pradavno. Benfeyevo mišljenje, ma što mi rekli protiv njega, bilo je veoma spasonosan ustuk tih fantastičnosti. Njegovo je mišljenje postavilo priču usred činjenice književnoga života i promatralo je priču ne kao tvorinu nekakvoga tajnog podrijetla, nego kao književnu od ljudi promijenjenu tvorinu. Ono je također pomaklo područje istraživanja gatke jako na istok. Englezi pak svratili su pogled u najstarije vrijeme zbiljskoga čovjeka i upravili ga preko čitavoga svijeta.

3.

IZVORI I POSTANJE NARODNIH PRIČA I GATKI.

U indijskim gatkama od Saktiwege ima jedna djevojka svijest, da je samo njezino tijelo vezano o ovu zemlju, a ona sama da upravo počiva duboko dolje u jednom začaranom gradu, i zato smije da pripada samo onome, koji u taj grad provali i ondje je oslobodi. To je upravo prekrasno smišljeno: što ovdje na ovom svijetu od mene, drugima vidljivo, živi, samo je tijelo moje; moje pravo ja počiva samo u dalekom, zlatnom, čudesnom svijetu, o kojem imademo samo tajnu i nejasnu slutnju, te moram ići samo za onim, koji nađe moju dušu. — Ova se misao osniva na motivu o začaranom snu, da jedan čovjek godine, decenije i vjekove spava pa se onda opet može probuditi. Ovaj začarani san nalazimo u gatki Ružici. Snjeguljici i dr.

Ovaj motiv ima svoj uzrok u pradavnom mišljenju, da duša može u snu ostaviti tijelo i sama zase čudan život provoditi. I duša se može na dugo vrijeme odijeliti od tijela, a tijelo zato ipak, premda bešćutno i u nekoj vrsti spavanja, dalje živi. Što smo mi ovdje otkrili iz mišljenja o začaranom snu, to su odista najstarije misli naroda o tijelu i duši, o spavanju, sanjanju i smrti. Doživljaji sna i budnosti imaju prema tome jednaku zbiljnost. U čovjeku živi sjenovita stvar — duša, ona je u tijelu zatvorena, dok smo mi budni. Ona ostavlja tijelo, dok mi spavamo, bludi slobodno unaokolo te ima osobite doživljaje, a to su sni ili sanje. Napokon se ona sasvim i zauvijek dijeli od tijela, i onda je čovjek umr'o, — Do ovih predožbi vodi primitivno promatranje života sasvim samo od sebe. Osim toga one sasvim jednostavno i bez muke objašnjuju čovjeku ono, što je najpotrebnije, da mu se objasni: svezu budnosti i sanjanja, života i smrti. Zato se i nalaze na čitavom svijetu kod najprimitivnijih i kod starih kulturnih naroda, i zato žive još i danas. Njemački narodi već su rano pripovijedali, a pripovijedaju još uvijek ovu predožbu o duši i tijelu kao gatku. Čovjek umre, iz usta mu

izađe nekakva životinjica, zmija ili lasica ili miš, katkada i dim. Životinjica dotrči natrag u usta onoga, što spava, on se probudi i pripovijeda kao san, što je životinjica doživjela.

Za život primitivnoga čovjeka i za postanje priče znamenito je mišljenje, da su doživljaji sna jednako zbiljski kao i doživljaji danji. Treba da se ovdje istakne, da je vjera u proročku snagu sanja bila bezuvjetna kod starih kulturnih naroda Babilonaca, Egipćana, Židova. Pomenut ćemo samo, da je jedno vlastito ime u babilonskom jeziku značilo: »Vjeruj snima«, a kao osobit primjer mjesto mnogih drugih neka nam bude poznata pripovijest iz Biblije o Josipu, koji je svoje osobito mjesto kod Faraona zadobio samo time, što je umio pravo da objasni sanje. Kako je baš danas vjera u sanje velika u narodu, dokazuju tisuće i tisuće sanovnika raširenih po čitavom svijetu. A lako je razumjeti ovu vjeru u sanje. Primitivan je čovjek sujevjeran, plašljiv u mišljenju i lijen misliti, pa stoga odmah i vjeruje u sanje. Osim toga se kod primitivnoga čovjeka ne dijeli tako točno zbilja od sna. Čitav je život divljaka neprestano sanjanje, pola budnost, pola spavanje, u kojem sni najlaglje postaju i najteže se dadu razlikovati od zbilje. Treba još pomisliti, da primitivan čovjek cijele dane uzalud traži hrane, a onda nezasitno pliva u obilju. Ali obadva stanja, post i glad kao i presićenost čini spavanje tihim, nemirnim, sličnim bdjenju i puno je sanja. Dašto i među primitivnim ljudima ima veoma živih i čudesnih sanja. Ako se pripovijedaju, uvećavaju se neprestanim ponavljanjem, te sami od sebe padaju u smiješno ili čudesno i pjesnički uzvišeno.

Ako hoćemo iz gatki da izvadimo motive sanja, moramo uvijek da polazimo od predodžbi u snu, koje su poznate svjema onima, koji sanjaju. Ali ne smijemo uzeti liječničko tumačenje sanja, nego jednostavan opis tih sanja. Vrlo vrijedna nadopuna tomu mogu biti opisi, što su ih pjesnici iznijeli o svojim sanjama. Katkada nose i same gatke obilježja, koja nam nesumnjivo dokazuju, da su motivi morali nastati od sanja. Pripovijetka o »Riđobradu« pripovijeda, da je ženi, kad je stupila u zabranjenu sobu, ispao svežanj ključeva od straha iz ruke i pao na zemlju u zdjelu punu krvi. Ona hoće da ukloni od zdjele krvavu mrlju pa briše i briše, ali krvava mrlja ne će da nestane. Taj strah, ti neprestani i zaludnji pokušaji zacijelo su se najprije doživjeli u snu, odavle su došli u gatku, a dolaze i u drugim pričama. O pokušajima, koji se neprestano i uzalud noću ponavljaju te postaju smiješnima, zna i gatka o »zaboravljenoj nevjesti« (Die vergessene Braut). Ona daje svojim proscima zadaće, koje se ne mogu izvršiti; jedan zaključa vrata, ali se ona neprestano otvoraju; drugi hoće da ugasne svijetlo, ali ono uvijek iznova plane; treći hoće da čvrsto drži rep teleta, a ovo juri s njim preko brda i dolina, a da se on ne može osloboditi. Upravo ovaj posljednji motiv, da se neko ne može osloboditi predmeta pa opet da svi, koji se za nj uhvate, ostanu na njemu kao prilijepljeni; jednako motiv, da čarobnjak nekomu kaže, da čvrsto ostane na stolcu ili stolu, veoma često kini i muči ljude u gatkama. Mi ne možemo ovaj motiv bolje objasniti, nego da rečemo, da je uzet iz sanja, koje nas više puta sasvim sličnim osjećajima tjeraju do očajanja, dok zajedno osjećamo smiješnost našega položaja.

Neizvršljive **z a d a ć e**, koje dolaze u snu, poznaju gatke čitavoga svijeta. Najstarija čini se da je o Danaidama, koje imaju vodom da napune probušen sud probušenim sitima. Naše novije evropske gatke traže isto, i čovjek mora, da zadobije dragu ili drugu kakovu dragocjenost ili poradi druge kakve kušnje, sitom da isprazni jezero, on mora — kao što već siromašna Psihe u Apulejevoj priči i kao naša Pepeljuga — iz neizmjerno velike hrpe najrazličnijega žita da odluči pojedine vrste, mora da drvenom sjekirom čitavu šumu isiječe za jedno poslijepodne, on pokuša, a sjekira se — a to je zacijelo motiv iz sna — kod prvoga zamaha savije. Motiv iz sna bit će i to, kad se pripovijeda, da su zadaće izvršile vile ili životinje spremne za pomoć.

S tim neka se isporedi, što Homer pripovijeda o Tantalu u podzemnom svijetu, gdje također sve prolazi mimo Odiseja poput sjena. Tantal, stojeći do brade u jezeru, poseže za vodom, ali ona odmah presahne, čim je hoće da pije; on hoće da zahvati krasne plodove, što upravo nad njim vise, ali oni uvijek izmaknu njegovoj ruci. I zapadne priče poznaju slično: one znadu za začarano drvo, kojega se plodovi sami od sebe podaju ruci dobre djevojke, dok ruke zle djevojke za njima uzalud posežu, i plodovi uvijek izmaknu njihovim rukama. (Isporedi »Vampir« br. 10.). U jednoj pripovijetki netko ima da iznese mrtvu pticu, ali ona uvijek, čim pruži za njom ruku, iznenada oživi i odleti. — Još su strašnije od muka Tantalovih muke, na koje su osuđeni Titije i Iksion, a i to su zacijelo bile isprva muke sanja. Titija u Homerovoj Odiseji neprestano kljuje jastrijeb, a on ga ne može da otjera. Iksion je rukama i nogama pribijen na kotač, na kojemu se neprestano neizmjernom brzinom kreće, a ne može da se oslobodi. — Francuski ep o Guinglainu opisuje put k nekom dvorcu: vidiš zorno, da se moraš upravo diviti, kako se sanja mijenja u gatku. Guinglain prestupi zapovijed, da ne će vidjeti jednu gospođu. Najednom se nađe usred uske daske, on osjeća, kako mu snaga popušta, viče u pomoć, da visi na daski, da će se utopiti i da se ne može dulje držati: dođu i nađu Guinglaina, kako je obim rukama zgrabio motku, na kojoj je sjedio jedan kobac. Svi se smiju. — Drugi put misli Guinglain, da na glavi i leđima mora nositi čitav strop dvorane; opet zove u pomoć, i nađu ga s vanjkušićem na glavi.

Od neizvršivih zadaća još su neugodnija **p i t a n j a**, na koja se ne može odgovoriti, a kojima nas gatka plaši. Onome, kojemu daju pitanja, obično se kaže, da će ga zadaviti ili da će mu glavu odsjeći, ako ne bude znao pravoga odgovora. Sjetimo se samo priče o Edipu i Sfinksi pa o okrutnoj princesi Turandot. U jednoj indijskoj gatki zadana su nekom kralju 24 pitanja, i toliko mu puta prijete smrću, ako na ova pitanja ne odgovori po svojem najboljem znanju i uvjerenju. Sva ta pitanja i strahote odigravaju se noću. Drugi oblik istoga motiva pitanja nalazimo u pričama i gatkama, koje pripovijedaju o dusima, kako traže od nekoga čovjeka nešto nečuveno. Duhovi se neprestanim pitanjima zadržavaju, dok izađe sunce, a onda se duh raspline ili se s kakvom kletvom izgubi ili okameni; t. j. ako govor priče prenesemo u zbiljnost sna: kad noć prođe i sine jutarnje sunce, prestane san, i dusi sna izgube svoju moć.

Za oznaku je sna karakteristično **o b i l j e d o ž i v l j a j a**. Pomislimo samo na onaj znameniti san iz vremena revolucije, u kojem je jedan čovjek sanjao, da je i on među Robespierovim osuđenicima, da su došli stražari, da su ga izvukli iz kreveta, vukli preko ceste, da ga prate sažalni i preplašeni pogledi, da ga je krvnik zgrabio, guillotina pala na nj

— kadli se probudi i spazi, da je gornji nakit s njegove postelje pao na njegova leđa, a to je proizvelo osjećaj, da je pala na nj guillotina, i iz ovoga kratkoga osjećaja nastao je dugi, strašni san.

Ali san ne zadaje nam samo beskonačan i strašan strah, san sam daje i nepoznata nadzemaljska b l a ž e n s t v a, on nas vodi te lebdimo i letimo nad svijetom gore u nebo, on nam smiješeći se, rekli bismo, otkriva ljepotu, o kojoj smo u životu imali samo tamnu slutnju, on nam daje glasove nečuvenoga blagoglasja i vodi nas u sve radosti i užitke raja. Ali, dok nam se čini, da muke u snu ne će nikada prestati, san ne da, da dugo boravimo u blaženstvu: brzo se probudimo, te nam se zbilja čini više puta još više pustom, bezutješnijom i očajnijom negoli ikada prije.

I gatkama, koje nam lako i zamamno crtaju krasote raja, koje nas vode na ostrva blaženika i u krajeve, u kojima daleko od svijeta zaboravljamo na nj, zacijelo je san podao najsjajnije boje. Kao primjer neka nam služi njemačka gatka o »Marijinu djetetu« (Marienkind). U njoj se pripovijeda, kako je majka Božja jednom djetetu pokazala sve krasote neba, ali mu je zabranila, da samo jednu odaju ne smije vidjeti. Ono ipak uđe u nju, a majka Božja za kazan, što je dijete prestupilo zapovijed i što ne će da to prizna, otjera ga s neba, te se dijete nađe golo i boso na zemlji. I tu se mogu razabrati obrisi sna: san upravo dovodi čovjeka u raj, daje mu kušati slasti raja, i isti ga san baca opet dolje na zemlju. — Objasniti još samo treba motiv o zabranjenim vratima. Njegovo je umjetničko značenje jasno: motiv treba da opravda oštrinu kazni izgona iz neba, koji bi se mogao činiti preokrutnim, kad bi se dogodio bez razloga, stoga se on pooštrava time, da dijete nesamo prestupljuje zapovijed, nego svoj prijestup još i taji. Motiv bi se mogao možda objasniti i iz primitivnih nazora, da bi ljudi, koji su u raju, rad zauvijek ostali u njemu, pa se zato u raju nečega dotaknu, da uvijek ostanu u njemu, isto tako kao što Prozerpina pripada podzemnom svijetu, pošto je pojela jabuku podzemnoga svijeta. Neobična je i šutnja djevojke u ovoj pripovijetki, koja se ovdje tumači kao zatucanost, ali jamačno ima stariji i dublji razlog. Kao razlog možemo uzeti mučaljivost sna, jer se često mučimo u snu, kao da hoćemo nešto govoriti, a ne možemo. Ali je možda ova mučaljivost u svom isprvičnom značenju i zavjet; stari naime vjerski propisi nalažu onima, koji hoće nešto od bogova da postignu, i mučanje. U jednoj gatki sestra, koja hoće da spase svoju braću pretvorenu u labudove, može taj spas postići samo dubokim mučanjem, koje godine i godine traje.

Čudesnim carstvima na zemlji i onkraj zemlje često se u gatkama dodaje osobiti p r i l a z, koji može da nađe samo malo odabranika. Ta svima nama su poznate stare priče iz staroklasičnoga svijeta o ulazu u podzemni svijet. Nove priče i gatke znadu pripovijedati, da su djeca rođena u nedjelju samo jednom našla prilaz, ali da su sabirajući blago, na koje su naišla, zaboravila na »najbolje«, a neki im se podrugljivi glas nasmijao, te nikada više nijesu našli ulaza u čudesno carstvo. Što nam ove priče ovdje pripovijedaju kao melankoličnu poeziju, jamačno je također samo staro iskustvo, da lijepe sanje samo jedamput sanjamo, i da nam sve umijeće, kojim bismo ih htjeli natrag dozvati, ostaje uzaludno.

Ako se sjetimo onoga, što smo prije pomenuli, da je naime sanja često bila početak priče, kako je iz one sanje postala mila i strašna, duboka i ozbiljna poezija, onda nam je jasno, zašto nas često gatka vodi u n o ć, zašto se prokletstvo i spas često događa noću, zašto u noći pada životinjska odora sa začaranih kraljevića, zašto moraju junaci svoje kušnje noću da izvrše, zašto ih to baca često u silne nevolje i neprilike, zašto se ne mogu od sna da obrane, zašto svitajući dan rastjerava duhove te čovjeka mučenoga oslobađa. Noć i prilike noćne provlače se

tamno i tajinstveno kroz toliko naših gatkih, te nam se čini, da su one noćne prilike najkarakterističnije u pripovijetki, da su zajedno najrealnije i najnerealnije. Dašto čudesne i fantastične sne imaju najviše ljudi živahne fantazije i veće osjetljivosti i prihvatljivosti, pa ovi i znadu svoje sne živahno i napeto pripovijedati. Ljudi, koji ovako lako primaju san te imadu i živahnu fantaziju, ljudi, koji su bili senzibilniji i razdražljivijj negoli drugi i koje su doživljaji snažnije uhvatili, kojih je fantazija bila pokretnija, bili su obično č a r o b n j a c i. Zvanje je njihovo često prelazilo od oca na sina ili ostalo upravo kod neke porodice; tako je kroz generacije prihvatljivost bila veća.

Čarobnjaci nijesu čekali, dok im san otkrije svoja čudesa; oni nastoje stanje sna proizvesti umjetnim načinom; oni nijesu dopustili, da njima obladaju vizije sna, nego oni snima da obladaju i da takvim umijećem prirodno uvećavaju tjeskoban strah, što su ga ljudi pred njima i onako osjećali.

Ova stanja nalik na san i ona, koja nadmašuju vizije sna, različni su narodi nastojali da postignu na različan način. Jedni dolaze do sanja dugim postom, gladovanjem, životom u pustinji i u šumi, jer je čovjek u pustinji najviše odan fantaziji i tamo ona najlaglje dobije vlast nad nama, i jer je šuma puna strave i tajna. Drugo sredstvo, koje su osobito istočnjaci poznavali, a koje su i stari Grci rado upotrebljavali, bilo je udisanje omamnih plinova i para, a osobito h a š i š a[1]). Jedan liječnik, koji je dugo vremena živio u Perziji, pripovijeda o tom ovo: osobito djelovanje hašiša jesu vizije i ćutilne varke, oko omamljenoga vidi drukčije, a uho čuje drukčije. Jedan mali kamen na putu pričinja mu se kao golema pećina, koju hoće da prekorači; mala struga kao široka rijeka, te on traži lađu, da ga preveze na drugu obalu. Ljudski glas zvoni mu kao grmljavina u uhu, misli da ima krila i da se može uzdignuti nad zemlju. — S tim vizijama neka se isporede čarobna umijeća, koja priča i gatka iznose na mnogim mjestima. Jedna djevojka pozna, da čarobnjak ne drži u ruci, kao što ljude vara, veliku gredu nego laku slamku. Čarobnjak se osvećuje: on prenosi svoje čarolije na djevojku i opčini je, da vidi pred sobom veliku rijeku. Ona digne haljine, da prođe kroz deruću vodu, kadli prestane čaranje, i ona stoji postiđena, a ljudi joj se okolo grohotom smiju[2]). U jednoj gatki rasprostranjenoj po čitavom svijetu pripovijeda se, kako je dvoje ljudi, od kojih se jedno razumije u čarolije, pobjeglo iz kuće jedne nemani; ova ih progoni, ali bjegunci bace iza sebe komad drveta, i od njega postane šuma. Kad im se neman opet približi, progonjeni opet bace za sobom kamen, i on postane golemo brdo, a kad posljednji put vide progonitelja, bace za sobom kaplju vode, koja nabuja u veliko jezero, u kojem se grdoba utopi.

Srodne su ovim stanjima paroksizma pojave bolesti i ludosti, koje se javljaju kod starih istočnih i zapadnih naroda, a o kojoj se sežu vi-

[1] Njega priređuju na Istoku od konoplje il bolje od njezine smole pa ga ili puše kao duhan ili ga žvaču i gutaju u malenim zrncima.

[2] Ta priča nahodi se i u »Gorskom vijencu« Petra Petrovića Njegoša.

jesti u Njemačkoj i Rusiji ća u XVII. i XVIII. vijek, a od koje još i danas pate istočni narodi. To je tako zvana werwolfska bolest[1]), t. j. bolest, u kojoj ljude iznenada obuzme predodžba, da su vuci ili medvjedi ili pantere ili psi, a koji se i vladaju kao te životinje pa u svojoj bjesnoći lutaju naokolo strašno urličući i navaljujući na prolaznike. Ovakva bolest znala je katkad obuzeti čitava mjesta, i to je bilo uzrokom, te se počelo pomišljati, da su ljudi, koji boluju od takve bolesti, za neko vrijeme ukleti i pretvoreni u takve životinje. Tako eto razumijemo motiv proklinjanja u mnogim gatkama.

Primitivni je čovjek očito promatrao i život i oblik i glas životinja isto tako kao i osebine drveća, cvijeća, a pritom je razmišljao o svemu, što mu se činilo čudnovato i zagonetno. I osebine prirode udarale su mu u oči, osobito one, za koje je razabrao, da se uvijek jednolično ponavljaju, kao promjene dana u noći, izlazak i zapad sunca, ali i o onom, što je bilo neobično, neugodno. To razmišljanje nije doduše dugo trajalo, nego onako kao kod djece; pažnja divljakova nije ostala dugo kod jednoga predmeta, nego je odmah skakala k drugima. On je zadovoljavao svoju radoznalost malim pripovijetkama, te je sebi rado i mnogo o tom pripovijedao. U tim je malim pripovijetkama nastojao, da sebi koješta o prirodi objasni, pa zato ih je i nazvao Oskar Dähnhardt, koji je prvi priklonio pažnju toj vrsti pripovijedaka, »Natursagen«. Mi bismo ih mogli nazvati pričama o prirodi.

Potreba objašnjenja silan je duševni nagon u čovjeku. On traži uzrok pojavama i njihovim svezama, on traži odgovor na tisuću pitanja, koja mu odasvud iz svijeta i života odzvanjaju, a kao najviši se stepen ovoga razvila religija i znanost. I duh naroda ima ovaj nagon za istraživanje. Poput djeteta, koje hoće da zna »zašto«, uzrok različnim stvarima, i narod hoće da nađe odgovor na životnu zagonetku, pa i sam se surovi način mišljenja primitivnih plemena ne zadovoljava time, da gotove činjenice samo onako primi; on hoće da vidi, što je za tim, i uzroke, sile, bit i jezgru. Prije svega je priroda, koja podražuje razmišljanje. Narod je poznaje, čitav njegov unutarnji život zavisi od nje, on ima fini talent za promatranje, on s velikom pouzdanošću razabira baš one biljege osobito životinja i biljki, koje najviše izbijaju. Dabome njegovo se opažanje seže tako daleko, koliko i njegovo općenje s njom, te praznovjerna bojazan, jednostavnost srca i nedostatak suđenja pomućuju mu katkad pogled. Ali se s druge strane moramo diviti obilju promatranja oštrih, domišljatih i punih ljubavi; ima mnogo i mnogo različnih stvari, o kojih vrstama i obliku neobrazovan i neuk čovjek može bolje suditi negoli učen. Od ovoga poznavanja prirode samo je malen korak do objašnjavanja prirode.

I tako su eto iz promatranja prirode nastale mnoge male priče, kojima se objašnjavaju priroda i njezine pojave. Priča o prirodi imaju svi narodi, a najbogatiji su njima Indijanci, koji su još danas djeca prirode. Te je pripovijetka o prirodi sredovječna kršćanska crkva umijećem, kojemu se moraš diviti, domamila k sebi i svezala ih s poviješću Spasiteljevom, preodjenula ih u ruho duhovno, te je narod njeguje u oplemenjenom obliku, koji im je crkva dala.

[1] Werwolf, njem. riječ = čovjek, koji se pretvara u vuka (Wer od lat. riječi vir).

Veoma je omiljela knjiga bila u srednjem vijeku Psysiologus, koja je nastala negdje u prvoj polovini II. vijeka u Aleksandriji. Veoma je bila raširena i prevedena u mnoge jezike u stihovima i prozi, a nalazimo joj tragova i u sredovječnim južnoslovenskim književnostima. U njoj su se objašnjavale mnoge osobitosti poznatih i stranih, običnih i čudesnih životinja, i mi svega toga ne bismo mogli razumjeti, kad ta knjiga ne bi imala svoje korijenje u prastaroj i vazda novoj potrebi za pričanjem i objašnjavanjem o životinjama.

Ali dabome mi ne smijemo misliti, da su se sve priče razvile ili da su postale iz predodžbi u snu, iz sanja i smrti, iz vjerovanja u duše, iz vjere u živu prirodu ili iz posmatranja prirode. Svakidašnji život svakidašnji ljudi imali su svoje osobine, koje je čvrsto čuvalo predanje i pjesma. Ako se koji čovjek odlikovao svojom neobičnom razboritošću ili svojom neobičnom ludošću i neobičnom nesrećom, živjela je uspomena na to i kod poznijih, uvećavala se i umnožavala. Na ovakve je ljude prenošeno mnoštvo ovakvih pripovijedaka, i nije se mnogo pazilo, da li baš iznajprije njima pripadaju ili ne.

Ne smije se zaboraviti, da su već najstariji narodi u svojim pričama uživali u stvarima, za kojima su osobito čeznuli i željeli ih, rekli bismo poželjnim stvarima, a koje ipak nikad u životu nijesu postigli. One pričaju na pr. o stolovima, koji bi se uvijek sami od sebe pokriti pečenjem, koje se nikad nije moglo sasvim pojesti: o životinjama, koje su uvijek nosile zlato, i sličnim dragocjenim stvarima. Priča o zemlji, po kojoj teče med i mlijeko, a u kojoj su već i stari Grci uživali, potječe otud.

Gatka pripovijeda često o djeci, koju su otjerali u šumu i predali je tako smrti. Jedan sluga dobije nalog, da im srce izreže i da ga kao znak, da ih je pogubio, donese zloj materi. Ili događa se i to, da istom rođenu djecu polože u škrinju i postave je u vodu, neka ih nosi sa sobom. Izlaganje djece bio je daleko rasprostranjen običaj, a nije bio samo kod Spartanaca. Tome izlaganju često je uzrok, — već u grčkoj priči o Perzeju — što je neki kralj preplašen proročanstvima. Upravo dijete, koje on daje izložiti, prijeti njegovu životu i državi. Dašto proročanstvo se i sudbina ispuni, ma čega se kralj protiv njih latio.

Junaci u pričama i gatkama često kradu i otimlju svoje žene njihovim ocevima. Ti ih sakriju na nepristupno mjesto ili daju proscima, koji ih hoće da dobiju, najteže zadaće. To opet nije samo fantazija, jer običaj je otmice zaručnica eksistirao kod indoevropskih naroda, a u nekim južnoslovenskim krajevima eksistira još i danas te se seže u veoma stara vremena. Kad se od otmice razvilo kupovanje žena, otac je nastojao povećati cijenu žene i otežati natjecanje.

Nas više puta napunjaju užasom oštre kazni za zločine: zločincima daju svezati ruke i noge o četiri konja, da ih rastrgaju; stave ih u

bure okovano iznutra čavlima pa ih onda valjaju, peku ili spale. Sve su te kazni uzete iz zbiljskoga života.

Divovi i divkinje jedu rado u priči ljudsko meso, osobito dječje; zapravo su to vještice i nemani ili se povode za običajem kanibala, a taj je običaj bio u stara vremena mnogo više raširen negoli danas. Ti kanibali htjeli su da zajedno s mesom prisvoje snagu, osobito čarobnu snagu, svojih bijelih žrtava, oni su ih mirisali već izdaleka, jer svaki narod ima svoj osobiti miris te s osobitim vonjem osjeća drugi, njegovu nosu neprijatan miris. Tako se sasvim jednostavno objašnjuju svima nama poznate riječi: »Ja mirišem, mirišem ljudsko meso!« Svaki ih div govori, kad uvečer kući dođe te spazi, da se u njegovu domu sakrio kakav čovjek.

Svi su narodi u svojem početku, da umire svoje božanstvo, žrtvovali ljude kao najveću i najuspješniju žrtvu. Uspomenu na to osobito je jedna priča sačuvala, a to je gatka o braći, u kojoj jedan brat dolazi u neki žalostan grad. Uzrok je žalosti, što se svake godine ima nekoj nemani da žrtvuje ljudska žrtva i što je upravo sada kocka pala na kraljevsku kćer. S početka je bila neman božanstvo rijeke, koju je trebalo žrtvom skloniti, da ne prijeđe obale i ne uništi usjeve i plodove.

Veoma često dolaze priče o trojici braće. Oba su starija brata kukavice, podmuklice i slabići, a najmlađega preziru. Ali on izvršuje zadaće, koje dva starija brata ne mogu izvršiti: donosi vodu života, svladava nemani i oslobađa lijepu djevojku. Oba starija brata, kojima on pomaže, gledaju da ga unište i da prisvoje blago, koje je on stekao. Oni uspijevaju samo kratko vrijeme, ali onda se otkrije njihova zloća i dobiju zasluženu kazan. Toj muškoj konstelaciji prilično točno odgovara ženska. Dvije starije, ružne, kovarne stoje naprotiv jednoj, mladoj, lijepoj nevinoj sestri. One opadaju neprestano svoju sestru, ture je u nesreću, ali napokon njihova nedjela dođu na vidjelo i stigne ih kazan.

Kao neka varijacija o toj temi u gatki dolaze i druge veoma stare priče, kao na pr. da nevjerna služavka prisili svoju gospodaricu, a izdajnički sluga čestitoga gospodara, da promijene svoje uloge. Neko je vrijeme onda služavka žena kraljeva, a sluga uživa kraljevske počasti, no napokon iziđe djelo na vidjelo. Obeščašćeni gospodari i gospodarice imaju u ovim prilikama čarobnu snagu, koje sluge nemaju, te se gospodarica neprestanim pretvorbama umije ukloniti neprestanim pokušajima, da je smaknu, i najzad stoji ona pred nama kao ona, koja pobjeđuje i kazni. No već kod starih Egipćana pa i u Bibliji dolazi i izdajnička žena, koja izmamljuje mužu tajnu njegove snage. Imamo priču o Samsonu i Dalili. Ona je živjela kao priča na evropskom sjeveru i na Istoku kroz mnoge vjekove.

Među te žene ide i zla maćeha, kojoj podrijetlo u priči još nije razjašnjeno. Koliko nam je poznato, najstarija je od tih zlih žena mati Friksa i Hele u grčkoj priči o Argonautima. Ali kao da u prečašnjim vjekovima nije maćeha u pričama imala ono značenje, koje u sadašnjima. U starijim istočnim pričama nema je. Najprije je strah naroda od vještica u srednjem vijeku doveo maćehu kao vješticu u priču u

svezi sa zavidnim setrama, koje progone dobru. Ako gledamo na povijest priče, maćeha je mlađe, zavidne sestre starije, a s početka djeluju zavidne sestre isto tako same kao i zavidna braća. Dobru kćer čuva dobra majka, a to je zacijelo izazvalo kontrasignaturu zlu mater, koja je pomogla zlim sestrama.

Budući da je čovjek najbolje i najpotrebnije, što je imao, stekao smjelom i razboritom krađom, svi su primitivni narodi slavili tata. Priče o vještim tatovima požudno je prihvatilo čitavo ljudstvo, svi kulturni narodi zapadni i istočni još se uvijek dive plaho i strastveno smjelome razbojniku jednako kao i na početku vremena.

Pastira i ovčara, koji su živjeli kao životinje te poznavali vjetar i nevrijeme, lovaca i samotnjaka, koji su nastavali u šumi te primili njezinu divljinu i čarobne sile njezina stabalja i biljki, od davnina su se ljudi bojali, njima se divili, te su u priči vrijedili kao moćna i pametna čeljad. U pričama starih kulturnih naroda izbijaju i gatke o mornarima, koji su pohađali strane čudesne zemlje i kojima su se na dugom putovanju prikazivale najzanimljivije prikaze. Odiseja, pustolovine Sindbada, roman o Aleksandru i hercegu Ernstu puni su takvih čudesa.

Suci, koji su izrekli pametne i oštroumne osude, postali su kroz priču besmrtnima. Prvi od tih sudaca, koji nam je poznat, bio je zacijelo Solomun. Druge veoma mudre i oštroumne sudačke osude širi indijska priča. Ali time smo već više negoli jedamput prešli granice pradavnih vremena i ušli u kulturna vremena.

Poslije svega ovoga, što smo govorili o počecima pripovijedaka, ma kolika ta slika bila nepotpuna, ona ipak potvrđuje mnogo jače i obilnije, nego bismo mislili, naše mišljenje, da motivi priča nijesu drugo nego vjerovanje, tlapnja, znanje i običaji pradavnih vremena, i da nam se o tom sačuvalo mnoštvo veoma rijetkih i karakterističnih, raznoličnih i živih svjedočanstava. Ova svjedočanstva nadopunjuju se jedno s drugim i zadubljuju se jedno u drugo te se organički vežu; ona nam pokazuju, ako ih sjedinimo, praznovjernoga i plašljivoga, lijenoga i okrutnoga čovjeka, koji život svoj nastanjuje s tisuću pogibli i zlih duhova. Ali prave slutnje i opažanja dovode ga katkad duboko u bit stvari. Jer ne može dugo misliti, ostaje vedar i nebrižan te djetinjski brblja sa svjema stvarima svijeta. I budući da mu je neživo živo, opkoljuje ga upravo bogatiji i tajniji život negoli nas. — Mi život i mišljenje ljudi ne ćemo nikada razumjeti, ako ne zađemo u početke ljudi. Upravo tim počecima gatka je najvjerniji i znanjem najbogatiji vođ.

Ali prije negoli završimo ovaj odsjek, pomenut ćemo još nešto iz vjerovanja primitivnih naroda, s kojim se često susrećemo u narodnim gatkama. U njima se često priča, da duša u snu lebdi i leti kao ptica i da glas ptice može da zvoni poput glasa čovječjega, samo je ptičji finiji i zvonkiji, otprilike onakav, kakvim bismo osjetili glas duše u nama, zato su narodi i pomišljali dušu kao pticu. U njemačkoj priči o »Borovici« (Mahandelbaum) pretvori se duša ubijenoga brata u pticu, koja pjeva potresnu pjesmu o zločinu, koji je imala da podnese. I ljudi pretvoreni lete u gatki često kao ptica. Kao prilike duša znadu ptice za različne sa-

krivene stvari, one odvraćaju ljude od pogibli i pokazuju im blago, a svojim ljubimcima daju priča i gatka sposobnost, da razumiju jezik ptičji. Koliko je već stara u gatkama predodžba duše kao ptice, pokazuju nam Homerove »Sirene«; one su iznajprije bile ptice, koje je poslala božica podzemnoga svjeta, da mame ljude u carstvo Hadesovo.

Mišljenje, da je duša zmija, može se odatle izvoditi, što zmija plazi u zemlju pa opet iz nje, a i tjelesa čovječja počivaju u zemlji. Spojimo li te činjenice, nastane vjera, da duše pokojnikove pretvorene u zmije izlaze iz zemlje, i zatim dalje da duša uopće dolazi kao zmija. Među Grimmovim gatkama ima pripovijest, da je neko dijete zajedno sa zmijom jelo i raslo, da ju je ono jednom tako razljutilo, da je ona od njega pobjegla. Od toga je vremena dijete polagano slabilo i slabilo: sa zmijom je dijete uvrijedilo i svoju dušu, pa kada ga je ona ostavila, moralo je ono umrijeti. Mnogo znadu istočne gatke pripovijedati o djevojkama, koje se noću pretvore u zmiju ili svlače svoju zmijsku kožu te postanu djevojke, ili pak isplazi iz njihovih usta zmija. To se onda objašnjuje ili kao da su one opsjednute ili uklete, a od toga mora nesrećnicu spasti samo ljubav, koja ne pozna straha. Spas nastaje često i tako, da se blizu djevojke postavi zdjelica s mlijekom, k njoj onda doplazi zmija, koju zatim ubiju.

Prema mišljenju primitivnoga čovjeka živi duša ili nešto od duše i u svemu, što je ma kada bilo u svezi s čovjekom i što je njemu ma i neznatno i jedva osjetljivo pripadalo. Tako stoji duša prema starom mišljenju u junakovoj kosi (isporedi na pr. biblijsku priču o Samsonu), pa i u odijelu (na pr. u nekim pričama Melanezijaca o labuđim djevicama, kojima ljudi otimlju odijelo — perje, da ne bi mogle odletjeti, a koje opet odlete, čim samo dođu do njega).

Kad se duša rastane s tijelom, želi ona mira u grobu. Nemir vrijedi i kao najveća kazan za pokojnika. Na ovom mišljenju osniva se čitav ciklus gatki poznat pod imenom »Lenorin ciklus«, o kojemu ćemo uostalom na drugom mjestu govoriti. Rekli smo malo prije, da nemir vrijedi za mrtvaca kao najveća kletva i kazan. Od toga mišljenja potječe i pripovijetka o zahvalnom mrtvacu. Putnik nađe nepokopano truplo, on se brine da se pokopa, i odsada čuva ga i pazi zahvalni duh pokojnikov kao pažljivi i brižljivi prijatelj. (Ispor. »Čudnovata crkva« br. 11.). Prije negoli pokojnik ode, otkrije mu se i zahvali mu još jedamput, što mu je dao njegov mir.

Duše pokojnika ne odlaze rado s mjesta, na kojem su živjele. Uvijek su oko djece, pomažu joj i brinu se ljubazno za nju, ako ljubav djece ne prestane i kad ih ova vuče ka grobu roditelja. Za tu ljubav majke spram djece i djece spram majke našla je priča najganutljiviji izražaj. Majka izdajnički u vodu bačena pretvori se u pticu i još tri puta dolazi, da podoji svoje dijete, il se mrtva majka pokaže djeci u snu, daje im dobar savjet i utjehu, uči ih snositi iskušenja i vodi ih do sjaja i sreće. Taj je motiv često obrađivan i u umjetnom pjesništvu. Pominjem samo Zmajovanovu pjesmu »Noćna posjeta«, spjevanu prema nekoj madžarskoj.

4.

PRIČA I GATKA KOD STARIH KULTURNIH NARODA, PA KOD INDIJACA I ARAPA (»TISUĆU I JEDNA NOĆ«).

Gatki i dijelova gatki, koje su nalik na narodne gatke naše, imali su i stari kulturni narodi. Tako imademo b a b i l o n s k u pripovijetku o Izdubaru i Nimrodu. Ta se prastara gatka čita kao kakva današnja gatka. Tako imade ona sličnosti s našim gatkama o vodi života, o putovanjima u podzemni svijet il k đavlu; ima sličnosti i s istočnim gatkama o dragocjenostima, o stablu koje pjeva, o ptici koja govori i sl., što sve neustrašljiv junak mora da donese iz vilinskih vrtova, u kojima pogibaju svi oni mladići, koji su se prije njega usudili u njih ući. Isto tako ne mogu se poreći sličnosti u ovom epu o Izdubaru s događajima i pogiblima, koje je imao da podnese Aleksandar Veliki na svojem putovanju na onaj svijet u romanu Pseudo-Kalistenovu[1]. I njega vodi put kroz klance i pustare k rijeci, u kojoj rastu čudesna drveta te iščezavaju, k čudesnim životinjama kroz mrak, koji traje više dana, zatim k morskoj obali, a onda ronjenjem u zemlju blaženstva. Na putu tamo nađe vodu života: ptice ga opominju, da odustane svoj opasni pothvat, ali on svladava sve pogibli i vraća se istom, kad ih svlada. Dabome poradi ovih sličnosti ne smijemo stvarati bogzna kakve zaključke, da je na pr. epos o Izdubaru utjecao na priče i gatke čitavoga svijeta, ali gatka o tatu-vještaku ima osobine, koje nas vode u Babilon, pa i pripovijest o Piramu i Tizbi zacijelo je babilonskoga podrijetla. Ali sve se te sličnosti mogu navratiti na predodžbe, koje mi već poznajemo i zovemo ih primitivnima. U ovoj babilonskoj priči dragocjeno je i znamenito to, što nam ona daje dokaz, da su se naše gatke, priče o vodi života i o podzemnom svijetu pripovijedale već prije kojih tisuću godina, da su te priče u nekoj svezi s primitivnim predodžbama, koje sačuvali su prirodni ljudi.

Vjerojatno je, da su i E g i p ć a n i voljeli, poznavali te pripovijedali mnoge gatke; od toga bogatstva ostalo nam je samo malo ostataka. Možda se i među gatkama »1001 noći« nalazi mnogi egipatski motiv i mnoga egipatska gatka, a da je više danas ne možemo pouzdano raspoznati. To kao da nam danas najjasnije pokazuje gatka o dvojici braće Anupu i Bitiu. To zapravo i nije jedna gatka, nego se sastoji od različnih gatki, koje su se ispreplele. Ona nam dokazuje, da je gatka o braći stara već 4000 godina, ali prava starina bit će još veća. Dašto ne može se pouzdano odrediti, da li su je baš Egipćani i Indoevropljani izmislili ili je došla od Egipćana k Indoevropljanima.

Ta pripovijetka, pravi biser stare egipatske književnosti, puna duboke poezije i mistike, potječe još tamo iz vremena XIX. diospolske dinastije

---

[1] Tako se obično zove pisac, koji je u IV. vijeku poslije Hr. u Egiptu napisao romantično djelo o Aleksandru Velikom. Ovo je djelo u srednjem vijeku služilo kao glavni izvor za mnoge pripovijetke o Aleksandru Velikom, kakvih ima i u hrvatskom jeziku. Za ovo djelo mislilo se prije, da ga je napisao Kalisten, nećak čuvenoga filozofa Aristotela i prijatelj Aleksandra Velikoga. Djela Aleksandra Velikoga ispričao je Kalisten u knjizi Persiká.

(oko 1450.—1200. pr. Hr.). Našla se među papirosima, štono ih šezdesetih godina XVIII. vijeka u grobu nekoga koptičkoga monaha otkrio glasoviti egiptolog Brugsh-paša. Na hrvatski je jezik s francuskoga prevedena u »Vijencu« god. 1899. (str. 675—677.).

Braća Anupu i Bitiu živjeli su u najvećoj bratinskoj slozi, dok žena starijega nije zavoljela mlađega brata; kada joj ovaj nije htio odvraćati ljubavi, počela ga ona klevetati kod starijega brata, da joj mlađi brat ne da mira. Anupu povjerova tome i htjede ubiti Bitiu; ovoga opomene krava ljudskim glasom. On pobjegne. Brat ga stane progoniti, ali neki bog, koji mu se smilovao, baci među njega i brata mu, koji ga je progonio, rijeku punu krokodila. Anupu se pokaje za svoj čin, a Bitiu se skloni u gaj od bagrema, povjeri svoj život jednomu bagrenu i podjedno reče starijemu bratu, ako se voda, koju on pije, zamuti, onda je on, Bitiu u pogibli. Bitiu bude darovana najljepša žena; njezin uvojak odnese voda Faraonu, koji se opijao njezinim mirisom i nije mirovao, dok vlasnica uvojka nije postala njegovom ženom. Nevjernica dade posjeći bagren, pod kojim je živio Bitiu, i odrezati cvijet, u kojem je bilo njegovo srce; u isto vrijeme Anupu se zamuti voda, koju je htio da pije. On pođe za Bitiom i poslije četiri godine nađe njegovo srce u jednoj jagodi i dade je bratu, da je u vodi popije, i on oživi. Postane bikom, pokaže se nevjernoj ženi i opomene je; ona dade bika ubiti. Dvije kaplje krvi padnu iz njega na zemlju, i iz njih nastanu dva stabla Persea. Žena ih dade posjeći; jedna trijeska padne joj u usta, i ona rodi jednoga djećaka, taj je opet bio Bitiu, koji je majku ubio pa sebe i brata postavio vladarem. — Taj motiv od uvojka sjeća nas epizode, koja je u srednjem vijeku postala veoma znamenitom, u priči o Tristanu; dvije naime lastavice pustiše uvojak ženske kose pred kralja Marke, i otada ovaj nije mogao mirovati, dok nije Izoldu, kojoj je pripadao uvojak, nazvao svojom.

U Egipat meće H e r o d o t i znamenitu gatku o tatu-vještaku.

Dva tata, otac i sin, krali su iz riznice kraljeve, koju je sam otac sagradio. On je na vrata postavio kamen, koji se lako mogao odmaknuti, i pošto bi sa sinom izveo krađu, opet bi ga postavio na vrata. Kad su obojicu uhvatili na činu, sin odsiječe ocu glavu. Osakaćeno truplo bude izloženo, ali ga tat ukrade opivši stražare i ošišavši im glave. Kralj zapovjedi, da njegovoj kćeri svak ima da pripovijeda svoj najdrskiji čin. Tat pripovijeda svoj čin, ali kad ga ona htjede da ulovi, ostavi joj on mrtvu ruku očevu. Sad mu je nju samu obećaju, i on je dobije za ženu i što više postane princem radi svojih drskih čina.

Pripovijesti se iz B i b l i j e pripovijedaju u zbirkama gatki različnih naroda kao gatke. A upravo kralj gatki staroga zakona bio je Solomun, koji nije bio slavan samo poradi svojih prekrasnih i sjajnih dvorova, nego i poradi svoje mudrosti, kojom je nadvisivao ljude nadaleko i široko. Toga Solomuna veličale su i ponizivale poznije priče židovske; one mu dadoše gospodstvo nad duhovima, nad uzduhom i vodom, i okružiše ga golemom četom strašnih demonskih pomagača. Njegov pečatni prsten mogao je pozvati svakoga duha i svaki element, da izvrši sve, štogod bi on zaželio. Taj bi mu prsten često ukrali njegovi takmaci. Isti je Solomun u svojem prkosu i drskosti ustao i protiv Boga, ali je za to bio kažnjen i poražen. Kao gospodar nad duhovima živi Solomun i njegova m a g i j a (čarobno umijeće) još danas u čarobnim knjigama i gatkama. Njegova snaga i moć u arapskim pripovijetkama bila je još veća. S Istoka su zacijelo pripovijesti o ovom vladaru već rano u srednjem vijeku došle na Zapad i oplođivale njegovo pjesništvo.

Jedna narodna g r č k a gatka sačuvala se iz kasne starine, ne doduše čista i svježa, nego pokrivena umjetničkom i ukočenom alegorijom, naime A p u l e j e v a g a t k a o E r o s u (Amoru) i P s i h i. Čuvenu ovu priču zabilježio je potkraj II. vijeka poslije Hr. latinski pisac Apulej. Od šest sačuvanih radnja njegovih najznamenitije mu je djelo njegovo »Metamorfoze« ili »Zlatni magarac« u 11. knjizi. Glavnoga junaka u romanu, nekoga mladića Lucija, pretvorila je tesalska čarobnica zbog njegove raskalašenosti u magarca, ali tako da je sačuvao čovječju svijest. Zadobivši poslije mnogih događaja opet ljudsko obličje pripovijeda taj mladić s mnogo humora, što je vidio u ljudskom životu, dok je bio magarcem, te prikazuje žarkim bojama razvraćene običaje, gluposti i predsude svoga vijeka.

Sadržaj je Apulejevoj priči ovaj: Kralj i kraljica u nekom gradu imali su tri kćeri. Najmlađa se imala predati nekoj nemani. S velikom žalošću doprate je k pećini, pod kojom nastava neman. Ona se baci dolje, ali blagi dah vjetra odnese je u jednu dolinu punu krasnoga cvijeća. Ona vidi tu jedan lug i izvor, a neman, danju zmaj sa silnim i otrovnim ždrijelom, noću je krasan mladić. Djevica Psihe živi u nekoj čarobnoj palači, u kojoj se odaje tako zlatom sjaje, da ostane i noću svijetlo. Nevidljiva služinčad ispunjava sve njezine želje. Njezin je muž opominje, neka ne da, da je sestre ispituju, kakav je njegov lik. Ona i odolijeva neko vrijeme navalama radoznalih i zavidnih sestara, no napokon ipak pita muža, te on onda iščezne, a ona putuje za njim. I zavidne sestre bace se niz pećinu, ali se razmrskaju. Psihe putuju dalje. Nju muči Venera žalošću i tugom, svojim služavkama; mora opet spremiti i razlučiti razbacano i pomiješano zrnje žita, ječma, prosa, maka, čiča, leće i boba. U tom poslu pomažu joj mravi. Ona mora da donese vunu od zlih, divljih ovaca sa zlatnom vunom. Trska joj prišapne, da čeka, dok je životinje same zbace. Ona mora donijeti vode s izvora, koji čuvaju zmajevi; jedan joj orao napuni sud mjesto nje. Najzad mora ići u podzemni svijet i donijeti masti za ljepšanje od božice smrti. Pritom nosi u jednoj ruci kolača i brašnene kaše, a u ustima bakreni novac. Tri puta je kušaju, da joj ispadnu ove stvari: najprije se sretne s hromim divovima, s natovarenim magarcem, zatim pliva za njezinim čamcem neki starac, da ga u nj primi, i stare žene kraj stana mole je, da im pomogne. Ona odoli svim kušnjama, a od ručka uzme samo komad kruha, koji mora da pojede sjedeći na zemlji, dobije kutiju, ali je usput otvori, omamna para iziđe iz nje, a ona padne onesviještena na zemlju, ali ona je sad spasena i opet združena sa svojim dragim.

Nijedna zemlja nije tako bogata gatkama kao I n d i j a, i ni u jednoj drugoj zemlji nije gatka postigla tako značenje i povijest kao u Indiji. Već u III. vijeku prije Hrista može se dokazati, da je u Indiji bilo gatki, a nalazimo im tragova i u svjema potonjim vjekovima. Budhizam, pa i druge vjere indijske zaodjele su njima svoje nauke. U prvim vjekovima našega brojenja nastale su velike zbirke indijskih gatki i basana, koje su poznija vremena neprestano umnožavala i raširivala. Mi to zovemo T a n t r â k y â y i k a, iz kojih je napokon nastala P a n č a n t a n t r a i B i r h a k a t h â, koja je više puta prerađivana, a najviše nam je poznata, kako ju je prepjevao kašmirski pjesnik S o m a d e w a, koji je živio u XI. vijeku i za svoju zbirku odabrao ime K a t h â s a r i t s â g a r a (ocean rijeka gatki). Neke od tih zbirki gatki žive još danas prevedene u novoindijske jezike kao školske i zabavne knjige, a osim tih tradicijom posvećenih gatki, živi ih u ustima naroda još daleko više, nego ih nahodimo u današnjim zbirkama i knjigama. Takvim se kontinuitetom i tako časnim tisuću godina starim predanjem mogu na čitavom svijetu pohvaliti samo indijske gatke. U većini drugih zemalja ide gatka, kao i pučka gatka i

pučka pjesma, uz književnost, a da se ne zabilježi, nju više trpe nego
priznaju, i ona uvijek nastoji da se stramputicama ušulja u visoku
umjetnu književnost. Ali Indijcu je kao i Arapinu gatka umjetna pjesma,
koju je on raskošno iskitio svom finoćom i umijećem. I najdublja filozofija
i životna mudrost povjerava se neprestano ća tamo od Budhinih vremena
gatkama, tako da im se mi često divimo nesamo poradi nje same, nego i
poradi divnih poslovica, koje su po njima svuda razasute, te se gdjekad
u njima i beskonačno ponavljaju. Indijci su na svoj način postigli ono,
što su htjeli postići romantici; njihova je priča primila najveću dubinu i
podjedno najobjesniji život i najrjeđa čudesa, te je gatka spojena s čude-
sima i sa zbiljom i s dubokim tajnama života.

Indijske su gatke utjecale na gatke tako reći čitavoga svijeta. Pan-
čantantra prevedena je na pr. u srednjem vijeku na jezik perzijski, sirski,
arapski, hebrejski, latinski i njemački. Sedam mudraca[1] prodrli su
također iz Indije k Perzijancima, Arapima, Židovima i Turcima. One su
doputovale i u Grčku, pa su onda u latinskoj preradbi prošle kroz cijeli
Zapad. Vidi se dakle, da one gatke indijske nijesu ostale u uskim grani-
cama, u kojem se kreće čisto književno predanje. One su kao legende i
kao pučka knjiga prodrle duboko u narod, te su se u njemu kroz vje-
kove rado pripovijedale i slušale. Mnogo jače nego na Zapad utjecale su
gatke na sam Istok. Zbirke gatki iz Mongolske i Tibeta sadržavaju samo
indijsko blago. Što više među turskim narodima Sibirije kreće se — dašto
tu su postale nešto nespretne i ukočene — čitav niz indijskih gatki. Vje-
rojatno je, da su indijske gatke s Budhinom vjerom pobjedonosno prošle
kroz azijski svijet.

Koliku je moć imala indijska gatka i kako je bila rasprostranjena po
čitavom svijetu, najznamenitije i najbolje je svjedočanstvo arapska zbirka
pod imenom »Tisuću i jedna noć«.

---

[1] Knjiga o »sedam mudraca« ide među najraširenije knjige, jer je poznaju
gotovo svi narodi, a prevedena je i prerađivana u jezike evropske i azijske.
Imamo od nje i bugarski i srpski prijevod izrađen prema grčkoj redakciji. Knjiga
»o sedam mudraca« nije, kako bi se na prvi mah činilo, kakav zbornik priča o
kojekakvim lukavštinama ženskim, nego je to upravo religiozna knjiga, apologija
budhizma. U njoj se priča otprike ovo: Jednom istočnom caru jedva se nekako
rodio sin. On htjede da ga što bolje odgoji pa ga preda sedmorici mudraca
svoje države. Kad carević kroz godine nije mogao ništa da nauči, preda ga car
najmudrijemu Sintipi, koji carevića dotjera za šest mjeseci u mudrosti najdalje,
pošto je dao, da se njegova moralno filozofska nauka nacrta u carevićevim
sobama. Kad se carević opet vratio na dvor, ne smjede sedam dana ni riječi da
prozbori, jer bi drugačije odmah umro, kako su njegovi filozofi pročitali u zvje-
zdama. Niko ne može da reče, zašto carević šuti: tada se jedna od carevih
žena prihvati zadaće, da ga natjera na razgovor. Ali carević ostade tvrd kao
stanac kamen. Odbijena žena stade tad ogovarati sina kod oca, i ovaj naumi da
ga — na njezino nagovaranje — dade pogubiti. Sada dolaze ona sedmorica
mudraca i svaki dan, dok je carević imao da šuti, gledao je jedan, da cara od-
vrati od njegova nauma time, što mu je pričao kakove poučne priče, kako se
čovjek ne smije nikada prenagliti u svojemu sudu, a osobito pak ne smije vje-
rovati lukavštini i prepredenosti ženskoj. No nevaljala žena ne osta prekrštenh
ruku, te protiv mudraca navodi opet druge pripovijesti. Progonjena nevinost
pobijedi, te napokon dođe red, da priča još i spaseni carević, pa žena, koju na
molbu carevićevu ne ubiju, nego samo sramotno kazne, i Sintipa.

Poznavanje »1001 noći« ima Evropa da zahvali francuskomu orijentalistu Antoine Galland-u, koji je počevši od godine 1704. prevodio arapske priče na francuski jezik promjenjujući mnogo koješta u njima i ređajući ih prema svojemu mišljenju. Pritom je on nastojao da orijentalni original što više priljubi ukusu svojega vremena, te je postigao u tom nenadan i nevjerojatan uspjeh. U potonjim decenijima nastalo je u Francuskoj i Njemačkoj nebrojeno mnoštvo istočnih pripovijesti o vilama, a svima njima je bila uzor Gallandova »1001 noć«. Arapski rukopis, prema kojemu je Galland u glavnome radio, potječe iz XIV. vijeka. No sama zbirka gatki starija je od XIV. stoljeća. Prva svjedočanstva o njoj potječu iz X. stoljeća..

U toku stoljeća bilo je mnogo pripovjedača, koji su kušali pripovijedati prema »1001 noći«, i pripovijesti su im se uvijek obraćale na druge krugove. Mi otkrivamo među njima tragove starih pjesnika za vremena Muhamedova, koji su pjevali o razmiricama i bojevima plemenskim pa o ljubavi i o junaštvu. Iz pustinje je putovalo arapsko umijeće u pripovijedanju na dvor Omaijada u Damasku. Znamenita, svečana i ganutljiva pripovijest o mjedenom gradu pripada onim danima. Iz Damaska se pomaknulo središte u Bagdad na dvor kalifā. Ovo vrijeme nalazi odjek u »1001 noći« u pripovijestima, koje su se prenijele na Harun Al-Rašida te uveličale i proslavile njegovu ne baš znamenitu ličnost. Od drugih gradova treba prije svega pomenuti Kairo sa svojim bogatim egipatskim predanjima, a za ono mnoštvo, koje se zabavljalo po kavanama Kaira i drugih gradova, određene su pripovijetke kasnijih preradbi »1001 noći«.

»1001 noć« X. stoljeća bila je u okviru i većim dijelovima sadržaja indijska. Ovi indijski sastavni dijelovi stajali su uz pripovijesti grčkoga i perzijskoga podrijetla. Indijska je n. pr. tehnika, način upletanja jedne pripovijesti u drugu. Indijski je način prekinuti pripovijesti pa nadovezati. Indijski su džini, ako njihovo djelovanje ne zavisi od talismana[1], koji ih dočara, nego ako rade o spasu ili nesreći junakovoj kao samostalna, dobra ili zla bića. Indijska je pripovijetka o životinjskom jeziku, indijska je knjiga gatki o Sindbadu, a to je knjiga sedam mudraca. Perzijske se sastavine teže raspoznaju, ipak ima u sebi pripovijest o vili Paribanu oznake perzijskoga podrijetla. Od Grka došle su u »1001 noći« priče o Polifemu, događaji romana o Aleksandru, izmišljotine i bajanja iz knjige o životinjama »Physiologus«. Čarobne vještine Aladdinove podudaraju se s čarolijama egipatskih čarobnjaka iz vremena rimskih careva. Tome se pridružiše monaške legende pa arapsko-franački viteški romani iz vremena krstaških ratova. Za njima ne zaostaju ni brojem ni vrednoćom prave arapske i egipatske bajke i romani. U ovu su dakle omašnu knjigu gatki kao što i u djelo Indijca Somadewe kao u kakvi ocean tekle rijeke, koje su unosile u zemlju umjetnost i poeziju i obrazovanost, te su se pomiješale s domaćim izmišljotinama i zabavama.

Tko s indijskih gatki prijeđe na gatke »1001 noći«, toga uvijek izno-

---

[1] Talisman je arapska riječ. Slika je to od kovine ili kamena, koja ima moć, da štiti one, koji je nose, od svake nezgode, bolesti, čaranja i t. d.

vice iznenađuju sličnosti među arapskim i indijskim gatkama. Te sličnosti ne stoje samo u tom, da je građa pripovijesti često ista, pa kao što među indijskima da tako i među arapskima ima dugih romana kraj kratkih šala, priča o junacima i basna uz gatke, pobožnih kraj vema nepobožnih. Ali ono nešto, što se bezuvjetno zahtijevalo, jest — kao i u indijskim pričama — ljubav i vjera u te priče. Pripovijesti mogu onoga, koji ih sluša, sačuvati od nevolje, pripovijedanjem odgađaju sebi smrt ili spasavaju život osuđenici; one su najveća i najčistija radost vladareva, i one mu olakšavaju teret njegova zvanja; i najneznatnije trhonoše radije će se odreći sve zemaljske sreće, nego da se liše jedne od tih pripovijesti. U jednoj indijskoj gatki kazne nekoga pripovjedača, koji je jednu pripovijest prekinuo pa je nije dovršio, kaznima, koje su ga mogle stajati glave, a u Arapskoj kreće neki Arapin radi jedne gatke na put i plaća je kao najskuplji alem-kamen. Kad se tko sprema da pripovijeda gatku, nema nikoga, koji bi se odšuljao, pa i dusi sve se tresu od radosti, kada smiju čuti koju gatku. Ma kako bila situacija kritična, opasna, koja goni Arapina na što brži rad, za jednu pripovijest zaboravlja on na sav drugi život, zaboravlja na svoju pogibao, na čitav svoj ponos i čast.

Kao što u indijskim pričama, tako se i u arapskim izmjenjuje proza sa stihovima, s poslovicama i pravilima mudrosti, samo što se sve, kako se čini, u arapskima prikazuje lagljim i dražesnim. Pa i poredbe, kojima Indijci kite svoje žene, ponavljaju se veoma slično i u arapskim pričama. Obadva naroda ispoređuju mjesec, njegov blagi, okrepljujući, meki i ljupki sjaj s ljepotom žene; i Indijci i Arapi nazivaju obrve svojih žena lûkom, pod kojim oči ispuštaju svoje ljubavne strelice.

U Indiji ima više vjera, ali nijedna nije drugu sasvijem potisnula. Isto štovanje kao vjeri izriču oni i filozofiji i životnoj mudrosti. Arapske pak priče poznaju samo jednoga boga Allaha, ovaj bog ima samó jednoga proroka Muhameda, taj prorok napisao je samo jednu svetu knjigu — koran, i ta knjiga uči samo jedno mišljenje — f a t a l i z a m, vjeru u sudbinu. Taj fatalizam, koji se svemogućemu bogu tako slijepo pokorava, vodi, upravo kod čudesnoga i fantastičnoga spletanja gatke, dubokome i punom vjere pogledu u čudesnu bit stvari. Fatalizam stvara udoban mir, kojega tako lako ništa ne ruši, i duševno stanje, u kojem gatka rado i lijepo uspijeva. Ali on zavodi lako čovjeka kukavičnomu i slijepomu posluhu, ropskoj pokornosti i plačnoj slabosti. Ali isti opet fatalizam ne otežava nam arapsku gatku. On se tako sam od sebe razumijeva, da se o njemu ne govori i da se pravo umijeće pripovijedanja može sasvim nezavisno od njega i bogato razviti.

Arapi su bili više pripovjedači nego izumioci gatki. Oni nijesu imali toliko dar stvaranja kao Indijanci, ali oni zato rado primaju gatke te imaju dar promatranja i crtanja, a to ih čini nenatkriljivim pripovjedačima gatki, čim imaju građe za njih. Indijac pripovijedajući prevršuje i gomila pripovijedano u neizmjernost. Arapin slika, crta i zadržava se; on se ne može da rastane sa svojom gatkom. Zato ih on preobličava, da postanu sve zamamljivijima i ljepšima, pa kada Arapin prestane pripovijedati, događa se to samo zato, da pripovijeda još ljepšu pripovijetku. U indijskima nema svjetlosti ni zraka, mi se gušimo pod obiljem izmišljotina, kod Arapa se razvijaju gatke kao cvijeće, a onda opet prolaze blago i meko pokraj nas.

5.

NARODNE PRIPOVIJETKE HRVATSKE I SRPSKE.

O našim narodnim pripovijetkama uopće.

Naš je narod, hrvatski i srpski, zacijelo imao već od najdavnijih davnina svoje n a r o d n o p r i č a n j e, isto tako kao što je imao i svoje narodno pjesništvo. No kao što su naši književnici, kad se u nas zarodila umjetna književnost na narodnom jeziku, malo marili za narodno pjesništvo, isto tako su, i još manje, marili za narodne pripovijetke. I kao što se već prvi naši književnici nijesu sasvim mogli oteti utjecaju narodnoga pjesništva, tako isto možemo naći u starih naših književnika i dosta tragova narodnom pričanju. Što narodnom pričanju nahodimo u starih naših književnika mnogo manje tragova nego narodnom pjesništvu, bit će jedan od glavnih uzroka, što su se naši književnici u svojim djelima veoma malo prozom služili.

U velikom glagolskom rukopisu iz god. 1558. »Početije knig disipula«, koji potječe od nekoga popa Mihovila, belgradskoga župnika, ima propovijed, u kojoj se prema kraju nalazi zanimljiva gatka, koja govori od »veselja nebeskoga«. Ta je knjiga preradba iz nekoga latinskoga djela. Gatka govori o rajskoj ptici. U svoja su je djela unijela još dva hrvatska pisca XVII. i XVIII. vijeka kao zgodnu pouku. Prvi je M a t i j a D i v k o v i ć (1563.—1631.) u knjizi: »Besjede vrhu evanđelja nedjeljnijeh« (1616.). Gatka nam ta prikazuje samo amplifikaciju gatke, koju smo već našli u djelu starijega primorskog glagoljaša. Divković pripovijeda slatko, kićeno, a glagoljaš jednostavno, suho. Gatku o rajskoj ptici obradio je i Antun K a n i ž l i ć (1700.—1777.) u »Sv. Rožaliji« (1780.). Ova gatka, kojoj će jezgra biti starija od kršćanstva, ne će biti nepoznata ni drugim književnostima. Prije tridesetak godina pripovijedala se u hrvatskom primorju, a mogli su je čuti u crkvi ili izvan nje od kakva obrazovana čovjeka. Rajsku je pticu obradio i hrvatski pjesnik Ivan T r n s k i, koji ju je čuo pripovijedati i tako spjevao pjesmu.

U »Basnama« Dositeja O b r a d o v i ć a nalazimo Ezopovu basnu: »Zmija i zemljodjelac«. Priča pokazuje, da niko ne zaboravlja na mržnju i osvetu, dok gleda na ono, što ga podsjeća, zbog čega je ražalošćen. V u k je K a r a d ž i ć u »Srpskim narodnim poslovicama« zapisao ispod »u običaj uzete riječi«: »Dok ja gledam moj rep, a ti tvoga sina grob, nema pravog prijateljstva među nama«. Istu je basnu u svojoj zbirci »Narodnih basana« zabilježio Vuk V r č e v i ć pod natpisom: Otac bez sina, a zmija bez repa. Priča ova teško je postala u našem narodu. Znade se, da je kozački hetman Bogdan Hmeljnicki tu priču pripovijedao poslaniku poljskoga kralja Ivana Kazimira Stanislavu Ljukavickom (1655.), da bi dokazao, kako među Kozacima i Poljacima ne može bit pravoga mira i prijateljstva, a zatim, kako se mnogo stariji trag od ovoga u našoj priči nalazi u sredovječnom zborniku »Gesta Romanorum«, samo što je tu priča malo razvučena i bez potrebe iskićena. Po pointi sudeći, kako je oba oblika narodne basne gotovo ista, može se zaključiti ili da je Dositej slušao tu pointu u narodu i upotrijebio je u svojoj basni, a sama je basna mogla ući u narod preko putnika i stranaca; stalno je nastanjenih Grka bilo uvijek dosta naročito po gradovima našim: ili je Dositejeva basna običnim putem, kojim prelaze pismene književnosti u usmene

(pismeni ljudi mogli su je čitati ili pričati narodu) ušla u narodne umotvorine. Najznatnije basne iz Dositijeve zbirke nalaze se i u Vrčevićevoj.

Pravo i intenzivno zanimanje za našu narodnu tradicionalnu književnost, pa tako i za naše narodne pripovijetke nastaje na početku XIX. vijeka. Prvi, koji je vođen od umnoga B. Kopitara pa učene braće J. i W. Grimma, kritički počeo pribirati narodno blago i izdavati ga na svjetlost, bio je upravo netom pomenuti Vuk St. Karadžić. Godine 1821. naštampao je on u Davidovićevim Srpskim novinama (i poslije u osobitoj knjizi) nekoliko naših narodnih pripovijedaka, a godine 1853. izdao je te i mnoge druge pripovijetke u osobitoj knjizi s natpisom: Srpske narodne pripovijetke, skupio ih i na svijet izdao Vuk St. Karadžić (Beč 1853.). Izdanje je to prikazao »Slavnomu Nijemcu Jakovu Grimmu«. Grimm je — veli Vuk u predgovoru ovoga izdanja — najviše učinio te su se srpske pjesme narodne na slavu naroda srpskoga tako razglasile po svoj Evropi i po ostalom učenom svijetu. Grimm ga je — kaže dalje Vuk — još od 1823., kako se u Kastlu (Kassel) s njim vidio i upoznao, nagovarao i opominjao, da naštampa štogod i srpskih narodnih pripovijedaka. God. 1870. izišlo je treće izdanje s dodatkom priča iz Vukovih rukopisa, a 1897. izišlo je četvrto (državno izdanje), kojemu je uzeto za osnovu drugo Vukovo izdanje, ali u kojem su štampane i pripovijetke iz drugih Vukovih knjiga pa iz rukopisa, koje Vuk još nije priredio za štampu. Zajedno s pripovijetkama štampane su u ovom izdanju i zagonetke. Vukova današnja zbirka imade sto dvadeset velikih priča, koje je on slušao ili pokupio od dobrih pripovjedača i koje je on ispričao svojim divnim jezikom i stilom. U njoj su sabrane naše najljepše narodne pripovijetke — ukratko Vukova je zbirka — klasična.

Pomenuli smo već, da Vuk narodne pripovijetke dijeli u priče i gatke. Dašto narod ne poznaje ove razlike između priča i gatki. Evo što piše Frano Ivanišević u X. knjizi »Zbornika za narodni život i običaje« (str. 187. i d.), što ga izdaje naša Jugoslavenska akademija, ispred svoje zbirke narodnih pripovijedaka: »Kad nije u družini grla za pivanje, onda se nađe govoruša veseljaka pa pripovidaju svake događaje, priče, gatke, gačice, basne. Sve to zove narod jednim imenom pripovist ili pripovitka. Mala pripovist o mudrolijan ljudi, dice, životinje zove se u puku priča ili gačica ili govečica. ne razlikuje se jedna od druge. U većem razgovoru, kad 'oće ljudi da zasladu svoje govorenje umetnu po koju gačicu: znaš, bolan, kako je ono ciganin govorija... znaš, bolan, što se je dogodilo vuku s lisicom... Čuje se i koja gačica u pismi lipo sklonuta. Za pričice i gačice zna se, da nije baš sve živa istina, ali opet nije za nevirovat, prilična je, da se je mogla i dogodit. To Bog više puta propusti čoviku i životinji, da bude uzvisno za druge ljude«. Dalje pominje Ivanišević, u kojim prilikama i kako narod pripovijeda: »Ponajviše pripovida se za stolom, zimi za večerom ili na putu, da prije prođe vrime. Niki znadu lipo prikazat i okitit besiđan, da se slušaju pomljivo varklije (izvrsnije) nego pop na otaru, kad predika. Zapalu uvečer uz oganj lulu, i dižvica (boca) vina stoji na stolu. Oni, šta pripovida, gucne kadikad kapac iż dižvice, pričvrlji ugljen s komina (peć) na lulu, raspali lulu, pljucne iz ustiju pljuvakvu, potare se dlanom rukavom kanparane[1] po brku pa stane polagano sve na oduške pripovidati. Umukli sve ka' mrtvi, slušaju i gledaju pripovidača u oči. Na svršetku kad on

[1] Kanparam (kanparan) jest haljetak, što ga nose muškarci.

dovrši, nađe ji' se koji reku: »Pa ko zna, je li to istina?« — On odvraća: »A šta bi ljudi kazivali, da nisu čuli i vidili«. — »Lako ti je izventat (izmisliti), ja, brate, ne virujem«, prigovorit će još oni. — »A ti pođi pa pitaj, je li istina!« okosi se pripovidač. — U pripovijedanju, kad se spomene Bog ili Isus, udru se svi u prsi i reku: »milosna ga bila«, a za Gospu: »pomogla nas«, tako i za svece. Spomene li se 'udoba paklena, vrag: »ujme Isusa, križ Isusa« i zlamenuju se. Ne valja prisicat pripovidanje. Mlađarija na silu zanajviše pripovida, 'dikad i po starije čeljade uđe u razgovor, pripovida i baci koju šaljivu toliko, da se nasmiju. Reče se: »Ako se ne nasmiješ budalastoj, ne ćeš pametnoj«.

Mijat Stojanović u svojoj knjizi: »Slike iz života hrvatskoga naroda po Slavoniji i Srijemu« (Zagreb 1881.) pripovijeda na jednom mjestu, kako se zimi u veče sastaju djevojke i momci na prelu, pa dok djevojke predu tiho pjevajući po koju pjesmicu »momci bi svirali u svirke uz pjevanku«, pa nastavlja dalje: »A često bi sad ovaj sad onaj momak poslije svirke i pjevanke pripovijedao pripovijetke o vilama i vilovnjacima, o utvarama i sablastima, o mori i pošasti, o copernjicama i o vukodlaku. Tako bi strašno pričao osobito neki Mato čiče Marka, da se svakom slušaocu, osobito ženskim, ježila koža od straha i užasa, kad bi on pripovijedao, kako su vile prionule za nekoga momka, mučile ga danju i noću, te je siromah najposlije sišo s' pameti, poludio. Svi uzdisahu nad okrutnom sudbinom onoga nesrećnoga momka. A mnogo oko djevojačko proplače groznim suzama«. Dalje pripovijeda, kako se jednoj djevojki, kad se vraćala kući poslije prela, na kojemu je jedan pripovijedao o vukodlacima, pričinilo da vidi vukodlaka, pa ne usuđujući se od straha kući prehladila se, pala u groznicu i za nekoliko dana umrla. Već zreliji i stariji muškarci sastaju se nedjeljom i blagdanom na posijelu »u sjenci pod lipom, pod orahom ili pod dudom. Sjede, puše i govore o svačem« — pa pripovijedaju različne događaje iz rata, pa i pripovijetke. U svakom gotovo selu ima čovjek ili žena, koji se ističu osobitim načinom i umijećem pripovijedanja pa i znadu mnogo toga pripovijedati.

Da pomenemo još, što kaže Vuk Vrčević, koji je kao »vučić uz Vuka« sabirao narodno blago. U svojim »Narodno-humoristično-zanimljivim podrugačicama« veli on za svoje »podrugačice«, da ih je narod »po Boki Kotorskoj, Crnoj Gori, Dalmaciji, a najviše po Hercegovini« pripovijedao »pri veselim sastancima o jesenjim večerima kraj goleme vatre...«, a za »Narodno-humoristične gatalice i varalice« da »veći dio ovakovih gatalica smjera nesamo na društvenu zabavu, nego da se istakne koji iz društva u okladu, da nije tako nego ovako, a to najviše uz vino, kako bi uz veće piće društvo onu veće veselije provelo...«

Uz ozbiljne pripovijetke pripovijeda narod i šaljive. Pomenuti već Ivanišević veli ovako: »Šala je i Bogu draga« — kaže naš narod, »pa kad je mlađarija u veselu družtvu, na piću, na sedminam[1], u brguljan[2] svak baci svoju, da se nasmije družina. I staroj čeljadi ugodno je bacit koju doskočicu spominjuć mladu dobu, ludovanje i mladenačko vojevanje. — — — U krčmi, kad se igra na karte, ili kad je gozba koja iza pića, kad se počme pušit i pit, onda se najviše kazuje šaljivi pripovisti. Oni, koji zna lipo šaljivo prikazivati, pije mukte vina u krčmi, puši duvana, kupu mu oni, koji slušaju«.

Poslije Vuka St. Karadžića dadoše se i drugi na sabiranje narodnih pripovijedaka, te danas već imamo dosta lijepih zbirki ovoga našega narodnog blaga. Pomenut ćemo samo najznamenitije i najbolje zbirke. Evo ih:

Nikolić A.: Srpske narodne pripovetke I. Beograd 1842., II. 1843., i drugi put Beograd 1899.

[1] sedmina jest sedmi dan iza smrti ili iza ukopa mrtvaca.
[2] brgulja jest mali blagdan u pojedinim susjednim mjestima, gdje se nahodi koja kapelica posvećena kojemu svecu.

Valjavec M.: Narodne pripovijetke u Varaždinu i oko Varaždina. Varaždin 1858, Zagreb 1891.

Vrčević vitez V.: Narodne pripovijetke, ponajviše kratke i šaljive. Biograd 1869, Dubrovnik 1887.

Vrčević vitez V.: Narodne basne, skupio ih po Boki, Crnoj Gori, Dalmaciji, a najviše po Hercegovini. Dubrovnik 1867, 1883.

Vrčević vitez V.: Narodne satirično zanimljive podrugačice. Dubrovnik 1883.

Vrčević vitez V.: Narodne humorističke gatalice i varalice. Dubrovnik 1894.

Bosanske narodne pripovijetke. Svezak I. Skupio i na svijetlo izdao zbor redovničke omladine bosanske u Đakovu. Sisak 1870.

Mikuličić Fran: Hrvatske narodne pripovijetke. (Čakavske.) Kraljevica 1876.

Krausz dr. Friedrich S.: Sagen und Märchen der Südslaven. Leipzig I. 1883; II. 1883[1].

Tordinac N.: Hrvatske narodne pjesme i pripovijetke iz Bosne. Vukovar 1883.

Blagajić Kamilo: Hrvatske narodne pjesme i pripovijetke iz Bosne. Zagreb 1886.

Preindlsberger-Mrazović Milena: Bosnische Volksmärchen. Insbruck 1905.

Strohal Rudolf: Hrvatskih narodnih pripovijedaka knj. I., Rijeka 1886., Karlovac 1906., Zagreb 1912.; II., Karlovac 1901., Zagreb 1912.; III., Karlovac 1904., Zagreb 1913.

Godine 1911. izdala je Matica Hrvatska prvu knjigu narodnih pripovijedaka preštampanih iz dojakošnjih izdanja s ilustracijama Ljube Babića. Iste godine izdala je Matica Srpska u Dubrovniku ćirilicom »Srpske narodne pripovijetke (gatke)«. To je izbor narodnih pripovijedaka iz različnih štampanih već izdanja, a priredio ga je T. Ostoić. Osim toga imade mnogo naših narodnih pripovijedaka razasutih po različnim hrvatskim časopisima. Najviše ih je izlazilo u srpskim časopisima »Bosanskoj Vili«, što je izlazila u Sarajevu, pa u »Karadžiću«, koji je izlazio od god. 1899. u Aleksincu (u Srbiji), a ima ih u »Srpskom etnografskom zborniku« što ga izdaje Srpska kraljevska akademija u Beogradu od godine 1894. Dosta je pripovijedaka iz različnih krajeva hrvatskih izišlo u »Zborniku za narodni život i običaje«, što ga od godine 1896. izdaje »Jugoslavenska akademija« u Zagrebu.

Sve od prilike hrvatske i srpske narodne pripovijetke, što su izišle do godine 1876., popisao je V. Jagić u »Arhivu für slavische Philologie« knjiga I. ispred svoje rasprave: »Aus dem südslavischen Märchenschatz«, a neke novije zbirke popisao je Pavle Popović u knjizi »Iz književnosti« (Srpske narodne pripovetke i njihove zbirke str. 112.).

Među našim pripovijetkama ima ih različnih. Ima priča, gatki, ali ima ih i takvih, koje bismo mogli uvrstati među novele, mite, legende i basne. Imade i pripovijedaka, koje sadržavaju samo po jedan mali slučaj, dosjetku, zgodnu riječ i često su samo objašnjenje poslovice ili razvijene pitalice. To su anegdote, pričice.

O pojedinim licima, koja dolaze u pripovijetkama, i o pojedinim

[1] U Krauszovim su zbirkama pripovijetke ponajviše već drugdje štampane, ali ih ima dosta i novih nigdje neštampanih.

događajima i o različnim motivima, koji su u njima obrađeni, ne živi u narodu samo jedna pripovijetka, nego i poviše njih, dakle pojedine pripovijetke imaju po više verzija, one sačinjavaju o licima čitave cikluse, kao: Baš Čelik, Njemušti jezik, Mačak u čizmama, Zmija mladoženja, Usud, Đavo i njegov šegrt, o grabancijašima, ciklus Zahvalni mrtvac, Lenora, Pepeljuga, Djevojka bez ruku i t. d.

Među muškim pripovijetkama ili pričama osobito su znamenita dva ciklusa: jedan je »Opklada« (obradio Shakespeare u »Cymbelinu«), a drugi je »Dram jezika« (obradio Shakespeare u »Mletačkom trgovcu«).

Legende su gotovo sve kratke i vežu se za ličnosti i mjesta. Lica su, o kojima govore, različna, a ima ih iz Biblije starozavjetne (Adam, Eva, Noje, Solomun, prorok Jeremija), ali i iz novozavjetne (Hrist, Bogorodica, apostoli sv. Petar i Pavle, pa neki sveci osobito sv. Nikola, Dimitrije, Ilija, Đurađ i svetice sv. Petka i sv. Nedjelja). Ali dolaze i historijske ličnosti kao poznati car Trojan, car Duklijan, Aleksandar Veliki, car Konstantin, Muhamed, kralj Matija, Sibinjanin Janko. Legende su o mjestima kratke. Za mnoga mjesta i sela, planine, rijeke, potoke, stijene, crkve, gradove, gradilišta vežu se priče, koje obično objašnjavaju postanak mjesta, oblik stijene itd.

Osobito ima mnogo anegdota i pričica. Veoma mnogo se priča o nekim narodnim šaljivcima kao na pr. o Ćosi i Nasradin-hodži, koji je zaista živio u XIV. vijeku, pa o Heri, o kojemu se osobito mnogo pripovijeda, kako je prevario Turčina, a pripovijeda se često dosta šaljivih pričica o svećenicima, hodžama, fratrima, kaluđerima, pa i o različnim narodima (Židovima, Nijemcima, a najviše o Ciganima).

Basana kao da nema u nas; bar ih nije mnogo pokupljeno. One su obično kratke, a najviše kao da ih ima o lisici. Imamo na pr. basnu »Lisica i grožđe«, u kojoj se pripovijeda, kako je lisici bilo kiselo grožđe, kad ga nije mogla dohvatiti. Ima ona o lisici, koja prevari gavrana, samo je u nas i vuk pored gavrana, i basna se zove »Vuk, lisica i gavran« — itd.

Osobita su vrsta narodnih pripovijedaka gatalice i varalice. Gatalice su pripovijetke, koje kakav objekt zagonetke zaodijevaju u čitavi (mali) događaj. Takav događaj ima osobitu jezgru, oko koje se cijelo gonetanje kreće (ispor. br. 81.). Gatalicama su slične varalice. Varalica je kakva mala pripovijetka, u kojoj se netko prevari, jer jednu stvar drži vrednijom od druge, a morao bi baš manje cijenjenoj dati prvenstvo. (Ispor. br. 82.).

*

Još je kasnije nego sabiranje narodnih pripovijedaka počelo njihovo naučno ispitivanje. Prvi, koji se kod nas Hrvata i Srba latio ovoga posla, bio je M. Valjavac, koji je u »Književniku« (knj. II. Zagreb 1865.) napisao po metodi Grimmovoj raspravu o hrvatskim (rođenicimà« i »suđenicima«. Grimmove mitologijske metode drži se u objašnjavanju nekih naših narodnih priča N. Nodilo u svojoj velikoj i krasnim stilom napisanoj raspravi »Religija Srba i Hrvata« u Radu Jugoslavenske aka-

demije (65, 77, 79, 81, 84, 85, 89, 91, 94, 99, 101.). Komparativnim pravcem u objašnjavanju narodnih pripovijedaka udario je naš veliki slavist V. Jagić u svojoj »Historiji književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga« (Zagreb 1867.), u kojoj je on izvor i paralele mnogim našim narodnim pripovijetkama našao u indijskom pričanju (Zmija mladoženja, Nemušti jezik, Usud, Zla žena), pa u pričanju drugih istočnih naroda (Dram jezika). Lijep i pouzdan pregled rezultata u načunom ispitivanju našega narodnoga blaga pa i narodnih pripovijedaka do god. 1879. sastavio je I. Radetić u knjizi: »Pregled hrvatske tradicionalne književnosti« (Senj 1879.). Svoj rad oko traženja paralela našim narodnim pripovijetkama u pričanju drugih naroda nastavio je Jagić u svom naučnom časopisu »Archiv für slavische Philologie« (izlazi u Berlinu od god. 1876.), u čemu ga je pomagao u istom časopisu R. Köhler, jedan od najboljih poznavalaca popularne književnosti sviju naroda. Na naše narodno pričanje osvrće se u najnovije vrijeme i Oskar Dähnhardt u svojem velikom zborniku »Natursagen« (Leipzig-Berlin I. 1907., II. 1909., III. 1910., IV. 1912.). Danas imade kod Hrvata i Srba čitav niz ispitivača naših narodnih pripovijedaka, koji se već služe najmodernijim naučnim metodama u ovom poslu te su postigli lijepe rezultate. Evo ih nekoliko: Maretić, Šrepel, Pavle Popović, Ćorović Svetozar i Vladimir, pa osobito Čeh J. Polivka. Polivka se bavio osobito traženjem paralela našim narodnim pirpovijetkama među domaćim i stranim pripovijetkama. Tako n. pr. od 120 priča, što ih je štampao Strohal u II. knjizi narodnih pripovijedaka, nije samo 37 pričama našao paralela. (Zbornik VII.)

IZVORI NAŠIH NARODNIH PRIPOVIJEDAKA.

Narodno vjerovanje u našim pripovijetkama.

U našim narodnim pripovijetkama sačuvalo se do danas dosta narodnoga vjerovanja iz neznabožačkoga doba naroda našega, samo je teško uvijek reći, što je u tim pričama naše, a što je opet prešlo iz vjerovanja drugih naroda, s kojima je naš narod došao u dodir. Narodna gatka »Usud« sačuvala je vjerovanje naroda u sudbinu, koje se u prostom narodu do danas održalo, a koje je, čini se, bilo zajedničko svima slavenskim narodima. Istina bizantinski je pisac Prokopije Cezarejac iz VI. stoljeća napisao ovu vijest u svojem djelu »De bello gothico«: »Sloveni nijesu znali za sudbinu, i ne vjeruju, da bi imala kakvu silu nad čovjekom. No kad im prijeti smrt bilo radi bolesti, bilo usred rata, oni se zavjetuju, ako se spasu, da učine kavu žrtvu Bogu; i kad se spasu, oni to zbilja i urade uvjereni, da svoje spasenje duguju toj žrtvi. Oni obožavaju rijeke, nimfe i druga božanstva, i svima prinose žrtve i tada pomoću njih gataju«. Ali ako Sloveni nijesu znali za sudbinu, koja upravlja životom ljudi, oni znaju za lica, koja su nazočna kod rođenja i pritom određuju sudbu čovjeka. Ova lica žive još danas u narodu našemu u narodnom predanju. Stari slovenski spomenici zovu ih Rođenice, Rožanice (od riječi rod-iti) ili Suđenice. Neki spomenici pominju i osobite svetkovine, koje su pratile rođenje, i na kojima se prizivaju Rod i Rožanice u korist novorođenčeta nudeći im hrane, osobito hljeba, sira i meda. Sve ove pisane spomenike dopunjuje i folklor. Tako imamo kod Čeha Sudički, kod Srba Sreću, kod Rusa Dolju, kod Bugara Orisnicu (grč. horizo = određujem, rješavam). Prema bugarskom narodnom vjerovanju svaki čovjek ima tri dobre i tri rđave Orisnice. Hrvati kajkavci i Slovenci imaju svoje Rojenice ili Sojenice, a Slavonci opet imaju Usude i Sudije. »Rojenice« i »Sojenice« su ženska božanska bića, koja su veoma nalik na grčke »Moirai« i latinske »Parcae« i nordički »Nornir«. Kao što su Grci imali tri »Moirai«, Rimljani »tria fata« i nordički narodi tri »Norne«, tako se i u hrvatskim kajkavskim narodnim pripovijetkama većinom pominju tri rođenice ili sudenice. One su bile tri sestre — lijepe djevojke, okrugla lica i u bijelo odjevene. Kadšto drži svaka u ruci svijeću. Na ono, što treća sudi, pristanu obično i druge dvije. U jednoj priči iz Otoka u Slavoniji (Zbornik VII.) zovu se suđenice »Sudije«, a ima ih tri. One, kada žena rodi dijete, stoje u kući pod dimnjakom i sude djetetu. Iz pomenute Vukove pripovijetke »Usud« vidi se, da Srbi zamišljaju sreću kao žensko lice, pa je još dalje personificiraju te imaju dobru sreću i zlu sreću. Dobru sreću pomišljaju kao lijepu djevojku, a zlu kao staru djevojčuru.

Pripovijetka naša »Carigrad« (br. 60) pokazuje, da srpski narod vjeruje u t. zv. partenogenezu. To je grčka riječ parthenogenesis i znači djevojačko rađanje. Ova pojava utvrđena je danas nesamo kod pčela, nego i kod drugih inzekata. Na osnovi toga nazvana je partenogenezom ona pojava, gdje se priča i vjeruje u mogućnost rađanja ženskinja bez muža. Da su i stari vjerovali u mogućnost te pojave uzimamo primjera radi Reju Silviju.

Vjerovanje u partenogenezu dalo je povoda silnim zloupotrebama, s kojih se tragovima često sretamo u narodnim tradicijama. Primjera radi navodimo samo vjerovanje u mogućnost, da vampir (vukodlak) do·zi svojoj ili drugoj ženi te od njega dobije djecu, koja se zovu vampirovići.

U našim pripovijetkama nailazimo svak čas na različna natprirodna bića i lica s natprirodnim svojstvima i snagom. To su ale, aždahe, zmajevi, divovi, patuljci (maljuzi), vile, vukodlaci, vučji pastiri, vještice (vračare), vilenjaci i grabancijaši. Većina tih bića žive još danas u narodnom vjerovanju.

Za alu zabilježio je Vuk St. Karadžić u svome Rječniku, da se za nju misli, da ima od aždahe osobitu duhovnu silu te leti i vodi oblake i grad navodi na ljetinu. Za zmaja pak misli se, da je ognjeni junak, od kojega u lećenju oganj odskače i svijetli.

Osobito je još danas u prostoga naroda živa vjera u polubožanska bića vile. »Oni obožavaju rijek i nimf e« veli o Slavenima i Antima pomenuti već Prokopije. I doista mi nalazimo i u starim pisanim spomenicima i u folkloru neka mitska lica, koja odgovaraju nimfama u klasičnoj starodrevnosti. Staroslovenski ruski spomenici govoreći o bogovima ruskim govore i o vilama. U jednom staroslovenskom prijevodu

Georgija Hamartola ime sirena prevedeno je s vila. Kod Bugara jedan religiozni rukopis iz XVIII. stoljeća, koji je reprodukcija starih rukopisa, osuđuje one, koji obožavaju samovile, i koji su otpadnici Hristovi. Dugo se držalo, da vila pripada samo južnim Slavenima, osobilo Hrvatima i Srbima. Ali bit će da su u vile vjerovali i Slovaci, pa i Poljaci. No od svih Slavena najviše se održala vjera u vile po selima kod južnih Slavena. Usmena književnost Srba, Hrvata i Bugara jednako ponavlja ime vila: što više ta je riječ primljena i u književnom jeziku, te su stari dubrovački i dalmatinski pjesnici njome prevodili klasične nimfe.

Sudeći prema nekim srpskim spomenicima vila se rađa iz rose s nekoga glavičastog jesenjega cvijeća. U Slavoniji pripovijedaju, da se ona rađa, kad pada kiša i grije sunce ili kad se javlja duga. Vile je narod pomišljao kao lijepe žene, vječito mlade, obučene u bijelo ili modro. Njihova kosa sadržava tajnu njihova života. Vila, koja dopusti, da joj se iščupa jedan vlas, odmah umire. Katkada imaju krila, oči im sijevaju kao munje, glas im je vrlo sladak i prijatan; onaj, koji ga je jedamput čuo, ne zaboravlja ga nikada. One žive u oblacima, na zemlji, u vodi, pa ća i u moru. Na oblacima one grade fantastične dvore.

Ima i gorskih vila. One imaju službu sv. Ilije u svima uzdušnim pojavama. One skupljaju oblake, proizvode buru, čuvaju od grȁda. Stanuju u zvjezdama. Vile planinkinje zalaze i u pećine pretvarajući se u zmije. Vodene vile žive po rijekama ili u moru. Neke od njih, kao sirene, pola su žensko, pola riba. Katkad se pretvaraju u labuda ili imaju žensko tijelo, a noge labudove. Bugarska samovila jaše na divljem jelenu, uzda joj je zmija, a bič guja otrovnica. — Vile jure po šumama, strijelama ustrelјuju divljač. Igraju u oblacima ili šumama. Njihovo je pjevanje umilno. Ali njega mogu razumjeti samo oni, koji su pušteni da uđu u njihovo društvo. One imaju proročanskoga dara, liječe bolesnike, mogu ća i mrtve uskrsnuti. Poneki izvori koji nose njihova imena, naročito su ljekoviti. — Vile su vrlo snažne. One se bore s junacima; a kadkad one ili njihovi pokreti uzdrmaju i samu zemlju. Druže se i sa smrtnim ljudima. Mnogi su ih junaci uzimali za svoje posestrime. Isto su tako one posestrime i nekih omiljelih životinja (jelena, košuta, divokoza). — Katkad se udaju i za smrtne i s njima imaju djecu. Ali svi su ti brakovi uopće žalosna svršetka. Jednoga trenutka vila odleti i nestane je. One ljudima kradu djecu i hrane ih medom; ili još naprotiv i svoju djecu daju ljudima na čuvanje. Vilinski sinovi odlikuju se vanrednim pamćenjem i bistrinom.

Vile su katkada i pakosne, te se nemilosrdno svete za uvrede, koje im ljudi čine. Gađaju i strijelama prostreljuju svoje neprijatelje, sakate ih, more ili ih naprave ljudima. Takav čovjek, u koga uđe demon, zove se vilovnjak (nimfoleptos, poludio). Vuk pominje i vilenike. Vilenik je čovjek, kojega je vila bila ustrijelila pa ga ona sama i izvidala i svojim mu skutom rane zavijala; potom je on posestrio, i ona mu darovala bilje, da ga ne može nitko prevariti i da mu žena rađa dobre junake i lijepe kćeri. Vile dave mladiće, koji se usude kupati se u njihovim virovima. Uništavaju one, koji mute njihove izvore ili iz njih zahvataju vodu bez njihova dopuštenja. One podižu bure na moru, krše lađe, osljepljavaju one, koji se usude slušati njihovo pjevanje, ili koji gledaju, kad se one kupaju.

Još danas im prinose žrtve. U dalmatinskom primorju i u staroj vojnoj krajini djevojke stavljaju na kamenje pri ulazu u pećine: voća, zemlje, cvijeća, svilene pojase govoreći uza to: »uzmi, o vilo, što ti je drago«.

U vukodlake ili vampire vjeruje naš narod i danas osobito po južnim krajevima. Po Vuku St. Karadžiću (Rječnik 1852.): »Vukodlak se zove čovjek, u koga (po pripovijetkama narodnijem) poslije smrti 40 dana uđe nekakav đavolski duh, i oživi ga (povampiri se). Potom vukodlak izlazi noću iz groba i davi ljude po kućama i pije krv njihovu. Pošten se čovjek ne može povampiriti, već ako da preko njega mrtva preleti kakva ptica, ili drugo kakvo živinče prijeđe i zato svagda čuvaju mrca da preko njega što ne prijeđe. Vukodlaci se najviše pojavljuju zimi (od Božića tamo do Spasova dne). Kako počnu ljudi mnogo umirati po selu, onda počnu govoriti, da je vukodlak u groblju (a gdjekoji počnu kazivati, da su ga gdje noću vidjeli s pokrovom na ramenu), i stanu pogađati, ko se povampirio. Kašto uzmu vrana ždrijepca, bez biljege, pa ga odvedu na groblje i prevode preko grobova, u kojima se boje da nije vukodlak; jer kažu, da takovi ždrijebac ne će niti smije prijeći preko vukodlaka. Ako se o kom uvjere i dogodi se da ga iskopavaju, onda se skupe svi seljaci s glogovijem koljem (jer se on samo glogova koca boji: zato govore, kad ga spomenu u kući: »na putu mu broć i glogovo trnje« — jer su i brotnjaci[1] pokrivenim glogovim trnjem —) pa raskopaju grob, i ako u njemu nađu čovjeka da se nije raspao, a oni ga izbodu onijem koljem pa ga bace na vatru te izgori. Kažu da takovoga vukodlaka nađu u grobu, a on se ugojio, naduo i pocrvenio od ljudske krvi (»crven kao vampir«). Vukodlak dolazi kašto i svojoj ženi, a osobito ako mu je mlada i lijepa... A u vrijeme gladi često ga priviđaju oko vodenica, oko ambara žitnijeh i oko čardaka i koševa kukuruznijeh. Kažu da sve ide sa svojijem pokrovom preko ramena. On se može provući i kroz najmanju rupicu, zato ne pomaže od njega vrata zatvorati kao ni od vještica«. Da je ova vjera našega naroda u vukodlake veoma stara, dokazuju nam ljetopisci, koji su u svojim ljetopisima zabilježili vijesti o pokojnicima, koji sišu krv živima i donose im smrt, pa im zato odsijeku glavu, probodu kocem ili ih spale, da imadu mira od njih. Zadranin Pavao Pavlović, koji je na svršetku XIV. i na početku XV. stoljeća bio načelnik grada Zadra, pripovijeda u svome »Memorialu«, kako je u junu god. 1403. na susjednom ostrvu Pašmanu u mjestu »Othus« umrla neka žena Priba, pa se onda prometnula u vukadlaka i uznemirivala sav otok, dok nije Pavao Pavlović na molbu ostrvljana u julu dopustio, da joj se grob raskopa i u srce turi klin ili kolac (cugnus, cuneus). Prema tome sudimo, da se nesamo na otoku Pašmanu, nego što više i u samome gradu Zadru tada vjerovalo u vukodlake, premda je osrtvo Pašman u XV. stoljeću imalo manastir franjevaca, te je bilo svećenstva, koje je praznovjerni narod moglo odvraćati od toga vjerovanja u vukodlake. U

[1] bregovi, na kojima raste broć.

Engleskoj su mrtvace, koji su mučili svoje rođake, već u XII. stoljeću iskapali i spaljivali.

Nije teško objasniti, kako je nastalo ovo vjerovanje u vukodlake ili vampire. Sva plemena ljudska imaju to zajedničko, da se boje svojih pokojnika. Zato i jesu na svakojake načine nastojali, da se od njih obrane ili da ih umire. Izbrisali bi svaki znak, po kojem bi oni mogli naći put k svojim rođacima, čitave humke kamenja zgrnuli bi na njihove grobove, da bi bili u njima zatvoreni, njihova tjelesa spalili bi u prah i pepeo, da ih tako unište i spriječe duši povratak u njih, ili bi opet postavili pokojnicima u lijes jela i pića i pokopali s njima zajedno žene i robove, da bi se zadovoljili s ovom novom svojom eksistencijom i ne čeznuli za starom. Ali ne bi im uvijek izišlo za rukom, da se obrane od pokojnika. Nekažnjena krivnja, propušteni mrtvački darovi, nezadovoljena ili neovršena osveta,velika ljubav dovela bi pokojnika natrag u njegovu sredinu, da se osveti i kazni, da čini pokoru ili da moli spas, ljubeći i zakriljujući, ali ljudi su ga se uvijek bojali kao lica iz drugoga nepoznatoga svijeta oslobođena od ljudskih zakona. Tako eto razumijemo, da po svim krajevima svijeta ima priča, u kojima dolaze kao lica pokojnici. Dašto one narode, koji su svoje mrtvace spaljivali, smatrali su njihova trupla za nečista, dok su oganj smatrali svetim. Kod njih je tijelo ostalo čitavo, kao neki stan, u koji se duša uvijek mogla povratiti, kao predmet, koji se uvijek bojažljivo štovao i pred kojim je čovjeka uvijek hvatao nekakav tjeskoban strah, sve dok se tijelo nije raspalo, i onda bi dašto strah prestao, a s njim prestao bi kod primitivnih naroda i kult pokojnika. Nijesu li se pak izvršile mjere opreznosti i pomirbe, onda je prijetila osveta pokojnika, koji je sa sobom u grob ponio i svoje zemaljske strasti. On bi noću izišao iz lijesa, vrebao bi na svoje protivnike u šumi i na polju, izazivao bi ih na nejednak megdan, uvlačio se u kuću svojih rođaka, koji su zaboravili na svoju dužnost, mučio bi one, koji spavaju, prijetnjama, te uzrokovao bolest i smrt. I eto na takvim se predodžbama osniva vjera u vampire ili vukodlake. Dok je tijelo čitavo ležalo u grobu, mogla se u nj vratiti duša; ako bi se dogodilo da proces raspadanja nije nastao, ostao je mrtvac zauvijek avet. Budući da su ljudi iz pradavnih kanibalskih vremena pili toplu ljudsku krv, da povećaju svoju životnu snagu, razvila se priča o pokojniku, koji navaljuje na ljude, što spavaju, njima neopazice krv siše i na taj način po običaju živih ljudi sebi pribavlja hranu. O takvim dusima pričaju Indijci, Armenci, Arapi, Japanci i Fini. Ali sve ove nemani nemaju one glavne karakteristike vampira, da su oni naime mrtvaci, koji se vraćaju.

Vampirstvom bavila se mnogo i lijepa knjiga u evropskim literaturama. Tako je na pr. talijanski pjesnik William Polidori napisao novelu »Vampire«, a ista priča zanimala je Byrona. No utjecalo je vampirstvo i na glazbu. Nijemac Marschner uglazbio je prema Polidorijevoj noveli operu »Der Vampyr«, a i Richard Wagner napisao je svoju operu »Der fliegende Holländer« pod utjecajem vampirstva. Mnogo se njime bavi u svojim pripovijetkama i njemački pripovjedač Karlo May, pa i Rus Tolstoj u svojim »Vizijama«.

Malo prije smo pomenuli, da, prema mišljenju primitivnih naroda, smrt ne rješava idividium svih veza, koje ga vežu s okolinom. Duša ponese sa sobom ljubav i mržnju prijeko i na drugi svijet. Tako ostaju niti ljubavi i mržnje među živima i mrtvima. Živi kao slabiji prepušteni su snazi pokojnika, koji protivnika muči, a one, koje on ljubi, hoće sa sobom da povuče u hladni grob. Ali ni pokojnik nije sasvim slobodan od utjecaja ljudskih djelovanja. Prevelika žalost smeta mir pokojnika. Mnogi su ljudi podobni da mrtve zaklinju i izvuku ih iz groba, da bi dobili od njih kakvu vijest o tajnom i sakrivenom. Istu svrhu ima dogovor dvojice prijatelja, da će se jedan drugomu pokazati poslije smrti; pokojnik često drži svoje obećanje, kao što uopćeno nema mira, ako ne izvrši svoje obećanje ili neplaćen dug sa sobom ponese u grob. Isto tako pokojnik uznemiruje onoga, koji mu je što dužan ili koji je zadržao kakav predmet, koji se imao s njim zajedno da zakopa. Uopće od pokojnika ne treba nitko ništa da ima, nitko ne treba o njemu da govori. I preveć veliko čeznuće za pokojnikom zlo je, i tko čezne za pokojnim, po toga on dođe. Najjači izražaj ovoga vjerovanja nalazi se u različnim obradbama priče o Leonori, koja je gotovo preko čitave Evrope rasprostranjena, a osobito je krasno obrađen ovaj motiv u baladi njemačkoga pjesnika Bürgera »Lenore«, koju je preveo na hrvatski Preradović.

Prvi je poticaj Bürgerovoj baladi dala priča, koju je čuo njen pjesnik od jedne seljakinje s poznatim refrainom: Der Mond der scheinet so helle, die Toten reiten schnelle. Da je i starima bio ovaj motiv poznat, vidi se iz grčke priče o Protesilaju i Laodamiji. [1])

Prema mišljenju Wollnerovu ima među Slavenima dvije vrste gatki o Lenori. Prva je sjeverna (poljska, maloruska, češka i litavska), a druga je južnoslovenska (s grčkom i albanskom).

Sadržaj sjeverne slavenske bio bi ovaj: Umrli ljubavnik nema mira u grobu; bûdē ga suze i uzdisaji ljubazničini. On hoće, da joj se za to osveti i povuče za sobom u grob. Ona zaboravlja, da je on mrtav, i sjeda s njim na konja. U češkoj verziji idu pješice, a u maloruskoj se voze ća na četiri konja. Za cijeloga se puta ljubaznici razgovaraju i uvijek refrain svršuje:

— Mjesečina kao dan,
Je l' te, draga, mrtvih strah?
— Kako bi me bilo strah,
Kad ja s dragim putujem...

Jahanje ili vožnja uvijek je demonski oštra. U većini pripovijedaka gubi draga molitvenu knjigu ili vijenac s glave. Kad prispiju na groblje, siđe ljubavnik u grob, pa hoće i nju da povuče.

Južnoslovenska je vrsta nešto drukčija. Tu je glavno vjernost mrtvoga brata, a ne smeta pokopanoga ljubavnika. Čisti su tip južnosloven-

[1] Čuvši Laodamija, da joj je muž Protesilaj umr'o pod Trojom, zamoli bogove da bi joj barem na nekoliko sati povratili muža na gornji svijet. Bogovi joj uslišе molbu, ali kad joj je muž po drugi put umr'o, umre i ona s njim.

ske verzije »Braća i sestra«, narodna pjesma, što ju je Vuk štampao u drugoj knjizi svojih pjesama pod natpisom »Braća i sestra«.[1]

U svim verzijama sjeverne vrste diže se zaručnik ili ljubavnik iz groba, da u p r o p a s t i svoju vjerenicu, pa je povuče za sobom u zemlju. Hoće da je uništi, jer mu njezine suze ne daju mira. U zbirci Valjavčevoj štampana je gatka, kako »Cura jaše z mrtvecom«. U njoj se razbiraju sve vrste sjeverne verzije o Lenori. Momak otišao na vojnu, a djevojci rekao, da se ne udaje, nego da njega čeka, dok se vrati. Ova obeća, da će čekati. Ali se on ne povrati. Neka je stara žena svjetova, da ode na groblje, pa da iz nepoznatog groba iskopa glavu i da je kula u vodi. Momak će joj doći, reče vračara, bio živ ili mrtav. Tako i bi. On je sjedne na bijelca i idu na groblje, gdje on gleda, da je pošto poto uvuče za sobom. Djevojka pobjegne u mrtvačnicu, gdje je bio mrtvac, koji je spase. Mnogo je nalik na Bürgerovu baladu naša pripovijetka »Djevojka i mrtvac« (br. 8), samo je na svršetku upleten motiv o vukodlacima.

Naša priča »Materine suze« sjeća nas ganutljive gatke o djetešcetu, što je zapisaše braća Grimmi u svojim pričama za kuću pred postelju zaplakane matere pa je moli: »Majčice, majčice draga, prestani s plačem, jer ne mogu da zaspim, moja košuljica ne će da se osuši od tvojih vrelih suza«. A kad je majka uslišila djetetovu molbu, čedo joj se ponova javi, da zahvali: »Vidiš, moja je košuljica sada suha i mogu lijepo mirno da spavam«. (Ispor. br. 6.) Motiv, kako suze, pa osobito očajavanje uznemiruje pokojnika, na pr. vjerenika, očaj djevojčin, nalazi se u jednoj noveli Boccaccijeva »Decamerone«, koju je on sastavio prema jednoj talijanskoj narodnoj priči. Vjerenik se nije dugo vraćao svojoj nevjesti, pa je ona očajničkim suzama žalila za njim. Kad ali jedne noći dođe joj vjerenik u snu blijed, ispijen i suh, pa je stane preklinjati, da prestane s jadanjem, jer — govorio je — »ne mogu ti se povratiti; umorili su me«...

[1]) Pjesma se počinje:

Hrani majka devet milih sina
I desetu šćercu mezinicu — — —

Braća udaju sestru nadaleko »spreko mora banu«, ali se prije zavjeravaju, da će je često pohoditi:

U godini svakoga mjeseca,
U mjesecu svake nedjeljice.

Ali im ne bješe suđeno, jer:

»Bog pušća od sebe moriju
Te pomori devet milih brata,
Sama osta samohrana majka«.

Jetrvice kore Jelicu, što je od roda niko ne pohađa. Ona pišti, do neba se čuje, te se Bogu ražalilo, pa on posla svoja dva anđela do bijela groba Jovanova (najmlađega brata), da ga opreme sestri u pohode. Kad ga ugledala sestra, ruke širi u lice ga ljubi, pa je s njim sejа besjedila:

»Što si tako, brate, potavnio,
Baš kan' da si pod zemljicom bio?«

I on povede sestricu Jelicu kući. Kad je Jovan bio blizu svojega groba, nestane ga, a Jelica ode materi. Majka joj otvori vrata, i obadvije zakukaju kano kukavice: rukama se bijelim grle, i obje mrtve na zemlju padaju.

Ima i takvih priča, koje pripovijedaju o smrtnom čovjeku, koji je poradi zemaljskih potreba i užitka prodao đavolu dušu svoju, i mi ih možemo nazvati »pričama o Faustu«. Motiv je taj sjajno obradio Goethe u svojem »Faustu«. Obrađen je već mnogo prije isti motiv — već u XIII. vijeku — u francuskoj književnosti od Rutebeufa u drami »Čudo Teofila«, u kojem prikazuje duhovnika, kojega je njegov biskup lišio njegovih prihoda, pa se prodao đavolu, ali se poslije pokajao te obratio sv. Bogorodici, koja je đavolu oduzela ugovor, koji je bio svećenik potpisao. Motiv taj nalazimo i u srpskoj jednoj pripovijetki o Eladiju, koja se sačuvala u rukopisu iz XVII. vijeka, a nalazimo ga i u Vukovoj pripovijetki »Pobratimski darovi«, u našoj »Vampir« (br. 10.) i u nekim drugim pričama. Spasitelj je duše u njima sv. Vasilije, sv. Aranđeo ili kaluđer, koji je morao biti svetitelj, jer čini čuda. Isti je motiv obrađen i u srpskoj umjetnoj književnosti. Tako je Nikanor Grujić zamislio opsežan spjev »Sv. Sava«, ali je izišla od njega samo jedna knjiga, dok je drugu samo napisao i dalji rad prekinuo. Pjesnik Vojislav J. Ilić kušao je da riješi više probleme čovječje duše i prirode u povećoj pjesmi »Ribar«, koji je imao da bude kao neki »srpski« Faust, no pjesnik je odviše stajao pod utjecajem Puškina i Ljermontova.

U našim pričama često nailazimo na v j e š t i c e, v r a č a r e, b a j a l i c e i uopće žene, koje su u prilog ljudima ili na njihovu štetu služe kojekakvim č i n i m a, č a r o l i j a m a, č a r a n j e m i b a j a n j e m. Vjera u vještice seže se u vema davna vremena, a živi i danas još u prostom narodu. Kada se u srednjem vijeku počelo najstrože postupati protiv vještica, dogodilo se to i u Hrvatskoj, kamo je ovaj običaj unesen iz sjeverozapadne Evrope. Prve vijesti o progonstvu vještica nalazimo na početku XIV. vijeka i to u sudbenim zapisnicima grada Zagreba. Nepobitan dokaz, da je koja žena vještica, bio je t. zv. »vražji pečat« (diabolica signa), a bio je to madež, kakvih ima na svom tijelu svaki čovjek, i koji bi krvnik izrezao iz tijela optuženikova i pokazao ga sucima. Najviše su kao vještice bile tužene starije žene, ali bilo je i mladih n. pr. od 20 godina. Zovu se one u sudskim zapisnicima »coprnice« (od njem. riječi Zauberin) i »babe«. Optužene su bile takve najviše radi vračanja i bajanja, a najgroznije je to, što se za neke navodi, da su svoju vlastitu istom rođenu djecu udavile i njihova tjelesa upotrijebile za vračanje. Osim toga optužene su neke bile, da su u svezi s đavlom. Dašto na sudu se nije baš strogo pazilo na dokaze. Jednostavna sumnja bila je dovoljna, da se koje čeljade progoni. Obična je kazan bila za one, koje su zatečene pri čaranju i bajanju, da su ih spalili na lomači, izmamivši im prije mučenjem (torturom) priznanje. Godine 1758. zabranjen je svaki progon vještica u zemljama habsburške kuće.

Vuk je za vještice u svome Rječniku (1852.) ovo zabilježio: »Vještica se zove žena, koja prema pripovijetkama narodnim ima u sebi nekaki đavolski duh, koji u snu iz nje iziđe i stvori se u lepira, u kokoš ili ćurku, pa leti po kućama i jede ljude, a osobito malu djecu, i kad nađe čovjeka gdje spava, a ona

ga udari nekakvom šipkom preko lijeve sise te mu se otvore prsi, dok izvadi srce i izjede, pa se onda opet prsi srastu. Neki tako izjedeni ljudi odmah umru, a neki žive više vremena koliko je ona odsudila, kad je srce jela; i onakovom smrti umru, na kakovu ona bude namijenila. Vještice ne jedu bijeloga luka, i zato se mnogi o Bijelim i Božitnijim[1] pokladama namažu bijelim lukom po prsima, po tabanima i ispod pazuha, jer kažu da one na poklade najviše jedu ljude. — Nijednoj lijepoj i mladoj ženi ne kažu da je vještica, nego sve babama. Kad se vještica jedamput ispovjedi i oda, onda više ne može jesti ljudi, nego postane ljekarica i daje travu izjedenima. Kad vještica leti noću, ona se sija kao vatra, i najviše se skupljaju na gumnu; zato kažu, da ona, kad hoće da poleti od kuće, namaže se nekakvom masti ispod pazuha pa reče: »ni o trn ni o grm, već na pometno gumno«. Pripovijeda se, da je nekakva žena, koja nije bila vještica, namazavši se onom masti, mjesto n i o t r n n i o g r m nehotice rekla: i o t r n i o g r m i poletjevši sva se isprebijala koje o šta. U Srijemu se pripovijeda, da se onamo vještice skupljaju više sela Molovina na nekakvome orahu, a u Hrvatskoj se opet pripovijeda, da se onamo skupljaju na Kleku više Ogulina. Pripovijeda se u Srijemu, kako je nekakav čovjek vidjevši iz postelje, kako mu je iz kuće vještica odletjela, našao njezin lonac masti pa se njome namazao, i rekavši onako kao i ona prometnuo se on u nešto i odletio za njom i doletjevši na orah više Molovina našao ondje mnogo vještica, gdje se časte za zlatnijem stolom i piju iz zlatnijeh čaša. Kad ih sve sagleda i mnoge među njima pozna, onda se kao od čuda prekrsti govoreći: »anate vas mate bilo!« U onaj isti mah one sve prsnu kud koja, a on spadne pod orah čovjek kao i prije što je bio. Zlatna stola nestane kao i vještica, a njihove zlatne čaše pretvore se sve u papke kojekakijeh strvina. — Žena, koja je vještica, kad iz nje iziđe onaj duh, leži kao mrtva, i da joj čovjek okrene glavu, gdje su joj noge bile, ne bi se više ni probudila. Kad vide uveče kakvoga lepira, gdje leti po kući, ponajviše misle, da je vještica, pa, ako se može, uhvate ga te ga malo napale na svijeći ili na vatri, pa ga puste govoreći: »dođi sjutra, da ti dam soli«. Ako bi se dogodilo, da sjutradan dođe kakva žena da ište soli ili kakvijem drugim poslom, pa još ako bude gdje izgorjela, onda se zacijelo misli, da je ono ona sinoć bila. Kad u kakvom selu pomre mnogo djece ili ljudi, i kad svi poviču na koju ženu da je vještica i da ih je ona pojela: onda je vežu i bace u vodu, da vide, može li potonuti (jer kažu da vještica ne može potonuti); ako žena potone, a oni je izvuku napolje i puste, ako li ne mogbude potonuti, a oni je ubiju, jer je vještica. Ovako su istraživali vještice i za Karađorđijeva vremena (prvih godina prošavšega vijeka) u Srbiji. Gdjekoji na Bijele poklade izvrću verige naopako od vještica. Gdjekoji u popret metnu kakav rog, jer kažu da vještica osobito bježi od smrada ovoga. Gdjekoji mrve jajinje ljuske, da se ne bi vještice u njima mogle voziti preko voda«.

Hrvatski kajkavci mnogo pričaju o »coprnici«, a na ostrvu Krku zovu ih »viške« ili »strige« (talij. strega).

U pričama južnih Slavena, osobito Hrvata kajkavaca, često se pominju osobiti čarobnjaci, koji se zovu g r a b a n c i j a š i. Oni se prema narodnom vjerovanju razumiju u kojekakve čarolije i mogu praviti tuču i goniti zmajeve, na koje onda čarobnjaci zajašu pa lete kroz uzduh, a na ovom letu prati ih oluja i tuča. Čarobnjak, koji imade tu moć, zove se grabancijaš (dijak, crni đak ili đak trinaeste škole ili ga pomišljaju jednostavno mlađim svećenikom, župnikom. Prema jednoj priči »grabancijaš dijak« polazi u Bologni trinaestu školu. Ovi đaci imaju kolo s trinaest žbica, a na svaku stane po jedan grabancijaš. Nato brzo okreću kolo, i tko prvi s kola

[1] Bijele su poklade kod pravoslavnih nedjelja prije uskrsnoga posta, a zovu se tako, jer je dopušteno jesti bijeli smok (jaja, mlijeko, sir), a Božitnje su poklade post prije Božića.

izleti, to je pravi grabancijaš. Druga jedna priča veli, da »crni đak« mora svršiti trinaest škola. U »crnu« t. j. trinaestu školu ne primaju više od dvanaest đaka najedamput. Kad se školska godina svrši, donese učitelj 11 knjiga i baci ih među đake; koji ostane bez knjige, onaj mora loviti zmaja. Za to dobija i osobitu knjigu, u kojoj piše, kako se pri tom postupa.

Karadžić u svome Rječniku p. r. »vrzino kolo« kaže ovo: »Srbi pripovijedaju da neki đaci, kad izuče dvanaest škola, otidu (njih 12 mora biti) na v r z i n o k o l o (da dovrše savijem i da se zakunu. A gdje je to »vrzino kolo«, Bog bi znao), i ondje nekaku osobitu knjigu čateći nestane jednoga između njih dvanaest (odnesu ga đavoli ili vile), ali oni ne mogu poznati, koga je nestalo. Ljudi iz Hrvatske pripovijedali su mi da pod Velebitom ima selo V r z i ć i, i više njega navrh Velebita mjesto, koje se zove V r z i n o k o l o, na kome vile igraju. (Taj je bio i na vrzinu kolu — govori se za čovjeka, koji je mnogo učio —). Takovi đaci poslije zovu se g r a b a n c i j a š i i idu sa đavolima i sa vilama, i vode oblake u vrijeme grmljavine, oluje i tuče. Grabancijaši su svi izdrpani (»kakav je izdrpan, kao grabancijaš«). — Pitanje sad nastaje, što znači »Vrzino kolo«? Već jedan južnoslovenski rukopis iz XIV. vijeka pominje to ime (na verzilove koli) Jagić je objasnio ove riječi ovako: prva riječ »vrzin« postala je od imena Virgilius, koji je u srednjem vijeku vrijedio kao čarobnjak, i to iz talijanskoga oblika te riječi i prema talijanskom izgovoru (»Vergilio« ili »Virgilio« otud hrvatsko Veržil, Veržilov, Verzilov, Vrzin; ispor. s tim oblike: Šokrat, Bažilio, Grižolog, Srđ, šašerdot, žakan, žigant i dr.), a »kolo« znači onaj čarobnjački okrug, što su ga upotrebljavali čarobnjaci pri svojemu čaranju i dozivanju đavla (Zauberkreis). Slovenci ga zovu »ris«, a to je njemačka riječ »riss« (Zirkel). Ni »grabancijaš« nije prava hrvatska riječ. Ona je postala od talijanske g r a b a n z i a s nastavkom -a š (ispor. osteria-osterijaš, karta-kartaš, a talij. »grabanzia« jest mj. »negromanzia«, što znači čarobnjaštvo. Grabancijaš je dakle čovjek vješt grabanciji ili gramanciji, dakle ukratko negromant t. j. čarobnjak. Grabancijaš je, kako već pomenusmo, bio osobito među kajkavcima popularan, ali bio je poznat i njihovim susjedima Madžarima (garabonczás diák). Priča o grabancijašma došla je k nama iz Njemačke, kamo je opet unesoše iz Italije. Pa kao što svaka priča, tako su i priče o grabancijašima pripovijedanjem u novoj svojoj domovini mijenjale svoje isprvično lice, stapale se s drugim pričama, glavna lica pomalo primala crte drugih sličnih lica, i tako se kod nas napokon tuđa priča sasvim udomila. Naši grabancijaši identični su s talijanskim i njemačkim putujućim đacima, koji su se pri vračanju služili različnim vračarskim knjigama, kojih je i odista bilo u Njemačkoj, a kojima su se služili i naši grabancijaši.

Grabancijaš je dakle bio prema onome, što otolič rekosmo, upravo svećenik, i narod je eto vjerovao, da su svećenici čarobnjaci. Vjera, da se svećenici razumiju u čaranje, veoma je stara te je bila svagdje rasprostranjena po čitavoj Evropi, osobito u srednjem vijeku. I crkva je dopuštala, da se tuča može praviti. Dalmatinski fratar Josip Banovac napisao je za porabu svećenika veliku knjigu, u kojoj su zaklinjanja i motive protiv oluje i nevremena. Izišla je u Jakinu 1767. pod natpisom: »Blagosov od polja i zaklinjanja zli vrimena«. Nema tome davno da je bilo, a gdješto je još i danas, običaj zvoniti na oblake u crkvama.

S vjerom u »grabancijaše« spojena je i vjera u z m a j e v e (»p o z o j«) i njihovo boravljenje u jezeru. Takvih pripovijedaka imade mnogo, a pripovijedale su se zacijelo još prije, nego je došao čarobnjak, koji ih je gonio. Zacijelo je ovo lećenje zmaja ostatak prastarih mitologijskih nazora. Da se ovo vjerovanje u zmajeve tako dugo održalo, pridonijela je mnogo i kršćanska crkva, koja je đavla simbolički prikazivala u slici zmije ili zmaja. Koliko je puta samo u legendama prikazan đavao kao zmaj, i kako

se često u različnim eksorcizmima nalaze »zmaji« i »drohuni«! A rado su ih upotrebljavali i svećenici u svojim drastičnim pripovijestima, kojima su se služili u svojim propovijedima.

Motiv o »grabancijašima« obrađen je i u lijepoj knjizi hrvatskoj. Kajkavski je pisac Tit Brezovački (1760.—1805.) napisao dramu »Matijaš Grabancijaš dijak«, koja se još danas prikazuje u zagrebačkom kazalištu i koja je upravo satirična drama na prilike svojega doba. U njoj se podjedno ustaje protiv vjerovanja u »grabancijaše«. Sam »grabancijaš« u drami Brezovačkoga kaznivši neke nevaljalce kaže, da je sve, što je uradio, radio ne kakvom čarolijom i natprirodnom snagom, već je učio u školama prirodne zakone, što ih svako može poznavati, koji ide u školu, i trsi se da što nauči. U ostavini Mirka Bogovića našli su se ulomci njegove nedopjevane filozofijsko-satirične pjesme »Grabancijaš đak«. Franjo Marković je spjevao pjesmu »Vrzino kolo«. U srpskoj književnosti napisao je Joksim Nović pripovijetku »Vrzino kolo i zlatni alemgrad« (Novi Sad 1864.), u kojoj se drži u glavnome onoga, što je o »vrzinu kolu« napisao Vuk. U najnovije doba imademo i jednu kompoziciju od Andrije Brlića: »Vrzino kolo.«

Svi netom pomenuti čarobnjaci (vještice, coprnice, grabancijaši) služe se, da pomognu, kojima su skloni, ili naude, kojima su neskloni nekim osobitim ceremonijama: činima, pa bajanjem i čaranjem. Ovo posljednje (bajanje i čaranje) neke su osobite riječi, pjesme i molitve, kojima oni na čovjeka zazivlju dobro ili zlo. Prosti narod naš baje i čara još danas. Njime se on najviše služi, da odvrati kakvo zlo od sebe, osobito bolest. Tako na pr. da se ljudi odbrane od more, ima čitava molitva, koju onaj, koga davi, valja da očita, prije nego legne spavati.

Evo te molitve: »Mora bora! ne prelazi — prek' ovoga bijela dvora, — e su na njem tvrdi ključi — od našega Siodora i Todora — i Marije i Matije — sestrice Levantije, — koja nema pristupišta — i prek' ovoga bijeloga dvora, — ni kamena kamenica — ni vjetrušna vjetrušnica — ni nametna nametnica — ni udovna udovica — ni mađiona mađionica — dokle ne bi prebrojila — na nebu zvijezde — na gori listove — na moru pijesak — na kučki dlake — na kozi runje — na ovci vune — na vuni dlake, — a kad bi prebroijla, — vratilom se opasala, — zaštikalom poštapila, — ušla u jajsku ljusku. — utopila se u morsku pučinu. — trinka joj trakuli, — vragu joj glava, — sve joj koze vrag odnio, — mleko joj se sirilo, — nego rekla jaoh! — Jaoh joj dala Lena, plena — i Marija Magdalena. Amin!«

No nije svaki dan zgodan za čaranje. U različnim krajevima radi se to na različne dane. U Koprivnici se na pr. baje i čara na Badnjak, na Januševo (Ivanje), Dan drobne dječice, Tri kralja, u Korizmi, na Cvjetnu nedjelju, na Blaževo, Uskrs itd.

Ovakva bajanja i čaranja sežu se u veliku davninu. A na neki način pomagali su ga u prеđašnje vrijeme i sami kršćanski svećenici. Ima jedan glagolski spomenik iz XV. vijeka, napisan negdje u Hrvatskom primorju, u kojemu je popis različnih lijekova, molitava i čaranja. U Jugoslavenskoj akademiji čuva se rukopis, koji potječe iz Hrvatskoga primorja, koji je napisao pop Ivan Rudić od Sali god. 1703., u kojemu ima i zakletvi od zlih zvijeri i od gradä. Te je zakletve i molitve pomenuti pop uzeo ili iz starijih knjiga ili su možda te molitve i zakletve živjele u narodu. Svrha je tim molitvama i zakletvama, da se njima umire prirodni elementi ili da se uklone štetne životinjice (kukci), koji uništuju i oštećuju poljski i

[1] Prema Vuku: »Mora (Alp, Alpdrücken) ljude u spavanju pritiskuje. Gdjekoji pripovijedaju da je mora vještica, koja se pokajala i zarekla, da ne će više ljude jesti, nego ih samo noću u spavanju pritiskuje i dihanje im zaustavlja. Gdjekoji opet misle, da je djevojka, koja će postati vještica, kad se uda. U Crnoj Gori oni, koje mora pritiskuje i davi, kad liježu spavati, meću pružen pojas povrh pokrivača«.

vinogradni prirod. Ima i jedan rukopis iz XVII. vijeka, koji je napisao jedan rimokatolički svećenik, pop glagoljaš Antun Franki, rođen u Omišlju na otoku Krku, u kojem se također nalaze zakletve ili eksorcizmi. Imena vragova i drugih zlih duhova, koja se u tim eksorcizmima nalaze, morao je naš pop glagoljaš uzeti iz drugih sličnih knjiga. Služili su se tim eksorcizmima rimokatolički svećenici, da odvrate tuču (grad) i oluju, koja bi narodu učinila štetu. S vremenom je dašto i kod rimokatoličkih svećenika nestalo običaja, da na taj način suzbijaju tuču i oluju, ali posljedice toga običaja ostadoše do današnjih dana. I danas ima jošte mnogo našega naroda, koji čvrsto vjeruje, da svećenici mogu praviti tuču. Pomenut ćemo još, da je pop Antun Brzac, koji je živio potkraj XVII. i na početku XVIII. vijeka ostavio u rukopisu, koji je pisan negdje u Hrvatskom primorju ili na otoku Krku, knjigu: »Razgovor od vetra i dažda i nižita i sičca«.

Da pomenemo još nešto. U Valjavčevoj zbirki narodnih pripovijedaka ima ih nekoliko, u kojima dolazi vučji pastir. Već mu samo ime kaže, da je on pastir i vođ vucima. On je obično u vuka ukleti čovjek. On se ljudima prikazuje sad kao stari »klapasti« i »šepavi« vuk, sad kao čovjek, koji ima duge vlasi i velik škriljak s velikim krilom, ili je opet sav razdrapan ili pak jaše na vuku s dugim bičem u ruci. Najviše ga priviđaju pastiri i lovci. Onome, tko mu ne da, što od njega moli (na pr. mlijeka), ili tko mu se ruga, osvećuje se on time, što mu pokolje krave, svinje, ždrebad ili telad. On se ovoga stanja svoga može osloboditi te opet postati čovjek, ako skoči kroz neki obruč, ako jede posvećenoga na Uskrs mesa ili ako jede »droptinje« (mrvice), što ostane od Uskrsa.

PRIPOVIJETKE, KOJE SU UŠLE U NAROD NAŠ IZ STRANIH UMJETNIH KNJIŽEVNOSTI.

Pripovijetka naša »Divljan« (br. 32) uzeta iz Vukove zbirke, sjeća nas one iz Odiseje svakomu poznate priče o Polifemu i Odisejevoj dosjetljivosti. Dašto priča ima nekih odstupanja i izmjena, ali te nijesu tako velike ni karakteristične. Ne treba se čuditi, što je ta priča iz jednoga od najpopularnijih djela na svijetu i k nama prenesena. Priče o Odiseju poznate su po svoj Evropi od najstarijih vremena; one su prevođene i prerađivane na sve moguće načine. I kad već ne bi bilo nikakvoga drugog tumačenja, priče su o Odiseju mogle biti poznate u našoj književnosti XVIII. vijeka, koja zna ća i za Telemahovo lutanje.

God. 1887. pripovijedala je ili bolje pjevala profesoru K. Pavletiću jedna starica »Kanconetu (pjesmu) od kralja, ki je prevaril sestru svoje ženi«. Ta pjesma nije drugo nego poznata priča o Prokni i Filomeli, koju je pjesnički obradio rimski pjesnik Ovidije u svojim Metamorfozama. Pandio, kralj atenski, dade kćer svoju Proknu za ženu Tereju, kralju tračkomu, jer mu je bio pomogao u ratu protiv Labdaka, vladara tebanskoga. Prokne u braku rodi Tereju sina Itisa. Pete godine braka zaželi Prokne, da vidi sestru Filomelu te moli muža, neka ide po nju ili da nju samu pusti očinskoj kući, da pohodi sestru. Terej pođe na put, da dovede Filomelu. Stari je otac s teškom mukom pusti od sebe. Razuzdani Terej obeščasti putem Filomelu, a da ga ne izda svojoj sestri, njegovoj ženi, odreže joj jezik i zatvori je daleko u šumi. Došavši kući reče ženi,

da je Filomela umrla. Prokne žali za sestrom. No poslije nekoga vremena Filomela ipak nadmudri Tereja izrezavši svu varku i nedjelo njegovo u tkaninu jednu, koju pošalje Prokni. Prokne tad, premda bijesna, šuti, dok za vrijeme Dionizijevih orgija ne skupi četu žena i oslobodi Filomelu iz zatvora. Da se pak osveti mužu za nevjeru i zločin počinjen na sestri njezinoj, zakla mu sina Itisa i priredi mu ga zajedno sa sestrom za jelo. Terej jedući meso svojega djeteta upita, gdje mu je sin Itis; nato mu žena reče, da ga eto jede. Ujedno mu spočitne, zašto je to učinila. Terej izvan sebe od ljutine poleti za sestrama s nožem u ruci, ali u trci budu sve troje pretvoreni u ptice: Prokne u slavuja, Filomena u lastavicu, a Terej u futača ili pupavca. — U hrvatskoj je pjesmi mj. kralja Pandiona »Bandijal«, mj. Tereja »kralj od Zombora«, mj. Prokne »Brojnica«, mj. Itih »Utih«, mj. Filomena »Filumena«. Po hrvatskoj priči napisala je Filomena svoj udes na »listu od bršljana«, a »s krvcom i suzama« i poslala po »tičice drobnoj lastavice« sestri.

Ova priča o Filomeli lako je mogla ući u narod iz hrvatske književnosti. Metamorfozu je naime Ovidijevu s latinskoga na hrvatski jezik preveo fra Ivan od Zadra te je štampao u Mlecima pod natpisom »Historia od Filomene«. Godina se i izdanje na natpisnom listu eksemplara, što ga ima Jugoslavenska akademija u Zagrebu, doduše ne može pročitati, ali je netko na jednom mjestu u knjizi rukom napisao »In Venetia MDCL.«

Među hrvatskim narodnim pripovijetkama imamo i čistu priču o onoj požrtvovnoj A l k e s t i, što je obesmrćena u Evripidovu komadu istoga imena. Sadržaj je te drame ukratko ovaj: Admetu, kralju Tere u Tesaliji, obećale su suđenice na Apolonovu molbu, da ne će umrijeti, ako tko hoće drugi mjesto njega da umre. To ne će da učine ni stari roditelji njegovi, ali je spremna učiniti njegova žena Alkestida. Nakon ganutljiva oproštaja s mužem otima je smrt. Ali sada dolazi Heraklo kao gost u Admetovu kuću, pa doznavši, što se dogodilo, otima Alkestidu Smrti te je vraća mužu.

Narodna priča »Bog i sv. Petar u svatovima« štampana u »Bosanskoj Vili« za 1888. pripovijeda, kako su Bog i sv. Petar hodili po zemlji pa došli pred kuću nekoga čovjeka i upitali ga, mogu li prenoćiti u njega. On odgovori, da bi mogli, ali da mu baš sada žena rađa. »Toga ima dosta po svijetu«, reče mu Bog, »i sretan je onaj, koji djecu rađa i u dobru izdržava«. I uđe sa sv. Petrom u kuću, a žena rodi u taj čas muško dijete. Sjutradan ga krste, i Bog mu bude kum. Na polasku reče kumu, da ne ženi dijete prije dvadesete godine. Kad se momku navršilo dvadeset godina, on reče, da je zavolio jednu dejvojku i da je rad da je uzme. Roditelji mu pristanu i iskupe svatove. Dođoše i sad i Bog i sv. Petar, i opet preobučeni kao prosjaci. Kad svatovi pođoše od kuće, Bog naredi i mladoženja umre. Nasta plač i lelek. Bog reče, da se iskopa raka, pa da metnu momka u nju. Onda se okrene ocu mu i materi pa ih upita, koje će od njih dvoje leći za sina u grob. Oni oboje mukom zamukoše, samo mlada njegova skoči u raku, spremna da umre za svoga dragana. Bog nato oživi i nju i mladoženju i blagoslovi ih.

U jednoj priči iz zbirke Andre Gligorijevića (Iz duše narodne, Beograd 1897.) priča o Alkesti ne dolazi samostalno, nego kao sastavni dio u priči: »Kako sv. Aranđel vadi duše«. Neki mladić, koga je htio otac da ženi, zareče se, da se ne će prije oženiti, dok se oda šta ne prepane. Tražio je najopasnija i najstrašnija mjesta, spavao je u groblju, gdje je bio povampiren mrtvac, i svega se laćao, ali uzalud — nije bilo ništa da ga uzmogne prepasti, sve dok ga ne prepane Aranđel.

On mu tad ujedno kaza i to, da će umrijeti, kad se oženi. Kad se izatoga vratio kući (iza dvije glavne epizode, pošto je vidio, kako Aranđel vadi dušu jednom bogatom samoživcu i jednom čestitom domaćinu), on je to i ocu ispričao. U neko doba, kad mu se učini, da je došlo vrijeme, da dade Bogu Božje, a zemlji zemljino on se riješi da se oženi. Preko noći probudi se momak u jedno doba i ugleda Arhanđela, koji bješe došao po nj. Moli mu se momak, da ga ostavi bar ovu noć, ali Arhanđel ne može da popusti, nego se najposlije smilova i reče mu, ako mati ili otac hoće da umru za nj, da će ga onda ostaviti. Ode sin ocu i materi pa reče im to, ali oni oboje to odbiše: »Ne ću, sinko! Svak zase.« Nato mu reče anđel, da još upita nevjestu, bi li ona umrla za nj, a ona bez premišljanja reče: »Hoću, dragi! Na što će mi poslije život, kad tebe nema«. Arhanđel im onda kaza, da je došao, samo da njih dvoje iskuša, pa uzevši dušu starom i staroj vrati se na onaj svijet.

Naša priča »Vjerna žena« (br. 23) ima kao jezgru motiv iz »Alkeste«. Kako se vidi, uvod je drukčiji, pa onda dolazi motiv o dvojici prosjaka, koji su opazili svjetlost u kolibici, a sasvim je nov motiv, kako Isus služi misu, a pokojnik ga dvori.

Mi smo već pomenuli Apulejevu priču o A m o r u i P s i h i. Ova je priča veoma raširena među modernim narodima, u kojima je kao i priča Apulejeva građena prema ovoj formuli: a) žena ili zaručnik pogriješi i zato izgubi muža; b) ona obilazi svijetom tražeći ga; c) oni se nađu i izmire. No u priči o Amoru i Psihi nalaze se također crte i motivi i iz drugih formula. Tko se nije sjetio na pr. motiva »Pepeljuge« čitajući tu priču? — Ova priča nalazi se i u plemena, koja nijesu indoevropskoga podrijetla. Grčku obradbu ove priče pominje Fulgencije Plancijad. Mitograf veli, da ju je obradio »Aristophontes Athenaeus« u knjigama, koje se zovu »Dysarestia«. Za čudo je mnogo slična ovoj priči Apulejevoj srednjevjekovna pripovijest o »Partenopi i Melioni«, koja je bila raširena po Francuskoj, Nizozemskoj, Engleskoj, Njemačkoj i Skandinavskoj. Imademo je onakvu, kako ju je u početku XIII. stoljeća obradio u svojem epu francuski trubadur Denis Piram. Mnogo joj je srodna i indijanska priča o Tulisi.

Jedan učeni pisac nastojao je da dokaže, da se Apulejeva priča, zatim grčka priča o Zeusu i Semeli, pa indijska o Tulisu osnivaju na istoj osnovi. Semele je u grčkoj mitologiji kći Kadmova i Harmonijina u Tebi, a draga Zeusova. Iz ljubomornosti nagovori je Hera u obličju njene dadilje Beroë, da zamoli Zeusa, neka dođe k njoj u istom obliku, u kojem dolazi Heri. Zeus joj to svečano obeća, dođe k njoj s munjom i grmljavom, i tako Semele nastrada. Umirući porodi dijete (Dioniza), kojemu je istom 6 mjeseci. Zeus ušije dijete u svoj bok, i ondje ga je do njegove zrelosti nosio. Semeli njezin sin Dioniz pomogne, da iz podzemnoga svijeta kao Thyone dođe u Olimp.

Indijskoj priči o T u l i s i, ovako je jezgra: U nekom carstvu živi siromašan otac, koji sječom uzdržava ženu i kćer Tulisu. Jednoć, kad poodraste, dođe Tulisa k nekakvom studencu u šumi. Iz studenca zovne je netko po imenu i tri puta zapita, bi li htjela biti njegovom ženom. Ona privoli, jer joj je obećano veliko blago. Kad dođe vjenčan dan, nevidljive ruke donesu sjajne darove u kolibu. Tulisa okićena dođe s roditeljima k studencu, pa nevidljive ruke odnesu Tulisu. Ona živi zadovoljna s mužem, koji je polazi samo noću, ali joj je zabranjeno ostaviti dom. Uto dođe k njoj neka starica. Stane je nagovarati, da pita muža, kako se zove. On ju je odvraćao, no ona ne htjede

popustiti. Zato on uroni u rijeku, i prije nego će nestati, reče joj: »Ime mi je »Basnak Dan!« Svega blaga i sjaja nestane. Tulisa je opet siromašna, i živi od toga, što sabira drva. Od vjeverica saznade, da je ona starica zavodnica bio Sarkasukis, što ga je poslala Basnakova majka, i da joj je jedina prilika spasti Basnaka, ako prijeđe neku zmijama napunjenu rijeku i izvrši različne naloge svoje svekrve. Ako sve ispuni, dobit će Basnak Dana, koji je pretvoren u zmiju, izgubijeno carstvo i s njim se opet združi. Došavši k svekrvi dobije kristalnu posudu, u koju treba da sabere miris tisuću i tisuću cvjetova. Pčele joj pomognu. Kad sve naloge izvrši, poginu svekrva i Sarkasukis od ptice Hume, koja se na Tulisinim grudima izlegla iz jajeta, što ga je ona sa sobom donijela iz gnijezda. Basnak Dan se vrati iz dubine uz pratnju vjeverica i zmija. Tako postane Tulisa opet kraljica, te oni žive srećno zauvijek sjedinjeni — kao i Amor i Psihe.

Mučno je odgovoriti o domovini ove priče. Friedländer misli za Apulejevu priču, da se raširila iz Indije, kako za sve priče uči Benfey. Naprotiv Englez Lang nastoji dokazati, da su pojedini motivi ove priče osnovani na općenim ljudskim predodžbama ili bar na veoma raširenim. Za prvo navodi ljubomornost svekrvinu, kazan radoznalosti, za drugo — misao, da mogu životinje pomagati ljudima; a i vjera, da živi mogu u podzemni svijet, nalazi se gotovo u sviju naroda; najzad glavni motiv Apulejeve priče, da mlada žena ne smije vidjeti lice svoga muža, izvodi Lang iz običaja nekih naroda, gdje mladi vjerenik smije svoju ženu polaziti samo noću. Lang u potvrdu svoje misli pominje priču, koju pričaju Zului, a mnogo je nalik na priču o Amoru i Psihi. Svakako valja priznati, da joj je bar osnovni motiv sličan.

Pripovijetka naša »Carica sa zvijezdom na čelu« (br. 48), ide u ciklus priča o »djevojci bez ruku«.

Među tipovima, kojima se rado zabavljala mašta naroda u srednjem vijeku, nema nijednoga, koji bi bio miliji od tipa nesrećne i gonjene djevojke. Taj se tip nalazi, na različne načine shvaćen i obrađen, u mnogim sredovječnim romanima, pripovijetkama, prikazanjima različnih, ponajviše zapadnih naroda. U taj krug ide poznata pripovijest o Genovevi, vojvotkinji od Brabanta, koju namjesnik Golo za vrijeme odsustva njena muža grofa Siegfrieda, a radi osvete, što ona nije htjela na njegovu ljubav odgovoriti, optuži Siegfriedu za nevjerstvo i okleveta toliko, da je ovaj osudi na smrt, ali ona zajedno sa svojim novorođenim sinom Schmerzenreichom ipak ostane u životu i provede u jednoj pećini u Ardenima punih šest godina, dok je njen muž ne nađe jednom slučajno u lovu i ne uzme sebi ponova na dvor. Ovamo ide dalje i legenda o svetoj Guljelmi, kraljici ugarskoj. U hrvatskoj književnosti ima o toj svetici jedno od naših najljepših prikazanja »Skazanje života sv. Guljelme, kraljice ugarske«, koje je s talijanskoga originala od Antonije Pulci preveo Marin Gazarović (živio oko godine 1631.), pa o Hildegardi, ženi cara Oktavijana, o Hirlandi, mladoj i tek dovedenoj ženi engleskoga vojvode Artusa, pa i ona iz Boccaccia poznata pripovijetka o Grizeldi, kćeri jednoga vrlo siromašnoga seljaka, koju je uzeo za ženu markiz od Saluzza, pa najposlije pripovijetka o Krescenciji, o lijepoj Kamili, o Kasiji carici i o mnogim drugim »pepeljugama«, nesrećnim i gonjenim djevojkama.

U pisanoj književnosti hrvatskoj i srpskoj obrađen je ovaj pre-

dmet u spjevu Život od Olive, kćere Juliana česara. Taj spjev prvi put je štampan 1702., a docnije nekoliko je puta preštampavan u popularnim knjižicama u Dalmaciji. Spjevan je u dvanestercu sa slikom, a čakavsko-ikavskim narječjem. On je samo prijevod talijanskoga spjeva »Historia de la regina Oliva« negdje iz XIV. ili XV. vijeka. Bit će da je taj hrvatski prijevod načinio Krsto Ivanović iz Budve u Dalmaciji. — U usmenoj književnosti nahodi se taj predmet u ovećem broju pripovijedaka. Ima jedna pripovijetka iz Hercegovine (Bosanska Vila 1893.), u kojoj je junakinja Oliva, kći rimskoga »kralja«, te ima isti sadržaj, koji i prije pomenuti »Život od Olive«, pa nema sumnje, da je i narodna pripovijetka postala od onoga spjeva dalmatinske književnosti, koji smo poznali pod imenom »Život od Olive«. Najbolje i najpotpunije je sačuvala ovaj predmet jedna makedonska pripovijest iz bitoljske oblasti »Edna carica i dve te bliznarijna«, koja je po svoj prilici nastala iz staroga romana francuskoga »Manekine« iz XIII. vijeka. Samo početak sačuvan je te verzije u Vukovoj pripovijetki »Careva kći ovca«, a dalji tok pripovijetke prekinut je novim motivom o pretvaranju djevojke u ovcu, koji je potpuno nepoznat našemu ciklusu. Uzeta je u glavnome također iz Manekine. Osobita je verzija »Carica sa zvijezdom na čelu«, vjerojatno iz Srbije ili vojvodine, a zabilježena u zbirci Atanasije Nikolića.

Drugi se tip pripovijetke o »Djevojci bez ruku« nalazi u pisanoj južnoslavenskoj književnosti u dvije verzije: jedna u glagolskim spomenicima, druga u ćirilovskim, jedna dakle u hrvatskoj književnosti, druga u srpskoj i bugarskoj. Hrvatska se verzija nalazi u jednoj štampanoj glagolskoj knjizi, koja nosi natpis: »Mirakuli slavne deve Marie«, štampana 1507.—1509. u Senju u glagolskoj štamparni Grgura Senjanina. U toj knjizi ima kao XI. »mirakul« po redu jedna legenda, koja je pravi pravcati tip naše pripovijetke. Osim toga spomenika nalazi se ona u jednom još starijem spomeniku glagolskom i to rukopisnom u t. zv. Ivančićevu zborniku. U tom zborniku ima 19 čudesa Bogorodice pod natpisom »Čudesa blažene dive Marie«. Izvor je u talijanskom djelu »Miraculi de la gloriosa verzene« štampanom prvi put 1475. u Vicenci u Italiji. Srpske su verzije: u Agapijevu djelu Biblion horajotaton kalumenon Hamartolon soteria, štampanom prvi put u Mlecima godine 1641., ima u trećem »Čudesa Bogorodičina« i među ovima II. čudo našu pripovijetku. Ovo djelo svetogorskoga monaha preveo je u srpsko-slavenskoj književnosti, kako stoji u mnogo rukopisa zabilježeno, Samuil Bakačić, svetogorski monah, poznat i drukčije kao prevodilac. Rukopis potječe iz XVII. vijeka. Agapije radio je u glavnome svoju pripovijetku prema onom talijanskom djelu »Miracoli« Prema ovim djelima zacijelo je postala i Vukova pripovijetka »Zla maćeha«.

Zanimljiva je i naša narodna pripovijetka Zlatumbeg (br. 70.). Ona ide u ciklus pripovijedaka »Mačak u čizmama« (Le chat botté). Motiv je to, koji se javlja u pričanju mnogih naroda.

U bugarskoj jednoj verziji pripovijeda se ovako: Neki je čovjek, po imenu Turan, uhvatio lisicu, kad mu je kvarila lozu. Ona ga umoli, neka je ne ubije, pa će ga učiniti bogatim i oženiti carevom kćeri. Turan na to pristane i po savjetu

lisičinu proda svoju dolamu za dva tri dukata, a lisica ode caru te ga zamoli, neka joj dade mjeru, kojom će »njezin brat Turan mjeriti svoje blago. Car se začudi, što je u njegovu carstvu tako bogat čovjek, a još se više našao u čudu, kad mu je lisica vratila mjeru, a u njoj tobože ostala dva dukata. Tako je lisica uzajmila u cara mjeru za srebrne i bakrene novce, a poslije toga je car rado pristao na to, da Turanu dade svoju kćer za ženu. Kad je trebalo poći po djevojku, Turan se po savjetu lisičinu sav okaljao i tako otišao k caru, kojemu lisica pripovjedi, kako su kićene svatove na putu napali hajduci te ih što potopili, što poubijali, a što opet rastjerali, samo se njih dvoje spaslo. Car povjerova, lijepo obuče Turana, vjenča ga svojom kćeri, a kad je trebalo poći, umoli lisica cara, neka mu za put da četu vojnika. Sad je pošla lisica naprijed, te je Turanu rekla, neka četu vodi do grada, iz kojega se diže dim. To su bili samovilski dvorovi, u koje je ušla lisica i Samovilama javila, da na njih ide silna vojska — neka se sakriju u peći. Samovile to učine, ona ih izgori, i kad je došao Turan sa svojom pratnjom, slavila se svadba u tim dvorima, za koje lisica kaže, da su Turanovi. Tako je lisica učinila Turana carskim zetom, ali pod pogodbom, da joj svaki dan daje gusku, a kad umre, da je opojaju popovi i vladika. Da se o tome uvjeri, jednoć se učini mrtva, a Turanova je žena baci kroz prozor na smetlište. Sad bi bilo zla, da Turan nije namolio lisicu, i kad je umrla, ukopao je s popovima i vladikama.

Ova gatka ima nekoliko verzija, po jednu iz Srbije i Bosne, nekoliko rumunjskih, jednu madžarsku.

Ovaj motiv je ušao i u književnost u Italiji. Tu ga je u XVI. vijeku obradio Francesco Straparola u knjizi »Tredeci piacevoli notti«. Nema nikakve sumnje, da je Straparola uzeo rečeni motiv iz naroda, ali dašto štošta je dodao iz svoje glave. Ovdje već mjesto lisice dolazi m a č a k. Straparolina je knjiga bila veoma popularna, te je ona upravo pomogla, da se taj motiv raširio po evropskome jugu i zapadu. Isti motiv obrađuje i mlađi suvremenik Straparolin: Giambattista Basile u svome »Il Pentamerone«, ali on se nije povodio za svojim prehodnikom, već je i on čuo ovu pripovijetku (po svoj prilici) u Napulju. U francuskoj književnosti obradio je motiv Charles Perrault u XVII. vijeku. Ovaj je spisatelj uzeo motiv iz narodnoga pričanja francuskoga i označio je »Le chat botté«. Ima i različnih verzija francuskih, njemačkih, norveških, švedskih i istočnoslavenskih. Jedna maloruska pripovijetka posve se podudara s pričanjem Perraultovim: ona je iz aristokratskih krugova ušla u narod. Više ili manje se naš motiv nalazi i kod Fina, Mordvina, Avara, Tatara, na Kavkazu, kod Indijaca (gdje mjesto lisice ili mačka dolazi š a k a l), kod nekih plemena u sjevernoj Africi (gdje je glavno lice m a j m u n) i dr. — Koja je od svih ovih verzija originalnija, ne može se reći; ali treba držati na umu, da lisicu neki čovjek uhvati, a ona ga iz zahvalnosti učini srećnim, dok mačka najmlađi sin naslijedi od oca. Tako ovdje nije samo zamjena životinje, već i zamjena motiva. Važan je i način, kako se otac vjerenice uvjerava o bogatstvu lisičina (mačkova) štićenika: u nekim verzijama biva to s pomoću mjere, a ovaj je motiv rjeđi, ali se ne može kazati, da je mlađi od drugoga, gdje lisica dariva budućemu tastu gorske zvijeri, koje je kojekako polovila i izmamila. U nekim se verzijama darovi samo pominju, a u drugima se opet i ne donose, a to su već mlađe izmjene. Razlike su između pojedinih verzija i u tome, što se u jednima navodi, da se mladoženja u vodi okaljao, a u drugima, da su ga napali razbojnici, pa opet, da mu se jedno i drugo dogodilo. Gotovo u svim verzijama nalazimo motiv, kako lisica (mačak) dobiva dvore za svoga štićenika tako, da uplaši gospodare

od dvorova (a gospodari su: zmaj, neman, vile, građani i dr.). U nekim se verzijama svršava pripovijedanje time, da lisica (mačak) kuša svoga štićenika, hoće li ispuniti pogodbu, dok ovaj važan motiv u drugim verzijama sasvim otpada. Ne može se reći, pripada li ovaj motiv isprvičnom obliku našega sujeta. Ako je ovaj završetak kasnije dodan, vjerojatno je, da je nastao negdje na Istoku, jer ga nalazimo na Kavkazu, gdje je dokazano, da je motiv samonikao.

Stojanovićeva pripovijetka »Braća i blago« (br. 42) nastala je od pripovijetke iz zbirke »1001 noći« »Ali-Baba i četrdeset razbojnika«, koja uostalom nije sastavni dio ovoga zbornika, nego koju je njemu priklopio prvi njegov izdavač. Pripovijetka se ova mnogo pripovijeda kod slavenskih naroda na Balkanu kao i kod drugih naroda kako na evropskom jugoistoku, tako i na istoku, u sredini i na zapadu. Pripovijetka »1001 noći« kazuje ovo:

Ubogi je drvar Ali-Baba zatekao razbojnike upravo u času, kad su — hoteći sakriti svoj plijen u pećinu — izgovarali čarobne riječi: »S e s a m e, o t v o r i s e«, i pećina se otvorila. Pošto su oni otišli, ušao je u pećinu sam Ali-Baba i natovario zlato na tri magarca. Došavši kući sakrio je zlato, ali žena njegova želeći saznati, koliko su stekli, pozajmi mjericu od muževa brata Kasima, bogatoga trgovca. Žena Kasimova namaže dno lojem, da bi doznala, što će ovaj siromah mjeriti. Dukat se uistinu prilijepio za dno mjerice. Kasim sazna za tajnu i ode k pećini, ali u njoj zaboravi čarobne riječi; razbojnici ga nađu i sasijeku na četiri komada. Ali-Baba u brizi što se brat ne vraća, ode u pećinu te iz nje izvuče mrtvaca. Veoma domišljata Kasimova sluškinja, po imenu Morgijana, za sve se pobrinula te je dala sašiti mrtvaca od krpê, kojega su doveli svezanih očiju; tako cijeli svijet vjeruje, da je Kasim umr'o prirodnom smrću. Vođ razbojnika opazivši, da mu je netko ušao u trag, pošalje jednoga od svojih, da istraži, tko je otkrio njihovu tajnu. Razbojnik dođe u mjesto, slučaj ga nanese krpi, koji je sašio mrtvo tijelo Kasimovo. Krpo dade sebi zavezati oči i pođe onamo istim putem; tako nađu kuću Kasimovu, u kojoj sad živi Ali-Baba oženivši se obudovljenom jetrvom, a razbojnik zabilježi kuću bijelom kredom. Morgijana opazi znak i posumnjavši načini slične znakove na susjednim kućama. Poslije dođe drugi razbojnik i načini na kući crvene znakove, ali i ovu zasjedu sluškinja pomete. Napokon dođe sam razbojnički vođ, dobro upamti kuću i vrati se sa devetnaest mazgi, na koje je natovario trideset i osam mješina tobože ulja, ali samo u jednoj bilo je ulje, dok se u ostalima sakrio u svakoj po jedan razbojnik. Ali-Baba gostoljubivo primi tobožnjega trgovca. Idući u kupku zapovjedi Morgijani, neka spremi večeru. Sluškinja ne imajući više ulja pomisli na trgovčeve mješine. Tu sve otkrije, izvadi ulje i njime poduši sve razbojnike u mješinama. Saznavši vođ da njegova zasjeda nije uspjela, potajno ga nestade. Poslije nekoga vremena opet se vrati kao trgovac, upozna se s Ali-Babinim sinom, koji ga pozove na ručak. Trgovac se odazove, ali samo pod pogodbom, da mu se ponude nesoljena jela. Morgijanu je ova želja iznenadila, i ona prepozna u trgovcu razbojničkoga vođa, pođe s njim igrati i upotrijebivši neku plesnu figuru probode ga. — Ali-Baba je svoju vjernu sluškinju već poslije pogibije razbojnika pustio na slobodu, a sad ju je udao za svoga sina. Poslije nekoga vremena vratio se Ali-Baba razbojničkoj pećini i u miru uživao blago, što je u njoj nagomilano.

Ima četiri verzije hrvatske ove pripovijetke. Dobro se sačuvala hrvatska verzija iz trgovišta Ravne Gore. U njoj je samo zaboravljena čarobna riječ, na koju se pećina otvora i zatvora, a neki su motivi premetnuti: kuharica igra s vođom, prije nego je razbojnike podušila uljem; i završetak je donekle izmijenjen. Više je naša pripovijetka izmijenjena u verziji iz Varaždina (u Valjavčevoj zbirci).

Sujet o »Ali-Babi i četrdeset razbojnika« ili bar najznatniji njegovi motivi združeni su s različitim drugim sujetima. Kod Grka se on spleo sa

sujetom o trookoj nemani (Trimmatos), koji ima ulogu »Modrobrada« zapadnoevropskih pripovijedaka. Ista pripovijetka o Ali-Babi veoma opominje na drugu pripovijetku, koja je vrlo raširena naročito po evropskom zapadu i jugozapadu, o grbavcu, kojemu su vile zato, što im je srećno dopunio pjesmu, odnijele grbu, te je dale drugome, zavidniku (njegovu bratu).

Pripovijetka o Ali-Babi raširila se pod utjecajem muhamedanskoga elementa i dalje ća po Africi. Da je ondje bila poznata i to dobro poznata, svjedoči nam i to, što su u jednoga plemena na srednjozapadnoj obali afričkoj, nad lijevim brijegom donjega Nigera, najznatniji, osnovni njezini motivi upleteni u jednu basnu o g u š t e r i c i i k o r n j a č i.

Ali mi vidimo, kako i iz novije književnosti priče ulaze među narod i postaju narodne pripovijetke. U XX. glavi Voltairova »Zadiga« priča se ova lijepa pripovijest:

Pošto je pao sa svoga visokoga položaja i izgubio svu sreću, koju je dotle obilno uživao, Zadig iziđe iz Babilona i pođe pored Eufrata ljut na sudbinu, koja ga je nesamo tada, nego jednako vrijeđala i gonila. Tu naiđe na jednog starca pustinjaka, koji je čitao knjigu sudbine i koji mu se ponudio za pratioca, ali pod uvjetom, da ga Zadig ne ostavlja, ma što on učinio. Podoše na put i prvo veče stigoše na konak u divan dvorac jednoga bogataša, koji ih bogato ugosti i obdari. Ujutru krenuše na put, i Zadig tada opazi, da je starac ukrao jedan zlatni legen (posuda za vodu) domaćinu. Na podne stigoše u kuću nekakoga bogatog tvrdice; tu biše odvedeni u štalu i dobiše pljesniva hljeba i trulih maslina za ručak; starac u znak zahvalnosti za gostoprimstvo nagradi domaćina zlatnim legenom. Isto veče dođu k jednom filozofu, koji se sasvijem povukao od svijeta te živio u miru nastojeći samo oko mudrosti i vrline; ovaj ih primi vrlo lijepo i razgovarao se s njima vrlo mudro, pa im ponudi i novaca: starac ih ne primi, ali da bi ostavio ovom čovjeku neki dokaz svoga poštovanja i ljubavi, zapali mu kuću. Najposlije dođu k nekoj čestitoj udovici, koja je imala i voljela jako jednoga nećaka od 14 godina, i koja ih također vrlo lijepo primi. Starac sutradan, kad je mali udovičin nećak pošao, da ih isprati do jednoga mjesta preko rijeke, kaže dječaku: »Odi, da ti pokažem, koliko sam zahvalan tvojoj tetki«, ščepa ga za kosu i baci u rijeku. Zadig se užasne, stane kleti starca, a starac mu objasni sve, zašto je što učinio, potom se pretvori u anđela i uznese se na nebo. Objašnjenja starčeva svode se na ovo: Bogatašu je, kaže, ukrao legen, da ga nauči ne gostiti ljude samo zato, da pokaže svoje gospodstvo; tvrdicu je obdario, da ga nauči gostoprimstvu; filozofu je zapalio kuću, da bi ovaj u ruševinama njenim našao golemo blago, koje je tu sakriveno; udovičina je nećaka udavio, da ovaj ne bi ubio svoju tetku kroz godinu dana, a Zadiga kroz dvije.

Ova je Voltairova pripovijest zapravo legenda o »anđelu i pustinjaku«, koja se s različnim varijacijama nalazi u nekim srednevjekovnim zbornicima (Gesta Romanorum, Scala celi), u jednoj francuskoj pjesmi XIII. stoljeća, u Koranu, u vrlo starim hebrejskim knjigama, pa možda u Talmudu itd. Ali cijela legenda o anđelu i pustinjaku ne nahodi se samo u ovom obliku, u kojem smo mi to po Voltairu ispričali. Ona se naprotiv javlja i u oblicima, koji se na prvi pogled čine različni od Voltairove pripovijesti, ali koji su u bitnosti isti s njom. Kod Voltaira anđeo sam nagrađuje i kažnjava, ali ima jedna verzija legende, gdje nema anđela da to čini, nego ljudi sami zaslijepljeni strastima izvršuju i nehotice pravdu Božju. Kod Voltaira se kazni i nagrade, koje sudbina dodjeljuje, objašnjavaju grijesima i zaslugama, koje će se tek u budućnosti dogoditi. Ali ima i verzija, gdje se to

objašnjava prošlošću. Ta se verzija nalazi na pr. u jednoj hebrejskoj knjizi, u Casuinijevoj »Knjizi čudesa« i, kako se čini, u samom Talmudu.

Ovu istu hebrejsku legendu imamo i mi vrlo malo promijenjenu, i to je narodna pripovijetka »Ne uzajmljuj zla, jer će ti se vratiti«. (Bosanska Vila 1887.) Mjesto Mojsija došao je ovdje običan čovjek, mjesto Boga sv. Sava, dvije tri sitnice su se izgubile, ali je pripovijetka ostala ista. Kojim je putem došla u naš narod, ne zna se. Pripovijeda se po Bosni i valjada je došla od Hebreja usmenim putem. U Mostaru i okolini pripovijeda se pripovijetka, koja se gotovo potpuno podudara s XX. glavom Voltairova »Zadiga«, nedostaje samo motiv o paljevini (br. 24.).

Imamo i jednu pripovijetku, koja je k nama došla iz njemačke književnosti. Hans Sachs, poznati pisac iz sredovječne njemačke književnosti, napisao je šalu, koja po današnjemu književnom jeziku glasi: Der fahrende Schüler in Paradies. Seljanka ostala sama u kući i sjeća se svojega prvog muža to bolje i češće, što joj drugi nije bio tako dobar. Tako je zateče jedan đak putnik i zamoli, da mu da štogođ itd. Ta ista priča nalazi se u Vukovoj zbirci pod natpisom »Ero s onoga svijeta«. Mjesto đaka dolazi Ero, ta tipična ličnost naših šaljivih pripovijedaka, i prevareni nije običan čovjek, nego neki Turčin, koji je sa svojom ženom kopao kukuruze. (Br. 73.)

U »Bosanskoj Vili« god. 1887. izišla je jedna pripovijetka pod natpisom »Kako je nestalo pravde na zemlji«. U njoj se priopvijeda, kako su neki ljudi na zapovijed carevu, da sabiraju starine u njegovu carstvu, našli pšenicu kao kruška. Kad su došli jednom starcu, koji je imao šest stotina godina, pripovijedao im je on, da je u staro doba, još kad je pravda na zemlji vladala, raslo takvo zrnje; »onda nije bilo kletve, niti bi se kome tražili svjedoci, već su ono, što sud ne bi mogao pravo osuditi, slali pravednim verigama, pa bi se odmah doznao krivac.« I sada navodi starac slučajeve, zašto je nestalo tih veriga, koje su iz neba uzete, i pravde. Ta je priča zapravo složena od tri priče: jedna je s pšeničnim zrnom, druga s poštenim kupcem i prodavačem, a treća s kumovima (jedan kum nije htio drugome vratiti zajma). Prvi dio priče odgovara potpuno jednoj priči iz serije narodnih priča slavnoga ruskoga pisca Tolstoja. Moguće je dvoje: ili je ta naša narodna pripovijetka nastala iz lektire — možda je prevedena s ruskoga — ili je Tolstoj dobio ideju te priče iz koje ruske narodne priče, te onda ona eventualno pripada općemu ciklusu. U drugoj jednoj priči Tolstoga »Čim ljudi žive« imamo jednu epizodu, koja potpuno odgovara jednoj našoj narodnoj priči (u mnogo verzija), koja je jamačno općenoga narodnog ili legendarnoga podrijetla. To je priča, kako Bog šalje anđela, da iz jedne majke uzme dušu, a on to ne učini iz brige za siročad, i kako ga Bog za to kazni: ima da dozna, što je dano ljudima, što nije dano ljudima i čim ljudi žive.

Ali i o događajima, koji su nam zajamčeni, da su se zaista dogodili, nastaju u narodu priče. U Dubrovniku i okolini njegovoj priča se jedna neobično popularna i zanimljiva priča, koja je davala dosta materijala književnicima i našima i talijanskim kroz čitava dva stoljeća. To je priča o

Mariji s Lopuda, o tako zvanoj lopudskoj sirotici. Za Jakova Crijevića (Jacobus de Crieva), priora manastira de Pelago, doznade se godine 1483., da ima neki tajni odnošaj s jednom udatom gospođom na jednom sjevernijem, tri kilometra udaljenom otoku Lopudu. Nadbiskupski vikar Fr. Gradić, i on plemić, povede raspravu protiv Crijevića, te bi prognan s područja dubrovačkoga na deset godina i to na otočić sv. Andrije (S. Andrea de Pelago). U našoj književnosti priopćio je tu priču L. V. Adamović pod natpisom: »Maria s Lopuda, dubrovačka pripovijest« (»Bratstvo« knj. VII. Biograd 1896.). Iz toga događaja razvila se jedna čitava pripovijest, puna romantičnosti i sentimentalnosti, koja je dobila mnogo sličnosti s pričom o Heri i Leandru. Najstarija se doslije poznata verzija te legende u književnosti nalazi u jednoga talijanskog pripovjedača iz XVI. stoljeća u Gian Francesca Straparole u zbirci »Piacevole notti«, štampanoj u Mlecima 1550.—1554. Priča je tamo iznesena pod natpisom »Margherita Spoletina«.

U trećoj jednoj verziji Florentinca Karla Benvenuttija »Maria di Lopud« (1852.) stvar je iznesena u romantičnim pripovijetkama. Umjetnički su obradili ovu priču Preradović »Lopudska sirotica«, koju je dopunio Stjepko Ilić, a kasnije ju je opjevao J. Sundečić i I. Trnski. — Priča nas ova mnogo, kako smo već pomenuli, sjeća grčke priče o Heri i Leandru. Samo je malo neobično, da ženska pliva muškome i izdrži toliki napor, a u grčkoj je priči Leandar onaj, koji pliva.

DODATAK.

Od lica iz naše domaće povijesti zna naša narodna pripovijetka za sv. Savu, Marka Kraljevića i Hercega Stjepana (br. 59). Znademo, da o prvom licu, Marku Kraljeviću pjeva čitav ciklus narodnih pjesama, koji je iza kosovskoga i najljepši. No mi znademo i to, da pjesme narodne o Marku Kraljeviću, kao i uopćeno vrlo velik broj epskih narodnih pjesama, po svojim motivima ima opći, zajednički ton.

Ali ipak ima nekih jakih osobina u našim pjesmama, po kojima one gube onu jasnu boju općega i bivaju individualizirane, s mnogo narodnih osobina, i neobično karakteristične za nas, a uzrok je tomu živa i češća reminiscencija na historijske događaje. Mi imamo pjesama, koje se živo sjećaju i bitke na Velbuždu, znaju, da se bugarski car zvao Mihailo, da je srpski car bio Stevan, a kosovski je boj bio motiv za postanak svih pjesama njegova ciklusa. I sve ove narodne pjesme sa svim svojim anakronimima i pogrješkama imaju nešto specijalno narodno-srpsko. Narod je od stranih motiva (ne osjećajući ih kao takve), iz starijih pjesama, iz sama sebe i povodom nekih događaja ili pojava stvarao pjesme, svoju povijest, prenoseći im radnju u doba narodne borbe i davajući ih ličnostima istaknutima u toj borbi i drukčije u životu. Narod se uživio u svoje pjesme, to mu je bila i zabava i pouka i utjeha, to mu je bio jedini način za upoznavanje sama sebe. Narodna pripovijetka nema toga značaja kod nas.

Ono, što nije postalo pjesmom, to je ostalo da živi u nevezanoj riječi. No svaki iole zahvalniji motiv obrađen je u pjesmama: »Zmija mladoženja« i u pjesmi je sačuvana, priča o Arhanđelu i đavolu (»Car Duklijan i sv. Jovan«), pa neke pjesme Markova ciklusa. Dok pjesma ima historijske boje, narodnih težnja i aluzija, individualnosti, tipičnosti, dotle u narodnoj priči nema historijskoga crtanja. Pripovijetke su naše o historijskim licima bezbojne, s općenim mislima, općim motivima i tamo, gdje bi mogle biti više narodne: one su prošle kroz kuću našega naroda »ne nadimivši se dima njegova kao opći putnik«. Pa i sam narod kao da im je najbolje odredio važnost: priča se priča na sijelu, na besposlici, pričaju ih najviše bake i dadilje, tek ako se koja doskočica ili pošalica otrgne kome od muških; pjesma se međutim pjeva u svečanom času, na zboru, na slavi i »prati je nijema tišina, u kojoj se samo čuje isprekidan glas pjevačev i mukli, probijeni glas gusala«.

O rođenju Kraljevića Marka ne zna naša narodna priča ništa. Ali neobično mnogo ima priča u nas o tom, kako je Marko provodio djetinjstvo. Prema narodnom pričanju dobija Marko svoju natprirodnu snagu od vile. No najčešće u svima krajevima našega naroda sretamo priče, kako je Kraljević Marko ovdje ili ondje, ovaj ili onaj kamen digao ili bacao, kako je ova ili ona udubina trag njegovih stopa ili kopita njegova Šarca. Motiv je taj pratilac svih junaka svih naroda, koji su postali ljubimcima narodne tradicije. To je priča o Cidu, o Rolandu, o Siegfriedu. U okolini Mostara, u selu Gnojnicama ima veliki jedan kamen zvan Markovac; za nj se priča, da ga je pri umetanju Marko tu bacio. U Slavoniji kod Gaboša ima jedan brežuljak, za koji se veli, da je postao od zemlje što ju je Marko otresao sa svojih opanaka. U selu Begovićima ima jedan kamen sa starim zapisima. Tu se, priča narod, tukao Marko s Musom, pa se Marko bacio tim kamenom na Musu, a oni pečati i šare po kamenu to su od Markovih prstiju i peta. Marko je bacio taj kamen tri sahata hoda. Za Demir-kapiju na Dunavu vjeruje se, da ju je Marko prosjekao svojom sabljom.

Do svoga nerazdruživoga druga Šarca došao je Marko po pričanju jednih poklonom vile, po pričanju drugih kupio ga je od kiridžija, a po pričanju trećih Šarac je imao istu sudbinu kao i Marko i zbog toga ga je on i zavolio. Markov Šarac je s najviše ljubavi opjevani konj u našoj epici. Jabučilo Momčilov, taj krilati i vjerni konj njegov, idealniji je, ali je Šarac nekud miliji. On pije s Markom popola, u borbi pomaže svom gospodaru ili što udara nogom ili što grize uši tuđim konjima, zna sve megdandžijske vještine i u osudnom času zna da po tri konja u visinu skače, a četiri dobra unaprijed. Šarac je, veli jedna narodna pjesma, krilat, »koji može goru preletiti, nekamoli, Marko, prejezditi«. Druga jedna veli, da mu iz zuba zelen plamen ide, a iz nozdrva studen vjetar piri. Osobina takvih ima i u drugih konja junačkih nesamo kod nas, nego i u drugih naroda. Uopćeno, u onom viteškom vremenu, gdje je dobar konj vriiedio koliko i dobar junak, bio je svuda neki naročiti kult konja. Svaki od svjetskih junaka ima svoga konja slavnoga i hrabroga, kojega ne bi pregorio ni za što na svijetu, s kojim dijeli sve junačke nevolje. Da ne pominjemo druge, uzmimo samo opise tih konja u sredovječnim epima i romanima, u Ariostovu »Bijesnom Orlandu«. Ali ima nešto, što je na Šarcu naročito tipično, to je što i on pije kao Marko. Junaka, koji piju, bilo je više: Ilija Muromac, Rustem ili Heraklo, koji se opije na Alkestinoj svadbi; ali da konji tako mnogo piju — to je samo kod našega Marka.

O smrti Marka Kraljevića ima priča, koja pripovijeda, da je Marko, kad je vidio u jednom boju, koliko je ljudi izginulo, da su po krvi poplivali konji i junaci, pružio ruke k nebu i rekao: »Bože, što ću ja sad?« Na to se Bog smilovao i nekakvim čudnim načinom prenio njega i Šarca u nekakvu pećinu, u kojoj i sad obojica žive: on zabodavši svoju sablju pod gredu ili je udarivši u kamen legao te zaspao, pa jednako spava, pred Šarcem stoji malo mahovine, od koje pomalo jede, a sablja sve pomalo izlazi ispod grede ili iz kamena, pa kad Šarac mahovinu pojede i sablja ispod grede ili iz kamena ispadne, onda će se i on probuditi i opet na svijet izići. Jedni govore, da je on u tu pećinu pobjegao, kad je prvi put vidio pušku i pošavši da je ogleda, da li je istina, da je onakva, kao što se pripovijeda, probio iz nje sam sebi dlan, pa onda rekao: »Sad ne pomaže junaštvo, jer najgora rđa može ubiti najboljega junaka«. I u zbirci bugarskih narodnih pjesama braće Miladinovaca veli se, da je Marko živ i da je govorio s jednim Prilepčaninom. On je u jednoj krasnoj kući na jednom pustom ostrvu. Marko ga je lijepo primio i rekao mu, da će skoro doći vrijeme, da hoda po svijetu. I ovdje se veli, da je vidjevši pušku otišao od svijeta, jer i dijete može da ubije najboljega junaka.

U smjesi tih različnih motiva i verizja najzanimljivije je, da Marko nije umr'o, nego spava. Ovo vjerovanje u besmrtnost junaka veže se uz popularne ličnosti svega svijeta. Pomenimo samo Fridrika Barbarossu, pa grčko narodno vjerovanje. Ni u nas nije ono vezano za samoga Marka. U Crnoj Gori priča se isto o Ivi Crnojeviću. Sve te narodne priče kažu nam, da će Marko doći, da on još živi. No ovaj motiv o besmrtnosti nije ušao u narodnu pjesmu. Pjesma o njegovoj smrti u Urvini planini ljepša je po ideji svojoj i ima u sebi nešto efektnije, a i malo pobožnije. Njemu vila javlja, da on ne može poginuti od ljudske ruke, i to je za jednoga junaka najbolje i najviše, što se da reći. On sam sebe sprema na smrt kao junak s bolom, ali s ponosom i željom, da njegov vjerni pratilac ne bude ponižen, zato i siječe njegovu glavu i lomi oružje, i onda se kao dobar kršćanin preporučuje crkvi i umire u slobodi Božjoj, pod tankim jelama na Urvini planini, i ovo je zacijelo najdostojniji svršetak jedne veličanstvene epopeje života. Marko u narodnim pričama, da još jednom ponovimo, nije onako tipičan i individualan kao u narodnoj pjesmi, i u njima nema ništa od historijskoga Marka.

U posljednje doba opažamo, da narodne pjesme prelaze u priče. Tako je T. Ostoić iznio jednu priču o Kraljeviću Marku i o Milošu Obiliću, kojega je vila zbog ljepšega pjevanja ustrijelila, i priču, kako je Marko htio sestru da uzme; obje su postale iz pjesama. U zbirci hrvatskih narodnih pripovijedaka R. Strohala (II.) ima jedna priča iz trgovišta Vrbovskoga o Kraljeviću i Mini od Kostura, i ta je narodna priča postala od Vukove narodne pjesme.

Ali u našoj se narodnoj pripovijetki sačuvala uspomena i na slavne rimske careve Trojana (»U cara Trojana kozje uši« br. 57.) i Dioklecijana (»car Dukljan« br. 55.). Car Trajan »Trojan« je u našoj priči kao neko natprirodno biće. Da se u našem narodu sačuvala uspomena na Trojana, nije nimalo čudno. Po čitavom Balkanskom poluostrvu ima cesta, ruševina, pećina, klanaca, koji se još danas zovu Trojanovim imenom. Njegovo se ime tako isto nalazi i u hrvatskim i srpskim krajevima. U Mostaru, u Hercegovini, jedan se most zove Trojanov most; u Dalmaciji se ruševine pomorskoga grada Burnuma zovu Trojanov zamak. Isto je ime dano i ruševinama jednoga starog grada srpskog blizu Novoga Pazara. Čuvena se Trojanova ploča i ostaci na Dunavu nalaze više od deset stoljeća u srpskoj zemlji; grad Kulina porušen u srednjem stoljeću također nosi ime Trojanovo. — Car Trojan došao je — pripadom pominjemo — i među narodne bogove ruske.

U grčkoj sredovječnoj književnosti ima jedna priča pod natpisom: Otkriće svete Marije, matere Božje u paklu. Ovaj je spomenik preveden na staroslovensko-ruski jezik u XII. vijeku. Sveta djeva Marija dobiva ovlaštenje od Gospoda, da obiđe pakao pod vodstvom sv. arhanđela Mihaila, koji joj pokazuje mučenja osuđenika i objašnjava joj uzroke, radi kojih su tako kažnjeni. Prvi grješnici, koje je Marija vidjela ulazeći u pakao, jesu oni, koji nijesu vjerovali u Boga oca, Sina i sv. Duha. Na ovom mjestu staroslovenski prijevod ima jedan dosta dug umetak: »To su oni, koji su zaboravili Boga, koji su nazivali bogovima one predmete, koje je Bog stvorio radi naše upotrebe: kao Sunce, Mjesec, Zemlju životinje puzavce, koji su postali kameni bogovi, kao i ljudi: Trajan, Horz, Veles i Perun.« Jedan apokrif iz XVI. vijeka, »apokalipsa apostola« dovodi Trajana u svezu s Perunom, Horzom, Divom (Zeusom) i dodaje, da su ovi nazovibogovi bili ljudi; Perun je živio kod Grka, Horz na Kipru a Trajan je bio car u Rimu.

Kako je Trojan postao bogom, lako je razumjeti. Najvažnije se ruševine u dunavskim zemljama pripisuju, kako smo malo prije vidjeli, Trojanu ili nose njegovo ime. Narodna mašta naseljava sve te ruševine sotonama i vješticama, i sasvim je prirodno, da je jedna od tih utvara Trojan, koji postaje bog kao Perun, Horz ili Dažbog. Balkanski Slaveni, brzo preobraćeni u kršćanstvo, bili bi prenijeli Trojanov kult među Ruse, koji su ga dulje sačuvali. Ali se isto tako može uzeti, da je uspomena na slavna junačka djela Trojanova ostala duboka u balkanskih naroda, od kojih su Slaveni primili predanja; da su našli ideju o bogu privezanu uz ovu slavnu ličnost (Divus Augustus), da su je sačuvali i raširili.

Prema jednoj bugarskoj priči iz stare Zagore bio je jedan car Trojan, koji je imao magareće uši. Indiskrecija njegova berberina podsjeća na pripovijest o kralju Midi. Jedna varijanta iz Neurokopa u Makedoniji pokazuje Trojana s kozjim ušima. Berberin njegov ide i povjerava tajnu jednom pustom izvoru. Malo kasnije nađoše putnici pored izvora jedno drvo, na kome svaki list nosi otkrivenu tajnu, čim zašušti. Car čuje za to, ode da vidi izvor i drvo, pa kad se uvjeri, reče: »Ono, što je od Boga, ne može se sakriti«. I otada nije on više krio svoje uši.

I na cara Dioklecijana (Dukljanina) mogla se lako sačuvati uspomena u našem narodu. Ta on se rodio u Dalmaciji, u najbližoj okolini Salone (danas Solina), a umr'o je u svojem dvorcu Aspalathos (danas Split) vjerojatno od otrova god. 313. poslije Hr. i bio sahranjen u grobnici, koja je poslije pretvorena u kršćansku crkvu, današnju stolnu crkvu sv. Dujma u Spljetu. Po selima oko Spljeta i Solina živi još i danas uspomena na nj u narodnom pričanju. — Vuk St. Karadžić kaže u Rječniku, da se u Crnoj Gori vjeruje, da je car Dukljan svezan u sindžiru

u jednom viru u Morači, i da on taj sindžir (lanac) neprestano glođe i uoči Božića taman ga preglođe i da pođe da zapali svijet, a nato dođe svaki Ciganin i udari maljem po sindžiru, pa ga ponovo pritvrdi. I narodna pjesma zna za cara Dukljanina (»Car Dukljanin i krstitelj Jovan«).

Prije nego završimo ovo razlaganje o izvorima naših narodnih pripovijedaka, moramo da pomenemo zanimljivu pojavu, kako su mnoge pripovijetke sadržinom svojom bile izvor poslovicama. Pripovijetki n. pr. Vrčevićevoj »Zaludu kao Petronije na Brajićima« (istinit slučaj) ovo je sadržaj: U manastiru Praskavici, kad su svi kaluđeri bili pri večeri, reče arhimandrit i razredi, đe će koji kaluđer na koji posao poći sjutra ujutro: »ti oče N. N., tu, a ti, oče N. N., onamo, a ti« i t. d., a Petroniju: »ti, oče Petronije, potrebno je da ideš na Brajiće.« — Arhimandrit je mislio, da će ujutro doći Petronije, da ga pita, što će učiniti na Brajićima, ali on to ne učini, nego podrani prije zore i otide. Ujutru pita arhimandrit za Petronija i kažu mu, da je davno pošao, a kad se vrati uveče, upita ga: đe si bio, oče Petronije!? — Ja, na Brajićima, kako si mi sinoć zapovjedio. — Pa šta si radio? — Ništa. Po ovoj priči u Boki su postale dvije poslovice: Đe si bio? Nigđe. A šta si činio? Ništa. A druga: Bio si uzalud kao Petronije na Brajiće.

Neke su Vrčevićeve pripovijetke bile povod dvjema ili ća trima poslovicama. Primjera radi navodimo pripovijetku »Iguman i tri kaluđera«. Evo je: »Šjeli da ručaju iguman i tri kaluđera, te im iznesu u jednoj siniji (mali stô) s vrućom čorbom jednu ribu rasječenu natroje. Onda iguman uzme glavu i govoreći: Glava pred glavu. Drugi sredinu govoreći: Rebra šjeverova i grad carja velikoga. A treći, kome je valjada bilo ime Marko: Varka pred Marka. A četvrti, videći da mu ne ostade drugo do gole čorbe, uzme siniju, pa po njima svima govoreći: »Izlijasja blagodet Božja na svijeh nas. Amin!« — I Vuk St. Karadžić ima sve tri poslovice: Glava pred glavu, Varka pred Marka i Čorba čorbušta popa posipušta. — Tek ovakvim poređenjem i dovođenjem poslovica u svezu s pripovijetkama postaju jasne neke poslovice, kod kojih i Vuk St. Karadžić nema nikakve pripovijetke, dok se drukčije čine, da su s malo ili bez ikakva smisla.

Da navedemo još jedan primjer. Uz poslovicu Hoće gotovinu kao pop Krsto pripovijeda Vuk ovo: Kad je Mlatišuma 1729. godine došao u Kuče, neko od ljudi, koje je bio podigao na Turke, zamoli ga, da mu da tursku, t. j. kad Turke proćeraju, neko njivu, neko vodenicu itd., i on svakome obreče; ali nekakav pop Krsto, koji je slušao iskanja i obricanja, pruživši mu svoju raskriljenu kapu reče: »Ja sam, gospodine, star, niti mi treba turska kuća, ni vodenica, ni njiva, nego mi daj što je ovdje gotovo«. Mlatišuma, ne mogući na ino, izvadi nekoliko dukata i baci mu u kapu, Pošto Mlatišuma pobjegne natrag, i niko ne dobije ništa do pop Krsto ono, što mu je dato u gotovu, ostane ova poslovica na ovome kraju.

UPOTRIJEBLJENA LITERATURA.

Andrić Nikola: Bajka o Lenori. Vijenac 1893.

Aranza dr. Josip: Sredovječni romani i pripovijetke u Hrvata i Srba. Vijenac 1894.

Bulat dr. P. K.: Pučko praznovjerje i mitologija. Narodna Starina. Zagreb 1923. str. 56.

Bulić Franjo: Car Dioklecian. Vjesnik hrv. arh. društva. Nove serije sv. XIV. Zagreb 1919. str. 99—171.

Ćorović Svetozar: Sitni prilozi. I. Ka članku »Volterov Zadig« i naše narodne pripovijetke.« Srp. knjiž. glasnik. Beograd XIII. (1904.). — Kraljević Marko u srpskim narodnim pripovijetkama. Srp. knjiž. glasnik XXI. (1908.), XXII. (1909.). — Pšenično zrno veliko kao kruška, prilog proučavanju narodnih pripovijedaka. Srđ VI. Dubrovnik 1907.

Dähnbardt Oskar: Natursagen. Leipzig und Berlin I. 1907, II. 1909. III. 1910.

Đorđević dr. Tihomir: Folklorne beleške. Srp. knjiž. glasnik XIV. (1905.).

Gavrilović Andra: Srpske priče o Faustu. Glasnik Profesorskoga društva. III. Beograd 1923. str. 258—265.

Hock dr. Stefan: Die Vampyrsagen und ihre Verwertung in der deutschen Literatur. Berlin 1908.

Jagić V.: Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga. Zagreb 1867. — Eine serbische Kuhhautsage. AfslPh. II. — Die Südslavischen Volkssagen von dem Grabancijaš dijak und ihre Erklärung. AfslPh. II.

Jagić V. — Köhler R.: Aus dem südslavischen Märchenschatz. AfslPh. I.—II.

Jagić V. — Polivka: Der kluge Knabe. Afsl Ph. XXIV.

Jemeršić P.: Narodne humorističke gatalice i varalice. Zbornik X.

Jiriček C.: Eine slavische Alexander-geschichte. AfslPh. XXIV.

Klaić V.: Bilješka o vjerovanju u vukodlake na otoku Pašmanu god. 1403. Zbornik za narodni život i običaje, sv. I. (Zagreb) 1896.

Leger Lois: Slovenska mitologija, preveo Rad. Agatonović, Beograd 1904.

von der Leyen F.: Das Märchen, Leipzig 1911.

Maretić dr. T.: Sitniji prilozi. Zbornik VII.

Milčetić I.: Sitniji prilozi (Rajska ptica). Zbornik VII.

Murko dr. M.: Bugarski i srpski prijevod knjige o sedam mudraca. Rad 100.

Pavletić Krsto: Grčka priča o Prokni i Filomeli kod Hrvata. Vijenac 1894.

Polivka Đ.: Le chat botté. (Prema referatu u Zborniku VII.) — Paralele narodnim pripovietkama u Strohalovu zborniku. Zbornik VIII. — Ali-Baba i četrdeset razbojnika. Zbornik XII.

Popović Pavle: Iz književnosti. (Srpske narodne pripovetke i njihove zbirke). Beograd 1906. — Iz naših pripovedaka: Volterov »Zadig« i naše narodne pripovetke«. Srp. knjiž. glasnik XII. (1904.) — Devojka bez ruku. Beograd 1905. — Iz naših narodnih pripovedaka. IV. Birger i naše pripovetke Srpski književni glasnik XX. 1913.

Radetić Ivan: Pregled hrvatske tradicionalne književnosti. Senj 1879.
Š. M.: O Dositejevim i o narodnim basnama. Srp. knjiž. glasnik X. (1903.)
Šamšalović dr. G.: Paralele nekim hrvatskim narodnim pripovijetkama. Nastavni vjesnik XXIII. Zagreb 1915.
Štrepel dr. Milivoj: Apulejeva priča o Amoru i Psihi. Vijenac 1890.
Tkalčić Ivan: Parnice proti vješticam u Hrvatskoj. Rad 103.
Valjavec M.: O rodjenicah ili sudjenicah. Književnik II. (Zagreb 1865.).
Vidačić Marcel: Izvori priče: »Grabancijaš dijak«. Nastavni vjesnik XXI.

————

Pripovijetke.

OTKUD SU UZETE PRIPOVIJETKE U OVOJ KNJIZI.

Archiv für slavische Philologie XXVII.: 45.
Blagajić[1]: 71, 72.
Bosanske narodne pripovijetke: 70.
Bosanska Vila (1914.): 4.
Ćorović[2]: 6, 19, 59.
Karadžić: Srpske narodne pripovijetke (Biograd 1897.)[3]: 5, 12, 16, 17, (šalj.), 20, 21, 22, 27, 29, 30, 31, 32, 34, 36, 37, 38, 39. 40. 44. 46. 47. 49, 50, 54, 55, 56, 57, 63, 65, 67, 68, 73, (šalj.), 75 (dan.), 79.
Karadžić: Rječnik (1852.): 58, 60, 61, 69, 69, 78.
Mikuličić: 25, 53, 66.
Nikolić: 11, 48, 51.
Ostojić: 14, 80.
Preindlsberger-Mrazović: 10, 33, 52.
Srpski književni glasnik XIII.: 24.
Stojanović: 3, 9, 35, 42, 74.
Tordinac: 41.
Valjavec: 1, 2, 13, 15, 28.
Vraz: Kolo VII.: 64.
Vrčević: Narodne satirično zanimljive podrugačice: 71, 76.
Vrčević: Narodne humoristične gatalice i varalice: 81, 82.
Zbornik za narodni život i običaje: VII.: 7, 8, 18; XII.: 23; XV.: 43.

---

[1] Potpune natpise upotrijebljenih djela vidi na str. 47. i 48.
[2] Ćorović V.: Srpske narodne pripovijetke. Novi Sad 1899.
[6] Pravi je natpis ovom državnom izdanju: Srpske narodne pripovijetke i zagonetke. Knjiga ima dva dijela: I. Srpske narodne pripovetke i II. Srpske narodne zagonetke. Prvi (I.) se dio dijeli: na pripovijetke str. 1—283, šaljive priče: 284, pa iz Vukovih Danica 322—331.

————

1.

ROJENICE.

Bil je sejem [1] vu lastavitem[2] mestu pak je onda išel jeden mesar na sejem, pak ga je noč zastrgla pak je onda moral prenočiti pri jednoj hiži[3], a čez[4] onu noč se je narodilo jedno dete. Taki[5] došle su r o j e n i c e[6] i prorokuvale su mu. Jedna je rekla da bude pop; druga; ne, — neg ne znam, kaj mu je prorukovala, — a trejta je rekla, da se bude vužival blaga ovoga mesara. A mesar je to čul pak si je mislil, da kak bi to moglo biti da bi se on moga blaga vužival? A on se je jutro rano stal, pak se je na put otpravil, pak je ovo dete v žep del pa, gda je mim plota išel, pak je to dete na kolec napičil kre[7] puta. A on je mislil, da je za istinu napičil[8], a neje, nego samo za povoj zateknul. Nato dojaše njegov sused za njim, a vidi dete na kolcu. Zeme[9] to dete pak se povrati dimo[10] pak si je othranil. A on, koj je nabole, imel je drugo dete, i ovi obodva su zrasli pa su se oženili, i tak se je vuživalo blaga tog mesara, kak mu je bilo i sujeno.

(Varaždin.)

---

[1] sajam, [2] nekom, [6] kuća, [4] one noći, [5] odmah, [6] rođenice ispor. str. 93., [7] kraj, [8] nabosti, [9] uzme, [10] doma.

2.

SOJENICE.

Tak je bil jeden bogec[1] pak dojde k hiži, i pri oni je baš žena rodila. On se sedi na klopi[2] pri peči pak k stolu gledi. Na jenpot dojdejo[3] t r i ž e n e. Bile so[4] č i s t o b e l o o b l e č e n e, i m e l e s o n a g l a v i b e l e v e l i k e r u p c e, a o k o l v r a t a g r o l e[5] s a m i h d e m a n t o v z l a t a i s r e b r a, l i c a b i l e s o o k r o g l o g a, v e l e k r a s n e ž e n e, k a k t i v i l e. Išle so k stolu i sela je saka[6] na jeden vogel[7], a bogec takajše[8] stane od peči i sede k četrtomu voglu i posluša, kaj bodo se ove tri žene spominjale. Vezda[9] veli ima jena soditi[10] ovomu detetu, s kakvom smrtjom bode iz ovoga sveta prešlo. Prva reče: bode po veliki zimi drva cepal, pak bode došla zvir vok[11], pa bode ga pojel, gda bode osemnajst let star. Druga reče: ne bode tak, neg bode soldat, pak naj tam vu[12] zimi vumre. Trejta reče: ne bode tak, neg do dvanajstoga leta naj živi i onda se naj vutopi. Onda vele se[13] tri: ovo dete naj bode jako dober deček, da bodo ga jako rado imeli roditelji i drugi ljudi i naj vu dvanajstom letu vu-

mre. Onda se staneje[14] one tri žene i odido. Vezda pak bogec veli oni ženi, koja je rodila: ja sem videl, došle S o j e n i c e[15], pak so tak tomu detetu odsodile da, gda bude dvanajst let proteklo, onda se naj vutopi, i to se bode dogodilo. I istina, ovi stareši so navek pazili na njega, da kam do vode ne dojde, da se ne vutopi. Vezda, gda so tak jako pazili i gda je dvanajsto leto došlo, navek je vodo iskal, da se vutopi, a neje našel. A ov deček išel je v školo i sako jutro miništruvat [16] vu cirkvu. Ve[17] baš gda je miništruval, dojde ova njegova vura, da se ima vutopiti, pak gda je miništruval, stane se, ide, gde je bila blagoslovena voda, pak porine noter[18] glavu i tak vumre ono isto vuro, koja mu je od Sojenic odsojena bila.

(Varaždin.)

[1] siromah, [2] klupa, [3] dođu, [4] su, [5] đerdan, niz, [6] svaka, [7] ugal, [8] također, [9] sada, [10] suditi, [11] vuk, [12] u, [13] sve, [14] ustanu [15] suđenice, [16] dvoriti kod mise, [17] upravo, [18] unutra.

3.

USUDE.

Bio neki bogatlija[1]. Žena mu noseća u devetom mjesecu. Oćuti žena, skoro će roditi. Isti dan došo pred vrata bogatlije prosjak i pjeva uz gusle

Oj čovječe pravedniče!
Jedan Božji službeniče!
Ako misliš Božji biti,
Čini dobro za života,
Poštuj brata starijega,
I tebe će mladi tvoji,
U dobru se ne ponosi,
Na tude se ne lakomi;
Jer, čovječe pravedniče!
Kad čovjeka smrca nade,
Ništ sa sobom ne ponese,
Već skrštene bijele ruke
I pravedna svoja djela.
Što za Boga udijelite
I za dušu namijenite.
Eda bi vam dobro bilo
Ovog sv'jeta i onoga.

Sluša domačin, što pjeva prosjak. Uvede ga u svoju kuću na konak. Nahrani ga i napoji i dopusti mu, neka prenoći u kuhinji. Prosjak legne spavati i zaspi. Oko gluho doba noći, kad je već svatko u kući spavao, nešto se stropošta kroz dimnjak u kuhinju. Žacne se i legne od strâ, vidi prosjak sedam žena odjevenih u bijelo, sjede na ognjištu. Čupave su i sorave[2] babe kao kuke ljeskove.

Najstarija veli: »Sudice, družice! u ovom domu rođeno je noćas muško čedo, da mu sudimo, šta će mu biti« Prva Usuda veli: »Neka dijete to živi sedamdeset i više, do blizu osamdeset godina, nek bude bogat čovjek kao i otac mu, i ženi se triput«. Druga Usuda: »Neka živi, dosta mu je, i pedeset godina, a malo lošije od oca«. Treća Usuda: »Neka živi do

devedeset godina u bogatstvu i gospodarstvu«. Četvrta Usuda: »Neka dijete to bude trgovac, a živit mu je dosta i šezdeset i još koju godinu, pak nek umre od jada i bijede kao propalica«. Šesta Usuda: »Neka se to dijete utopi u dvanaestoj godini«. Šesta Usuda. »Neka to dijete ubije grom, kad mu bude dvadeset godina.« Sedma Usuda, najstarija i najsurovija, najčupavija veli: »Da, neka ga slobodno ubije grom, ali u osamnaestoj godini«.

Pijetli počmu častiti zoru. Usude odlete kroz dimnjak nevidom sve vičući: »Nek ga grom ubije u osamnaestoj godini!«

Ujutro kaže prosjak gospodaru domaćinu, što je noćom vidio i čuo. Kad to čuju otac i mati, poplaše se i zabrinu teškom brigom. Otac toga djeteta taki[3] naredi zidati kamenitu kulu jaku, da je ne može grom rastepsti. Dijete će u njoj čuvati od groma, dok pređe osamnaesta mu godina. Iz sivca kamena i iz mramora sazida se jaka kula usred dvorišta. Rađeno je mnogo godina.

Kad je dijete naraslo i došlo k razumu, dospije srećom svojom u ruku čestita i pametna učitelja. Učitelj nauči dijete, kako ne valja vjerovati u Usude i vještice, nego u Boga, u nebeskoga oca. Kažu roditelji svomu sinu, zašto su dali sazidati ovu kamenitu kulu, a sin veli: »Dragi otac! mila majko! čovjek je svagdi u Božjoj ruci, bio u kuli ili usred polja na mezevu[4] ničim ne zaklonjen. Neka kula stoji, ja se ne ću zatvoriti u nju, nego idem svaki dan u polje na čist zrak, pak što dade dragi Bog. Kad bude grmilo čuvat ću se od groma, kako sam učio u školi i čitao već tolikoput iz knjiga, pak će me i Bog čuvati. Usude ne sude, nego Bog je sudac«.

Kad je sin već skoro navršio svoju osamnaestu godinu, ode jedan dan rano u polje. Išo je na brijeg gledati, kako lijepo izlazi sunce u ljetu. S planine siđe u polje. Pregleda njive i livade očeve. Premašilo sunce poldne. Naoblači se. Podigne se strašna olujina. Mladić je znao, kako ne valja, kad grmi i sijeva, stajati pod visoko drveće. Osta on lijepo u polju na mezevu. Bura je lomila i čupala iz korijena drveće. Salauka[5] velika. Udara grom za gromom kao u okladu. Udari grom u bližnjoj šumi u više drveća. Mladić pokisne kao močionica, al mu ništa ne naškodi. Ide iz polja kući. Ima šta i viditi! Kula kamenita u očevu dvorištu rastepena kao kakva razvalina. Roditelji od strâ ni živi ni mrtvi. Kad vide sina. obraduju se i vele: »Hvala Bogu«.

Taj mladić živio je blizu 90 godina. Bio je bogat, čestit, valjan, ugledan. Ženio se jedamput samo i lijep porod izrodio sinove i kćeri. Sudio je Bog, a Usude varalice!

(Glogovica kraj Broda u Slavoniji.)

[1] bogataš, [2] slaba vida, [3] odmah, [4] polje, [5] oluja.

4.

MEČKIN[1] SIN.

Bio jedan trgovac, koji je mnogo po svijetu putovao i trgovao. Tako ga jednoć trgujući po selima zateče noć u selu. u kome nije bilo mehane[2].

Kako je noć bila vrlo mračna i nije smio dalje ići, već naumi, da u tom selu konači kod koga. Kako je već bilo dockan, sve je spavalo i nigdje nije bilo svetlosti, samo se u jednoj kući videla sveća. Kad je došao do kuće, vide, da će tu bit neko veselje. Zastade pred kućom i zovnu domaćina. Domaćin se odazva i zapita ga, ko je i šta će. Onda mu trgovac reče, kako ga je uhvatio mrak u selu pa ne može dalje putovati, nego ga moli, da ga primi na konak.

Domaćin odmah uvede trgovca u kuću, gdje je bilo dosta gostiju sa punom sofrom[3]. Razmakoše se gosti, učiniše mesta namerniku, kome je čudno, kako je slučajno naišao na gozbu. »Ovde kao da je veselje?« upita putnik. »Bog nam dao sina, brate, pa mu je večeras treće veče. Eto kod nas je tako adet[4], pozvao sam svoje prijatelje, da se malo počaste, a sreća nam i tebe posla, da nas je više«, odgovori domaćin.

Tu su se gosti lepo častili i veselili u zdravlje domaćinova sina do neko doba noći. A kad gosti počeše dremati, domaćin ih odvede da spavaju. Sve ih namesti, po običaju, u sobu do one, gde je dete spavalo i gde će Suđenice proricati detetu sudbinu. Gosti zaspaše odmah, samo trgovac ostade budan, jer je hteo čuti, kakva će biti sudbina deteta. Ne prođe mnogo kad tri lepe devojke uđoše u sobu i stadoše više glave detetu. Dugo su zamišljene gledale u dete, dok će najstarija reći: »Neka ovo dete živi dve godine pa neka umre«. »Ne, samo toliko«, upade srednja »malo je, — neka živi sedam godina«. »Ja ne bih tako«, prihvati najmlađa, »ako uživi dve godine, onda će mnogo ucveliti ovog domaćina, koji mu se sad ovoliko raduje; kad već uživi sedam godina, neka živi i više. Zato bih ja rekla, da će najbolje biti, da ono dugo poživi i da nasledi imanje ovoga putnika, što je večeras ovde na konaku«. »Neka tako bude«, složiše se sve tri i odoše.

Trgovac je sve čuo i čudio se, kako će to biti, da ga nasledi ovo dete kraj njegova živa sina i kćeri. Cele noći je o tome mislio, i nikako mu nije bilo pravo, da se prorečena sudbina ispuni. Zato naumi, da ovo dete, bilo kako bilo, smakne, da se ne bi mogla sudbina ispuniti. Ujutro ustanu svi gosti, ustade i trgovac; niko ništa nije znao o sudbini domaćinovog deteta, a i trgovac je ćutao, kao da ništa ni on ne zna. Trgovac se spremi na put, pa pri polasku zatraži, da vidi dete i da ga dariva. Domaćin ga odvede detetu. Kad vide dete, reče ocu, kako bi voleo, da ima tako lepo dete, pa zatraži, da mu ga pokloni ili proda. Otac ga odbi govoreći, kako bi on mogao svoje dete dati tuđem čoveku. Tada mu trgovac reče, da on ima veliko bogastvo, pa će detetu kod njega biti mnogo bolje nego kod oca, i zato neka ne kvari detetu sreću, pa će i on uživati u detinjoj sreći. Dugo se domaćin lomio, jer mu se nikako nije ostajalo bez deteta, ali kad pomisli, da dete može biti mnogo srećnije, ako ga da trgovcu, na posletku popusti i reče, da mu je možda i tako suđeno. Trgovac mu ponudi novac, a otac odbi, jer će mu sreća detinja biti najbolja plata.

Trgovac uze sa sobom dete i krenu na put. Idući tako dođe do jednog velikog rita[5]. S druge strane puta dizala se u nebo planina, u kojoj je bila jedna velika pećina. Tu se zaustavi i stane premišljati, šta da radi: ili da dete ostavi u ritu ili da ga baci u pećinu. Kako je pećina prilično visoka bila, nije mu se samom išlo kroz šumu, zato ostavi dete u ritu misleći, da će ga sigurno kakva zver naći i rastrgnuti, produži put zadovoljan, što je lako osigurao nasleđe svojoj deci.

Ne potraje dugo, a iz pećine iziđe mečka i uputi se ritu. Naišavši na dete uzme ga u zube i odnese ga u pećinu. Ne htede ga udaviti, već ga je dojila sa svojim mečićima[6]. Tako je dete raslo zajedno sa mečićima dojeći mečku. Mali brzo prohoda, pa je često izlazio sa ostalim mečićima pred pećinu i tu se igralo s njima. Ali čim bi što šušnulo, odmah bi svi skupa pobegli u pećinu i više ne bi izlazili, dok ne dođe mečka. Tako prođe i godina dana, i tko zna, dokle bi se dete tako igralo s mečićima, da jednog dana ne opazi jedan čobanin, kad je gonio ovce pored pećine, kako se dete igra i prevrće sa mečićima. Odmah otrča u selo i kaza ljudima, kakvo je čudo video pred medveđom pećinom. Svi mu se stanu smejati, a on im reče, neka još kogod ode, pa će videti, da ne laže. Onda se seljaci dogovore i izaberu, ko će ići sa čobaninom, pa ako bude istina, da uhvate dete i da ga dovedu u selo. Ujutro se svi digoše sa čobaninom pa pred pećinu. Tek što su stigli pred pećinu, a mečići sa detetom iziđoše iz pećine i stadoše se igrati, ali čim videše ljude, pobegoše unutra. Oni su čekali do predveče, hoće li mečići opet izići, ali uzalud, tako se vratiše praznih šaka. Sutradan se diže još više ljudi, da uhvate dete. I ako su bili vrlo oprezni, ipak nisu ni taj dan uspeli ništa. Tek treći dan zamkom uhvatiše dete i dovedoše ga u selo. Kako mu nisu znali ime, a i on ga sam nije znao, to ga prozvaše mečkin sin. Sad se seljaci počeše dogovarati, šta će s detetom. Za rad je bio još malen, a zato što je bio mečkin sin, nitko ga ne smede uzeti sebi u kuću. Zato ga odvedu u manastir, da knjigu izuči. U manastiru prime dete i stanu ga učiti knjizi. Mečkin je sin dobro i brzo učio, tako da bi ono, što su druga deca učili godinu, on naučio za nedelju. Brzo nauči da čita crkvene knjige i poslije počne pojati u crkvi. Pevao je tako lepo, da je milina biti u crkvi, kad on peva. To se pročuje nadaleko, i ljudi su sa sviju strana dolazili crkvi, samo da čuju mečkinog sina. Tako se on u manastiru zamomči.

Jednom je naišao tuda onaj isti trgovac, što je mečkinog sina uzeo od oca, pa videći kako svet nekuda žuri, upita, kuda toliki svet ide. Kad mu rekoše, da svi idu zbog lepog pevanja mečkinog sina, pođe i on. Kad je došao u crkvu, progura se do pevnice, da bi bolje video toga dobrog pojca. Čim vide mladića, učini mu se poznat, i sve mu se činilo, da ga je negde video. Posle službe raspita se, čiji je taj mladić, ali mu niko ne znade reći, nego ga poslaše kaluđerima, da mu oni kažu. Trgovac ode kaluđerima, i oni mu ispričaše, kako su pevača našli seljaci u nekoj pećini prema ritu; tu se igrao sa mečićima, a dojila ga je mečka; kako su ga uhvatili i doveli u manastir. Sad se seti trgovac, otkuda on poznaje ovo dete i prepade se, da se detinja sudba ne ispuni. Zato zatraži od kaluđera, da mu tog mladića dadu ili prodadu, jer mu se njegov glas vrlo dopadao, pa bi ga odveo u carsku prestonicu. Dugo su se opirali kaluđeri, ali kad im trgovac ponudi mnogo novaca kao otkup, pristadoše da

mu ga dadu. Trgovac dade novaca manastiru, dade kaluđerima, povede mečkinog sina, ukrca ga sa svojim espapom[7] na lađu i posla ga svojoj kući. Kad je mladić polazio, dade mu trgovac jedno pismo, da ga preda njegovoj ženi, jer joj javlja, da njega šalje kao ortaka[8] u radnji.

Lađa se krenu, i mečkin sin putujući usni san, da mu se javio jedan starac i rekao mu, da pročita ono pismo, što mu ga je dao onaj trgovac. Ujutru otvori on pismo i pročita ga. Kad trgovac poručuje svojoj ženi, da, čim dobije pismo, pošalje sina ili kćer slugama njegovim, da mladića ubiju. Naljuti se on, izdera pismo i napisa drugo, u kome veli, da trgovac poručuje ženi, da dâ kćer ovom mladiću za ženu i dok on dođe, da je svršeno venčanje i da ga prima za ortaka. Zatvori pismo i zapečati ga. Lađa stigne u grad. Dojuriše sluge, da skinu novi espap sa lađe, a mečkinog sina odvedu ženi trgovčevoj. On joj preda pismo, ona ga pročita i bi joj čudno, što joj muž šalje nepoznata mladića i hoće da im on bude zet i ortak. Ali što gospodar naredi, mora se izvršiti. I žena venča kćer za mečkinog sina i uvede zeta u radnju kao ortaka. Posle dužeg vremena vrati se i trgovac s puta i prvo mu je bilo, da zapita ženu, šta je učinila sa onim mladićem. Ona mu odgovori, da je svršila sve onako, kako joj je pisao. »Dugo sam se mislila, da li si poludio, kad si uzeo za zeta čoveka iz bela sveta; ali šta sam mogla drugo, nego da ih venčam, kad si ti to naredio«, reče mu žena. Nato on planu: »Kakav zet, kakvo venčanie. — ko ti to reče? Jesi li to, ženo, pri sebi?« Onda mu žena ispriča sve, kako je bilo. Vide trgovac, da mu se nikako ne da, da se oslobodi dosuđenog naslednika, ali opet poče snovati, kako bi smakao zeta.

Jednoga dana naredi on ženi, da rano probudi zeta i pošalje ga sa pismom na pojatu[9], da sluge zakolju jedno jare i donesu, jer je pozvao neke goste na gozbu. U pismu je pisao slugama, da ubiju odmah onoga, ko im pismo donese. Žena posluša trgovca. Tek što je svanulo, ona ode u sobu, gdje su zet i kći joj spavali, da probudi zeta. Ali kad ih zateče, kako lepo zagrljeni spavaju, ne htede ih dirati, već ode u sobu svoga sina, probudi ga i kaže mu, da odnese pismo. Kad je trgovac ustao, upita ženu, je li izvršila, kako joj je naredio. Žena mu kaza, da je poslala pismo, ali nije poslala po zetu, jer joj ga je bilo žao buditi, kad je videla, kako zagrljeni spavaju. Nato se zgranu[10] trgovac i kaza ženi, šta je učinila. On je pisao ovčarima, da ubiju onoga, ko im pismo donese, pa je hteo da pismo odnese zet. Ubrzo ispriča sve, šta je bilo s mečkinim sinom i zašto ga je hteo ubiti. Odmah pojuri na pojatu, da spase sina, ali je dockan stigao, jer su verne sluge već izvršile gospodarevu zapovest.

Gorko se pokajao trgovac, što je i po treći put pokušao da smakne dosuđenog naslednika, jer je tako moralo biti, kad mu je tako suđeno. Posle smrti trgovčeve mečkin sin nasledi sve njegov imanje, pa i sad uživa i blaguje, a ni sad ne zna za svoje poreklo i svoje roditelje, iako se oni raduju njegovoj sreći. Mečkin sin nije zaboravio manastir, u kome je bio, nego ga je bogato obdario.

(Srijem.)

---

[1] medvjedičin, [2] gostionica, [3] stô, [4] običaj, [5] tršćak, gdje raste trska. [6] medvjedići. [7] roba, [8] drug, [9] staja, [10] zgoropadi se.

5.

USUD[1].

Bila dva brata zajedno u kući, pa jedan sve radio, a drugi jednako besposličio i gotovo jeo i pio. I Bog im da te steku u svačemu: u govedima, u konjima, u ovcama, u svinjama, u čelama i u svemu drugome. Onaj, koji je radio, jednom pomisli u sebi: »Što bih ja i za ovoga lenivca radio? Bolje da se odelim, pa da za sebe radim, a njemu što drago!« I tako jedamput reče svome bratu: »Brate, nije pravo, ja sve radim, a ti ni u čemu ne pomažeš, nego samo gotovo jedeš i piješ. Ja sam naumio, da se podelimo.« Ovaj ga stane odvraćati: »Nemoj, brate, ta dobro nam je obojici, ti imaš sve u rukama i svoje i moje, a ja sam zadovoljan, kakogod ti uradiš.« Onaj drugi ostane pri svome, i tako se privoli i ovaj pa mu reče: »Kad ti je tako, da ti je prosto, eto deli sam, kako znaš.« Onda onaj podeli sve po redu, pa svaki svoje uzme preda se: neradin uzme za stoku govedara, za svinje svinjara, za čele kovandžiju[2], pa im reče: »Ostavljam sve svoje dobro na vama i na Bogu«, pak stane živeti kod kuće kao i pređe. A onaj drugi brat trudio se oko svoga dobra sam kao i pređe, čuvao i nadgledao, ali napretka nikakva nije video, nego sve propast, od dana na dan sve gore, dokle tako ne osiromaši, da već nije imao ni opanaka, nego išao bos. Onda reče u sebi: »Idem k bratu svome, da vidim, kako je u njega«. I tako idući naiđe na livadi na stado ovaca; kad tamo a kod ovaca nema čobana, nego jedna prelepa devojka sedi pa prede zlatnu žicu. On nazvavši joj »Pomoz Bog«, zapita je, čije su joj ovce, a ona mu odgovori: »Čija sam ja, onoga su i ovce.« A on je zapita: »Čija si ti?« Ona mu odgovori: »Ja sam tvoga brata sreća.« Onda se on razljuti, pa joj reče: »A da gde je moja sreća?« Devojka mu odgovri: »Tvoja je sreća daleko od tebe.« »A mogu li je naći?« zapita on, a ona mu odgovori: »Možeš, potraži je.« Kad on to čuje i vidi, da su ovce njegova brata dobre, da ne mogu bolje biti, ne htedne dalje ni ići da gleda drugu stoku, nego odande upravo otide k bratu. Kad ga brat ugleda, ražali mu se i zaplače: »Kamo se od toliko vremena?« Pa videći ga gola i bosa, odmah mu da jedne opanke i novaca. Posle toga, pošto su se nekoliko dana počastili, digne se onaj brat da ide kući svojoj.

Kako dođe kući, uzme torbu na rame i u nju hljeba i štap u ruke pa pođe u svet da traži sreću. Putujući tako dođe u jednu veliku šumu i idući kroz nju nađe jednu sedu matoru devojčuru pod jednim grmom, gde spava, pa izmahne štapom te je opali po stražnjici, a ona se jedva digne i jedva otvori oči od krmelji pa mu progovori: »Moli se Bogu, što sam zaspala, a da sam budna bila, ne bi ti dobio ni tih opanaka.« Onda joj on reče: »A ko si ti, da ja ne bih dobio ni ovih opanaka?« A ona mu odgovori: »Ja sam tvoja sreća.« Kad on to čuje, stane se busati:[3] »I ti li si moja sreća, Bog te ubio! Ko tebe meni dade?« A ona se odmah uteče: »Mene je Usud tebi dao.« On je onda zapita: »A gde je taj Usud?« A ona mu odgovori: »Idi pa ga traži.« I u taj je mah nestane. Onda čovek pođe da traži Usuda. Idući tako dođe do jednoga sela i vidi u selu veliku gazdinsku

kuću i u njoj veliku vatru, pa pomisli u sebi: »Ovde valja da je kako veselje i slava«, pa pođe unutra; kad on unutra, a to na vatri veliki kazan, kuva se u njemu večera, a pored vatre sedi domaćin. Čovek onaj ušavši u kuću nazove domaćinu: »Dobar veče!« A domaćin mu prihvati: »Bog ti dobro dao!« pa mu reče da sedne do njega, pa ga stane pitati, otkuda je i kuda ide, a on mu sve pripovedi, kako je bio gazda, i kako je osiromašio, pa kako sad ide Usudu, da ga pita, zašto je siromah. Potom zapita domaćina, zašto on toliko silno jelo gotovi, a domaćin mu reče: »E moj brate, ja sam gazda i svega imam dosta, ali svoje družine nikako ne mogu nasititi, sve kao da ala[4] iz njih zija; samo ćeš videti, kad stanemo večerati, šta će raditi.« A kad stanu večerati, sve je grabilo jedno od drugoga, i onaj velik kazan s jelom za tili čas prođe. Posle večere dođe reduša[5] te sve kosti pokupi na jednu gomilu pa ih baci za peć, a on se stade čuditi, gde mlada baci kosti za peć, dok ujedamput iziđu dve stare oklepane[6] vešti[7], suhe kao aveti[8] i počnu sisati one kosti. Onda on upita domaćina: »Šta ti je ono za pećkom[9], brate?« A on mu odgovori: »Ono je, brate, moj otac i mati, kao da su se okovali na ovome svetu, ne hteše crći jedamput ovoga sveta.« Sutradan na pohodu reče mu domaćin: »Brate, spomeni se i mene, ako gde nađeš Usuda, i zapitaj ga, kakva je ovo nesreća, te ne mogu svoje družine nikako da zasitim, i zašto mi otac i mati nikako ne umiru.« On se obeća, da će ga pitati, pa se oprosti s njime i pođe dalje, da traži Usuda. Idući tako posle dugoga vremena jedno veče dođe u drugo selo, pa se zamoli u jednoj kući, da ga prime na konak. Oni ga prime i upitaju ga, kuda ide, a on im kaže sve po redu, što je i kako je. Onda mu oni počnu govoriti: »Za Boga, brate, kad tamo ideš, pitaj i za nas, zašto nam se goveda ne dadu[10], nego sve natraške idu.« On im se obeća, da će pitati Usuda, pak sutradan pođe dalje. Idući tako dođe na jednu vodu pa počne vikati: »O vodo! o vodo! prenesi me!« A voda ga upita: »Kuda ideš?« A on joj kaže, kuda ide. Onda ga voda prenese pa mu reče: »Molim te, brate, pitaj Usuda, zašto ja nemam roda u sebi.« On obeća vodi, da će pitati, pa onda pođe dalje. Idući tako zadugo najposle dođe u jednu šumu, i onde nađe jednoga pustinika, pa ga upita, ne bi li mu mogao kazati što za Usuda. Pustinik mu odgovori: »Idi ovuda preko planine, pa ćeš doći baš pred njegov dvor, ali kad iziđeš pred Usuda, ništa ne govori, nego štogod on radi, ono radi i ti, dokle te god on sam ne zapita.«

Čovek zahvali pustiniku pa pođe preko planine. Kad dođe u Usudove dvore, ima šta i videti: u dvoru kao da je carevina, tu su sluge i sluškinje, sve se užurbalo, a Usud sedi sam za gotovom sofrom[11] pa stane večerati. Posle večere legne Usud spavati, legne i on. Kad bude oko ponoći, stane strašno tutnjiti, i iz tutnjave začuje se glas: »O, Usude! o, Usude! rodilo se danas toliko i toliko duša, podaj im, šta ćeš.« Onda Usud ustane, pa otvori sanduk s novcima i stane bacati po sobi sve same dukate govoreći: »Kako meni danas, tako njima doveka.« Kad ujutru dan osvane, ali nema ni one kuće, nego mesto nje stoji manja, i tako je Usud svaku noć radio, a kuća mu se svako jutro smanjivala, dok najposle od nje ne postane mala kolibica, te Usud uzme motiku i stane kopati, tako su kopali vas dan. Kad bude oko ponoći, opet počne strašno tutnjiti, i iz tutnjave začuje se

glas: O, Usude! o, Usude! danas se rodilo toliko i toliko duša, podaj im šta ćeš.« Onda Usud ustane i otvori sanduk, pa stane prosipati sve same džidže[12] i gdekoji marjaš[13] nadničarski vičući: »Kako meni danas, tako njima doveka.« Kad ujutru svane, a koleba se pretvori u velike dvore, kao što su bili prvi dan. Onda ga Usud zapita: »Šta si došao?« On mu kaže sve po redu svoju nevolju i da je došao, da ga pita, zašto mu je dao zlu sreću. Onda mu Usud reče: »Ti si video, kako sam prvu noć dukate prosipao, i što je posle bilo. Kako je meni bilo onu noć, kad se ko rodio, onom će onako biti doveka. Nego kad si zakanio i toliko si se trudio, kazat ću ti, kako ćeš se pomoći. Ima u tvoga brata kći Milica; ona je sretna kao i otac joj. Kad otideš kući, a ti uzmi k sebi Milicu, pa štogod stečeš, sve kaži, da je njezino. Onda on zahvali Usudu, pa mu opet reče: »U tome i u tome selu ima jedan bogati seljak i svega ima dosta, samo je u tome nesretan, što mu se čeljad nikad ne mogu da nasite: izedu na jedan obrok pun kazan jela, pa im je to još malo. A otac i mati onoga seljaka pocrneli i osušili se kao aveti, a ne mogu da umru. On me je molio, Usude, kad sam kod njega bio na konaku, da te pitam, šta bi to bilo.« Onda mu Usud odgovori: »To je sve zato, što ne poštuje oca ni matere; njima baci iza pećke da jedu, a da ih metne u začelje, pa prvu čašu rakije i prvu čašu vina njima da dâ, oni ne bi ni polak onoga jeli, i duše bi se one oprostile.« Potom on opet zapita Usuda: »U tome i tome selu, kad sam noćio u jednoj kući, tužio mi se domaćin, kako mu se goveda ne dadu, nego sve natraške idu; pa me molio, da te pitam, šta bi to bilo.« A Usud mu odgovori: »To je za to, što on o krsnom imenu najgore zakolje, a da zakolje što najbolje ima, sve bi se štrkljala[14] goveda.« Onda ga on opet zapita i za vodu: »Šta bi to bilo da ona voda nema roda?« A Usud mu odgovori: »Zato nema, što nije čoveka nikad udavila; ali ne šali se, ne kazuj joj, dok te ne prenese, jer ako joj kažeš, odmah će te udaviti.«

Onda on zahvali Usudu, pa pođe kući. Kad dođe na onu vodu, voda ga zapita: »Šta je kod Usuda?« A on joj odgovori: »Prenesi me, pak ću ti onda kazati.« Pošto ga voda prenese, on potrči, pa kad odmakne podaleko, on se osvrne pa poviče: »O, vodo! o, vodo! nisi nikad čoveka udavila, zato roda nemaš.« Kad voda to čuje, a ona se razlije preko obale, pa za njim, a on beži, te jedva uteče. Kad dođe u ono selo k onome čoveku, što mu se goveda nisu dala, on ga jedva dočeka: »Šta je, brate, za Boga! Jesi li pitao Usuda?« On mu odgovori: »Jesam i Usud kaže: kad slaviš krsno ime, a ti zakolješ najgore, a da zakolješ što najbolje imaš, sve bi ti se štrkljala goveda.« Kad on to čuje, reče mu: »Ostani, brate, u nas, eto do našega krsnog imena nema tri dana; pa ako bude istina, da ti dam jabuku.« On ostane onde do krsnoga imena. Kad dođe krsno ime, domaćin ubije najboljega junca, i od onoga časa marva se stane štrkljati. Posle toga domaćin mu pokloni petero goveda, a on mu zahvali i pođe dalje. Kad u ono selo k onome domaćinu, što je imao nesitu čeljad, domaćin ga jedva dočeka: »Kako je, brate, za Boga! Šta veli Usud? A on mu odgovori: »Usud veli: oca i matere ne poštuješ, nego im bacaš za pećku da jedu; a da ih metneš u začelje, pa prvu čašu rakije i prvu čašu vina njima da daš, ne bi ti čeljad ni pol toliko jela, a otac i mati bi ti se upokojili.«

Kad domaćin to čuje, kaže ženi, a ona odmah umije i očešlja svekra i svekrvu, pa ih lepo preobuče, a kad dođe veče, domaćin ih posadi u začelje i prvu čašu rakije i prvu čašu vina njima da. Od toga časa ne mogoše čeljad ni polak toliko jesti, koliko su donde jela, a sutradan otac i mati prestave se.[15]

Onda mu domaćin da dva junca, a on mu zahvali pa pođe kući. Kad dođe u svoj zavičaj, stanu ga sretati poznanici i pitati: »Čija su ti to goveda?« A on svakome odgovori: »Braćo, Milice moje sinovice.« Kako dođe kući, odmah otide bratu svome, pa ga stane moliti: »Daj mi, brate, Milicu da je moja. Vidiš da nemam nikoga.« A brat mu odgovori: »Dobro, brate, evo ti Milice.« On uzme Milicu pa je odvede kući, i posle toga steče mnogo, ali je za sve govorio, da je Miličino. Jedamput iziđe na njivu, da obiđe žito, a žito lepo, ne može lepše biti. Nato udari onuda jedan putnik pa ga zapita: »Čije je to žito?« a on se prevari pa reče: »Moje.« U koji mah on to reče, žito se upali i stane goreti, a on kad to vidi, potrči za čovekom: »Stani, brate, nije moje, nego je Milice, moje sinovice. I tako se žito odmah ugasi, i on s Milicom ostane sretan.

(Sentomaš u Bačkoj.)

---

[1] sudbina, [2] pčelar, [3] udarati, [4] aždaha, [5] gdje je mnogo žena u kući, ondje jedna reduje (t. j. gotovi jelo, pere sudove i mijesi hljeb) jednu nedjelju dana (i ta se onda zove redara ili reduša), a drugu i t. d., [6] stare, [7] vještice, [8] utvare, kao živa strašila, [9] za peću, [10] ne uspijevaju, [11] stolom, [12] crepovi i drugo tako što kao dječja igračka, što zvekeće, [13] sitan novac, male vrednoće, [14] napredovala bi, [15] umru.

6.

MATERINE SUZE.

Umre jednoj mladoj materi prvo dijete od deset mjeseci. Žalila ona za njim dan i noć i nikad ne prestajala plačući. Tješile je komšinice[1] i govorile joj, da to ne valja, ali se ona nije dala utješiti. Jedne noći, tek što se iza plača zavela u san, a njezino dijete prohodalo i došlo njojzi. Isto je onako obučeno, kao kad je ležalo mrtvo, samo mu po obrazu i rukama velike crne pjege, kao pekotine. Obradova se ona, kad ga ugleda, i poleće da ga zagrli, ali se dijete nikako ne da. »Što bježiš od mene?« pita ga ona, »i šta ti je to po obrazu i rukama?« »Ovo je s tebe,« veli joj ono, »što mi mrtvu ne daš da počinem. Evo ove rane, sve su od tvojijeh suza, što me peku kao živa vatra.« I tako ga nestade, a ona odonda ne pusti više ni jedne suze.

---

[1] susjede.

7.

VUKODLAK.

Bila kuća u selu, di su se kupili momci i divojke uveče na divan. Jedamput se dogovore momci s divojkama, da će momci poniti novaca za pilo, a divojke nek donesu jila za večeru, da se malo počaste. Kako rekoše, tako učiniše. Skupiše se druge večeri pa se vesele, jidu i piju. Kad jim je malo ponestalo vina, treba da koji momak ode u birtiju[2] po vino. Moralo se je prolazit ukraj groblja. Ne će nijedan da ide. Sve tiraju jedan drugoga. Ipak se ojunači jedna divojka i kaže, da će ona ići. Ode ona i projde pokraj groblja. Kad je kupila vina u birtiji, pa se opet vraćala kući ukraj groblja, spazi ona n i š t a b i l a n a d r u m u. Savije se i povuče to za sobom. Mislila je, da se je koji momak pokrio ponjavom, pa lego, da je plaši.

Dojde ona u sobu med momke i divojke, pa broji momke redom, a svi su u sobi. Onda ona istom uvuče isprid kuće to bilo u sobu. Kad oni pogledaše, ali to m r t v a č k i p o k r o v. Pogađaju, čije bi to bilo, ali niko pokuca na pendžer i viče: »Dajte meni moje!« — Druge noći spava divojka u svom krevetu, a posli jedanest sati lupa ukodlak[3] i opet joj viče: »Daj meni moje!« pa joj baci pokrov u sobu. Divojka njemu odituje,[4] ali ne će da izajde, da mu pokrov napolju pridade, jer bi je ukodlak razdero. Kad je vidila, da ne asni[5], nije mu više pokrov ni oditovala, nego ostavi pokrov u sobi.

Sutradan pokaže ona pokrov svojim roditeljima, a roditelji i ukućani odu s divojkom na groblje, da vide ukodlaka pa da ga ubiju. Spaze na jednom grobu razrovanu zemlju ko krčinu, pa kopaj i dokopaju do njega. Kad oni otvorili škrinju, ali ukodlak leži potrbuške, a okrenio leđa gori. Oni ga stadoše zaklinjati: »Svaka duša fali Boga, fališ li ga ti?« Ne odgovara. Zaklinju ga drugi i treći put, a on šuti. Onda stade i divojka da ga zaklinje. Govori mu prvi put, govori mu drugi put, a on ništa. Kad je treći put zakle, okrenu se on i dune ustima na nju, a misto nje ostade ondi pra i pepeo. Ukućani brže spopanu glogov kolac i udare mu kroz leđa u zemlju. Kad je kolac samo još malo virio iznad njegovi leđa, viče jim on, nek zabijaju dalje, a kad ne tidoše[6], reče jim: »Sretni ste, što ga niste i dalje udarili, jer bi svi glave pogubili.« Onda rukne i crkne, a oni ga zagrnu zemljom. Više nije dolazio, ali je i divojke nestalo, nikad je više ne vidiše.

(Otok u Slavoniji.)

[1] gdje, [2] gostionica, [3] vukodlak, [4] odbacivati, [5] koristi, [6] htjedoše.

8.

DJEVOJKA I MRTVAC.

Bila u selu divojka. Imala momka i volila se s njime pune tri godine, pa nit on da uzme drugu divojku, niti ona da pojde za drugoga momka.

Baš prid svatove dojde mu zapovid, da mora za cara na vojsku. Uzdiše momak, plače divojka, ali carska je rič, pa se slušati mora. Što će jadan? Spremaj se pa idi u vojsku. Dojde i dan, da se mili rastanu. Uvečer uoči toga dana sidi nji dvoje prid njezinom kućom na klupi. ogrlila ga ona oko vrata pa uzdiše: »Ne idi, zlato, povratit se ne ćeš!« Momak je slobodi, ali mu je samom teško na srcu. Obeća joj, da je ostaviti ne će, a ona njemu da ne će za drugoga.

Kad vojna projde, i vojska kući dojde, eto onda i njenog vojna po nju, da je vodi svojoj kući, da mu bude staroj majki zamina u kući. Zora zabili, a oni se rastadoše. Dugo za njim gledi divojka, a kad joj ga nesta sa vidika, vrati se ona svojoj kući. Tugovala je, venula je, ali pomoći nema. Projde godina prva, projde druga i treća. Stužilo se divojki pa piva:

Oj, cesare, silovit vladaru,
Ili miri ili zemlje podili.
Pusti momke — ostaše divojke,
Već divojke side pletu vlasi,
A junaci bile briju brade.

Još odbroja divojka iznova tri godine, a dragoga nema, pa nema.

Nastade godina sedma, a junaci se vraćaju kući svojoj. Sve svoj svome ruke raširiva, sve svoj svoga grli i ciliva, a njenog dragoga nema. Pita junake: »Vidiste li mi drago?« a oni vele: Jesmo i nismo. Podolazile četa za četom, prid svaku leti divojka, svakog junaka divojka sustavlja svakog bratom brati, svakog Bogom zaklinje, da joj kaže, di l' da joj dragi? Kad poslidnja četa kući došla, pita divojka i tu junake redom, pa kad došla do zadnjeg junaka, veli joj ovaj: »Tvoj je dragi poginuo, više ga nema. Baš kod mene je stajo, kad ga tane pogodilo!« Ne viruje divojka, da su istiniti glasi, pa čeka, ali ga ne dočeka.

Ide ona vračari, da joj dragog primami. Ova joj reče: »Idi ti u mladi petak i nakupi kosti, pa će ti dragi doći.« — Ode divojka u mladi petak i nakupi kosti, a u nedilju kuva i čeka. Kad kucnu ponoć, eto ti dragog na kućna vrata. Dojašio na bilu konju. »Ajde da žurimo«, reče joj dragi. Divojka uze svoje ruo i ide do njega na konja. — Pomrčina, ne vidiš prste pred očima, a konj juri sve uzagrapce. Pita je dragi: »Nit je misec, nit je dan. Je li tebe draga stra?« A ona veli: »Kako bi me bilo stra, kad sa dragim putujem?« — Dragi joj veli, neka ga ogrli oko vrata. Kad ona posluša, ali ti to zglavak do zglavka, kost na kosti, a na cilom vratu ni kože ni mesa. Idu još, idu, pa je i treći put dragi zapita: »Nit je misec, nit je dan. Je li tebe, draga, stra?« Sad se divojka već tresla ko šiba na vodi, ali ipak reče: »Kako bi me bilo stra, kad sa dragim putujem?« — A on kaže, da ga poljubi. Kad ona usta k ustima, ali u njega zubi gvozdeni, a usijani kao da su iz kovačkog vignja. Dojdoše oni do groblja. Momak sjaše s konja, sveže ga za ogradu groblja, skine i nju s konja, pa joj reče da mu poišće[1] glavu. Kad divojka prste u glavu, ali u dragoga glava trula. On je uze za ruke i uvede u groblje.

Dojdoše do njegova groba, a raka otvorita. »To je moja kuća«, veli on divojki, »ajde unutra«. Divojka ne će nikako prije njega u grob, nego ga nutka, da on prije uniđe. Kad je unišo pa je zovno, reče ona, nek pričeka, dok mu prida stvari. Dodaje ona sve košulju po košulju, sve maramu po maramu, dok joj on ne priviknu srdito: »Žuri unutra, dok ne svane«. Ali divojka se dositi, pa put pod noge i poleti glavom bez obzira. Kad je ovaj vidio, da divojke nema, skoči i on iz rake, pa za njom. Ona biži, a čuje njega iza sebe. Kuda će sirota, ne zna ni sama. Najednom spazi ona, da ništo svitli. Opazila je sviću u jednoj kući. Uleti onamo na vrata, pa zaklenu vrata iznutra. Kad se ona ogleda po sobi, ali tu nigdi žive duše, samo na pol sobe leži mrtav čovik, a do njega leži svića Ukodlak lupi na prozor: »Druže, otvori!« — »Ne mogu ti otvorit«, odgovara mrtvi, »kad mrtav ležim, a s k r s t i t e m i r u k e.« — Opet on viče: »Druže, otvori!« — »Ne mogu ti otvorit, kad mrtav ležim, a n o g e m i s v e z a n e !« Uto zabili zora, pitli zapivaše, a ukodlak pobiže u groblje. Sva sreća što su u ovog pokojnika bile noge svezane, jer da nisu, usto bi on pa bi se poukodlačio i otvorio bi svom drugu vrata pa bi razderali divojku.

[1] počeše.

9.

SMRT KUMA.

Bio čovjek siromašak. Žena mu rađala svakoga kupusa. Imao je pun pepeo djece, sve jedno drugomu do uha. Žena opet noseća. Čovjek siromašak dao se u brigu. Ne će već nitko da mu djeci kumuje. Ide on jedan dan u šumu po drva. Puno mu srce jada i brige. Počne jadikovati i ovako kukati: »Oj smrti, pusta smrti! gdi si, kako li si? Što ne dođeš da me umoriš? Kud li ću, kako li ću? Oj smrti, pusta smrti!« On u riječi, a smrt k njemu iza grma: »Evo me!« veli smrt, »šta hoćeš od mene?« Kad siromak smotri smrt, poplaši se pak u strahu dosjeti se i veli: »Draga smrti! zovem te, da mi djetetu kumuješ. Rodit će mi se dijete, a ne mogu naći kuma.« Smrt veli, da hoće kumovati. Kad se dijete rodi, neka samo dođe u šumu, naći će ju kod grma eno onoga.

Prošlo je neko vrijeme, žena rodi muško dijete. Sad je imao siromak osam sinova i sedam kćeri. Ide u šumu po kumu. Kad on tamo, čeka žena u mrko obučena kod grma i ode sa siromakom. Uzmu dijete. Idu k paroku. Dijete se okrsti. Nazovu dijete S m r t k o. Kuma se postara za svoje kumče i pokloni mu puno novaca. Siromah je bolje živio nego ikad prije. Sva se kuća podigne. Siromak se otrese rđe i malko se osovi i podigne na noge.

Kad je mali Smrtko dorastao za nauku, pošalje ga otac u školu na kumin trošak. Dijete se dobro učilo. Išlo dijete iz male škole u veću, i sve dalje. Najposlije postane Smrtko liječnikom. Počme liječiti bolesnike, komugod prepiše lijek, umre. Smrtka liječnika već nitko nije tražio. Smrt mu se jedamput ukaže i pita ga: »Kako je, kume?« — »Zlo, moja kumo!

nikad gorje. Umiraju mi svi bolesnici pod rukom, čim se latim koga liječiti.« — »Ne boj se, kume!« veli Smrt, »odsele će bit bolje. Kad te odsele pozovu bolesniku, ja ću ti se uvijek ukazati. Kadgod vidiš da stojim kod glave bolesnikove, ne prepisuj mu lijeka, ne pomaže. Kadgod vidiš da stojim uz bolesnikove noge, liječi, izliječit ćeš.«

Prošlo malo vremena, u varoši blizu sela razboli se teško nekakav bogatlija. Liječili bogatliju liječnici odsvakuda, bolji od boljega. Ne hasni mu ništa, sve se daje na gorje. Ne žali se truda ni troška; a ne hasni ništa. Pozvani liječnici sa sviju strana, neka se dogovaraju, šta bi valjalo činiti. Liječnici pentraju tuta vura, svi kažu: »Ne ima pomoći!« i odu. Bolesnikov šurjak pita ukućane, jesu li zvali k bolesniku liječnika Smrtka. Oni vele: Nisu! Kako bi ga i zvali, kad čuju, da svaki bolesnik umira, koga on liječi. »Tko tone i slova se hvata!« veli šurjak. »Kud puklo da puklo, zovite ga. Ako ne pomogne, barem će se bolesnik izbaviti muke.« Šalju po liječnika Smrtka i zovu ga k bolesniku. Smrtko liječnik taki dođe. Čim Smrtko u sobu k bolesnikovoj postelji, vidi, gdje stoji Smrt kod nogu. Gleda bolnika, pipa, ispituje i piše lijek. Čim bolesnik okusi lijek Smrtkov, bolje mu bude. Za njekoliko dana sve bolje i bolje. Svatko se čudio. Bogatlija ozdravi. Liječnika Smrtka lijepo nadari. Sad su ga i drugi pozivali, nije mogo svudi ni dospijevati.

Razboli se jedna velikaška kćer. Liječili ju prvi i najbolji liječnici. Ne bijaše pomoći. Čuli su već u gradu za liječnika Smrtka. Daj šalji po njega; zovi ga, neka liječi. Smrtko dođe i izliječi velikašku gospojicu, kao da uzme rukom bolju od nje. Sad se je Smrtko vozio na kočiji, i otac mu i mati i braća i sestre uz njega su lijepo živili. Kašto došo je liječnik Smrtko i k takovim bolesnikom, gdi je našo svoju kumu Smrt, gdje stoji čelo glave bolesnikove. Kadgod je to vidio, nije liječio, nego kazao: »Čuvajte mu dušu! Tu nije više pomoći.« I to je Smrtku pomagalo te je došo na glas. Smrt, njegova kuma, kaže mu: »Ne liječi nipošto, gdi me vidiš, da stojim bolesniku čelo glave. Zlo bi mogo proći, kume moj!« Smrtko je to pazio.

Razboli se jedamput velikaš. Zovu liječnika Smrtka, neka ga liječi. Smrtko dođe k bolesniku. Vidi on, sjedi smrt na uzglavju. »Kasno je,« veli liječnik. »Nemoj tako,« vele rođaci. »Bolesnik ima ženu i puno sitne djece, braću, sestre.« Svi okupe moliti liječnika. Cvile, plaču, ruke sklapaju, drvce bi proplakalo i kamen. Smrtko priđe opet k postelji. Kuma njegova smrt prijeti mu prstom, nek se okani toga posla. Smrtko opet kaže: »Ne ima pomoći.« Plače cijela kuća. Ražali mu se. »Dajte«, veli, »okrenite bolesnika, gdi noge, tu uzglavje.« Smrt stoji na mjestu, ne ide za uzglavjem. Bolesniku dade Smrtko lijek, i on ozdravi.

Smrt kuma lati svoga kuma za ruku i vodi ga kroz šumu. Kaže mu: »Ako to još jedamput učiniš, platit ćeš svojom glavom.« Smrtko obećao se kumi: »Ne ću više, kumo draga!« moli Smrtko, »kaži mi, koliko ću još dugo ja poživiti?« Smrt mu veli: »Hajd sa mnom, vidit ćeš.« Vodi ga smrt u nekakvu špilju. Tamno u špilji kao u rogu. Smrt upali baklju, vodi svoga kuma sve dalje i dublje do njekakvih vrata velikih. Vrata se otvore. Kad uđu unutra, velik prostor, ne možeš okom pregledati. U prostoru

gore svijeće bez broja, puno ih kao zvijezda na nebu.. Njeka je svijeća velika, dugačka i debela, druga mala, kratka i tanka, njeka istom užežena, jedna dopolak izgorjela, druga skoro dogorjela, treća dogorava, tinja i gasi se. »Kakve su to svijeće brez broja?« upita Smrtko. »Koliko ima tu svijeća, toliko ima živih ljudi na zemlji. Kad se rodi čovjek, upali mu se svijeća, a kad mu dogori svijeća, umre. Bude i to, da se ugasi koja svijeća i prije nego izgori,« veli mu kuma. »Molim te, draga kumo!« veli Smrtko, »kad je već tako te si me dovela amo, pokaži mi moju svijeću, da vidim, ima li je još koliko.« »Eno, ovo je,« veli Smrt, »ima još dosta, ne gore tu svijeće kao lojanice.« »Tako ti kumstva,« moli Smrtko upali mi mjesto moga komadića još najmanji komadić. Deder, draga kumo! nadostavi malko.« Kuma posluša svoga kuma i nadostavi još oveličak komadić, a podebeo.

Smrtko lijepo zahvali svojoj kumi, dođe doma i dugo je poživio. No i njemu dođe čas njegov, valjda svijeća dogorjela. Razboli se stari liječnik. Jedan dan leži on bolestan u postelji. Vrata se otvore. Kuma smrt uđe u sobu. Stane smrt čelo glave. Kum Smrtko uzme svoje uzglavlje pak se okreće u postelji, gdi glava tu noge. Kuma Smrt opet stupi čelo glave i veli: »Kume, ne hasni ti šeprtljiti, dogara ti svijeća, ne ima ti lijeka, ne uvara!« To izusti, mahne kosom. Smrtko pusti dušu.

(Srijemski Karlovci.)

10.

VAMPIR.

Među mnogim siromasima, kojih uvijek ima na svijetu, bio jedamput jedan čovjek i žena, koji su bili upravo sasvijem siromašni, jer nijesu imali ni djeteta. Baš ništa nijesu imali na ovom svijetu osim jedne kolibice, a to je zaista veoma malo. Jednom su se oni razgovarali o svojem siromaštvu, pa će čovjek: »Mi nemamo upravo nikoga, koji bi se za nas, kad umremo, pomolio i na naš smrtni dan pojeo žlicu panahije[1]. A što će tek biti od nas, kada ostarimo, ovako bez rodbine, bez svoje svojte i bez potomaka. Ja ću pokušati da odem u svijet, ne bili što stekao, da barem u starim godinama ne umremo od gladi.« Žena pristane, a on pođe u daleki svijet. Prošao je mnogo sela i gradova, ali nigdje nije našao zaslužbe. Tako je putovao uvijek dalje i došao najzad i u jednu gustu šumu, u kojoj je izgubio trag i lutao više dana, a da nije došao ni do kakve čistine. I bila ga je već ostavila sva snaga i hrabrost. kad se najednom sastane s nekim lovcem, koji ga sav u čudu zapita: »Ma, kako si ti, čovječe, došao u ovu divljač?« Čovjek mu reče, da traži zaslužbu i da je zalutao. »To ti je lako pomoći«, reče lovac; »nakraj šume imam lovačku kuću; u toj bi ti morao stanovati i zapisati ime svakomu putniku, koji bi onuda prolazio. To bi bio tvoj posao«. — »A šta bi bila moja plaća, gospodaru?« upita siromah »ta ti valjada znaš, da za hranu samo pas služi«.

»Ti ćeš već biti zadovoljan«, odgovori lovac.

Siromah radosno pristane. Pošto mu je lovac pokazao pravi put, dođe on brzo do lovačke kuće. Tu je našao nešto kukuruzne kaše u drvenoj zdjeli, koja se nikada ne bi ispraznila, ma koliko on puta iz nje jeo, i knjigu s praznim listovima. Pa budući da je on među kaluđerima u manastiru svojega rodnoga mjesta naučio nešto pisati, pisao je on dosta često na bijele listove imena onih, koji su prolazili kraj šume. Poslije godinu dana bila je knjiga puna. Sada dođe i lovac, pa budući da je s napisanim bio vrlo zadovoljan, dade siromaku punu kesu dukata i otpusti ga. Tko je sad bio srećniji i veseliji od njega! U svome veselju, koje mu je išlo baš od srca, reče lovcu, da bi mu za njegovo dobročinstvo sve učinio, da bi mu darovao i ono, što mu je najmilije. Lovac sada zaište, da bi mu siromah to, što mu je upravo rekao, i pismeno dao. Siromah ne misleći ništa zla učini to pa pjevajući krene na put.

Kod kuće ga je čekalo još veće veselje: dok je on izbivao, rodila mu žena dječaka.

Budući da su sada imali dosta novaca, a čovjek svojom marljivošću još više toga privrijedio, mogli bi oni veoma srećno živjeti. Ipak je čovjek bio veoma zabrinut, jer je mislio na obećanje, koje je dao lovcu, te se bojao, da će on doći i zatražiti od njega njegovo jedino dijete.

Vrijeme je prolazilo, dijete raslo, a roditelji su sve rjeđe mislili na lovca i na ono obećanje. Uto se dogodi nešto vanredno, strašno. Jedne tamne noći, kad je ledeni sjever duhao, stao je pas zavijati tako jako, kao da mu je netko nešto nažao učinio. Najednom se začuje nekaki neugodan štropot pred kućnim vratima, ona se otvore, a preko praga se eno valja krvlju napunjena čovječja mješina — vampir.

»Sad moraš da ispuniš svoje obećanje«, ozvanjalo se muklo. Muž i žena prestrašeni stanu strašnu avet kumiti imenom Božjim i sv. Jovana, da ode, pa je počnu škropiti svetom vodom, i tako je neman morala otići. Ali prije nego je otišla s praga, reče: »Neka dijete još ostane; poslije dvadeset i pet godina svakako je moje«.

Čovjek i žena zaspaše istom, kad je zora svitala. A oboje imalo je isti san. Sv. Jovan, njihov kućni zaštitnik, izišao iz okvira, mahao kandiocem, što je visjelo pred njegovom slikom, kao kadionicom pa rekao: »Pustite da dječak postane kaluđerom, pa mu divlji lovac, koji je postao vampirom, ne će moći ništa nauditi«.

Kad su se žena i čovjek probudili, njihov kućni oltar ostao je kao i prije, ali u sobi je lebdio fini miris, kao iz svete kadionice.

Kad je djetetu bilo sedam godina, dadu ga roditelji kaluđerima u manastir. On je postao velik i lijep, učio je marljivo te ga još sasvijem mlada zaredise u svećenika. Kadgod bi on došao kući svojim roditeljima, našao bi ih žalosne, a kada mu je već i brada porasla po licu, on se ohrabri i zapita svojega oca, zašto je žalostan. Otac mu prizna sve i reče, da će biti skoro dvadeset i pet godina od one strašne noći, pa zato da ni on ni mati mu ne mogu radi brige da se vesele svome životu.

Kaluđer se strašno uplaši i odluči potražiti vampira, pa da opet milošću Božjom i svetoga Jovana dobije ono pismeno obećanje i tako spase dušu svoju.

On se dakle spremao kao za smrt, ispovjedio se, pričestio, pomirio se sa svime na svijetu, s pticama i gorama, s ribama u vodi i zmijama pod kamenjem, svoju glavu i grudi zaštiti svetim zapisima, uzme blagosloveni štap u ruke pa ode. Išao je danju i noću, bez odmora, pa dođe i u onu šumu, u koju i njegov otac. Zanoći, a s noću nastane i strašna oluja, koja je lomila stablje kao trsku, a uzato je lijevala kiša kao iz kabla.

Kaluđer spazi slabu svjetlost, pođe prema njoj i nađe malenu kolibu, u koju uđe s pobožnim pozdravom te zamoli za noćište. Jedna stara žena poljubi mu veselo ruku i reče: »Hvala dragom Bogu, što je dopustio, da ovakav čovjek uđe u moju nevrijednu kuću! Ali, dragi oče, ti ne možeš da ovdje ostaneš, jer moj je sin velik zločinac, razbojnik i ubojica, on bi te ubio, da te ovdje nađe.«

Kaluđer se nije bojao, a starica ga zamoli, da se barem sakrije u pokrajnu komoricu, što on i učini. Razbojnik jedva stupi u sobu, kad već vikne: »Majko, ja osjećam kršćanina u blizini! Neka samo izide i neka mi, ako hoće, i glavu odsiječe, neka me uništi, kao bura, jer ja sam tako nesrećan — tako nesrećan...« Kaluđer izide. Kad je razbojnik spazio svećenikovo odijelo, postane blijed kao mrtvac. Htio je da izusti pobožan pozdrav, ali mu se jezik ukočio, htio se da prekrsti, ali mu utrne ruka. Istom kad kaluđer zamoli s neba milost za nj, odriješe se nevidljivi okovi, i kao bujica obliju vruće suze lice grješnika i njegove majke.

Kaluđer ih oboje ljubezno tješio i pripovijedao im svoju povijest i kako je zaputio, da otme vampiru pismeno obećanje svoga oca. Kad je to žena čula, baci se na zemlju, stane sebi čupati kosu, udarati se rukama u grudi vičući: »Jao, jao nama nesrećnima! Ovaj lovac bio je moj muž, otac ovoga siromašnog grešnika. Ako nije pucao na zvijeri, pucao je na ljude, koji su ovuda prolazili. Daj mu, o pobožni čovječe, mir u grobu, ubij u njemu vampira i moli se za njegovu dušu!«

Njezina gromka tužba prodirala je napolje u šumu, a oluja odgovarala joj urlikanjem i lomnjavom.

Ovo troje neobičnih drugova, koje je zajedno sudbina združila, zapute u selo na okrajku šume te s velikom mukom dođu u nj. Još je bila tamna noć, kada su pokucali na kućna vrata seoskih stanovnika i za volju Božju i Raspetoga molili za pomoć. Ljudima zađe strah u kosti. Već se dugo povlačilo selom polagano, neprestano umiranje; već dugo i dugo je mutilo i ponovno blatilo njihova pojila i bunare, kvarilo žitak u ambarima. »Vampir je to, vampir!« išlo je šapćući u blijedom strahu od usta do usta. Dovedu pastuha crna kao ugljen, bez ikakve biljege; žene i djevojke opomenu, da čuvaju djecu i vatru na ognjištu; muževi zapale na svetom plamenu ognjišta luče; najstariji zgrabi za ular pastuha, koji je drhtao, pa pođe naprijed zajedno s kaluđerom, udovicom divljega lovca i s razbojnikom. Ostali su išli muče za njima.

Tako pođu na groblje, koje je ležalo na vrhu nekoga kamenog brijega. Kada su ovi ljudi zasopljeni došli gore, spaze crn sjen od čovjeka s bijelom ponjavom na leđima, kako je šmignuo te iščeznuo. U uzduhu je urlikalo i fućkalo, a oluja je htjela da ugasne luče. Boreći se za svaki korak prodru ljudi ipak naprijed pa posvijetle preko svakoga groba, da li je još

čitav i da li što odaje vampira. Tražili su i tražili, dok nijesu na istočnoj strani groblja na jednom već u zemlju propalom grobu spazili rupu, iz koje je nešto virilo. Jedan, koji je bio junačan, zahvati to i izvuče šarenu čarapu, koju je žena pokojnikova prepoznala, da je jedna od onih, što ih je ona obukla mrtvacu na odru i koju je sada vampir izgubio, kada se žurno uvukao u svoj grob. Dovedu crnoga pastuha, pa premda je voljko prešao preko svakoga groba, da prijeđe preko groba divljega lovca, nije se dao nikakvom silom prisiliti. Nijesu koristile ni batine ni mićenje.

Sada reče stari seljak: »Ljudi, čini mi se očito, da je ovdje grob kakvoga vampira. Ele učinimo ono, što su učinili naši djedovi, da povrate mir narodu i mrtvome.« U pobožnom pjevanju počne se dizati glas kaluđerov nad olujom. Muževi posijeku panj jednoga starog gloga, načine kolac te mu upale šiljak na vatri, koju su donijeli s bakljama sa svetoga svojega ognjišta. Onda otvore grob.

Dolje je ležao mrtvac sasvijem čitav, kao što su ga prije mnogo godina u grob položili. Muževi sastave okrug podignuvši baklje uvis, a od njihova plamena, koji je u crvenoj i krvavoj svjetlosti plamsao, svjetlucalo se i tijelo vampira, koje se nadulo od crvene ljudske krvi. Sada zarine kaluđer glogov kolac velikom silom vampiru kroz prsa. Zatim to učini vampirova žena, zatim njegov sin, a onda svi muževi redom po starosti. Vampir se motao i valjao pod udarcima, a ozdo u grobu razlijegali se uzdasi, koji su ti kroz srce prodirali, glasovi kao oni, koje izjeda pećina, kad se odlomi s matere zemlje . . . .

Oluja se utišala, sunce je izišlo, a u grobu je sada ležala samo nekakva gomila bez oblika. Muževi otkriju glave pa opet zatrpaju grob. Sad je u vječnom pokoju mirovao divlji lovac.

Ali badava je u grobu tražio kaluđer pismo, u kojem je bilo obećanje njegova oca, i zato je mislio, da se zacijelo čuva u paklu pa da mora ići tamo po nj. Stoga uzme opet u ruke svoj blagosloveni štap pa da dalje putuje u pakao; no prije je morao obećati grešniku, koji se pokajao, da će ga, kad se vrati, ispovijedati i dati mu svetu pričest.

Ma kamogod zaputio kaluđer, svagda se nalazio na nekakvoj uskoj stazi. Ova ga napokon dovede pred jednu pećinu, a odavle dalje nije išla. On udari štapom svojim o pećinu, ona se rastvori tako, te je mogao nastaviti svoj put kroz jednu tamnu spilju. Tako je dugo išao, dok napokon nije došao u pakao. Ovdje je vidio muke siromašnih duša u neizmjerno velikoj vatri. U jednom kutu sjedilo cereći se mnoštvo vragova s rogovima i crven-kapama, a u njihovoj sredini šćućurila se krupna neman, koja je bila hroma na jednoj nozi: Hromi-Daba, poglavica vražji. Kaluđer uzme svete zapise, kojima se oboružao, i počne ih bacati među vragove. Oni pobjegnu u drugi kut, a veliki šepavac počne kaluđera kumiti, neka ište što hoće, samo neka pokupi zapise i spremi ih. »Ta ti valjada vidiš«, cvilio je on, »da na jednoj nozi šepam; zar hoćeš da i drugu slomim?« No kaluđer odgovori, da se ne će prije s mjesta maknuti, dok mu ne povrate pismo njegova oca. Hromi-Daba zapovjedi, da se to odmah učini. Ali vrag, koji je pismo čuvao, nije htio o tom ništa da zna, i zato ga hromi davao dao mučiti na svakojake načine. Objesiše ga, baciše u živi oganj, — sve badava. Tada zapovjedi Hromi-Daba, da neposlušnoga bace na dasku s iglama, koja je bila spremna za razbojnika, sina lovčeva. Čuvši to vrag baci brzo pismo od sebe. Kaluđer ga zgrabi i pobjegne.

Što je brže mogao poteče kući, da donese pismo svojim roditeljima i da im ispripovijeda, što je doživio. Ali nikako nije mogao naći roditeljske kuće, ma koliko je tražio. I veoma teško mu je bilo ići, a nije znao zašto. Jedva na jedvine jade dođe u manastir, — ali kako se sve promijenilo! . . . Niti je mogao on koga prepoznati, niti je tko njega poznavao. On reče svoje ime, — kaluđeri otvore knjige i reku mu, sagibljući s poštovanjem glavu pred tolikim čudom, da je točno pred trista godina otišao iz manastira.

Predavši se sasvijem Gospodu čekao je naš kaluđer svršetak svojega života. Jednoga dana zaželi, da ga odvedu na obližnje groblje, gdje je mislio, da su i grobovi njegovih roditelja. Moleći sjede tamo. Najednom čuje, gdje ga braća imenom zovu. Spazili su jedno drvo jabučno, kojega su se rodne grane spuštale do zemlje. Jabuke su krasno mirisale, no kada su ih braća htjela ubrati, dignu se grane brzo uvis, te ih nijesu mogli dohvatiti. Braća pođu te dovedu starca, da vidi to čudo pa da im objasni, kadli vide pod jabukom jednoga prastarog čovjeka, gdje kleči sa sklopljenim rukama i očima upravljenim spram neba. »Hvala Bogu«, reče on sijedomu kaluđeru »te si došao, da ipak jednom mogu umrijeti!« Bio je to sin divljega lovca, onaj siromašni grešnik, koji je još uvijek čekao kaluđera, da ga ispovjedi i oprosti grijeha. Sijedi kaluđer ispovjedi nesrećnika, pruži mu svetu pričest, i s Bogom pomireni sklopi odmah oči. Mirisni plodovi jabukova drveta pretvore se u bijele ptice, koje veselo poletješe spram neba. Bile su to duše onih ljudi, koje su poubijali divlji lovac i sin njegov.

Ali sad su bili i kaluđeru sati odbrojeni, pošto je okajao obećanje očevo te ispunio svoje. Kada je otišao Bogu na istinu, počne drvo, koje je imalo korijenje između dva mahovinom obrasla grobna humka i već bilo obamrlo, opet zelenjeti. Bili su to grobovi njegovih roditelja, što su od žalosti umrli, a kamo su sada i njega sahranili.

Vječni proljetni miris popuhuje nad ovim mjestom, na kojem grm cvate bijelim ružama.

---

[1] isto što i koljivo (varena pšenica, što je na daći i na slavi svećenik blagoslovi i gosti jedu).

11.

ČUDNOVATA CRKVA.

Bio car, pa je imao tri sina. Svu trojicu je voleo, ali najmlađega ponajviše. Dogodi se jednom, da car usni, da mu se jedan starac u snu javio i kazao, da sagradi crkvu od dvadeset hvati dugačku, a deset široku. Kad se car probudi, smete san s uma, i na njega sasvim zaboravi. Ali posle nekoga vremena caru se opet u snu isti starac javi, i opet mu kaže da sa-

gradi crkvu, i on opet zaboravi. Kad treći put opet mu se starac javi, pa mu kaže, ako on takvu crkvu ne sagradi, da će zlo proći. I sutradan, kako se digne car iz postelje, odmah sazove mnoge majstore i započne graditi crkvu, kao što mu je u snu kazano.

Kad je car crkvu sagradio, onda mu dođe u snu opet onaj isti starac i kaže mu: »Kad si sagradio crkvu, moraš se postarati da dobiješ i onu pticu, što je u cara perzijskoga, pa da je namjestiš u crkvu, i crkva će onda sama služiti, kao da bi svi popovi i đaci u njoj služili. No ako tu pticu ne dobiješ, znaj, da ćeš zlo proći, i crkva će se srušiti.«

Sutradan, kad se digne iz postelje car, dâ se u veliku brigu, što ga ova beda snađe, ali nikome o tome ne govori, no sam se muči u misli, kako će tu pticu da potraži. I sinovi, videći oca zabrinuta i nevoljna, odu mu sva trojica i zapitaju ga, šta mu je, šta ga tako tišti i život ogorčava. A on im odgovori: »Idite, djeco, ne pitajte me, kad mi vi pomoći ne možete.« I tako bi ga više puta pitali, a on bi im svakad tako odgovorio. Tako je car sam sebe mučio i svoju nevolju krio od svoje dece.

Najposle ode caru najmlađi sin pa ga lepo zamoli, da mu otkrije tugu svoju. No otac mu nije hteo otkriti, što je uveren bio, da će ovaj iz ljubavi prema ocu svome i svoj život na kocku metnuti, samo njemu želju da ispuni. Ali kad ga sin tako iskreno i tako ljubazno okupi, da se nije mogao uzdržati, a da mu ne ispovedi, kako se od njega traži, što on nije u stanju da nabavi, onda mu sin odgovori: »E pa dobro, u nas ima, Bogu hvala, dosta blaga, a nas smo tri brata rođena, koji te ljubimo, daj svakome po sedam tovara blaga, pa da idemo potražiti tu pticu, i baš ćemo poći, ma ne došli, dok ti tu pticu ne nabavimo.« To je mučno bilo oca na to privoleti, a još mučnije ostaviti ga tako mučna i nevoljna.

Ode ovaj najmlađi sin carev pa braći svojoj pripovedi, kakvu muku muči njihov otac, i on ih pobudi na to, da se odvaže sva trojica poći da tu pticu potraže. Onda sva trojica odu ocu svome i kažu mu, da oni ne mogu njega i dalje tako nevoljna gledati, no da su se rešili, da pođu tu pticu za crkvu potražiti, ma se i ne vratili.

Znajući car, kako mu je u snu rečeno, da će zlo proći, ako tu pticu ne nabavi, a videći svoje sinove istinito odvažne za put, sklone se, da se oni na put spreme i da idu tražiti tu pticu u cara perzijskoga. I kad mu se sinovi otpremiše, dade on svakome po sedam tovara blaga i otpusti ih.

Sva tri brata krenu se od kuće zajedno i dođu na prvi konak u jednu mehanu. Onde zateku dosta društva, koje se na velike novce kartalo. Tu sjednu starija dva careva sina, da se kartaju; ali ih zla sreća posluži, još ono veče izgubi svaki od njih po jedan tovar blaga.

Sutradan krenu se sva trojica dalje na put, pa putujući vazdan srećno padnu na konak u mehanu. Tu opet naiđu na društvo, koje se kartalo, te ona dvojica opet sednu da se kartaju, pa izgube svaki po dva tovara blaga. Tako za dva večera izgubili su već gotovo polovicu svojega blaga.

Kad najmlađi sin carev opazi, da će mu braća ovako radeći sve svoje blago izgubiti, on se sutradan od njih odvoji i pođe sam drugim putem. Tako putujući dođe na prvi konak i sedne u mehani kraj vatre, da se ogrije. Sedeći kod vatre zaište da večera pa pogleda u dimnjak i opazi

obešena čoveka, gde se na dimu suši. Kad ovo opazi carev sin, dozove mehandžiju[1]) i zapita ga: »Što je ovaj čovek ovde obešen?« A mehandžija mu odgovori: »Ovaj je čovek bio veliki kartaš pa je sve svoje imanje prokockao i na posletku i sam je život svoj na kocku metnuo pa i ovaj izgubio, te ga tako njegovo društvo ščepa i ovde u dimnjak obesi.«

Sažali se na to sin carev pa upita mehandžiju: »Koliko je ovaj čovek dužan, da ti platim, pa da ga skinem i ukopam?« No mehandžija mu odgovori, da nije njemu dužan, nego nekome seljaku u selu. Onda ovaj putnik zamoli mehandžiju, da mu dozove toga čoveka, i mehandžija ga dozove, te ga carev sin upita, koliko mu je dužan ovaj obešeni čovek, što u dimnjaku visi. A ovaj mu odgovori, da mu je dužan mnogo više dukata, no što je u stvari bilo; ali sin carev, bez svake primjedbe, izvadi i isplati, koliko je ovaj rekao i zaiskao, pa naredi, da se obešeni skine i lepo ukopa.

Sutradan krene se sin carev dalje na put, i putujući preko nekih visokih planina i pustinja u sami mrak prispe do neke ugledne česme, pa se svrati onde, da pije vode i da se umije. Tek što je sjašio, al eto ti mu jednoga starca, nazove mu dobro veče, pa ga onda zapita: »Šta ćeš ti, sinko, u ovoj pustinji, kad ovde nikakve žive duše nema? Ovde samo divlji zverovi žive.« Onda mu putnik odgovori: »Ja sam pošao u svet, da ispunim želju svoga oca, pa ma me i zverovi pojeli.« Nato ga starac dalje upita: »Poznaješ li ti mene?« »Kako ću te poznati, kad te nikad nisam ni video.« odgovori mu ovaj. »E kad me ne poznaješ, a ono da ti se kažem, ko sam ja. Ja sam onaj čovek, koga si ti iz dimnjaka iskupio i platio, da se ukopam; došao sam u ovu pustinju za tobom, da ti blagodarim i da ti pomognem. Išti sad od mene, što ti je drago,« progovori starac. Onda mu putnik odgovori: »Ja blagodarnosti ne tražim, a šta da ištem od tebe? Meni blaga ne treba, a ono, što ja tražim, ti mi ne možeš dati.«

Starcu ovakav odgovor ne bi povoljan, pa nastane živo oko putnika s molbom, da mu se poveri i svoju muku da otkrije, jer je doista rad, da mu iz blagodarnosti pomogne. I kad se sin carev nikako nije mogao starčeva navaljivanja da otrese, onda mu pripovedi, da je on toga i toga cara sin, kako mu se ocu usnilo da sagradi crkvu, kako je on to crkvu sagradio, kako mu se snilo da mora nabaviti za crkvu pticu, što se u cara perzijskoga nalazi, pa da je on pošao, da tu pticu potraži. To sin carev ispriča pa se snuždi. Nato mu starac odmah otvoreno odgovori: »E pa to je najlakše! Hajde ti samo sa mnom, ja ću te odvesti, kud treba, i ja ću ti pokazati carski dvor, gdje je ta ptica.« Carev sin pristane na to i pođe sa starcem.

Tako starac vodeći careva sina udari najkraćim putem, pa putuj, pa putuj i putuj; dovede ga do dvora cara perzijskoga pa mu reče: »Evo, ovo je dvor cara perzijskoga, idi pravo u dvor; ne će te niko videti i poznati. Kad prođeš kroz dvor, ići ćeš u baštu, pa ćeš naći u kavezu pticu, koju tražiš. No oko te ptice naći ćeš svakojakih i divno okićenih stvari; ali nemoj da se šališ da se prihvatiš za kojugod od tih divota, jer ako u šta drugo dirneš, onda će te uhvatiti pa možeš zlo proći. Ni u šta, ali ni u šta ne diraj, uzmi samo pticu pa dođi ovamo.«

Potom se uputi carev sin, kao što mu starac kaza, uđe u dvor, te kroz dvor, pa u baštu. Kad uđe u baštu, opazi pticu u kavezu; ali vidi oko ptice sablje i noževe ukrašene dragim kamenjem; vidi prstenje i drugih svakojakih stvari. Stane i razgleda ove divote pa pomisli: »Kako da ne uzmem makar jednu od ovih krasota?« I tako se prevari, izbere najljepšu sablju, uzme pticu pa pođe natrag. Kad iziđe iz bašte i dođe do prve kapije, stražari ga opaze, uhvate i naume da ga ubiju; ali ovaj im se zamoli, da ga caru izvedu, te ga tako na njegovu molbu izvedu pred cara i kažu, kako su ga uhvatili. Onda ga car uzme na ispit pa mu reče: »Kako je to moglo biti, da ti pored tolikih straža prođeš, a da te niko ne vidi? E, kad si ti takav kradljivac, ti bi mi mogao da ukradeš hata od cara vasanska? On ima hata, kojem nema na svetu ravna: u toga hata je zlatna griva i zlatne kopite. Ako mi toga hata ukradeš i dovedeš, onda ću ti dati ovu pticu.« I carev sin, ne imajući kud, obeća to učiniti, samo da se izbavi iz dvora. Onda ga car otpusti.

Sin carev, kad iziđe iz dvora, opazi svoga starca, gde na njega čeka, pa se uputi k njemu, a ovaj, kako ga ugleda snuždena, seti se, šta se moralo dogoditi, ali ga opet upita, šta je uradio. Onda mu ovaj pripovedi, kako je došao u baštu, šta je onde video i kako se prevario pa uzeo sablju, ali uzeo i pticu pa pošao; kako su ga stražari uhvatili i caru odveli; kako ga je car upitao, može li od cara vasanskoga da ukrade hata, pa ako mu hata dovede, da će mu onda dati pticu, i na posletku, da bi se iz dvora izbavio, da je obećao caru, da će mu dovesti hata.

To sasluša starac, samo mahne glavom, i reče: »Bez toga si mogao biti, da si me poslušao,« pa uze careva sina za ruku i ode moru. Ovde nađe jednu galiju pa uđe sa carevim sinom i otisne se na more. Tako ploveći savetovaše starac careva sina, da se on vlada po njegovim savetima, ako želi da onu pticu dobije, pa mu pridoda, ako ne vrši posao, kao što mu on zakaže, nesamo što ne će dobiti onu pticu nikad, no da će još izvjesno zlo proći. I tako ploveći starac sa carevim sinom dođe pod grad cara vasanskoga, tu galijcu priveže, i onda reče carevu sinu: »Eto, ovo je grad cara vasanskoga. Idi sad pravo u grad. Tebe niko ne će videti. Ti idi pravo u carev dvor, pa u konjušnicu, i onde ćeš naći hata. Oko njega stoji sleva, a tako i zdesna trideset hatova povezanih. Videt ćeš tamo svakojakih priprema konjskih, kao: sedala, raktova,[3], aša[4], uzda, pokrivača itd. divno ukrašenih, kakvih ti još nikada ni video nisi. Ali ti se ne šali, nemoj opet da se prevariš. Da se nisi usudio ni u šta drugo dirnuti, no samo odveži hata, usedni ga pa pođi meni ovamo, jer, ako u šta drugo dirneš, da znaš, da će te straža, koja stoji na vratima, opaziti pa će te uhvatiti, te ćeš stradati.«

Po ovome savetu ode sin carev pravo u grad i naumi sve ono to vršiti, kao što mu je starac kazao. Kad dođe u konjušnicu, opazi hata, kao što mu je kazano, oko hata s jedne i s druge strane povezanih trideset hatova; opazi divno nakićene aše, sedla, raktove, uzde itd. i sve tako ukrašene, da ravnih krasota još video nije. Kad opazi te krasote carski sin, a on se u njih zablene i zaboravi, da pomisli: »Zašto ovako krasna hata da izvedem, a da ne ponesem štogod od ovih divota, pa da i ja imam, što ni u koga nema.« I tako se prevari, ščepa sedlo, koje mu se najljepše dopalo, metne ga na hata i odreši hata, da povede. Tek što on to učini, uzbuni se straža po konjušnici, sklepta[5] se oko careva sina, uhvati ga i htjede ga ubiti; no on stražare zamoli te ga odvedu caru. Ovde pokažu stražari, kako su ovoga kradljivca uhvatili. Onda car počne govoriti: »Kako si se, nesretniče, smeo usuditi, da u moj dvor dođeš! I kako si mogao proći, da te moji stražari ne vide? Šta te je na to navelo, da se odvažiš da ukradeš mojega hata? I kad si znao do moga hata doći i njega naći, ti moraš znati neke madije[6]? E, pa kad si ti taki veštak, nude ukradi mi od cara grčkoga njegove tri ćerke i dovedi amo, pa ako to učiniš, ja ću ti hata pokloniti.« Nato ovaj nevoljnik ne imajući kud, a uzdajući se u svoga starca, obeća se, da će mu sve tri ćerke cara grčkoga dovesti, te se na to obećanje car polakomi i otpusti ga.

Šta će siromah stradalnik, uputi se iz grada pravo na galijcu svome starcu. I starac, kako ga opazi da sam dolazi, seti se, da se ovaj opet morao polakomiti i pogrešiti, izide pred njega, pa ga upita: »Šta uradi, ako Boga znaš?« A ovaj mu odgovori: »Prevario sam se, pogrešio sam. Ugledao sam neko divno sedlo, koje mi se dopalo, pa se maših, da ga turim na hata, u taj mah kada odrešim hata, pobuniše se stražari, uhvatiše me i mal me ne ubiše, te na veliku moju molbu jedva me caru izvedoše. I car se naljuti; umalo ne stradah.« »Pa šta ti car reče?« upita ga starac. A nato mu ovaj odgovori: »Eto šta mi reče: car mi reče, da idem grčkome caru, pa od njega da ukradem njegove tri ćerke i da mu dovedem, pa ako to učinim, da će mi hata pokloniti.« Onda starac reče: »E dobro, i to ćemo učiniti. I to ćemo nabaviti. Ali to ti kažem, ako me i sad ne poslušaš, onda ti nema pomoći; da znaš da ćeš poginuti.«

Onda ga starac uzme za ruku, uvede u galijcu, otisne je, i odmah se na more navezu i upute pravo grčkome caru. Ovako ploveći posavjetuje starac careva sina i opomene ga na ozbiljan korak, koji sad predstoji. Tako doplove oni pod sam grad grčkoga cara. Tu starac pokaže carevu sinu jednu visoku kulu i kaže mu, da u toj kuli sede sve tri careve kćerke, pa mu reče: »Idi pravo onoj kuli. Dok ti do nje dođeš, ti ćeš proći mnoge straže i mnoge ćeš dragocjene stvari videti; ali ti ni u šta ne gledaj, no pravo idi kuli. U toj kuli sede one sve tri, i njih čuvaju mnoge straže; ali ti se ne boj straža, idi pravo carevim ćerkama i pozdravi se lepo s njima, pa im kaži, da si po njih došao, da ih izbaviš. One će rado s tobom poći. Ali ti, kao što ti rekoh, niti u šta drugo gledaj, ni diraj, već uzmi sve tri ćerke za ruke i pohitaj s njima ovamo meni pa se ne boj.«

Po ovome savetu ostavi sin carev starca u galijci, a on se uputi pravo kuli, kao što mu je starac kazao. Mnoge je straže prošao i video mnogo divno nakićenih stvari, dok je do kule došao, ali ni ušta nije dirnuo, no upravo uđe u kulu devojkama i s njima se lepo pozdravi. A one, kako ga opaze, skoče sve tri na noge, i radosno poviču: »Evo nama suđenika, koji će nas izbaviti!« Nato im on kaže: »Ja sam po vas došao.« A one to jedva dočekaju i odmah pođu s njim. On se opet onim istim putem, pored mnogih straža, vrati pravo u galijcu. Kako ih starac izdaleka opazi, a on spremi sve za put, razapne platna, i kako sin carev s devojkama na

galijcu dođe, on odmah otisne galijcu na more i udesi brzu plovidbu. Tek što oni izmaknu, digne se po gradu uzbuna, i grunu topovi na sve strane. Odmah povrve stražari, da traže devojke, ali ih više ne mogoše naći.

Starac, upravljajući galijcom, uputi je pravo gradu cara vasanskoga i tako brzo brodeći dođu pod grad ovoga cara, i tu starac zaustavi galijcu. Onda starac reče carevome sinu: »Idi sad u grad caru vasanskome, pa caru javi, da si doveo sve tri ćerke cara grčkoga, i reci mu, da ispuni svoje obećanje, pa da vodi sebi devojke.«

I carev sin digne se i ode caru pa ovome javi, da je on ćerke grčkoga cara ukrao i sve tri ovamo doveo po svome obećanju, no da i on sad ispuni svoje obećanje: da mu dade hata, pa će mu devojke predati.

Obraduje se car, kad to čuje, i odmah zapovedi, da hata osedlaju najskupocenije, te tako osedlana hata preda carevu sinu, a s njime pošlje sve velikaše, da devojke u galiji prime i njemu dovedu. Carev sin pojaše hata i pođe s velikašima na galiju. A kad ga starac opazi na hatu, on brzo opremi galiju, i čim carev sin s hatom u galiju uđe, a on otisne brzo galiju na more i pozove duhove vetrova u pomoć, pa se u jednom trenutku izgubi ispred velikaša carskih. Onda se carski velikaši vrate caru i kažu mu, šta se ovamo dogodilo. Razljuti se car pa načini grdnu uzbunu po gradu, da se sav grad potresao. Odmah pošlje poteru; ali je potera po moru bludila uzalud, pa kada ništa nije mogla da ugleda, vrati se natrag.

Međutim starac upravljaše galijom mudro, pa srećno dotera galiju pod grad cara perzijskog. Ovde starac uputi sina careva, da ide caru javiti, a on će ovde da ostane s hatom i devojkama: »Idi javi caru, da si doveo hata od cara vasanskoga po svome obećanju i potraži, da ti pticu pokloni, a on neka vodi hata.«

Tako, po savetu starčevu, ode carev sin caru i javi mu govoreći: »Ja sam, čestit care, ispunio, što sam obećao; ja sam ukrao hata i doveo od cara vasanskoga i eno ga u galiji. Ispuni i ti svoje obećanje; daj meni onu pticu iz bašte, pa ti vodi hata zlaćanoga.« Car se na to obraduje i u velikoj radosti zapovedi slugama, da pticu s kavezom zajedno iz bašte donesu. Odu sluge i to učine. Car iz njihovih ruku uzme kavez i preda carevome sinu. I svrh toga još mu dade najukrašeniju sablju, pa onda momcima zapovedi, da idu s ovim veštakom, pa će im on hata predati, a oni da ga dovedu.

Kad carev sin primi pticu, on se uputi galiji u pratnji mnogih velikaša i slugu. A starac na galiji čekajući kako opazi, da carev sin nosi pticu, veoma se obraduje, opremi brzo galiju za put, u radosti očekujući da mu onaj s pticom dođe. I kako carev sin stupi na galiju, a starac otisne brzo galiju na more pa prizove duhove vetrova u pomoć i u trenutku iščezne. I tako starac odnese kako devojke, tako i hata i pticu.

Onda sluge careve i velikaši vrate se caru svome bez duše i jave mu, kako onaj varalica naočigled odnese pticu. Car se razljuti na to i učini veliku uzbunu pa zapovedi, da se opreme mnoge galije u poteru. No dok su ovi svoje galije spremali, dotle je starac sa svojom galijom već na suho izašao, gde je naumio.

Tako kad starac prispe namenjenom pristaništu, kaže on carevom sinu, da uzme svoje stvari. Onda ovaj uzme pticu i povede hata i sve tri careve ćerke i iziđe iz galije pa se sa starcem u pratnji krene onim istim putem, kojim su i pre putovali. Ovako je sin carev sa starcem i sa svojim dobitkom putovao tri dana, dok je do one česme prispeo, gde se sa starcem sastao. Tu se zaustave oni jedan dan, da se odmore; tu se provesele, a sutradan izjavi starac, da sad carev sin može sam dalje putovati, da ga on više pratiti ne može. I onda uzme starac sina careva na stranu, pa mu kaže: »Idi slobodno pravo ocu svome i ničesa se ne boj, jer ću ti ja sa svojim duhovima biti u pomoći.« Nato sin carev poljubi starca u ruku, oprosti se s njime, blagodari mu na pomoći, uzme pticu, devojke i hata, pa produži put svoj, a starca nestane.

Tako nekoliko dana produžavaše put svoj carev sin i već beše došao blizu one mehane, gde je iskupio onoga obešenog čoveka, kad najedamput na rasputnici iziđu oba brata njegova i s njime se sastanu. No braća, kad opaze da ovaj onu istu pticu nosi, po koju su oni pošli, i da još vodi zlatogrivog hata i tri devojke, i da su na ovome onako dragocene haljine sa divnom sabljom, a oni da su jadni izdrapani, ogoleli, pozavide svojem bratu, no se ipak lepo s njime pozdrave i izljube i upute se zajedno kući ocu svome.

Kad padnu na prvi konak, najstariji brat izvede srednjega nasamo pa mu reče: »Znaš šta, brate? Naš je otac za nas dvojicu i onako slabo mario, a ovoga je najmlađega najviše voleo, pa sad, kad nas dvojicu vidi ovako jadne, odrpane, a ovoga ovako bogato okićena, šta će onda od nas biti? Nego daj da ovoga našega najmlađega brata ubijemo pa ove stvari ocu odnesemo, kako bismo se ocu umiljeli; a za ovoga da kažemo, da smo se odmah od njega odvojili, pa da ga više ni videli nismo. Tako da kažemo, da je on sam otišao na jednu, a nas dvojica da smo udarili na drugu stranu i ove stvari zadobili.

Onda će onaj srednji brat starijemu da odgovori: »Nemoj, brate, grehota je da to učinimo; hoće nas Bog pokarati.« No najstariji brat saleti ovoga i tako ga ulagivanjem zbuni, da se ovaj na posletku skloni. Kad onu noć legnu spavati, oko gluvo doba ustane najstariji brat, probudi srednjega, pa se obojica dignu i ubiju svoga najmlađega brata, pa onda pokupe sve stvari, što u njega nađu, uzmu devojke i povedu hata pa se dignu i odu kući svome ocu.

Kad ih otac ugleda, obraduje se svojoj deci, dočeka ih u velikom veselju. Milo mu je bilo videti, što mu se deca od tolika vremena, posle trudnog putovanja, vraćaju zdrava kući, a milo mu je bilo i to, što su pticu nabavili. Kako ih otac izgrli i izljubi, prvo mu je pitanje bilo, gde im je najmlađi brat, a ovi mu odgovore, da se on od njih odmah posle dva dana odvojio i otišao na drugu stranu, pa ga nisu od ono doba nigde videli, a oni su pravo otišli caru perzijskom i ovu pticu dobavili, pa u putu da su ovoga hata i devojke i sablju nabavili. Koliko se otac deci svojoj obradovao, toliko ga više tuga i žalost obuzela za najmlađim sinom. Sama misao, da mu je sin, koga je on toliko voleo, njega radi u svet otišao i može biti poginuo, kad se ne vraća, bila je za njega tako užasna,

da nije imao nigde mira. Sa nekim užasom primi car od svojih sinova dovedenu pticu, pa je sam odnese u crkvu i smesti, potom izda zapovest, da devojke smeste kod njega u dvor i ne pitajući za njihovo poreklo, a hata da vežu u konjušnicu.

Sad je car već mislio, da je odgovorio dužnosti svojoj, kao što mu je bilo u snu rečeno i s pretnjom zakazano, i da će sad ta donesena ptica u crkvi propojati, ali kad ni ovaj ni drugi dan ptica ne pusti glasa, a hat u konjušnici ne hte ni zobi ni sena, no samo neprestano vrišti, pa još i devojke samo što sede i suze rone, onda se car zabrine, i to ga dovede u sumnju, a starije sinove njegove u očajanje, bojeći se da se njihovo krvno delo ne otkrije, pa su sa strahom izgledali, šta će iz ovoga da bude.

Starac onaj, koji je najmlađega sina u putu pratio, kad je ovoga kod česme ostavio pa ga onde ispratio njegovu ocu, poslao je onda uz njega jednoga od svojih duhova, da ga do oca proprati. A to niti je starac sinu carevu kazao, niti je ovaj opet u putu što primetio, da ga neko prati. I starac je svome duhu zapovedio, da ovoga putnika nevidljivo prati i da mu se ne javlja niti da mu u putu što pomaže, no da svagda njemu — starcu — javlja, ako bi se putniku neka neprilika dogodila. Ovaj duh, čim su braća najmlađeg brata ubili, odmah onoga trenutka odleti i starcu javi događaj.

Onda starac, kako to čuje, odmah zapovedi duhu vetrova, da odleti na onu planinu, što se sama otvara i zatvara, pa da iz te planine zaiti žive vode i donese za trenutak starcu. Onda starac, čim je ovu živu vodu nabavio, zapovedi drugom duhu vetrova, da ga odnese ubijenom carevom sinu. I to se po njegovoj zapovesti u trenutku izvrši.

Kako starac u onu mehanu dođe, gde je carev sin ubijen ležao, uzme žive vode i umije careva sina, koji se odmah kao iz sna probudi i oživi. I nato će starac sinu carevom reći: »Eto vidiš iz zlobe i zavisti šta su tvoja nesrećna braća s tobom učinila; ali ti poslušaj mene, što ću da ti kažem, da ne vraćaš zlo za zlo. Ako želiš uživati blagoslova Božjega na zemlji, nauči se praštati. Zapamti dobro ovu moju pouku. Idi sad ocu svome, on te poznati ne će, jer sam te sasvim u licu preobrazio. Ali i ti se nemoj ocu svome javljati ni braći svojoj, no kad odeš u očev dvor, a ti se zamoli, da te prime u službu, da u dvoru poslužuješ. I tako kao sluga zlu volju da savladaš, to se ište od tebe. Zapamti ovo: ako se od osvete nad braćom svojom uzdržiš i za uvredu zaboraviš, sreća će te do groba pratiti.« Izgovorivši ovo starac ostavi careva sina i iščezne sa svojim duhom.

Onda se digne sin carev i uputi se ocu svome, kao što mu je kazao starac — njegov dobrotvor. I došav u dvor prijavi se ocu svome i zamoli, da ga u službu primi i namesti ga, da bude crkvenjak.

Sin carev primi se službe. Ali gle čuda: kako on u crkvu uđe, ptica odmah počne pevati divno, a crkva služiti. Tako kad on u konjušnicu uđe, hat odmah počne vrištati, nogama kopati i u njega gledati; a kako on iz konjušnice izide, i hat ućuti, primiri se, ali ništa ne jede. Pa tako kad bi on kod devojaka otišao, one bi odmah, čim bi ga opazile, na noge skočile

i u radosti povikale: »Evo nama našeg dobrotvora, koji nas je izbavio, evo našeg suđenika.«

Ovo primete druge careve sluge pa caru izjave, kakvo je čudo u dvoru, otkako je novi sluga došao. Onda ga car dozove pred sebe i uzme ga na ispit: ko je on i otkuda je; no ovaj nije se hteo otkriti stoga, da se otac ne bi na braću naljutio i da ne bi oni zbog njega stradali. Primeti car, da ovaj vrda[7] i da ne govori istinu, pa se naljuti i zapreti, da će ga udariti na muke, ako mu istinu ne kaže, i da će narediti, da ga donde muče, dok mu ne ispovedi istinito, ko je i otkuda je. Onda on zamoli cara i reče: »Hoću tebi istinito i verno ispovediti, tko sam i kako sam, ali te molim i ljubim ti skuta, da mi svoju carsku reč zadaš, da ćeš i ti meni jednu milost da učiniš, a ta će milost za tebe tako mala biti, da mi je lako ukazati možeš. Ta te milost ne će blaga stati.« Onda ga car upita, kakvu milost traži, a ovaj odgovori: »Da mi dva roba pokloniš.« I nato mu se car zaveri, da će mu on rado pokloniti dva roba, koja on zaište, a uz to da će ga lepo obdariti i učiniti srećnim.

I sin carev posle ovakog uverenja otkrije, da je on njegov najmladi sin, zašto se od braće svoje dovojio, kako je onoga dobrotvora — starca pridobio, kako mu je ovaj u putu od pomoći bio te je nabavio one tri ćerke grčkoga cara i hata od cara vasanskoga i pticu od cara perzijskoga, kako je u povratku naišao na svoju braću, kako su ga oni iz zlobe i zavisti ubili i kako ga je opet onaj njegov dobrotvor u život povratio pa ga ovamo uputio. I u taj mah, kad je on ovo caru ispovedio, preobrazi se u prirodno svoje prvobitno lice, i car ga odmah pozna, pa ga izgrli i izljubi.

Odmah posle toga zapovedi car, da mu dođu ona dva starija sina. I kad oni izidu pred njega, on im pokaže njihova najmlađeg brata i iznese njihovo zločinstvo. I ovi poznadu brata svoga, priznadu svoje krvno delo i padnu na koljena pred oca svoga s molbom, da im oprosti, pa i pred brata kleknu te i njega zamole za oproštenje. Ali car u gnevu i jarosti zbog ovakovog nedela svoje dece nije ih htio ni pogledati, no ih sasvim odbaci i zapovedi, da ih dželat[8] odmah poseče. I zalud beše njihov plač, njihova molba i njihovo preklinjanje, car ih ne htede slušati, no dade znak dželatu, i dželat ih ščepa obojicu i odvede, da ih poseče.

Onda najmladi sin zamoli oca svoga, da mu po zadatoj carskoj reči ona dva roba pokloni. I car, koliko se bio naljutio, opet se nije mogao dosta načuditi ovakovoj vrlini svoga sina, i po obećanju svom pokloni mu ova dva roba i odmah poviče dželata, da onu dvojicu vrati. I dželat po zapovesti dovede pred cara ona dva starija sina njegova, a car se njima okrene i reče: »Vi ste ovoga najmlađega brata svojega ubili, a on evo vam život iskupljuje. Ja sam mu obećao pokloniti dva roba, koja bi on zaiskao, i on evo ište vas dvojicu, ubice svoje, i ja vas sad njemu predajem. Ako bi i najmanje njemu neposlušni i nepokorni bili, pa bi ja to doznao, odmah ću vas predati dželatu u ruke.« I to rekavši car ih preda bratu najmlađem u ruke.

Ova dvojica pokore se rado očevoj osudi, jer su voleli i robovati no život izgubiti. Ali najmlađi njihov brat nije ih primio kao roblje no kao

braću svoju, pa ih zagrli, izljubi i oprosti im njihovo krvno delo. I šta više, klekne pred oca svoga pa i njega zamoli, da se i on umilostivi, da im oprosti i da ih opet kao djecu svoju svome srcu prigrli govoreći dalje: »Ja im rado praštam i sve zaboravnosti predajem. Oni su moja braća, i ja ih volim, kao što sam ih voleo i pre ovoga događaja, pa i tebe molim, da im i ti pokloniš opet očinsku ljubav i da ih ne odbaciš.« I otac videći vrlo srce svojega čestitoga sina za ljubav njegovu i iz uvaženja ovake vrline povrati se, oprosti krivcima nečovečno delo njihovo, poljubi decu svoju, posavetuje ih, da se ugledaju na svoga brata, pa da se nauče velikodušnima biti i zlotvorima praštati.

Onda najmlađi sin, da bi ocu svome radost učinio veću i da bi uvećao porodično veselje, zamoli oca svoga, da ih svu trojicu blagoslovi, kad su se ovako srećno sastali i njemu nabavili onu pticu, koju je on onako u očajanju želeo, da bi oni s blagoslovom njegovim one tri ćerke cara grčkoga, što ih je on doveo, mogli uzeti sebi za žene. I car dade svoj blagoslov. A najmlađi sin onda izvede najstariju ćerku cara grčkoga i dade je najstarijemu bratu svome, drugu dade srednjemu, a sebi zadrži najmlađu, te se tu napravi veliko veselje. I kako onda, tako i posle sva trojica ostanu u dvoru kod oca živeći u bratskoj ljubavi. I tako se među braćom ljubav povrati.

Starija braća imadoše pred očima vrlinu svoga najmlađega brata, pa ga odlikovahu, a ovaj se opet stoga nije gordio, no je braći svojoj sve više povoda davao, da se učinjeno nedelo zaboravi i da se starome ocu zaslade dani.

(Srbija.)

---

[1] gostioničar, [2] vrata, [3] konjski nakit, [4] konjski pokrovac po sedlu, [5] navali, [6] čari, čaranje, [7] ne će da istinu reče, [8] krvnik.

12.

VILINA GORA.

Imao nekakav bogati čovjek jedinka sina, pa othranivši ga do oružja pošlje ga po svijetu, da teče, ali ne da teče da aspri steče, nego da steče pameti i da vidi idući po svijetu, kako se trudno živi i kako se valja mučiti, da se ovoga kratkoga vijeka pošteno živi, i dade mu nekoliko aspri[1], što će mu dosta za put biti. Kad ga opremi, mnoge mu stvari preporuči, pak ga s blagoslovom otpusti.

Idući ovaj mladić po svijetu dođe u nekakav grad, gdje vidi, da jednoga čovjeka vode na vješala. On se začudi pak pritrčavši zapita, šta je skrivio ovi siromah čovjek, te ga na smrt osudiše, a neki mu odgovori: »Ovi je čovjek dužan mnozinji, i ne imajući otkuda da sve svakome isplati, po zakonima ovoga mjesta zaslužio je smrt.« On čuvši ovo zapita sudnike: »Gospodo! je li moguće da ja toga čovjeka od smrti otkupim i da platim što je dužan?« Ovi mu odgovore: »Zašto ne? plati toliko i toliko, pa evo ti čovjeka, da od njega činiš što hoćeš.« On izvadi sve ono novaca, što imaše, pa najposlije sve haljine do košulje, i kad namiri, koliko je trebalo, sudnici mu dadoše čovjeka, te on s njim po svijetu proseći od vrata do vrata.

Jednu večer ležeći zajedno ova dvojica reče otkupljenik: »Meni se dodijalo već ovako živjeti, a još mi je žalost viša tebe gledajući, đe stradaš, nego hajdemo u vilinu goru, tamo ćemo naći jednu moju posestrimu, i ona će nam kazati način, kako ćemo obojica obogatiti. Mladić pristane na ovo i upute se k vilinoj gori sve stramputicama nekijem kalauzeći[2] otkupljenik, a mladić sustopice za njim, dok tako dođu u nekakvu goru, kojoj vrh do mjeseca doticaše, a listovi joj zlatni bjehu a stabla srebrna, a usred nje viđaše se veliki plam i dim od ognja. Mladić videći to prepadne se i upita svoga druga: »Šta je ovo? kakovo je ovo čudo?« A on mu odgovori: »Ne boj se, ovo je sve moje posestrime i njezine matere, pa i naše, samo teke[3] znadi, da se mi dvojica ne možemo najedamput iznenada javiti, nego ja otidoh k njima, da im se javim i da im kažem, da smo došli k njima, da s njima živimo, a ti me pričekaj ovdje pod ovo drijevo, te je od suhoga zlata, a perja su mu biserna, ma pazi, bez velikoga svoga čuda nemoj pisnuti riječi jedne, doklen se vratim opet k tebi, jer je ovo drvo sviju vila, ispod njega se kupe ljeti te na đerđev[4] vezu, pak ako kakva mladića opaze u ovu goru, u oni čas ga očima zatrave i u kavugod hoće živinu obrnu.« Ovo rekavši nestade ga, kao da ga zemlja proždrije.

Mladić stojeći onđe dosadi mu čekati te počne tam' amo kroz goru šetati se, dok nabasa na nekako kolo krilatijeh đevojaka pa se prikri, da ih gleda i sluša, kako pjevaju, ali njegovom nesrećom opazi ga kolovođica te ga očima zatravi, i u oni čas ostade nijem i slijep. Tada se prepade te od straha i velike žalosti stade vikati i plakati, dok evo ti odnekud doleće na krilima preda nj oni čovjek, uhvati ga za ruku i reče: »Ne boj se, što ti je?« A on mu rukama pokaže, da je oslijepio i onijemio. Tada oni čovjek, kad to vide, izvadi iza pasa nekakvu malu zlatnu sviralicu pa se pripe na jedno drvo i poče u nju zviždeti, dok evo ti sa sviju strana vila i villenika, ovoga čovjeka braće i sestara, pobratima i posestrima, toliko da im broja ne bješe, te počeše po gori brati nekakve ljekovite trave pa dadoše mladiću da pije, a drugom mu opet namazaše oči, te u oni isti čas steče vid očinji i razgovor deset puta ljepši i bolji, negoli je prijed imao. Potom ga primiše u svoje društvo i oženiše ga te steče silno blago i ima lijep porod. Ali kad već ostari, pokaja se gospodu Bogu, povrati se svomu domu i jedva živa zateče svoga roditelja, te se s njim oprosti i ukopa ga, te do smrti živje kao pravi kršćanin, ali opet, doklen je god živio, svakoga je ljeta jedampút u onu goru hodio te se s družinom sastajao i pozdravljao.

---

[1] novaca, [2] pokazujući put, [3] tek, samo, [4] okvir na kome se rasteže tkanje, što se hoće vesti.

13.

VILE PROSU[1] POPASLE.

Tak je bil jenput jeden otec pak je imel tri sine. Na polu je imel posejano drobni žitek. Išel je starec jenkrat glet[2], kad je već prosa odrasla. Kad je domov došel, rekel je deci: »Deca, prosu bu nam neko popasel su[3]«. Veli najstareši sin: »Dajte, mama, meni zagodeše[4] večerju, da bum mogel prosu čuvat iti.« Odišel je čuvat pak se je zavil vu čohu i tak je zaspal. Onda su došli konji pak su još više pojeli kak[5] predi[6]. Ide starac vjutro glet prosu i našel je još više pojedene prose kak prvi den. Onda dojde dimo pak veli: »Sinko, kak si prosu čuval? im[7] je još više pojedene kak predi.« »Japica[8], veli, meni se je pripetilo da sem zaspal, pak su konji zato prosu pojeli, kajti[9] sem je ne čul onda.« Drugi den veli srednji sin: »Mama, dajte večerju zagodeše, ja pem[10] prosu čuvat.« I to isto se je dogodilo kak i prvomu, ar on je zaspal, pak su konji prosu zato pojeli. Ide vjutro starec drugi dan glet prosu, dojde nazad dimo pak veli on: »Ah, ah, ve[11] sem dobre čuvare postavil na prosu nek onda, kad ju nigdo ni čuval.« Trejti den veli najmlajši sin: »Mamo, dajte koru meni, ja pem čuvat.« Onda je odišel na pole pak je sel[12] na on kup, gde je bilo najviše mravlih skup spravleno, da neje mogel spati. V noći oko dvanajste vure dojdu tri konji na prosu i pristupil je k njim i prijel[13] je 'se tri. Pristupi k njemu vila pak mu veli: »Kaj očeš ti z ovemi konji?« On ji odgovori: »Ja moram konje 'se dimo tirati, da bu moj otec videl konje, koji su našu prosu pojeli.« Veli njemu vila: »Odi z menom k šuplomu hrastu i zmekni[14] vezda[15] 'se ove tri vuzde[16] i deni je u ov šupli hrast, kadgod buš vu kakvi potreboći, dojdi k ovomu hrastu pak stresi z ovom kufrnom[17] vuzdom; kad buš vu drugi potreboči stresi srebrnom vuzdom, a kad v[18] trejti[19] budeš potreboči idi k hrastu i stresi zlatom vuzdom.« Dojde dimo ov najmlajši sin. Ide starec glet trejti den[20] prosu i kad dojde dimo, veli prvešem dvim sinom: »Ste norca delali iz ovoga pak nam je ov opčuval prosu da neje nič ovu noć pojedeno.«

Došlo je vreme da car preoglasil[21] po celom svojem carstvu: »Ov i ov dan oču ja dati zlatu jabuku deti na vrhonec krova mojega, koj se bu vufal[22] po luftu[23] dojti i nju dol zeti, bude dobil moju čer.« Kad su ludi skupa došli, rekli su, da bu sutra lepa parada pri carskom dvoru. Zmed oveh trih sinov su dva stareši sini paradu glet otišli, a najmlajši sedel je on vu pepelu vu kuhinji navek; kad je to čul, stepel se je iz popela vun pak je išel šuplomu onomu hrastu i prime krasnu vuzdu i stepel[24] je ž njom, i vila je dotirala jednoga lepoga konja sega vu kufru opravlenoga i pomogla ga je na konja i v luft spustila i onda je došel ober[25] grada. Carova je či gledala na oblok, i nji je naklon napravil i nazad je odišel hrastu i spravil 'se tam, gde je predi[26] stalo, i onda se je predi dimo vu popel postavil, neg su gizdavi brati dimo došli.

Kad su došli brati dimo, onda su rekli: »Da bi ti pepelnjak videl onu paradu, koja je bila denes[27] pri carskom dvoru! Ar je lep dečko došel na kufrnom konju i on ves vu kufru na carski dvor, i pokazal se je.« Veli pepelnjak: »Ah, ah, im se ja tu paradu videl.« Pitaju ga brati: »Otkud si videl? gde si bil? A on jim odgovori: »Ja sem na naš visoki hrast zašel pak sem videl.« Brati veliju: »Idemo mi toga hrasta useći[28], ne bu on zutra videl, zutra bu još lepša parada«, i vsekli su ga. Drugi den jako rano otidu brati paradu glet, a pepelnjak otide šuplomu hrastu, strese srebrnom vuzdom i dobeži vila s konjom, ves[29] konj vu srebru. i deček vu srebrni opravi, i pošle ga ober grada carskoga po luftu. Kad dojaše do carskoga dvora, napravi naklon carevi čeri i opet spravi 'se tam i postavi se brzo dimo vu pepel, predi neg su brati došli. Dojdu brati pak veliju: »Kakva je lepa parada bila denes, još lepša nego včera, a niš nesi videl!« Veli pepelnjak: »Ja sam videl.« Popitaju ga oni dva: »Gde si videl? otkud?« Veli on: »Ja sem na štaglju videl.« I gizdavi brati su odišli pak su vužgali štagel. Trejti dan otidu jako rano brati paradu glet. Kad su odišli, ide pepelnjak hrastu i stepe z zlatom vuzdom. Dotrči vila, donese opravu zlatu i pusti ga po luftu ober grada cesara. Onda zeme[30] jabuku zlatu, nakloni se i otide ž njom. Odišel je hrastu i del je tam opravu i vuzdu, a jabuku je sobom dimo pod se odnesel. Proglasil je cesar četvrti den, da dojdu 'si ludi k cesarovomu dvoru i da on donese jabuku zlatu, koji ju ima. 'Se došlo je tam, a nigdo neje jabuku donesel. Popital je car, je li kakov človek još doma. Veli stari otec onoga pepelnjaka: »Mi ne znamo za nikoga, neg ja imam jednoga sina, koj navek vu pepelu sedi, znam, da neje[31] pri njem.« Car pošle dva sluge, da vizitiraju pepelnjaka. Ov se stal iz pepela i našli su pod njim jabuku zlatu i pitaju ga, gde je zel[33] ovo. On veli: »Kaj vas briga, gde sem zel? Hote z menom da vam pokažem, kak sem dobil.« Dopela nje tam i strese 'semi vuzdami najenput, kufrnom, srebrnom i zlatom, i vu ov isti hip dobežiju tri vile na konjih, jedna na kufrnom, druga na srebrnom a trejta na zlatom i donesle su mu opravu. I oblekel[34] se je vu zlatom i postavile su ga na konja, koj je ves vu zlatu bil. Na desnu ruku bil je srebrni, a na levu kufrni, a sredini na zlatom je on jahal, i dojaše ober cesarovoga grada na treh konjih i gledi na oblok[35] cesarova či i dopal ji je jako jako. Spusti se onda na zemlu, i onda dojde car, cesarica i či[36], da se spominaju[37], i pitaju ga: »Kak si k tomu došel, da ti si ovu jabuku zel?« On veli: »Ima dosta vremena, da ti povem 'se.« Nato podigle su ga vile v luft i odišel je dimo. Pošle cesar drugi dan po njega, da dojde tam, i cesar je pozval 'se ludi na obed, i tam je pripovedal 'se, kak se je dogodilo. I koj je to pripovedal, i on bil tam i jel i pil i vesel bil.

(Varaždin.)

---

[1] proso, [2] giedati, [3] svu, [4] za vremena, [5] nego, [6] prije, [7] ta, [8] otac, [9] jer, [10] idem, [11] sad, [12] sjeo, [13] uhvatio, [14] skini, [15] sada, [16] uzde, [17] bakren, [18] u, [19] treći, [20] dan, [21] proglasio, [22] pouzdao, [23] uzduh, [24] stresao, [25] povrh, [26] prije, [27] danas, [28] posjeći, [29] vas, [30] uzme, [31] nije, [32] pretražiti, [33] uzeo, [34] obukao se, [35] prozor, [36] kći, [37] razgovarati se.

MALA VILA.

Bio kralj i kraljica, pa imali jedinca sina. Kad je kraljević već narastao, proslaviše njegovo šišano kumstvo[1] i na čast pozvaše najviđenije ljude iz svega kraljevstva. Bijeli dvori zasjaše od zlata, srebra i dragog kamenja i od hiljadu svijeća. Kad uveče u bašti povedoše kolo, uhvatiše se djevojke sve jedna ljepša od druge, a sve gledahu u kraljevića milo i drago, da ga pojedu očima.

U ponoć se raziđoše gosti, a kraljević ode u gaj od starih lipa, jer je bila mjesečina kao dan, a njemu se nije spavalo. Čarobno bješe pogledati na tamne sjenke debeloga drveća, kroz granje se uvlačila mjesečina i padala po zemlji u čudnim šarama. Lipe su mirisale kao tamjan iz crkve. Kraljević je polagano šetao zamišljen po mekanoj travici. Kad je izišao na proplanak, najednom ugleda pred sobom usred mjesečine na travi malu vilu odjevenu u krasne haljine od finog ćerećeta[2] zlatom vezena. Kosa joj je bila duga i spuštena niz pleći, a na glavi joj blistaše se zlatna kruna ukrašena dragim kamenjem. Ali je bila posve, posve mala. Kao lučica! Kraljević u čudu zastane i zagleda se u nju, a ona progovori glasom kao da srebrno zvonce zvoni: »Moj lijepi kraljeviću, i ja sam bila pozvana na tvoje kumovanje, ali nijesam smjela doći u kolo, jer sam tako malena, nego ti se ovdje klanjam na ovoj sjajnoj mjesečini, koja je meni sunčev sjaj.« Kraljeviću se mala vila veoma svidje. Nije se nimalo poplašio od ove noćne pojave, nego joj pristupi i uze je za ručicu. Ali mu se ona ote i nestade je. Ostade mu u ruci samo njena rukavica, tako mala da je jedva navukao na svoj najmanji prst. Njekom tugom se vrati u dvore i nikom ne reče ni riječi, s kim je bio.

Ali drugu noć opet dođe u baštu. Hodio je po bijeloj mjesečini i tražio malu vilu. Ali nje nigdje ne bješe. Od žalosti izvadi iz njedara malu rukavicu i poljubi je. U taj mah stvori se vila pred njim. Kraljević se tako obradovao, da se ne može iskazati kako. Sve mu je igralo srce u grudima od miline. Dugo su se šetali po mjesečini i čavrljali. Kraljević se začudi, kad opazi da mala vila sve jednako raste, dok s njime govori. Kad su se rastali, bila je dvaput veća nego sinoć. Kad joj je vratio rukavicu, nije je mogla više navući. »Uzmi je, pa je čuvaj kao amanet[3]«, reče mala i nestade je. »Nosit ću je na srcu«, reče kraljević.

Svaku noć su se odsad sastajali njih dvoje u bašti. Dok je sunce sjalo, kraljević je muku mučio. Cio dan je bio tužan, jedva je čekao, da izađe mjesec i samo je na nju mislio i pitao se: Hoće li noćas doći? Kraljević je sve većma ljubio malu vilu, a ona je svaku noć rasla i bila sve veća i veća. Kad je prošlo devet noći, bješe pun mjesec, a vila je narasla velika kao kraljević. Veselo ga dočeka i proguka: »Doklegod bude mjesečina, ja ću ti dolaziti.« »A ne, moja draga! Ja ne mogu živjeti bez tebe! Ti moraš biti sasvijem moja. Ja ću te učiniti kraljicom.« »Dragi moj, reče vila, hoću biti tvoja, ali samo tako, ako ćeš me uvijek i samo mene voljeti.« »Uvijek, uvijek«, vikao kraljević bez promišljanja, »i samo tebe, a druge nikad ni pogledat ne ću.« »Dobro! Ali pamti, što velju: samo dokle budeš držao riječ, bit ću tvoja.«

Poslije tri dana učiniše svadbu dvoje mladih. Ljepoti vilinoj se divio sav svijet. Srećno su živjeli sedam godina, i onda umrije stari kralj. Na ukop mu dođoše mnogi podanici. Kraj mrtvačkog lijesa čuvale su mrtvaca najljepše gospođe iz čitave zemlje. Bila je tude i jedna ljepojka crvene kose, a crna oka. Ta se nije Bogu molila nit je mrtvog kralja gledala, nego je samo očima pratila mladog kraljevića. Vidio je i on, da ga lijepa gospođa gleda i bilo mu drago. Kad je veliki sprovod krenuo na groblje, pogledao je kraljević tri puta u zamamljivu ljepojku vodeći za ruku svoju ženu. Najednom mu se žena potepe na svoju suknju i malo što ne pade. »Ju! gle suknja mi je preduga!« uzviknu kraljevićka. Kraljević nije ni opazio, da se ona smanjala. Kad su ukopali staroga kralja, pođe ona ljepotica crvene kose namah uz kraljevića putem kući, a on je ispod oka sve u nju gledao. Tako i nije vidio, da mu je žena sve manja. Kad stigoše kući pod stare lipe — nestade je posve.

Sada kraljević uzme za ženu gospođu crvene kose, a crnih očiju. Ali s njom nije ni tri dana srećno živio. Tražila je, da joj kupi postelju od samog alema, željela je sad ovo, sad ono, a sve same stvari, kakih i nema na svijetu. Kad on nije mogao da joj ispuni želju, ona je plakala, svađala se s njim, ružila ga. Kad mu bješe već dozlogrdilo, on je otjera. Sad tek vidi, šta je učinio. Uzdisao je i jadikovao za malom vilom. Opet pođe svaku mjesečnu noć pod stare lipe, da dozove svoju lijepu i dobru vilu. Zvao je i zvao, čekao i čekao, već postao i starac čekajući. Ali se ona nikada više nije vratila.

---

[1] narodni običaj, kod kojega kum djetetu već poodraslu siječe kosu, pa i ako ovo nije crkvom osvećeno, ipak se drži kao pravo kršteno kumstvo, [2] vrsta platna, što ga Mostarke tkaju, [3] ostava što se kome da na vjeru da čuva, pak po tome u zaklinjanju kao vjera, kad se kome naručuje što.

15.

VUČJI PASTIR.

Tak su bili dva lugari pak su išli v lov na zajce[1] i srne. Onda su najedenput zagledali jednoga staroga klapastoga[2] vuka, več je ves siv bil od starosti. Onda su počeli pucati na njega, on pak je počel mahat' s prvum nogom, da ga ne bi strelili. Onda su mislili med sobum pak su rekli jeden drugomu: »Čuješ, to ti ni pravi vuk, to ti mora biti vučji pastir«. Onda su išli bliže k njemu. On je pak na kla[4] legel pak se je valjal po tli' po snegu. Onda je jeden rekel: »Ja mu dam droptinja.«[5] Dal mu je, i on je pojel i tako je človek postal od onoga droptinja, a kajti je on od Vuzma[6] još imel v žepu droptinja posvečenoga. Onda jim je povedal, otkud je. On jih je pital: »Poznate li vi toga i toga čoveka?« Oni su rekli: »Poznamo.« Onda je on rekel: »Ovo je moj sin.« Onda su ga pitali: »Pa kak ste vi vuk postali?« On jim je rekel: »Tak, je

sam išel v lov, pa sem se zestal[7] z vučjim pastirom, koji je bil kak jeden bogec. Onda me je on napeljal[8], da sem čez[9] jednu staru podrtu bukvu skočil, i taki sem vuk postal i vučji pastir bil do današnjega dneva.«

(Varaždin.)

---

[1] zecove, [2] klopavih ušiju, [3] nije, [4] tla, [5] mrvice, [6] Uskrs, [7] pa sam se sastao, [8] prisilio, [9] kroz.

16.

KOPANJE BLAGA.

Nekakav čoek usni blago: dođe mu na san jedno dijete krilato i kao snijeg bijelo govoreći mu: »Hajde u ono najviše brdo, što znaš, tu ćeš naći veliki bor, i pod borom trorogi kam, iz kojega pišti voda kao suza; iskopaj ispod kamena toliko dubine, koliko je on visok, pa će ti se otvoriti obla jedna džara[1] sa zlatnijem zaklopom puna aspri, digni zaklop i ondje ostavi, a aspre nosi, i nikomu se vješt ne čini, da te ljuta guja ne uvjede.« Kad se čoek probudi, obveseli se, digne se, obuče se i trkom put onoga mjesta, đe mu je rečeno, i kad ugleda oni bor i pod njim kam suzoviti i trorogi, onako sam uloži kopati, i tek što je treći put kljukom udrio u zemlju, začu ozdol jedan glas kao đetinjski: »Prođ' se, ko si, te rabote danas!« Kad on ovo ču, od straha pade na zemlju i kao zaklan zaspa. U ta mu isti čas dođe opet na san ono isto dijete govoreći mu: »Ti si ustanuo, umio si se, obukao si se, krenuo si na put i rabotu si započeo, a prekrstio se nijesi; a moli Boga, zašto ga moliš: da ti nije mene bilo, umio bi ti kazati, šta bi ti se dogodilo; nego kad ustaneš, prekrsti se, kao što Bog zapovijeda; priđe no koju mu drago rabotu započneš, vazda valja da se najprije prekrstiš.« Kad se čovek probudi i rastrijezni, kadli se ne nalazi na onome mjestu, đe je bio od straha panuo, nego u nekakvom bostanu[2] punanu cvijeća, pa se prekrsti, uzme svoju kljuku i motiku te opet na ono isto mjesto pođe, đe mu je bilo rečeno, i priđe nego počne rabotati, prekrsti se prema suncu, koje u oni tren izlažaše, u tri puta govoreći: »Sunce na istok, a jaki Bog na pomoć!« Te uloži da kopa zemlju, ali s nekim strahom da opet ne bi čuo kakav glas ozdol. Kopajući i zgrćući zemlju, kadli — zasja mu se nešto, kao da mu sve žrake sunčane u oči sinuše, kadli što je? zmaj spava na onome blagu, i pošto čoek viđe, da od njega nikako ne mogaše blago da uzme, u tri maha zakumi ga, da se miče. Nato se zmaj probudi i reče mu: »Ja se odolen ne mičem, jer niti je tvoje niti moje blago ovo, ma sa svijem tijem, ako prebrojiš sve izvore, koliko ih ima u ovoj planini, i da mi dođeš da kažeš, maknut ću ti se s mjesta, a drukčije nikako.« Kad ovo ču oni čoek, zađe od izvora do izvora i počne ih brojiti redom po gori, ali se pomete i nikako im broja ni kraja nije mogao naći. Onako trudan sjedne ispod jednoga visokoga drveta, da takovoga u svijetu nije, i začuje navrh njega, đe se dvojica uvelike degaju[3] pa pogleda, kadli doleće vilenik i vila, i vilenik hoćaše da mu vila nešto silom kaže, a vila bojeći se zakle mu se govoreći: »Tako mi sedamdeset i sedam izvora, što je u ovoj planini, ne znam.« Vila negđe poleće, a vilenik upazi ovoga čoeka i reče mu, da ide na ono blago i da ga nosi. On pođe, kadli zmaja ne nalazi, nego diže oni zaklop od zlata, te na džari bješe, i poćera sve blago, što u njoj nađe, a zaklop od nje ostavi.

(Boka Kotorska.)

---

[1] sud zemljani za maslo, ulje itd., [2] vrt, [3] prepiru.

17.

PIJESAK I SVETI PETAR.

Pođe jedan gradski lovac u selo, da lovi. Okolo podna uđe u kuću jednoga seljanina, da što ruča; pošto sjede, pogleda okolo sebe i vidi vrlo malo zemlje u ono selo, već sve gola litica i silne gomile natrpane malih i velikih kamenja. Začuđen upita seljanina, koji o ručku radaše: »Boga radi, pobratime, kako vi ođe u ovome selu bez zemlje možete živjeti, i otkuda ove silne gomile i rpe od kamenja?« »Zlo i naopako« odgovori seljanin. »Pričaju, gospodaru, naši stari, da su čuli od svojijeh pradedova, kad je Hristos po zemlji hodao, da je hodio za njim sv. Petar i nosio vreću sitnoga pijeska, te Gospod, đe je htio da bude brdo, uzeo bi zrno pijeska i rekao bi: »Da umnožiš sja[1]« te su zato svuda velika i visoka brda; a kad je došao u naše selo, provali se sv. Petru vreća i više nego polovicu prospe«.

---

[1] da se umnoži.

18.

SV. LUKA.

Sv. Luka je najstariji svetac na svitu. U Lipovcu pod Bosutom na bajeru[1] je crkva sv. Luke. Pripovijeda se, da je sv. Luka bio ajduk sa dvanaest ljudi. Kuća mu je bila u šumi. Njegovi su ljudi otišli krast i robit, a on osto sam kod kuće. Dojdu k njemu dva čovjeka. To je bio Isus i sv. Petar. Zaiskali su od njega jist. On jim je do, a nije zno, ko su oni. Pokazali oni svoje novce pred njime, a kad su jili, pojdu napolje iz Lukine kuće, a on ji sustavi i tio je otet novce. Isus reče sv. Petru: »Uzmi štranjgu[2] pa mu nabi na rogove.« Sveti Petar zbilja baci štranjgu na sv. Luku. On se stvori vol. Sveti ga Petar vodi za sobom, pa skobe čovika siromaka. Imo je ženu i četvero dice, a malo zemlje. Onda mu reče Isus: »Ajde da ti prodamo ovoga vola.« Čovik odgovori: »A što će mi vol, kad nemam čime

svoju dicu ranit, a di njega.« Isus reče siromaku: »Mi ćemo ti ga poklonit. Ne trebaš ga ranit nit napajat, nego ori na njemu tri godine, dok mi opet ne dojdemo za njim.« Čovik ga primi. Oro je na njemu tri godine ne raneć ga ni ne napajajuć ga i obogatio je. Onda dojde Isus sa sv. Petrom za volom. Petar ošine vola šibom. On se stvori čovik, pa se posveti i posli umre sveto.

U šumi, di mu je bila kuća, uzidali su crkvu. U toj crkvi je pokopan sv. Luka. Kažu, da je jedamput k njemu došla draga Gospa u crkvu, pa ju jedan čovik posiko, a krv poletila iz nje, bila ko mliko. To se misto na zidu još danas pozna, ne da se malterisat ni okrečit.

(Otok u Slavoniji.)

[1] brijeg, obala. [2] uže.

19.

SVETI IGNJATIJE.

Bio je nakakav Ignjat zlikovac i ubojica, koji je čitavog svog života dočekivao i ubijao ljude. Pošto je ubio devedeset i devet ljudi, pokaja se i namisli, da ispašta[1] svoje grijehe. Ode odmah jednome pustinjaku, ispovjedi mu se i upita ga: »Mogu li se ikako grijesi oprostiti?« Pustinjak mu donese jednu suhu jasenovu granu pa mu reče: »Otiđi pokraj kakve vode, posadi tu granu pa je zalijevaj redovito noseći vodu u ustima. A da budeš od koristi svijetu, prenosi preko vode svakog putnika, koji te zovne. Pa kad ti ta grana ozeleni, znaj da su ti grijehovi oprošteni.« Ignjat uze granu i zasadi je blizu jedne rijeke. Tu je svaki dan zalijevao po nekoliko puta čekajući, kad će da ozeleni.

Jednoga dana čuje on, gdje ga neko, sav zadihan, viče s obale: »Prti, brate Ignjate! . . .« Ignjat mu dođe pa ga zapita, kakova mu je nevolja, da hiti toliko. Ovaj jedva odgovori: »Otišli su prosci po jednu djevojku, pa hoću da ih stignem i da devojku skudim«. Ignjat i njega kao i sve druge uprti na leđa i zagazi vodu, ali čim je došao u sredinu, uzviknu: »Kad sam ubio devedeset i devet ljudi, ubit ću i tebe, pa makar mi se nikad grijesi ne oprostili, samo ti ne dam da skudiš đevojku«. I baci ga s leđa u vodu. Kad je došao na obalu, začudi se, kad ugleda, gdje je njegova suha grana ozelenjela i izbile iz nje jasenove mladice. I toga časa umrije od radosti, pa se i posveti čuvajući obraz djevojački.

(Hercegovina.)

[1] da posteći pokoru čine.

20.

ZAŠTO U LJUDI NIJE TABAN RAVAN?

Kad su đavoli otpali od Boga i utekli na zemlju, onda su i sunce odnijeli sa sobom, pa ga đavolski car nabio na koplje i nosio na ramenu. Kad već zemlja protuži Bogu da hoće sva da izgori od sunca, onda Bog pošlje svetog Aranđela, da gleda, kako da uzme sunce od đavola. Kad siđe Aranđel na zemlju, a on se udruži s đavolskim carem; ali se đavolski car osjeti, šta on hoće, pa se dobro uzme u pamet. Hodajući tako po zemlji njih dvojica dođu na more i stanu da se kupaju; a đavo udari koplje sa suncem u zemlju. Pošto se malo prokupaju, onda reče sveti Aranđel: »De da ronimo, da gledamo, koji može dublje«. A đavo mu odgovori: »Hajde de«. Onda sveti Aranđel zaroni i iznese u zubima pijeska morskoga. Sad treba i đavo da zaroni, ali se boji, da mu sveti Aranđel ne odnese sunce. Utom mu padne na um te pljune na zemlju, i od njegove pljuvanke postane svraka, da mu čuva sunce, dok on zaroni i iznese morskoga pijeska u zubima. Kako đavo zaroni, a sveti Aranđel prekrsti rukom more, te na njemu postane led devet aršina[1] debeo; pa onda spopadne sunce i pobjegne k Bogu, a svrake stane kreka. Kad đavo čuje svračji glas, onda već vidi šta je, pa se brže bolje vrati natrag. Kad gore, ali se more zaledilo, pa ne može napolje! onda se brže bolje vrati na dno mora te uzme kamen i njim probije led, pa onda poteci za svetijem Aranđelom! Onaj bježi, a ovaj za njim! Taman, kad sveti Aranđel koračі jednom nogom k Bogu na nebo, onda đavo stigne te mu noktima iz tabana u druge noge iščupa veliki komad mesa. Kad sveti Aranđel dođe sa suncem pred Boga, onda zaplače: »Što ću, Bože, ovako grdan?« A Bog reče: »Ćuti, ne boj se; ja ću narediti, da svi ljudi imaju tako na tabanu kao malu dolinu.« I tako Bog uredi, te u sviju ljudi postane na tabanima u obadvije noge kao mala dolina. I tako ostane i do danas.

(Tršić u Srbiji.)

[1] mjera (rif).

21.

KALUĐER I ČETIRI GREŠNIKA.

Bio nekakav bogougodni kaluđer, bijele brade i glave, koji se vazda Bogu moljaše. Putujući jednom notnjo nanese ga put pokraj jedne crkve, de se Hrišćani kopaju. Kad dođe pred vrata od avlije[1] crkovne, ugleda tri konja, jednoga crljena kao krv, drugoga crna kao ugalj, a trećega žuta kao čafran, đe obigravaju amo tamo okolo grobova i okolo crkve. Ali kad viđeše kaluđera, ne znade im se strva[2], kao da ih zemlja proždrije. Kaluđer pošto viđe šta bi, ukloni se malo za jedno drvo, dok evo ti opet ona ista tri konja dođoše na jedan grob i nad njim stadoše

nogama tući i u svu vrisku drijeti se, dok evo ti izađe iz groba jedan čoek sredovječan, no gromoradna[3] stasa, onako prekrštenijeh ruka i noga, kao što su ga, kad je umr'o, u grob vrgli. Konji okolo njega jednako skakahu i vrištijahu, ma ga ne doticahu, niti on njima što odgovaraše, no sve plakaše. Kaluđer bojeći se, da konji što ne učine čoeku, potrči k njima iznenada i zakle ih nebom i zemljom, da svaki stane na svom mjestu, te konji stadoše.

Onda kaluđer tače štapom najpriđe čoeka, pa konje redom. Tek štc kojega taknu, mrtvi oživlje, a konji se u ljude provrgoše; pa ih upita: »Koji ste i što ste vi? Jedan po jedan ispovjedite mi se natajno ili pred svijema, ako mogoh da vam pomognem.« Onda reče oni čoek: »Oče duhovni! ovo su bili moji nesretnji sinovi, i ja sam sva tri jednu večer, kad su spavali, zaklao svojom rukom, pak sam tajao i nikad nikomu kazao, pa ni popu na ispovijesti, nego sam mislio ispovižeti pri smrti, ali me ugrabi, prije nego pop prispije.« — »A vama šta je?« upita kaluđer ona tri sina. »Mi roditelja svojijeh nijesmo šćeli slušati, nego protivu njihove volje sve drukčije radili, a ne pokajali se.« Tada kaluđer izvadi iz torbice petrailj[4] i trebnik,[5] pa najpriđe reče onoj trojici: »Pitajte ocu svojemu proštenje,« a ocu: »Sada ti pokaj se od tih grijehova«; te tako učinše, pa potkupi svu četvoricu od petrailj i očita im oproštenu molitvu. Potom oni poljubiše kaluđera u ruku i pošto se između sebe izgrliše i izljubiše, suze roneći otidoše svaki u svoj grob, a kaluđer svojim putem kazujući narodu, da se kaje i da ne bi koji bez ispovijesti pošao s ovoga svijeta.

(Boka Kotorska.)

---

[1] dvorište, [2] trag, [3] velik, golem, [4] stola (kod svećenika), [5] knjiga, u kojoj su molitve za različne crkvene obrede.

22.

PRAVDA I KRIVDA.

U jednoga kralja bila su dva sina, jedan bješe lukav i nepravedan, a drugi dobar i pravedan. Pošto im otac umre, reče nepravedni pravednome: »Hajde od mene, ne ćemo više zajedno živjeti, i evo ti trista cekina i jedan konj, to ti je od svega, što nam je od oca ostalo, više ti nema ništa.« On uzme trista cekina i konja, pa pođe govoreći: »Hvala Bogu! Koliko me dopade od cijeloga kraljevstva!« Poslije nekoliko vremena sretoše se ova dva brata u putu jašući oba na konjima. Pravedni nazva nepravednome: »Pomozi ti Bog, brate!« A onaj mu odgovori: »Jaoh ti Bog dao i što vazda spominješ? Sad je bolja krivda negoli pravda.« Tada mu reče dobri: »Hajde da se okladimo, da nije bolja krivda od pravde.« I tako se okladiše u stotinu zlatnijeh cekina i rekoše, koga najprije sretu, da im o tome sudi. Idući malo naprijeda sretoše na konju đavola, koji se bješe pretvorio u kaluđera, pa ga zapitaše, da im kaže, ali je bolja pravda ali krivda. Đavo reče: »Krivda« i tako dobri izgubi stotinu cekina. Ali se opet oklade u drugu stotinu pak i u treću, i po osudi đavola, koji se različno pretvarao i pred njih izlazio, izgubi dobri sve tri stotine cekina, pak potom i konja. Onda reče: »Hvala Bogu! Već nemam cekina, ali imam svoje oči, okladit ću se još jednom i u njih.« Tako se okladi u svoje oči, da je bolja pravda negoli krivda. Tad njegov brat i ne tražeći drugoga suda izvadi nož pa mu izvadi oba oka i reče mu: »Sad neka ti pomože pravda, kad si bez oči.« On žalostan zahvali Bogu i reče: »Ja nemam oči za pravdu Boga, nego te molim, brate moj, da mi dadeš vode u kakav sud, da kvasim usta i da umivam rane, i da me izvedeš i ostaviš pod jelom više izvora.« Brat ga posluša i dade mu u sudu vode i izvede ga i ostavi pod jelom više vrela.

Ondje on jadan stojeći ču u neko doba noći, đe dođoše vile na izvor, i kupajući se poče jedna drugima govoriti: »Znate li, druge, da se ogubala u kralja djevojka; kralj je sazvao sve ljekare, ali je niko ne može izliječiti. Ali da zna pak da sad uzme ove vode iza nas i da je njome okuplje, u dan i noć ostala bi zdrava, a tako i da je ko gluh, slijep, hrom, iscijelio bi se od ove vode.« Utom zapjevaše kokoti, i vile pođoše. Onda nevoljnik ispod jele dobata[1] na nogama i rukama do vode, pak najprije umije oči i odmah progleda; potom zahvati u sud vode i pođe hitro u onoga kralja, što mu bješe šćer gubava, pak reče: »Došao sam, da izliječim kraljevu šćer, ako me pusti, u dan i noć bit će zdrava.« Kad kralj razumije, pusti ga u kamaru[2] ka djevojci, a on naredi te je okuplju onom vodom. Kad prođe dan i noć, djevojka ostade čista i zdrava od gube. Kralj se veoma obraduje i dade mu pola kraljevstva i šćer za ženu, i tako on postane kraljev zet i prvi do kralja. To se odmah razglasi po svemu onome kraljevstvu te dođe u uši i bratu njegovu, koji govoraše, da je bolja krivda nego pravda. On pomisli, da je onaj našao pod jelom sreću, pa pođe i sam da je traži: najprije uze u sud vode i otide pod jelu, pak izvadi nožem svoje oči. Kad bi u neko doba noći, dođoše vile, da se kuplju, i stadoše govoriti, kako se izliječi kraljeva šći. »Valjada nas je« rekoše, »neko slušao, kad smo govorile, da bi se ovom vodom iza nas izliječila. Može biti da nas i sad tko sluša, pođimo vidjeti.« Kad one pođoše i pod jelu dođoše, nađoše onoga, koji bješe došao tražiti sreću i govoraše, da je bolja krivda od pravde, te ga šćepaše za četvrti pa ga rastrgoše. I tako mu prokletniku pomože krivda.

(Boka Kotorska.)

---

[1] s mukom dođe, [2] soba.

23.

VJERNA ŽENA.

Bio jedan kralj i imao sina, koji je bio za ženidbu, a ženit se nije htio. Na silu roditelja morao se ženiti, pa se oženi jednom princezom.

Onu noć, kad je pošao spavati u svoju sobu, a princeza u svoju sobu ostavivši svatove da se vesele, uzme papira i tinte pa napiše ocu pismo, da on ovu noć polazi s ovoga svijeta, a da ga poslije smrti ne zakopaju u carsku grobnicu, nego u šumu u jednu ma kakovu kolibicu, da u kolibicu metnu lijes, a pred kolibicu vatru da nalože.

Te noći umre sin. Roditelji nađu njegovo pismo i po zahtjevu njegovu odnesu ga u lijesu u šumu u kolibu, a pred kolibom nalože vatru. Kad se zanoćilo, zalutaju u tu šumu dva prosjaka, jedan je bio slijep, pa govori onomu, koji vidi: »Ako vidiš kakvu svjetlost, idi tamo.« Ovaj opazi malu svjetlost, koja je bila pred kolibicom, u kojoj je lijes bio.

Uniđu u kolibu pa se uplaše. Druge nema, nego su morali tu prenoćiti. Oko ponoći otvori se lijes, i kraljev sin ustane govoreći prosjacima: »Ajde sa mnom slušati, gdje Isus misu govori, a ja mu kao đak odgovaram.« Kad je bilo bliže jutra, dođe sin i legne u lijes. Kad se razdanilo, prosjaci pobjegnu bez obzira i dođu u istu varoš, otkuda je taj sin, vide crne zastave pa pitaju, zbog čega su te zastave. Odgovore im, da je umr'o kraljev sin pa su ga odnijeli u šumu. Prosjaci pripovjede, da je on živ i da su ga oni u šumi u kolibi vidjeli. Prvu večer odluči se otac njegov poći tamo. Došao tamo sjedne kraj vatre, koja se nikako ugasiti nije mogla. Čekao je i čekao, dok se sin iz lijesa digao nije. Kad se sin digao, govorio je ocu svome isto kao i prosjacima. Otac s njim pođe i dođe u neku crkvu, punu bezbrojnom svjetlinom. I doista kao pop kod oltara služi misu Isus, a sin kraljev za leđima kao đak odgovara, a otac je za leđima sina stajao. Poslije službe upita Isus: »Đače moj, tko je to tvoj?« Đak odgovara: »Meštre[1] moj, to je otac moj!« »Pak šta je on došao?« upita Isus. Đak odgovori: »Došao je, da s njim kući idem!« Isus reče: »Neka uzme ovaj nož pa neka sebe u srce ubode!« Otac uzme i potegne nož, ali se ubosti nije smio, pa ostavi nož, i tako se bez uspjeha vrati u kolibu sa sinom. Sin legne u lijes, a otac žalostan ode kući.

Drugu noć je išla majka i isto putovala kao i otac do sina, a od sina s njim u crkvu, samo je poslije Isusova pitanja dobila dva noža, da se u srce ubode, ako želi sina, da joj kući s njom ide. Mati probala i nije mogla, ostavila je noževe pa je pošla u kolibu sa sinom. Sin opet legne u lijes, a majka žalosna kući. Treću noć išla je u kolibu njegova mlada žena, s kojom se pred smrt vjenčao. Išla je isto kao otac i majka. Kad je Isus pitao: »Đače moj, tko je to tvoj?« đak je odgovorio: »Meštre moj, to je drug moj!« »Pa što hoće?« »Došla je, da s njom kući idem,« reče đak. »Neka uzme ona tri oštra noža i nek se ubode u srce.« Ona uzme noževe govoreći: »Kad nije njega, nek nije i mene!« Udari se oštrim nožima u prsi. Od noža postanu najedamput tri svijeće, koje se do ruku smrviše. A Isus reče: »Čestita vjerna žena je vjernija svomu mužu nego otac i majka.« Njih dvoje odoše kući i sretno su živjeli.

(Podgajci u Slavoniji.)

[1] učitelj (Meister).

24.

ANĐEO I ČOBAN.

Putovao nekakav čoban u svijet, jer mu je dodijalo bilo čuvati tuđe ovce i koze, pa okrenuo preko nekakvih planina. Zima je bila, studeno da srce puca, ama on ogrnuo svoju struku[1] preko sebe, pa »ni habera«.[2] Idući susretne nekakva siromaha. Gotovo i go i bos sjeo ovaj pored puta, drhće i trese se od zime, da mu sve zubi cvokoću. »Šta tu radiš?« zapita ga čobanin. »Evo, sjedim pa čekam, dok se smrznem, jer dilje[3] ne mogu kročiti.« Čobanin se smiluje, skine struku s leđa i njome ogrne siromaha, a on ostade samo u svojim haljinama. Pošto se siromah malo zagrijao, zapita čobana: »A kud si poš'o?« »Poš'o u svijet. Nemam ti nikakve sreće, nego vječito čuvam tuđe ovce i koze, pa sam poš'o da nađem što bolje...« »Dobro,« reče siromah, »i ja sam poš'o u svijet, pa ćemo zajedno...« Čobanin pristane i pođu zajedno.

Putovali su dugo i dugo, sve samim planinama hraneći se iz čobaninove torbe, i tek nakon nekoliko dana prispješe u jednoga gazde na konak. »Možeš li nas primiti u kuću, siromasi smo?« zapita čobanin. »Mogu«, odgovori gazda, »dobrijem je ljudima moja kuća vavijek otvorena.« I primi ih kuću i poče razgovarati s njima kao s braćom. Pričao im je, kako je dugo godina bio u svađi sa svojim bratom i kako se danas s njime pomirio, te mu je brat poklonio skupocjenu maštrafu.[4] On ustade te im čak i pokaza tu maštrafu, koja je bila od suha zlata, i reče im, kako će sjutra prirediti gozbu i opiti se iz te maštrafe. Pošto su noćili, krenuli su sjutradan na put, oprostivši se sa domaćinom. Čim su izmakli podalje od kuće, a ono siromah izvadi ispod struke zlatnu maštrafu i pokaza je čobaninu. »Šta si to uradio?« zapita čoban začuđen. »Ukro je«, odgovori siromah, »i ništa me više ne pitaj, jer ti ništa kazat' ne ću...«

Drugu veče stigli su na konak u jednoga tvrdice, koji ih nikako ne htjede primiti u kuću. Tek pošto mu siromah pokaza zlatnu maštrafu i reče, da će mu je pokloniti, ako ih primi, pusti ih, ali ne u kuću nego u štalu, đe su morali pored goveda prenoćiti. Ipak siromah održa riječ i pri polasku pokloni maštrafu tvrdici.

Treću noć stigoše putnici na konak u jednoga seljaka, koji nikoga nije imao nego ženu i jednoga sina. Seljak ih dočeka, počasti ih, koliko je mogao, a pri polasku dade im sina, da im pokaže put, koji je vodio kroz gustu šumu u nekakav šeher.[5] Kad su bili usred šume i prelazili preko nekakva potoka, a onaj siromah gurne dijete, i ono se utopi u vodi. »E, ne ću ga ja s tobom putovati«, drekne čobanin na suputnika; »ovaka bezakonja još niko nije učinio. Poštenu čojeku ukro si maštrafu i dao je tvrdici, a onim čestitim ljudima utopio si jedinca«. Siromah se osmjehnu i reče: »Ona maštrafa bila je otrovana, i onaj, da je okusio kap iz nje, bio bi mrtav. Stoga sam je ukr'o u poštenoga čojeka, a dao tvrdici. Tvrdica je mnogog siromaha ucvijelio, i on će se iz nje otrovati, a sirotinja će dahnut' dušom. A ovo dijete što sam utopio, dobro je, jer da je ostalo živo, upropastilo bi i oca i mater i dosta im zla nanijelo. Bolje je da ga

nemaju, nego da im je onaki.« »Ama ko si ti«, zapita začuđen čobanin, »pa da to znaš?« »Ja sam anđo i čuvam dobre ljude«, odgovori suputnik. »Vodio sam te sa sobom, da ti kažem, kako se Bog stara za sve poštene ljude, makar sjedili i na domu, a da ne traže sreću u svijetu k'o ti. I ti se vrati ovcama i živi s mirom, a kad ti gazda umre, sve će njegovo blago ostavit' tebi. U njega se rodila šći, a ona će se zagledat' u te i uzet ćete se.« To reče i nestade ga, a čobanin se vrati, otklen je i pošao. Kad je gazdina šći uzrasla, zbilja se zagledala u njega i uzeli su se, a po smrti staroga sve je ostalo njima.

(Mostar.)

---

[1] ogrtač, kabanica, [2] nije mu ni brige, [3] dulje, [4] čaša s drškom, [5] grad.

25.

BOG I SVETI PETAR.

Jedanput su Bog i sveti Petar hodili po svitu. Kad nastane večer, prođu va[1] jednu kuću na spavanje. Va toj kući najdu samu ženu i zaprose ju, neka jih za noćas na stan prime. Ona jim reče, da bi jih ona jako rada prijela,[2] ale da ima jednoga ludoga muža, ki će njih i nju natuć, kad dojde. Ale oni sejednako prose, neka jih prime, aš[3] da bi drugačije morali vane spat na zraku, kad ni nablizu nigde kuće. »Dobro,« reče najzada žena, »ostanite tu, ale nemojte mane kriviti, ako vas moj muž dobro zlupa.« I oni ostanu.

Žena njin skuha večeru i da njin da jidu. Ale najedanput eto njoj muža. Već se je ž[4] njegova hoda moglo videt, da to ne sme bit dobar čovik. Dojde va kuću i niš ne reče, leh[5] kad opazi Boga i sv. Petra, počel je valje lamantirat[6] na nji i na svoju ženu, da kako jih je mogla prijet[7] va svoju kuću. Sad zame[8] jedan šćap i počne po sv. Petru, čagod je mogal jače mlatit. Petar govori sad Bogu: »Bože, ča ne vidite, kako me tuče, ča ne vidite, da će me ubit?« »Je, moj Petre, on je gospodar va svojoj kuće. Va svoje kuće more delat, ča ki će.« Ale, gospodine, učinite, da me već ne tuče, al hote barem sad vi na moje mesto, a ja gren na vaše.« »Dobro,« reče g. Bog, »neka ti to bude«. I sad se promene za mesta. Ale se je sv. Petar prevaril, jaš valje[9] muž govori: »Sad san se ovoga va ven[10] kutu dosti natukal, pa sad gren onoga va nen drugen kutu. I tako počme opet po sv. Petru gmarit.[11] »Gospodine!« veli sv. Petar, »opet mane[12] tuče finjen[13] sam, ako me već brzo ne prestane tuć. Učinite, da me već ne tuče!« Sad se umili sv. Petar Bogu pa zame palicu svoju i udre po mužu. On pade valje va oganj i zgori vas. Sad se j' žena počela za[14] sega[15] grla plakat za mužem, kodi[16] da njoj je bil najbolji. Bog njoj govori: »Kako moreš za njim plakat, kad ti već ni mogal huji[17] bit, leh ti j' bil?« »Gospodine, istina, da mi je bil jako loš, ale sejedno mi je bilo lipje š njin. Zlen[18] je, gospodine, zlo, ale prez njega još huje.« »Tako biš ti volela, da ti j' živ?« pita ju. »Kako ne bin[19], gospodine, volela, kad sam se š njin već navadila.« »Kad voliš, da žive, ja ću ti ga oživet.« Zame šćap, pobrška malo š njin po pepelu, i muž se stane živ z[20] ognja. Ale mesto da se zafali Bogu, ča ga j' oživel, zame šćap i počne ženu tuć. Sad govori žena Bogu: »Gospodine, recite mu, neka me ne tuče.« Ale ne će on da Boga posluša, leh kad je dobro ženu natukal, obrne se k Bogu, da i njega splati. Ale Bog se ga dotakne s palicun, i on se učini s konjen.

Kad je jutro svanulo, sprave se Bog i sv. Petar ća i zamu[21] konja sobun. Kad su došli va grad, zapita jih jedan trgovac,, ako bi toga konja prodali. Bog odgovori, da bi, pa zapita trgovca, kuliko bi dal za njega. Trgovac odgovori, da će dat trejset[22] cekini. »Ne,« odgovori Bog, »ni trejset ni pedeset, leh[23] znaš ča, mi ćemo se ovako pogodit: Leto dan neka bude konj pu[24] tebe i ča dobudeš s njin u leto dan, to ćemo delit i mane ćeš konj nazad dat.« Trgovac na to privoli. Sad projde Bog i sv. Petar dalje po svitu. Kad je bilo leto dan, povrnu se va grad najzad i projdu trgovcu, pa ga zapitaju, koliko je s konjen dobil. On odgovori, da još ni nikad tako dobra konja videl i da je dobil s njin tri tovari cekini. »Dobro,« govori Bog, »daj ti mene polovicu i konja, a druga polovica neka bude tvoja, kako smo se bili pogodili.« »Ne, gospodine«, reče trgovac, »leh znate ča, ja ću van pustit si[25] tri tovari cekini, a vi mane konja pustite.« Ali Bog ni otel, leh pusti trgovcu dva tovara, a sam zame jednoga i klade[26] ga na konja pa hajd naprvo.

Sad dojdu na konak va istu onu kuću, kadi[27] su i prvo bili, i najdu ženu va črncu[28]. Oni ju najprvo prose, neka jih prime na stan. Ona njim govori, da bih jih rada prijela na stan, ale da j' već jedanput pred leto dan takova dva bila prijela pa da su njoj muža ča popeljali.[29] Tako da su njoj vrnuli za njeju dobrotu! »Pa ča ti je tako žal za mužen? Ja san čul, da ti j' bil jako loš, da te j' vavek tukal.« »Istina je to, gospodine, on je bil loš i tukal me je, ale zlen zlo, prez njega još huje.« »Pa biš ti rad svoga muža nazad dobila?« pita ju Bog. »Ah! gospodine, kako ne bin!« »Dobro, kad biš rad, to će ti sad doć.« Projde i udre konja svojun palicun i konj se valje učini čovik. Bog mu da on tovar cekini i pošalje ga tako žene.[30] I odsad najprvo su na najlipljen miru živeli.

(Krasica u Hrv. Primorju.)

---

[1] u, [2] primila, [3] jer, [4] iz, [5] samo, [6] vikati. [7] primiti, [8] uzme, [9] odmah, [10] ovom, [11] udarati, [12] mene, [13] gotov sam, umrijeti! [14] iz, [15] svega, [16] kao, [17] huđi, [18] sa zlim, [19] bih, [20] iz, [21], uzmu, [22] trideset, [23] nego. [24] kod, [25] sva, [26] metne, [27] gdje, [28] u crnini, [29] odveli, [30] ženi.

26.

PROSJAK.

Da vam pripovijedam pripovijest. Kad je još gospodin Bog, milost ga bila, po svijetu hodio, dođe u jedno selo prosjak. Vozio se u dvokolici na slabačkom kljusancu. Ide prosjak od praga do praga, od kuće do kuće.

Kad je obredio cijelo selo, moli konak u nekog bogatlije. Ne ima mjesta za konjička, pune su, prepune staje marve u bogatlije. Ne ima gdje spremiti konjička. Ide prosjak k drugomu. Tako i tu. Već mrak stiska zube, a prosjak još nije našao konaka za sebe i svoje kljusance i svoju dvokolicu. Stoji prosjak na ulici i obzira se. Duše hladan vjetar. Miriše na snijeg, i već počima promicati susnježica.[1]

Ide siromašak čovjek iz polja doma, vidi prosjaka na ulici i pita: »Brajene! što stojiš na tom zlom vremenu tako kasno, a ne ideš tražiti konaka?« »Tražio sam, brate!« veli prosjak, »al' ne mogu naći, gdje da bi sklonio moga konjička, pune su staje marve u selu«. »Hajde, brajene!« veli siromak, »odi ti sa mnom k mojoj kući. Ja ne imam mnogo marve, a ne imam ni velike staje. No sknadit[2] ćemo se, kako je dao Bog.

Siromak dovede prosjaka lijepo k svojoj kući, izvuče polako napolje svoja kola do svojeg magareta u stajicu, i natrpa pune jaslice otave, neka se konjičak počasti s magaretom. Prosjaka primi u svoju toplu sobicu. Počasti ga, čim i kako je mogao: sirom i lukom i klinčorbom.[3] Prostre mu breme slame uz peć, i tako mu napravi mekanu prostirku. Prije jela i poslije, i prije nego legnu spavati, molio se siromak Bogu sa svojom ženom i djecom sve lijepo naglas. I prosjak pristao uz njih. Siromak je lijepo i svojski ispokojio i ugostio prosjaka.

Kad ovaj sutradan pođe, veli siromaku: »Čuješ brate! hajde jedamput dođi i ti k meni, u moj dom, da ti povratim ljubav i ugostim te, kao što si ti mene svojski ugostio i ispokojio«.

»Kako znam naći tvoj dom?« pita siromak prosjaka. »Lako ćeš naći, samo idi kolnikom, kud prođe moja dvokolica, pozna se vagaš[4] širi od svake druge kolotečine, i ne ćeš nikad zarasti«. »Hajde, brate, hvala ti, doći ću, kad dospijem, il' ja, il tkogod mojih. Imam još dva polubrata po materi u selu, bogatiji su od mene.« Dođite, tkogod hoće, bit će mi drago«, veli prosjak i ode.

Kad ode prosjak, ide siromak u stajicu, da ju počisti. Kad on unutra, nešto se sja u slami prostirki. Podigne četiri zlatne potkovice. To će biti od prosjačkoga konjička. Zamisli se siromak: »Bože dragi! kakvi je to prosjak, a potkiva konjička zlatom? To je neko kušanje. Ja ću ove potkovice čuvati, kako ću ih moći povratiti prosjaku, ako opet dođe ovamo ili ako pođem k njemu«. Ide siromak pod kolničicu, a na zemlji leže dvije srebrene čivije.[5] »Gle!« veli, »to će biti s prosjakove dvokolice. Kako mu je to moglo ispasti? Još može putem ograisati,[6] može mu spasti točak, te će se slomiti osovina«. Opet se siromak zamisli: »Bože moj! čudna prosjaka, kad su mu na dvokolici srebrene čivije?! Možebit je to pretajen velikaš, barokaš,[7] možebit kakav kraljević ili baš sam kralj«. Postavi siromak i srebrene čivije k potkovicama. Pod kolničinom gleda siromak, zasjekla kolesa od dvokolice prosjakove, i kolotečina sja se kao da je posrebrena. Tako se vidi ta kolotečina i dalje kroz dvorište i napolju. »Bože moj! čudna prosjaka!« misli siromak u sebi.

Sastao se siromak sa svojom polubraćom. Pripovijeda im o prosjaku, o njegovom konjičku i o njegovoj dvokolici, o zlatnim potkovicama i srebrenim čivijama. Idu braća i gledaju kolotečinu zaostalu iza prosjakove.

Prošlo neko vrijeme, stariji polubrat siromakov spremi se za put. Upregne dva japarna[8] konja pod kola i ode, a ne kaže nikomu kuda, samo svomu polubratu siromaku kaže; ide tražiti po kolotečini srebrenoj prosjaka. »Idem«, veli, »kud me vodi kolotečina«. Polubrat, siromak veli: »Srećno, brajine! i ja bi išo, al' ne mogu kuću ostaviti, sitna su mi djeca, valja ju kruhom hraniti«.

Polubrat prosjačkom kolotečinom putuje nekoliko dana poljem i šumom, dolom i poljanom, gajem i šikarjem. Sve po koncu kolotečinom srebrenom. Izišo je upravo iz nekake šume na ravno, široko polje. Izdaleka vidi stružicu,[9] vijuga se poljanom. Preko stružice most. On k mostu. Ima šta i vidjeti! Drven most napravljen preko struge kao smišljen. Putnik postoji i gleda most. Takav most nije nikad vidio. Prešo je most. Došo na poljanak[10] okružen šumom. Blizu kolnika posrebrenog na poljanku valov,[11] svinjska kopanja.[12] Valov prigrađen. Jedna strana, prigradak nasut kukuruzom, drugi prigradak naliven vodom. Kod kopanje dvije grdne krmuže (krmače). Zavadile se o jelo i pilo, pak se strašno kolju; sve jedna drugoj čupaju zubma čekinje, deru kožu, otrzaju meso s tijela, i tako se krvave i mrcvare. Putnik malko postoji; gleda krmuže; strah ga uhvati gledajući strahotu. Ošine svoje konje i ode dalje. Malo je popoišo, dođe opet na most preko nekakva potočića. Most je sav kamenit, lijep kao smišljen, kao da nije sagrađen, nego istesan od jednoga kamena. Putnik preko mosta na livadu. Blizu srebrena kolnika plastić sijena. Oko plastića bodu se dva vola širokim rogovima. Strahota gledati, kako se bodu i tuku, i strašno slušati, kako riču i mumljaju, krv hlopi[13] na sve strane iz jednog i drugog. Putnik požuri dalje i čudi se, kako ne ima nikoga, tko bi razvadio krmuže one i volove. Mrtvi će popadat, kako su pobjesnili. Putnik se vozi neko vrijeme. Evo opet mosta preko malko većega potočića od onoga prije. Most je gvozden. Načinjen pouzdano kao smišljen. I pomosnice[14] su gvozdene, debele i široke i dugačke. Čudi se putnik mostu. Takovog još nije nikad vidio. Odjekuje most pod kolima, sve grmi. Sad je putnik na polju. Blizu srebrena kolnika na ledinku[15] zeleno grmlje. Okolo grma jednoga nadgone se dva jarca, udaraju se glavački, da im rozi klepetaju, reko bi čovjek, popadat će im. Već su oba jarca obliveni krvlju. Strašno je gledati, gdje se i jarci tuku. Putnik malko postoji, pa ode dalje. Putuje putnik neko vrijeme. Eno opet potoka. Na potoku most, žari se i blišti izdaleka. Kad putnik k mostu, izbulji oči i čudi se: most bakren; i pomosnice bakrene. Most načinjen kao smišljen. Putnik preko mosta dođe na široku i dugačku dolinu. Bregovi su okolo. Blizu srebrenoga kolnika udarena u zemlju sošica.[16] U sošici zaudareni klini. Na jednom klinu obješen čereg[17] teletine. na drugom čereg janjetine, na trećem čereg svinjetine. — Kod šošice dvije velike kujetine, jedna crna, rundava,[18] druga šarena, vižlasta,[19] kao neka lovačka hrtuša. Kolju se oko mesa: sve jedan drugoj otkida meso s tijela. Ljuto se kolju. Iz zubi im hlopi krv. I to je strašno i nemilo gledati. Putnik malko pogleda, pak ode dalje. Vozi se, vozi, sve kasom. Eto opet dođe k potoku. Izdaleka vidi most, most je srebren, lijepo načinjen kao smišljen. Putnik stavi konje, siđe s kola dolje, da se nagleda srebrenog mosta. Ide okolo mosta, ide po njemu. Sve je srebreno kao sa-

liveno i pomosnice i stupovi i priruke.[20] Sve on gleda i pipa, gladi priruke, gladi rukama pomosnice; klimota, oteže. Pomosnice su dugačke, široke, debele. Poteže ovamo, poteže onamo. Izvuče jednu pomosnicu. Teška je, jedva ju može podići. Misli putnik k sebi i od sebe. Obzira se na sve strane. Ne vidi nigdi nikoga. Veli u sebi: »Lijepo ću ja dvije tri pomosnice izvući iz mosta, pak ću ih natovariti na kola, pokriti ih sijenom i pokrovcima konjskim, pak tjeraj natrag doma. Bit će mi dosta, dok sam živ«. Što mislio, to smislio i učinio, pak juri skokom natrag doma. Za nekoliko dana putujući žurno dan i noć, hraneći pokadšto konje, dođe doma. Srebrene pomosnice sakrije kod kuće pod ključ u staju. Noćom je došo doma. Kad sutradan ode u staju vidjeti svoje srebrene pomosnice, nađe, pretvorile se srebrene pomosnice u drvene, i to uprhle,[21] napolak trule. Uzme ih i iscijepa za vatru.

Odavno je želio drugi siromakov polubrat potražiti, dokle ide srebrena kolotečina prosjakove dvokolice. Upregne i on dobre konje pod kola, pak sjedne i ode. I on je kazao siromaku, svomu polubratu: »Idem«, veli, »potražiti trag srebrenoj kolotečini, dokle i kud ide«. Dođe kao i prvi brat sve pazeć na srebrenu kolotečinu preko drvenog mosta, preko kamenitog, preko gvozdenog, preko bakrenog, preko srebrenog. Vidi sve, što mu je brat vidio: kako se kolju krmuže kod puna valova i kako bodu volovi kod plastića, kako se glavački tuku i kečkaju[22] jarci oko grma, kako ujedaju i kolju kučke oko čeregâ. Čim pređe preko srebrenog mosta, eno ga već na velikoj poljani. Nije znao, kud bi prije gledao. Na jednom mjestu blizu srebrenoga kolnika stoji čovjek, mlati rukama oko sebe. Navalilo na njega jato gavrana, da mu iskljuvaju oči. Već su ga gavrani izranili po obrazu i počeli kljuvati oči. Ne može se obraniti. Malo dalje sjedi na ledini starac. Bijela mu kao snijeg dugačka kosa i brada. Okolo njega skupilo se plug volova. Volovi čupaju mu vlasi kao sijeno iz kakva plasta. Štogod volovi vlasi iščupaju, to mahom porastu nanovo. Čovjek jauče i cvili i od Boga smrti prosi; što ga volovi čupaju, sve krv hlopi iz glave i brade. Opet dalje, eno obavila se velika zmijetina čovjeku oko tijela. Stegla mu noge i ruke, ne može se maći. Jauče i leleče jadnik, kao da ga deru na mješine. Tamo dalje malko stoji rodna jabuka, polegle joj grane do zemlje od roda. Pod jabukom čovjek. Bere jabuke, jeo bi, gladan je. Čim posegne za kojom jabukom i uzbere ju, otrgne s grane, jabuka mu u ruci prsne kao gvalja[23] snijeti se i prospe se. Tko bi mogao ispripovijedati, što je ondje na onom polju. Eno gle trči čovjek poljem za bunarom, napio bi se vode, a bunar s kablom bježi od njega. I mnogo još drugih čuda i nakarada[24] vidio je na ovom polju. Putnik se vozi dalje. Eto ti iznenada vidi izdaleka nekakvu sjajnost, sve se blista i cakli kao sunčane zrake. Putnik tamo, šta vidi? Most na potoku. Most zlatan, od suva zlata, da ti oči gore gledajući ga. Putnik stane s kolima, siđe po mostu, pipa doruke i pomosnice. Vuče pomosnice ovamo onamo, rasklomata jednu po jednu i izvuče tri, četiri. Teške su pomosnice, jedva može jednom vladat. Uzme putnik po jednu pomosnicu, obzira se, gleda li ga tkogod, i strpa u svoja kola. Misli u sebi: »Lud bi bio, tko bi išo dalje o zlata«. Kad je natovario zlatne pomosnice, sjedne na kola, pak žuri natrag. Za nekoliko dana dođe noću kući. Zlatne pomosnice spremi pod ključ u staju. Sutradan ide pasti oči zlatom. Kad on u staju, pretvorile se zlatne pomosnice u drvene uprhle daske. Iscijepa pomosnice za vatru. Ne kaže nikomu, gdje je bio, šta li vidio, stidi se pomosnice.

Prošlo mnogo vremena. Siromak, što je prosjaka s konjičkom i dvokolicom primio na konak i ispokojio, već othranio djecu i podigao na noge, a žena mu umrla. Ostario siromak. Sjedi i misli, šta je već preko vrata premetnuo i doživio. Sjeti se i prosjaka s konjičkom i dvokolicom. Gleda srebrenu kolotečinu, još nije zarasla, još se sja kao nova. Smisli poći tragom kolotečine i tražiti prosjaka. Uzme svoja kolca, upregne svoga magarca, pak hajd putuj. Ponio je sa sobom zlatne potkovice i srebrene čivije, kako će ih povratiti prosjaku, ako ga nađe. »Hajd, Macko! u ime Božje!« veli siromak polazeći.

Prođe i siromah sve redom mostove i vidi sve ono, što su mu i braća vidila. Sve je još onako kao i nekoć. Siromak je poštenjak. Pod živu glavu ne bi mu pošla ruka za ničim tuđim, i pamet ga ne može povući za kradom, kao što su se njegova braća polakomila za srebrene i zlatne pomosnice. Ide on polako na svojim kolicima dalje i dođe do nekakva čudna zida, do nekakva platna[25] opruženoga nadaleko, ne možeš okom pregledati. Zid visok i sagrađen od dragoga kamenja, ne da u sebe gledati: tako se sja i blista. Na zidu velika kapija[26] i sve na njoj suvo zlato i drago kamenje bijelo i crveno, žuto i zeleno i svakojake boje. Urađena kapija kao smišljena i stvorena.

Siromak razrogačio oči. Ne može se dosta nagledati i načuditi. Kapija je pritvorena. Siđe on sa svojih kolica, pusti magarca na pašu, kolca svoja privuče pod zid blizu kapije, uzme iz kolica svoju torbicu. U torbici zlatne potkovice i srebrene čivije. Ide na kapiju. Potegne irezu,[27] kapija se otvori. Sad da imaš sto očiju, ne bi se mogao nagledati, šta se vidi. Vrt veliki, ne možeš ga okom pregledati. U vrtu voće svakojako. Jedne voćke u cvijetu, druge zrele. Tu su ti voćke tako lijepe, da ih se ne možeš dosta nagledati od ljepote, a ne ima im broja, toliko ih ima, Tu je cvijeće, sam ljepši Bog, koji ga je stvorio. Sve miriše, da bi umr'o od mila Boga. Tu su šumice, tu gajići, tu livade, tu ledinci, tu izvor vode. Voda u svakoj česmi bistra kao suza izvire svaka iz dragoga kamenja. Po drveću pjevaju lijepe ptičice, kakvih siromak nikad nije vidio. Čovjek bi gladan i žedan slušao, kako lijepo pjevaju. Siromak se našao u najvećem čudu. Ne zna je l' na javi, il' na snu, jel živ il' mrtav; obzira se na sve strane. Ide polako vrtom i sve se drži srebrene kolotečine. Ide dugo po vrtu kroz voćnjake, kroz cvijetnjake, kroz šumice i gajiće, kroz livade i nasade. Nit je gladan, nit žedan, nit umoran, tako mu je sve lijepo, sve drago i milo, suze mu se liju iz očiju od radosti. Siromak tako postoji ovdje, postoji ondje, gleda sad ovo sad ono, sluša, ide dalje, a eto ti pred njega iza drveća i grmlja onaj prosjak, što ga je s konjičkom i dvokolicom primio na konak. »O, hvaljen Isus, prijatelju!« veli siromak prosjaku. »Uvijek, amen«, odgovara prosjak i pruži ruku siromaku te se rukuju. »Hvala Bogu, prijatelju!« veli siromak, »kad ja tebe nađoh, ti ćeš mi kazati, šta je ovo i kako je sve,

što sam vidio i što gledam. A, najprije moram ti predati tvoje potkovice i čivije, što si ih pogubio, kad si kod mene konakovao«. Maši se u torbicu siromak, izvadi potkovice i čivije i preda prosjaku. Prosjak baci potkovice u travu i povede siromaka po vrtu. Siromak taki pita i moli, neka mu kaže, što je to vidio na putu sve dovde.

Prosjak šetajući se sa siromakom po vrtu kazuje redom: »Kad si prešo drveni most i došo na poljanak, vidio si svinjsku kopanju punu kukuruza i vode. One dvije krmuže, što se kolju oko kopanje, dvije su jetrve, koje su u punoj kući živile na onom svijetu. Uvijek su se klale, svađale i mrzile. Eno si vidio, kako sad živu na ovom svijetu. Kad si došo preko kamenitog mosta, vidio si oko plastića sijena bodu se dva vola. Ono su dva brata. Živjeli su nesložno na onom svijetu. Eto tako žive i na ovomu. Kad si prešo gvozdeni most, vidio si oko grma tuku se glavački dva jarca. Ono su dva susjeda. Živili su na onom svijetu u omrazi i radili o glavi jedan drugomu. Tako eno živu i na ovom svijetu. Oko mesa kolju se dvije kučke. Ono su dvije rođene sestre. Onako su se klale i svađale i parbile oko imanja svojih roditelja. Tako eno i sad ovdi na ovom svijetu. Kad si prešo srebreni most, došo si na veliku poljanu i vidio čovjeka, napali ga gavrani, kljuju ga po obrazu i iskljuvaju mu oči. Ono je sin, koji je zlostavljao svoga oca i svoju majku; tuko ih je i patio gladom i žeđom. Eno mu plaća. Starac, što mu volovi čupaju vlasi, ono je ratar, koji je orući svoje volove uvijek paso po tuđim njivama i livadama. Čovjek, što ga zmija sapinje, bludnik je bio, a ona zmijetina, što ga sapinje, tuđa je žena. On ju je odvratio od njezina muža i s njom živio. Eno vidiš, kako im je na ovom svijetu. Čovjek, što se vojtuje[28] oko jabuka, bio je na onom svijetu lakomac, nikomu nije mogo nikada ništa pregorjeti; bio je samoživac i dosebica. Eno kako mu je sada. Onaj čovjek, što žedan trči za bunarom, ono je bio pijančina«.

Dok je prosjak to kazivao, proveo je siromaka podaleko kroz lijepi vrt. Siromak je tu vidio toliko ljepota. »Ne znam«, veli sam, »da me tko ubije, ispripovijedati sve, što sam vidio i čuo«. Najposlije zamoli prosjaka: »Molim prijatelju! išo bih ja pregledati i napojiti moga magarca, da mi moj vozač ne pati žeđu; sad se već napasao one lijepe travice, pak ću te onda moliti, da još malo ostanem u vrtu i sit se nagledam ljepote. Siromaku ljubezno se nasmije prosjak i prati ga do kapije.

Kad siromak napolje, gdje je ostavio magarca i kolca, kaže »s Bogom!« prosjaku. Prosjak mu pruži ruku i veli: »Dođi opet, čekat ću te na večeru«. Siromak obzira se po polju. Ne ima nigdje njegova magarca. Ide putem preko mosta, traži, ide preko drugog i trećeg, sve dalje, traži, ne ima magarca. Prešo je već i posljednju, drvenu ćupriju (most), ne ima što traži. Zaputi sve dalje srebrenom kolotočinom do svoga sela. Kad on u selo, ne pozna ni sela, ni nikoga u selu, sve se izmijenilo, druge kuće, drugi ljudi. Propituje za svoju kućicu i za svoju djecu i polubraću. Nitko mu ne zna ništa kazati. Ljudi tuđi gledaju ga i čude mu se. Šta zna siromak, nego hajd opet srebrenom kolotočinom natrag k prosjaku, da pita, šta je

što s njim. Kad dođe u onaj lijepi vrt, primi ga prosjak ljubezno. Siromak se nije više nikada odanle povratio, nego ostao kod prosjaka u raju.

(Babina Greda u Slavoniji.)

---

[1] sa snijegom sitna kiša, [2] uredit ćemo se, [3] prosta juha, [4] kolosijek, [5] klin, čavao, [6] nastradati, [7] danguba, [8] jak, [9] kao mali potok, [10] mala livada, poljana, [11] korito, iz kojega stoka jede i pije, [12] drvena zdjela, prosto korito za pojenje stoke, [13] curkom curi, [14] daske na podu mosta, [15] brežuljak na ledini, [16] račvasto drvo, [17] četvrt, [18] dlakav, [19] koji vižli (gleda tamo amo) kojekud, [20] o što se čovjek može rukom uhvatiti, [21] što je tako istruhnulo te se pretvara u prašinu, [22] gurkati se, [23] zamršeno klupko, [24] smiješne i čudne stvari i čeljad, [25] kao zid, stijen.., [26] vrata, [27] na vratima kvaka, koja služi za bravu, [28] mučiti se.

27.

ĐAVO I NJEGOV ŠEGRT.

Bio je jedan čovek pa imao jedinca sina. Ovaj sin reče jedamput ocu: »Babo, šta ćemo raditi? Ja ovako ne mogu živeti; nego idem u svet, da učim kakav zanat. Vidiš, kako je danas: koji zna najmanje zanata, taj svaki bolje živi od svakoga težaka.« Otac ga je dugo odvraćao govoreći mu, da i u zanatu ima brige i truda, i kako bi ostavio oca sama! Ali kad se sin nikako ne dadne odvratiti, najposle mu dopusti otac da ide, da uči zanat. Onda se on digne u svet, da traži zanata.

Putujući tako udari na jednu vodu i idući pokraj te vode srete se s jednim čovekom u zelenim haljinama, pa ga čovek zapita, kuda ide, a on mu odgovori: »Idem u svet, da tražim majstora kakvog, da učim zanat.« Onda mu reče onaj čovek u zelenim haljinama: »Ja sam majstor, hodi k meni pa uči zanat, kad ti tako srce ište.« Dete jedva dočeka i pođe s njim. Idući on tako pokraj vode, najedamput majstor skoči u vodu i stane plivati govoreći detetu: »Hajde sa mnom, skači u vodu i uči plivati.« Dete se stane odgovarati, da ne sme, jer ga je strah, da se ne utopi; a majstor mu odgovori: »Ne boj se ništa, nego skači.« Dete skoči u vodu i stane plivati s majstorom uporedo. Kad su bili nasred vode, uzme dete majstor za vrat, pa s njim u vodu na dno. To je bio đavo. On odvede dete u svoje dvore i preda ga jednoj staroj babi, da ga uči, pa se opet vrati na ovaj svet. Pošto se on vrati, i baba ostane sama s detetom, onda mu stane govoriti: »Moj sinko, ti misliš da je ovaj čovek kakav majstor, kao što su majstori na onom svetu. Nije on onaki majstor, nego je đavo. I mene je tako prevario i dovukao amo s onoga sveta, a i ja sam krštena duša. Nego poslušaj me, što ću ti kazati. Ja ću tebe učiti svemu njegovu zanatu, a on kad dođe, pitat će te, jesi li što naučio, a ti mu svagda kaži, da nisi ništa, ako si rad, da ga se kurtališeš[1] i da se opet vratiš na onaj svet.« Posle nekoga vremena dođe đavo i zapita dete: »Šta si naučio?« A dete mu odgovori: »Nisam ništa, nego sam zaboravio i ono, što sam pre znao.« Onda se đavo rasrdi pa mu reče: »Kad ti dosad nisi

ništa naučio, ne ćeš nikad ništa ni naučiti, nego id bez traga, kud te oči vode i noge nose.«

Dete, koje je već dobro đavolski zanat izučilo bilo, odmah skoči na vodu i stane plivati ka kraju i isplivavši izađe na breg i otide k ocu svome. Otac, kako ga ugleda, daleko istrči preda nj govoreći: »Gde si, sine, za Boga!« A sin mu odgovori: »Učio sam zanat.« Iza toga prođe neko vreme i dođe vašar u obližnjemu jednome selu. Tada reče sin ocu: »Babo, hajdemo na vašar.« Otac mu odgovori: »A s čim ćemo, sinko, kad nemamo nigde ništa?« — »Ti za to nemaš brige,« odgovori mu sin, i pođu na vašar. Idući tako putem sin reče ocu: »Kad budemo blizu vašara, ja ću se stvoriti lep konj, što ga ne će bit u celom vašaru. Sav vašar čudit će mu se. A moj će majstor da kupi konja, i štogod zaceniš, on će dati. Ali se nemoj šaliti da mu daš ular, nego kad novce primiš, odmah mi ular skini s glave pa udari njime o zemlju.« Kad dođu blizu vašara, dete se pretvori u konja, što ga nigde nema. Starac povede konja po vašaru, a sav se vašar sleže oko njega, pa se svi stadoše zgledati, jer niko ne sme ni da zapita, po što je. Kad ali eto ti majstora: stvorio se Turčin pa zavio čalmu[2] oko glave a spustio haljine do zemlje. Kako dođe, a on reče: »Ja ću toga konja kupiti. Govori, starče, po što je.« Što je god starac zaiskao. Turčin mu odmah izvadi gotove novce bez reči. Starac kad primi novce, skine s konja ular pa njime o zemlju. U taj mah nestane i konja i kupca. Starac došavši kući s novcima, zateče i sina kod kuće. Kad posle nekog vremena dođe drugi vašar, onda sin opet reče ocu: »Ja ću se sad stvoriti jedna trgovina: šatra puna robe, što je na vašaru ne će biti ni bogatije. Ni nju ne će moći niko kupiti, a majstor će moj doći i platit će, štogod zaceniš. Ali ne šali se, ne daji mu ključeva u ruke, nego kad novce primiš, udri ključevima o zemlju.« Tako i bude: kad se on stvori lepa trgovina, sav se vašar stane diviti. Ali eto ti majstora, opet se stvorio Turčin kao i pre pa pita starca: »Po što?« Koliko je god starac zacenio, toliko je Turčin odmah platio, a starac kad primi novce, udari ključevima o zemlju. U taj čas nestane i trgovine i kupca, nego od trgovine stvori se golub, a od Turčina stvori se kobac, pa poteraj goluba!

Dok su se oni tako vijali ovamo onamo, careva kći bila izišla pred dvor pa ih gledala, a golub ujedamput strelimke devojci na ruku, pa joj se pretvori prsten na ruci. Onda kobac padne na zemlju pa se stvori čovek te otide k caru i ponudi mu se, da ga primi u službu: služit će ga tri godine dana, a ništa na svetu ne ište, ni hrane ni pića ni odela, samo da mu car da onaj prsten s devojčine ruke. Car ga primi i obeća, da će mu dati. Tako je onaj služio, a devojka prsten nosila, i vrlo joj je bio mio, jer je danju bio prsten, a noću lep momak, pak joj govorio: »Kad dođe vreme, da me uzmu od tebe, ne daj me nikome u ruke, nego udri mnome o zemlju.« Kad se navrše tri godine dana, dođe car ka kćeri svojoj pak je stane moliti da mu da prsten. Onda ona kao srdito baci prsten na zemlju; prsten prsne, a od njega se prospe sitna proja, i jedno zrnce otkotrlja se pod carevu čizmu; a sluga se ujedamput stvori vrabac, pa na vrat na nos stane proju zobati, i kad sva zrna pozoblje, pođe da i

ono posljednje ispod careve čizme kljune, ali od zrna ujedamput postane mačak pa vrapca za vrat.

(Sentomaš u Bačkoj.)

---

[1] oslobođiti se, [2] saruk, povez oko glave u Turaka.

28.

VRAG I SIROMAK.

Bil je jenkrat jen siromak pak je imel čuda[1] dece, a jesti već najzadne[2] čisto niš. Tak išel je jenkrat vu šumu dirva cepat, a jesti ni bilo pri celi hiži[3] više nek falaček[4] kruha. Onda je ne znal, ali bi kruha doma deci ostavil, ali bi ga sobum zel.[6] Kad je vu šumu došel pok je ne mogel kruha pri sebi imeti, nek ga je na jedno drevo postavil. Došel je vrag, kaj ga je štel skušavati pa mu zeme još toga maloga komada kruha pak otide hitro ž njim vu pekel[6] pak veli ovim drugim: »Sem mu zel[7] kruha, kaj bu bole klel, kaj ga predi v škrample[8] dobim.« Onda su mu ovi drugi rekli: »Ti mu moraš toga kruha nazaj[9] odnesti i to mu odslužiti, drugač te više v pekel ne pustimo.« Nato odišel je nazaj k siromaku pak je del nazaj tam kruha, gde ga je zel, a on pak se je vu slugu pretvoril pak je je pred njega stal pak mu je rekel: »Čujete, očete me vu službu zeti?« »Je, ja te ne morem vu službu zeti,« mu odgovori »Nu, kajti več sum[12] silum[13] pri meni služiti želiš, tak si služi.« Drugi den je ov vrag tuliko dirv nacepal i dimo[14] nanosil, kaj je imel on siromak za celu zimu dosti š čem kuriti[15]. Kad je već dosta dirv[16] nacepal, veli tomu siromaku: »Čujete, ve sem vam dosti dirv nacepal, ja znam da doma nemate dela takvega za me, hote nekam, kaj pem za težaka, kaj nekaj zaslužim.«

Ov siromak išel je okol iskat pak je našel pri jednem grofu delo, žito mlatiti jednu parmu. Kad je dimo došel, mu je povedal da je našel, 'de bu sutra mlatil. Odišel je ov drugi den rofu pak je počel mlatiti i do večera je on čisto 'se do kraja zmlatil i škope[17] napravil i zvejal.[18] Bil je jako veseli grof, pa mu je rekel: »No, kajti[19] si tako fleten[20] bil, odnesi slobodno, kulikogod buš na jenput mogel.« Nato odišel je ov dimo tomu siromaku pak mu je rekel, da naj 'se ponjave po selu pobere, da bu on za nekaj trebal. Kad mu je drugi dan donesel te ponjave, odišel je on ž njimi tomu grofu pak je 'sega žitka nutri naklal[21] pak ga je odnesel. Kad je več pri vrati' vuni[22] bil, onda su ga stopram[23] ljudi spazili. Onda hitro jen[24] veli: »Ja znam, kak bi mu to mi zeli, bumo on[25] štirtinjak[26] vina za njim pokoturnuli, kad do njega dojde ga zdrobi, a mi pak žito zememo.[27] Onda su fletno zeli toga štirtinjaka pak su ga za njim pokoturnuli. Kad se je ov lagev[28] do njega dokotural, ga je samo prijel pak ga na se hitil. Onda veli hitro drugi: »A, kaj ti znaš, mi bumo rajši[29] našega nerosca[30] za njim spustili, on je več dugo v kočnjaku[31] pa ga bu taki rezdrapil.« Kak je on to

zrekel, taki su toga nerosca za njim pustili. Kak je ov več blizo njega došel, hitil ga je na pleča pak je i njega nesel.[32] Nato veli trejti: »A kaj vi dva znate, mačku pečenu; pustite vi našega staroga bika, on ga taki prebode.« I toga bika su pustili. Ali kak je k njemu došel, ta ga je prijel za roge, pak ga je hitil za pleča, pak je i njega nesel. Kad je donesel to 'se: žita, vina, nerosca i bika vu dvorišče siromaka, hitil je doli pak je rekel: »To imaš jesti i piti pak buš imel dosti celu zimu živeža; ja sem ti onoga kruha zel pak na zapoved mojih drugih vragov moral sem ti to odslužiti, ja sem takaj[34] jeden.«

(Varaždin)

---

[1] mnogo, [2] u posljednje vrijeme, [3] kuća, [4] komadićak, [5] uzeo, [6] pakao, [7] uzeo sam mu, [8] šake, [9] natrag, [10] jer, [11] uzmite, [12] svom, [13] silom, [14] kući, [15] vatru ložiti, [16] drva, [17] snop, [18] izvijao, [19] jer, [20] brz, [21] nametao, [22] vani, [23] istom, [24] jedan, [25] onaj, [26] četvrtalj (četvrti dio vijedra), [27] uzet ćemo, [28] bačva, [29] radije, [30] nerast, [31] svinjac, [32] nosio, [33] treći, [34] također.

29.

ZLA ŽENA.

Putovao nekud čoek sa ženom pa udare preko livade skoro pokošene, onda čoek reče: »Ala ženo! lijepo ti je ova livada pokošena!« A žena: »Zar ti je napalo na oči, te ne vidiš, da to nije košeno nego striženo!« A čoek opet: »Bog s tobom ženo! Kako će se livada strići? to je košeno, eto vidiš otkosa.« — I tako čoek dokazujući da je košeno, a žena da je striženo, pristane pored puta uz čoeka, pa mu unese dva prsta pod oči i njima strigući kao nožicama[1] stane vikati: »Striženo! striženo! striženo!« Idući ona tako pored puta, a ne gledajući preda se nego čoeku u oči i u svoje strickanje, nagazi na nekaku jamu, koja je odozgo bila pokrivena otkosima, i u nju upadne. Kad vidi čoek, đe se ona strovali i zamkne u jamu, a on reče: »A! tako tebi valja!« Pa otide svojim putem i ne nadvirujući se nad jamu.

Poslije nekoliko dana ražali se čoeku pa stane sebi govoriti: »Hajde da je izvadim, ako još bude živa! Kaka je taka je; a može biti da će se unapredak što i popraviti; pa uzme uže pa otide nad jamu, pa pusti uže u jamu i stane vikati, da se uhvati za uže, da je izvuče napolje. Kad već opazi, da je uže zateglo, a on onda povuci! Kad već uže prikupi blizu kraja, ali ima šta viđeti, mjesto žene, uhvatio se za njega đavo, s jedne strane bijel kao ovca, a s druge crn, kao što i jest. Čoek se uplaši pa pođe da upusti uže, a đavo poviče: »Drži, da si mi po Bogu brat! izvuci me napolje pa me ubij, ako mi ne ćeš života pokloniti, samo me izbavi odavde.« Čoek primi za Boga, i izvuče đavola napolje. Đavo odmah zapita čoeka, kakva ga je sreća donijela, da ga izbavi i šta je tražio u toj jami; a kad mu čoek kaže, da mu je tu prije nekolika dana upala žena, i da je došao sad da je izvadi, onda đavo poviče: »Šta, pobratime, ako Boga znaš! Pa to tvoja žena! i ti mogao s njom živjeti! I opet došao da je izvadiš! Ta ja sam u tu jamu upao prije toliko vremena, pa mi je iznajprije bilo teško, a poslije sam se bio kojekako navikao; ali kako ta prokleta žena dođe k meni, malo za ova nekolika dana ne crkoh od njezina zla: saćerala me bila u kraj, pa vidiš, kako mi je ova strana, što je bila od nje, osijeđela, sve od njezina zla! Prođi je se, ako Boga znaš! Ostavi je tu, đe je, a evo ja ću tebe učiniti čestita, što si me od nje izbavio« pa iščupa iz zemlje jednu travku i pruži je čoeku: »na ti ovu travu, te je ne ostavi; a ja idem pa ću ući u kćer toga i toga cara; iz svega će carstva doći ljekari i popovi i kaluđeri, da je liječe i da mene ćeraju, ali ja ne ću izići, doklegod ti ne dođeš, a ti se načini ljekar, pa i ti dođi da je liječiš, i samo je okadi ovom travom, a ja ću odmah izići, potom će tebi dati car svoju kćer i uzet će te, da caruješ s njime.« Čoek uzme travu te ostavi u torbu, pa se oprosti s pobratimom i rastanu se.

Poslije nekoliko dana pukne glas, da je bolesna careva kći: ušao đavo u nju. Skupe se iz cijeloga carstva ljekari i popovi i kaluđeri, ali zaludu, ne može niko ništa da učini. Onda čoek uzme torbu s travom te objesi o vratu, i uzme štap pa zapali pješice u carsku stolicu i upravo u careve dvore. Kad se prikuči sobama, đe boluje careva kći, vidi, lete ljekari i ljekarice; popovi, kaluđeri i vladike, čate molitve, svještavaju masla,[3] drže denija[4] i zovu đavola da iziđe, a đavo jednako viče iz đevojke i ruga im se; pođe i on tamo sa svojom torbom, ali ga ne puštaju unutra; onda on otide u kuću upravo carici pa joj kaže, da je i on ljekar i da ima travu, kojom je on dosad iščerao nekoliko đavola. Carica kao svaka mati skoči bržc bolje i odvede ga đevojci u sobu. Kako ga đavo opazi, on mu progovori: »Tu si pobratime?« — »Tu sam.« — »E, dobro! a ti čini svoje pa ću ja izići; ali ti više da ne ideš za mnom, đe se ja oglasim, jer ne će dobro biti«. (Ovo su oni tako govorili, da niko drugi nije mogao čuti ni razumjeti osim njih dvojice). Čoek izvadi svoju travu iz torbe te okadi đevojku, a đavo iziđe, i đevojka ostane zdrava kao od majke rođena. Svi ostali ljekari kao posramljeni raziđu se kud koji, a ovoga zagrle car i carica kao svoga sina pa ga uvedu u riznicu, te ga preobuku i dadu za njega svoju jedinu kćer, i pokloni mu car pola carstva svoga.

Poslije nekoga vremena otide onaj isti đavo te uđe u kćer drugoga većega cara, koji je bio komšija[5] s ovijem. Udare svud po carstvu tražiti joj lijeka, a kad ne nađu, onda razberu, kako je i ovoga cara kći bila bolesna, pa je izliječio nekakav ljekar, koji je sad njegov zet. Tada onaj car napiše knjigu svome komšiji i moli ga, da mu pošlje onoga ljekara, što mu je kćer izliječio, da izliječi i njegovu kćer od onake bolesti pa će mu dati štogod ište. Kad to car kaže svome zetu, a zet se opomene, što mu je najposlije kazao pobratim na rastanku, pa ne smije da ide, nego se stane odgovarati, da je on već pobacio liječenje i da više ne zna liječiti. Kad to odgovore onome caru, a on pošlje drugu knjigu i kaže, da će dignuti vojsku i zametnuti krajinu,[6] ako mu car ne pošlje svoga ljekara. Kad ovom caru dođe takovi glas, on kaže svom zetu, da drukčije biti ne može, nego da treba ići. Kad se carev zet vidi u nevolji, spremi se i otide. Kad dođe carevoj kćeri, a đavo se začudi pa poviče:

»A, pobratime, šta ćeš ti ovđe? Nijesam li ja tebi kazao, da ti više ne ideš za mnom?« — »E! moj pobratime!« progovori carev zet, »ne idem ja da tebe ćeram iz careve kćeri, već te tražim, da te pitam, šta ćemo sad? Izašla moja žena iz jame, pa što traži mene, kojekako; ali tebe! što mi je nijesi dao izvaditi iz jame.« — »Šta naopako! izišla tvoja žena!« poviče đavo, pa skoči iz careve kćeri i uteče čak u sinje more, i više se nikad ne vrati među ljude.

(Tršić u Srbiji).

[1] škare, [2] zamakne, [3] dijele posljednje pomazanje, [4] služe noćne službe, [5] susjed, [6] povesti vojsku.

30.

ČARDAK NI NA NEBU NI NA ZEMLJI.

Bio jedan car, pa imao tri sina i jednu kćer, koju je u kavezu hranio i čuvao kao oči u glavi. Kad đevojka odraste, jedno veče zamoli se ocu svome, da joj dopusti da iziđe sa braćom malo pred dvor u šetnju, i otac joj dopusti. Ali tek što iziđe pred dvor, u jedan mah doleti iz neba zmaj, ščepa đevojku između braće i odnese je u oblake. Braća otrče brže bolje ocu i kažu mu, šta je bilo, i reku, da bi oni rado svoju sestru potražiti. Otac im dopusti da idu, da je traže, i da im svakome po konja i ostalo što treba za put, i tako oni otidu.

Po dugome putovanju naiđu na jedan čardak, koji niti je na nebu niti na zemlji. Došavši onda pomisle, da ne će u onome čardaku biti njihova sestra pa se odmah stanu dogovarati, kako bi se u nj popeli, i poslije dugoga promišljavanja i dogovaranja dogovore se, da jedan od njih svoga konja zakolje i od kože konjske da okroje oputu[1], pa pritvrdivši jedan kraj od nje za strijelu, da puste odozdo strijelu iz luka, da se dobro za čardak prihvati, kako bi se uz nju peti mogli. Mlađa dva brata reku starijemu, da on svoga konja zakolje, ali on ne šćedne, onda najmlađi zakolje svoga, od kože njegove okroji oputu, jedan kraj od nje veže za strijelu pak se pusti iz luka u čardak. Kad dođe da se penju uz oputu, opet najstariji i srednji ne šćednu se peti, nego se popne najmlađi. Popevši se gore, stane ići iz jedne sobe u drugu, i tako naiđe na jednu sobu, u kojoj vidi svoju sestru đe sjedi, a zmaj joj metnuo svoju glavu na krilo pa spava, a onda ga bište[2]. Ona kad vidi brata svojega, uplaši se i počne ga tiho moliti da bježi, dok se nije zmaj probudio, ali on ne šćedne, već uzme buzdovan pa razmahne njime i udari zmaja u glavu, a zmaj iza sna maši se rukom na ono mjesto, đe ga je on udario, pa reče djevojci: »a ovđe me nešto ujede«. Kad on to rekne, a carev ga sin još jednom udari u glavu, a zmaj opet reče đevojci: »Opet me nešto ovđe ujede«. Kad on treći put zamahne, da ga udari, onda mu sestra rukom pokaže, da udari u život, i on ga udari onamo, i kako ga udari, zmaj ostane na mjestu mrtav, a careva ga kći sturi s krila pa pritrči bratu svome te se s njime poljubi, pa uzevši ga za ruku stane ga vodati kroz sve sobe.

Najprije ga uvede u jednu sobu, u kojoj je bio jedan vran konj za jaslima privezan s cijelim takumom[3] od čistoga srebra. Potom ga odvede u drugu sobu, u kojoj je za jaslima stajao bijel konj s takumom od suhoga zlata. Najposlije ga odvede u treću sobu, đe je za jaslima bio krilatast konj i na njemu takum dragim kamenjem okićen. Kad prođe te sobe, onda ga sestra odvede u jednu sobu, u kojoj je đevojka jedna sjedila za zlatnijem đerđefom i zlatnom žicom vezla. Iz te sobe odvede ga u drugu, u kojoj je druga đevojka zlatne žice ispredala. A najposlije uvede ga u jednu sobu, u kojoj je treća đevojka biser nizala, i pred njom na zlatnoj tepsiji[4] od zlata kvočka s pilićima biser kljucala. Sve ovo obišavši i viđevši vrati se natrag u onu sobu, đe je zmaj mrtav ležao, pa ga izvuće napolje i baci na zemlju, a braća kad ga vide, umalo ih groznica ne uhvati. Potom najmlađi brat spusti najprije sestru svoju braći, pa onda sve tri đevojke svaku s njezinim radom, jednu za drugom; spuštajući đevojke braći svaku je namjenjivao, čija će koja biti, a kad spusti treću i to onu s kvočkom i pilićima, on nju za sebe namijeni.

Braća njegova zavideći mu što je on bio junak te je sestru našao i izbavio, presijeku oputu, da on ne bi mogao sići, pa onda nađu u polju jedno čobanče kod ovaca i preobuku ga i mjesto brata svoga ocu povedu, a sestri svojoj i đevojkama oštro zaprijete, da nikomu ne kazuju, što su oni učinili. Poslije nekoga vremena dozna najmlađi brat na čardaku, da se braća njegova i ono čobanče onijem đevojkama žene. Onaj isti dan, u koji se najstariji brat vjenčao, on uzjaše na vranca, pa baš kad su svatovi iz crkve izlazili, doleti među njih te svoga brata, mladoženju, udari malo buzdovanom u leđa, da se odmah s kola premetnuo, pa onda odleti opet u čardak. Kad dozna, da mu se srednji brat ženi, a on u ono isto vrijeme, kad su svatovi iz crkve išli, doleti na đogatu[5], te i srednjega brata udari onako, da se iz kola prometnuo, pa između svatova opet odleti. Na posljetku doznavši da se čobanče s njegovom đevojkom ženi, uzjaše na kaluša[6] i doleti u svatove, baš kad su iz crkve izlazili, te mladoženju udari u glavu, da je na mjestu mrtav pao, a svatovi onda đipe, da ga uhvate, ali on ne šćedne ni bježati, nego ostane medju njima pa se pokaže da je on najmlađi carev sin a ne ono čobanče, i da su ga braća iz zavisti ostavila na onome čardaku, u kome je on sestru našao i zmaja ubio, a to sve zasvjedoči i sestra i one đevojke. Kad car to čuje, on se naljuti na svoja dva starija sina i oćera ih odmah od sebe, a njega oženi đevojkom, koju je sebi izabrao, i ostavi ga nakon sebe da caruje.

[1] remen od kože, [2] trijebi od ušiju. [3] oprava (sedlo, uzda i ostalo), [4] plitica, u kojoj se peku najviše pite, [5] konj bijelac, [6] konj mišje dlake.

31.

AŽDAJA I CAREV SIN.

Bio jedan car pa imao tri sina. Jednom najstariji sin pođe u lov, pa kako izađe iza grada, skoči zec iza grma, a on za njim, te ovamo te onamo, dok uteče zec u jednu rekavicu[1], a carev sin za njim, kad tamo, a to ne bio zec nego aždaja, pa dočeka careva sina te ga proždre. Kad posle toga prođe nekoliko dana, a carev sin ne dolazi kući, stanu se čuditi, što bi to bilo, da ga nema. Onda pođe srednji sin u lov, pa kako iziđe iza grada, a zec skoči iza grma, a carev sin za njim, kad tamo, a to ne bio zec nego aždaja, pa ga dočeka i proždere.

Kad posle toga prođe nekoliko dana, a carevi sinovi ne dolaze natrag ni jedan, zabrine se sav dvor. Onda i treći sin pođe u lov, ne bi li braću našao. Kako iziđe iza grada, opet skoči zec iza grma, a carev sin za njim, te ovamo te onamo, dok uteče zec u onu rekavicu. A carev sin ne htedne ići za njim, nego pođe da traži drugoga lova govoreći u sebi: »Kad se vratim, naći ću ja tebe.« Potom hodajući dugo po planini ne nađe ništa pa se onda vrati u onu rekavicu, kad tamo a u rekavici jedna baba. Carev sin joj nazove Boga: »Pomozi Bog, bako!« A baba mu prihvati: »Bog ti pomogao, sinko!« Onda je zapita carev sin: »Gde je, bako, moj zec? A ona mu odgovori: »Moj sinko, nije ono zec, nego je ono aždaja. Toliki svet pomori i zatomi.« Čujući to carev sin malo se zabrine, pa reče babi: »Šta ćemo sad? tu su valjada i moja braća propala.« Baba mu odgovori: »Jesu bogme, ali nije fajde[2], nego, sinko, idi kući, dok nisi i ti za njima.« Onda joj on reče: »Bako, znaš li šta je? Ja znam da si i ti rada, da se oprostiš te napasti.« A baba mu uteče u reč: »O moj sinko, kako ne bih? I mene je tako uhvatila, ali sad [illegible] kud«. Onda on nastavi: »Slušaj dobro, što ću ti kazati: [illegible] aždaja, pitaj je, kuda ide i gdje je njezina snaga, pa [illegible] ljubi ono mesto, gde ti kaže da joj je snaga, kao od miline, dokle [illegible]š, pa ćeš mi posle kazati, kad dođem«. Posle carev sin otide u dvor, a baba ostane u rekavici.

Kad dođe aždaja, stane je baba pitati: »Ta gde si za Boga? Kuda tako daleko ideš? Nikad ne ćeš da mi kažeš, kuda ideš.« A aždaja joj odgovori: »E, moja bako, daleko ja idem.« Onda joj se baka stane umiljavati: »A zašto tako daleko ideš? Kaži mi, gdje je tvoja snaga. Ja da znam, gdje je tvoja snaga, šta bih radila od miline, sve bih ono mesto ljubila.« Na to se aždaja nasmeje, pa joj reče: »Onde je moja snaga u onom ognjištu.« Onda baba pritisne grliti i ljubiti ognjište, a aždaja kad to vidi, udari u smeh pa joj reče: »Luda ženo! nije tu moja snaga. Moja je snaga u onom drvetu pred kućom.« Onda baba opet pritisne grliti i ljubiti drvo, a aždaja opet u smeh pa joj reče: »Prođi se, luda ženo, nije tu moja snaga.« Onda baba zapita: »Da gde je?« A aždaja stane kazivati: »Moja je snaga daleko, ne možeš ti tamo otići. Čak u drugome carstvu kod careva grada ima jedno jezero, u onom jezeru ima jedna aždaja, a u aždaji vepar, a u vepru zec, a u zecu golub, a u golubu vrabac, u onome vrapcu je moja snaga.« Baba

kad to čuje, reče aždaji: »To je bogme daleko, to ja ne mogu ljubiti.« Sutradan kad aždaja otide iz rekavice, carev sin dođe k babi, pa mu baba kaže sve što je čula od aždaje. Onda on otide kući pa se preruši: obuče pastirske haljine i uzme pastirski štap u ruke, te se načini pastir pa pođe u svet.

Idući tako od sela do sela i od grada do grada najposle dođe u drugo carstvo i u carev grad, pod kojim je u jezeru bila aždaja. Došavši u onaj grad stane raspitivati, kome treba pastir. Građani mu kažu da treba caru. Onda on upravo k caru. Pošto ga prijave, pusti ga car preda se pa zapita: »Hoćeš li čuvati ovce?« A on odgovori: »Hoću, svetla kruno!« Onda ga car primi i stane ga svetovati i učiti: »Ima ovde jedno jezero i pokraj jezera vrlo lepa paša, pa kako izjaviš ovce, one odah idu onamo te se razvale oko jezera, ali kojigod čoban tamo otide, onaj se više ne vraća natrag, zato, sinko, kažem ti ne daj ovcama na polju, kud one hoće, nego drži, kuda ti hoćeš.«

Carev sin zahvali caru pa se opravi i izjavi ovce i uzme sa sobom još dva hrta, što mogu zeca u polju stići, i jednoga sokola, što može svaku ticu uhvatiti, i ponese gajde. Kako on izjavi ovce, odmah ih pusti k jezeru, a ovce, kako dođu na jezero, odmah se razvale oko jezera, a carev sin metne sokola na jednu kladu a hrte i gajde pod kladu pa zasuče gaće i rukave te zagazi u jezero, pa stane vikati: »O, aždajo, o, aždajo! ta izađi mi danas na mejdan, da se ogledamo, ako žena nisi«. Aždaja se odazove: »Sad ću carev sine, sad.« Malo čas, eto ti aždaje, velika je, strašna je, gadna je! Kako aždaja iziđe, uhvati se s njim u popojaske, pa se ponesi: letni dan dopodne. A kad podne prigrije, onda reče aždaja: »Ta pusti me, carev sine, da zamočim svoju glavu u jezero, pa da te bacim u nebeske visine.« A carev joj sin odgovori: »Bre, aždajo, ne kopaj trica; da je meni careva devojka, da me poljubi u čelo, još bih te više bacio«. Aždaja se nato odmah otpusti od njega i otiđe u jezero. Kad bude predveče, on se lepo umije i opravi, sokola metne na [illegible] za se, a gajde pod pazuho pa krene ovce i pođe u grad svirajući u gajde. Kad dođe u grad, sav se grad slegne kao na čudo, gde on dođe, a pre nijedan čoban nije mogao doći s onoga jezera. Sutradan carev sin opravi se i pođe s ovcama pravo k jezeru. A car pošalje za njim dva konjanika, da idu kradom, da vide, šta on radi, te se oni popnu na jednu visoku planinu, otkuda će dobro videti. A čoban, kako dođe, metnu hrte i gajde pod kladu onu, a sokola na nju pa zasuče gaće i rukave te zagazi u jezero pa poviče: »O, aždajo, o, aždajo! iziđi mi na mejdan, da se ogledamo, ako žena nisi«, Aždaja mu se odzove: »sad ću, carev sine, sad.« Malo čas, eto ti aždaje, velika je, strašna je, gadna je! pa se uhvate popojaske te se ponesi ljetni dan dopodne. A kad podne prigrije, onda reče aždaja: »Ta pusti me, carev sine, da zamočim svoju pustu glavu u jezero, pa da te bacim u nebeske visine«. A carev sin odgovori: »Bre, aždajo, ne kopaj trica; da je meni careva devojka, da me poljubi u čelo, još bih te više bacio.« Aždaja se nato odmah otpusti od njega i otide u jezero. Kad bude pred podne noć, carev sin krene ovce kao i pre, pa kući svirajući u gajde. Kad uđe u grad, sav se grad uskoleba i stane se čuditi, gde čoban dolazi kući svako veče, što pre nijedan nije mogao. Ona

dva konjika, još su pre od carevog sina došla u dvor i pripovedala caru sve po redu, šta su čuli i videli. Sad kad car vide čobana, gde se vrati kući, odmah dozove k sebi svoju kćer i kaže joj sve, šta je i kako je, »nego« veli »sutra da ideš s čobaninom na jezero, da ga poljubiš u čelo.« Ona kad to čuje, brizne plakati i stane se moliti ocu: »Nigde nikoga nemaš do mene jedinu, pa i za mene ne mariš da poginem.« Tada je uzme otac slobođiti i hrabriti: »Ne boj se, kćeri moja, vidiš, mi promenismo tolike čobane, pa kojigod iziđe na jezero, nijedan se ne vrati, a on evo dva dana, kako se s aždajom bori, pa mu ništa ne naudi. Ja se uzdam u Boga, da on može tu aždaju svladati, samo idi sutra s njime, eda bi nas oprostio te napasti, što toliki svet pomori.«

Kad ujutru beo dan osvanu, i dan ogranu, usta čoban, usta i devojka pa se staše opremati na jezero. Čobanin je veseo, veseliji nego igda, a devojka careva tužna, suze proliva, pa je čoban teši: »Gospođo seko, ja te molim nemoj plakati, samo učini što rečem, kad bude vreme, ti pritrči i mene poljubi, pa se ne boj.« Kad pođoše i kretoše ovce, čoban putem jednako veseo, svira u gajde veselo, a devojka ide pokraj njega pa jednako plače, a on kadšto pusti dulac[3] pa se okrene njojzi: »Ne plači, zlato, ne boj se ništa.« Kad dođe na jezero, ovce se odmah razvale oko jezera, a carev sin metne sokola na kladu, a hrte i gajde poda nju pa zasuče gaće i rukave pa zagazi vodu i poviče: »O, aždajo, o, aždajo, iziđi mi na mejdan, da se još ogledamo, ako žena nisi«. Aždaja se odzove: »Sad ću, carev sine, sad«. Malo čas eto ti aždaje, velika je, strašna je, gadna je! Kako iziđe uhvate se popojaske pa se ponesi letni do podne. A kad podne prigreje, tada besedi aždaja: »Ta pusti me, carev sine, da zamočim svoju pustu glavu u jezero, pa da te bacim u nebeske visine«. A carev joj sin odgovori: »Bre, aždajo, ne kopaj trica; da je meni careva devojka, da me poljubi u čelo, još bih te više bacio.« Kako on to reče, a careva devojka pritrči i poljubi ga u obraz, u oko i u čelo. Onda on mahne aždajom i baci je u nebeske visine, te aždaja kad padne na zemlju, sva se na komade razbije, a kako se ona na komade razbije, skoči iz nje divlji vepar pa nagne begati, a carev sin vikne na čobanske pse: »Drži! ne daj!« a psi skoče pa za njim pa ga stignu i rastrgnu, ali iz vepra skoči zec pa nagne preko polja, a carev sin pusti hrte: »Drži! ne daj!« a hrti za zecom te ga uhvate i odmah rastrgnu, ali iz zeca poleti golub, a carev sin pusti sokola, te soko uhvati goluba te ga raspori, a to u golubu vrabac, a on drž' vrapca. Kad uhvati vrapca, reče mu: »Sad da mi kažeš, gde su moja braća«. A vrabac mu odgovori: »Hoću, samo mi nemoj ništa učiniti. Odmah iza grada tvojega oca ima jedna rekavica, i u ovoj rekavici imaju tri šibljike; podseci one tri šibljike pa udri njima po korenu; odmah će se otvoriti gvozdena vrata od velikoga podruma, u ovome podrumu ima toliko ljudi i starih i mladih, i bogatih i siromaha, i malih i velikih, i žena i devojaka, da možeš naseliti čitavo carstvo, onde su i tvoja braća«. Kad vrabac to sve iskaže, carev ga sin odmah za vrat te udavi. Car glavom bijaše izašao i popeo se na onu planinu, otkuda su oni konjanici gledali čobana, te i on gledao sve što je bilo. Pošto čoban tako dođe glave aždaji, počne se i suton hvatati, i on se lepo umije, uzme sokola na rame a hrte uza se, a gajde pod pazuho, pa svirajući krene ovce i pođe dvoru carevu, a devojka pored njega još u strahu. Kad dođu u grad, sav se grad slegne kao na čudo.

Car, koji je sve njegovo junaštvo gledao s planine, dozove ga preda se pa mu da svoju kćer, te smesta u crkvu pa ih venčaju i učine veselje za nedelju dana. Potom se carev sin kaže, ko je on i otkud je, a car se onda i sav grad još većma obraduje, pa pošto carev sin navali, da ide svojoj kući, car mu da mnoge pratioce i opravi ga na put. Kad budu kod one rekavice, carev sin zaustavi sve pratioce pa uđe unutra te podseče one tri šibljike i udari njima po korenu, a gvozdena se vrata odmah otvore, kad tamo, to u podrumu svet Božji. Onda carev sin zapovedi, da svi izlaze jedan po jedan i da idu, kud je kome drago, a on stane na vrata. Izlazeći tako jedan za drugim, eto ti i braće njegove; on se s njima zagrli i izljubi. Kad već sav narod iziđe, zahvale mu, što ih je propuštao i izbavio, i otiđu svaki svojoj kući. A on sa svojom braćom i mladom otide kući svome ocu, i onde je živio i carevao do svoga veka.

(Sentomaš u Bačkoj).

[1] vodenica na rijeci ili potoku, [2] korist, [3] cijev što se duše na nju u gadljarsku mješinu.

32.

DIVLJAN.

Pop i đak hodili kroz jednu veliku planinu, pa ih ondje uhvati noć. Videći oni da taj dan ne mogu prispjeti, kuda su bili naumili, stanu gledati tamo amo kroz planinu, đe bi prenoćili, i ugledaju oganj daleko u jednoj pećini. Primaknu se onu blizu i nazovu: »Dobar veče, ima li ko tamo?« Kad li šta vide? Ni ljudi ni nikoga drugog do jednog divljeg čoeka s jednijem okom navrh glave. Zapitaju ga: »Hoćeš li nas pustiti u kuću?« On im odgovori, da hoće, ali na vrata od pećine bijaše privaljena velika ploča, koju sto ljudi ne bi moglo pomaći. Divljan ustane, digne ploču, pusti ih unutra, pa opet ploču na vrata privali; potakne im veliki oganj i sjednu grijati se. Pošto se malo razgriju, počne ih divljan pipati iza vrata, da vidi, koji je pretlji, da ga zakolje i ispeče, i napiplje popa pretljega, spopane ga i ubije, navrti na ražanj i metne kraj ognja, da se peče. Kad đak to vidi, dosjeti se i svome jadu, ali uteći iz pećine nije mogao nikako. Pošto se pop ispeče, zove divljan đaka, da s njim jede, a đak jadni ne šćene, već mu odgovori, da nije gladan. »A hoćeš«, reče divljan »i na sramotu, ako ne ćeš nalijepo«. Đak šta će, već sjedne s njim, divljan prokleti jede, a đak meće u usta pa opet baca u kraj. »Jedi« stane vikati divljan, »jer ću i tebe sutra ovako«.

Pošto se divljan najede, legne kraj ognja, a đak počne djeljati jedan mali šiljak. Upita ga divljan: »Šta djeljaš taj šiljak?« Đak mu odgovori, da se kod ovaca sjedeći besposlen naučio vazda tako djeljati, pa da ga je i sad ta volja dopala. Divljan zatvori oko i zaspi, a đak jadni videći da se i njemu sjutra nožić pod grlo spravlja, domisli se, te oni šiljak zavrti divlja-

nu u oko i oslijepi ga. Divljan slijep skoči kao mahnit i đaku reče: »Neka, da je Bogu hvala! Izvadi ti mene ovo jedno oko, kad ne umjeh ja tebi obadva, ali mi uteći ne ćeš«. Kad ujutru svane, pripiljе divljan vrata od pećine i videći da su zatvorena, počne po pećini brbati tamo amo, da đaka uhvati, ali ga ne mogne naći nikako, jer je imao u pećini mnogo stoke, te se đak domisli i oguli jednog ovna, pa se obuče u onu kožu i izmiješa među ovce. Divljan već vidi, da mu od mnoge stoke ne može ništa, pa pođe na vrata pećine, otvori jedan kraj od vrata i počne stoku vabiti, da jedno po jedno izbaca. Đak u ovoj koži ovnujskoj stane se primicati s ovcama, ne bi li njega izbacio, i tako malo pomalo primičući se dođe do njega. Divljan ga uhvati i izbaci među ostalijem ovnovima. Kad se đak dohvati poljane i vidi svu stoku pred sobom, vikne divljanu: »Ne traži me«, reče, »ja sam već napolju«.

Divljan kad vidi da mu je utekao, domisli se, što će, otvori vrata sasvijem i pruži mu jedan štap govoreći: »Kad si mi već utekao, na ti ovi štap da ćeraš stoku, jer ti bez njega ne će ni jedna krenuti«. Đak nesretni prevari se i pođe, da uzme štap; ali kako ga se prihvati, prijenu[1] mu jedan prst pri njemu. Vidjevši da je poginuo, stane skakati oko divljana tamo amo, da ga ne dohvati, uto padne mu na um britvica, koju je pri sebi imao, izvadi je i osiječe oni prst, što mu pri štapu prijenuo bio, i uteče. Onda se počne divljanu rugati i smijati ćerajući pred sobom stoku. Divljan onako slijep pristane za njim te tako dođu do jedne velike vode i đak vidi, da će ga već moći u vodu utopiti, pa počne zviždeti okolo njega rugajući mu se. Divljan primičući se pomalo da bi ga uhvatio, primakne se uprav nad vodu, a đak mu onda pritrči iza leđa i tisne ga u vodu, te se divljan utopi. Onda đak s mirom i s Bogom oćera stoku i dođe zdravo kući, ali bez popa.

(Risan u Boki Kotorskoj).

---

[1] prionu.

33.

CIGANIN I DIVOVI.

U nekoj šumi stajao samotan mlin, u kojem se već dugo nije niko usudio stanovati ili mljeti, jer se pripovijedalo, da tamo obilaze dusi. Jednom ukrao ciganin vreću kukuruza pa je svakojako razmišljao, kako bi je mogao samljeti, da ga niko ne zateče. Sjetivši se ovoga mlina reče svojoj ženi: »Metni mi u torbu kruha i komad friškoga sira, ja ću noćas da meljem kukuruz u šumskom mlinu«.

U mlinu zapali luč, zabravi vrata i počne mljeti. Klopot mlina začuje jedan div, koji se zadocnio vraćajući se odnekud kući. Radoznalo dođe bliže i zakuca na vratima: »Otvori!« »Ne ću!« odgovori cigo. »Otvori!« rikne div »ili ću ti krov srušiti«. Ciganin nato uzme brže bolje sir iz vreće, ispruži ruku kroz jednu rupu u zidu te je gnječio sir, da je sok iz njega

dolje kapao. »Gledaj, ti bundžija«, reče on sa sažaljavanjem, »kao što ti ovaj kamen gnječim, da iz njega voda curi. tako ću tebi istiskati crijeva i mozak«.

Divu bude malo neugodno te reče blago: »Kad si ti takav junak, možemo se složiti, jer baš ni ja nijesam posljednji«. Ciganin ga pusti u mlin, pa su tu sjedili do jutra i pripovijedali jedan drugome junačka djela. Ogladnjevši napokon div zapita ciganina: »Što ćemo jesti za zajutrak?« — »Ja imam što trebam, a ti traži sebi, što ti trebaš«, reče ciganin. Nato odgovori div: »Ja ću potražiti vola i amo dotjerati; moći ćemo ga zajedno jesti. No ti moraš da dotle pribaviš drva, da ga ispečemo«. — Div dotjera vola s obližnje paše, zakolje ga i htjede da ga metne na ražanj; ali ciganin se još uvijek nije povratio iz drva, pa tako div nije imao ražnja. Ode dakle, da vidi, te nađe ciganina, gdje kopa jamu oko jedne bukve. »Šta ti to radiš?« zapita začuđeno div. »Šuti pa čekaj! Ne ću ja valjada da uvijek tamo amo trčim, nego ću odmah čitavu bukvu da iskopam i odnesem k mlinu«. — »A što će nam čitava bukva!« ljutio se div pa nestrpljivo slomi nekoliko velikih grana i otiđe s čitavim tovarom drva na leđima.

»Hoćeš li vola okretati ili ćeš da doneseš vode?« zapita onda ciganina. Ovaj odgovori: »Ja ću vola okretati«. Div uzme bivolju kožu (mješinu) pa ode po vodu. Kad se vratio, bila je jedna strana vola već gotovo pečena, a druga još sasvim sirova. »Zašto ne okrećeš vola, da se lijepo jednako ispeče?« korio ga div; no ciganin odgovori ravnodušno: »Ja imam dosta pečenoga, a tko više treba, neka sam okreće«. Div ispeče sam vola pa reče: »Sad će se kod jela pokazati, tko je veći junak«. — Svaki sjedne pred jednu stranu vola pa navale jesti. Jedući napuni ciganin sve džepove i torbu, pa kad je div sav zasopljen prestao da jede, morao je priznati, da je ciganin veću rupu u vola izrezao negoli on. »Dragi brate«, reče on tronuto zagrlivši ciganina »hajde sa mnom, da svojim ljudima mogu pokazati tako velikoga junaka«. Ciganinu bilo pravo, i tako pođu zajedno. Kad su već bili blizu kuće, gdje su divovi stanovali, nađu ih upravo, gdje traže u voćnjaku trešanja. Pritom savijali bi vrhove stabala jednom rukom k sebi dolje, a drugom bi trgali trešnje. To se svidje ciganinu. On je činio tako, kao da bi pomogao jednom divu držati vršak, pa je pritom jeo, što bi drugom rukom mogao dohvatiti. Najednom pusti div vrh, a naš cigo poleti s granom, koja se vinula uvis, preko drveta, i padne — krk! usred grma, gdje je u svom gnijezdu bila čavka sa svojim malim ptićem. On turi pticu u džep pa se gradio, kao da se nije ništa dogodilo. »Ma zašto si pustio?« zapita ga div. »Pustio?! Vidio sam tamo prijeko pticu, gdje leti, pa sam skočio za njom, da je ulovim. Evo je!« I pokaže divu čavku. Tada baš potrči onuda zec. »Brzo, dive, brzo, uhvati ga!« poviče ciganin. Div je trčao i trčao, ali nije mogao da dostigne zeca. Prezirno reče mu ciganin: »Dašto ti ne bi mogao pticu u zraku uloviti, kad ti ne možeš da stigneš nešto, što po zemlji trči«.

Divovi su se čudili pa dovedu ciganina u svoju kuću svome starješini, pa kada su mu ispripovijedali junačka djela ciganinova, što su ih vidjeli, pozove on ciganina, da ostane zauvijek kod njih.

Sjutradan pošalje starješina dva diva i ciganina po vodu davši svakome smotanu bivolju kožu. Siromašni ciganin jedva je mogao vući praznu kožu, a što će istom da počne s punom! Sada ju je nosio, sad je opet vukao za sobom, a pritom je mislio, kako bi se mogao izvući iz te neprilike. Na izvoru napune divovi svoje goleme mješine; ciganin uzme lopatu te počne od izvora prema kući kopati mali jarak.

»Što će to da bude?« zapitaju divovi. »Pa zar ne vidite?« odgovori ciganin; »zašto da svaki dan vučemo vodu? Ja ću da svedem vodu k našoj kući pa ćemo uvijek imati friške vode«.

»Ne čini to!« zamole divovi »voda bi nam našu kuću poplavila«. »Baš ću, baš učiniti«, ostane on pri svome »ili vam ja ne ću više po vodu«.

»Ma ostavi to, dragi cigo«, mole divovi »pa ćemo mi tebe i tvoju punu mješinu kući ponijeti«.

Kod kuće kažu starješini, od kakve su pogibli kuću sačuvali, a ovaj reče: »Kad je tako, odslije ću ga slati samo u drva«.

On ga pošalje sjutradan s drugim divovima u drva. Kad su došli u goru, svaki izbere bukvu, posiječe je i naprti na leđa. Cigo je ponio pedeset rifa dugo uže pa ga oveza oko čitave jedne gomile stabala.

»Što će to da bude?« zapitaju divovi.

»Ah, ništa! Zašto da trčim svaki dan po drva, kada najedamput mogu toliko kući da ponesem, da imamo dosta za deset do petnaest dana«.

»Nemoj, dragi cigo«, stanu moliti divovi, »to bi nam tako cijelo dvorište i prostor pred kućom napunilo, te bismo se morali penjati u kuću«.

»Ali ja ću to baš učiniti ili ne ću više nositi«.

»Pa samo ostavi, a mi ćemo tebe i tvoju bukvu kući ponijeti«, reknu divovi.

Kad su divovi kod kuće pripovijedali ovo novo junaštvo cigino, ostali se preplaše. Starješina se posavjetuje s njima pa reče onda ciganinu: »Kuća je naša zaisto pretijesna za tolike ljude. Evo ti pedeset dukata, pa otidi od nas!«

»Ne pada mi ni na pamet«, odgovori obješenjak, »jer meni je ovdje gotovo prelijepo. Mi pripadamo zajedno kao prsti i nokti«.

Ciganin je spavao u kuhinji kod ognjišta, gdje je bilo lijepo toplo. Uveče čuje, kako se divovi u sobi razgovaraju.

»Nije druge, nego da ga ubijemo, da ga se oslobodimo«.

Čuvši to ciganin uzme iz kuta sedlo, metne ga na svoje ležište, pokrije ga, a on sam legne u kut. Nije dugo potrajalo, kadli se došulja div s velikim gvozdenim čekićem iz sobe do ležišta ciganinova. Nato se začuje: Kr! kr! kr! ... Div reče u sebi: »Sad je gotov« i ode spavati.

Ciganin odnese sedlo opet u kut, ustane, prije nego je sunce izišlo, raspreta vatru na ognjištu i počne veselo da pjeva. Divovi dotrče, pa kad su vidjeli ciganina gdje čitav i zdrav sjedi na ognjištu, zapitaju ga začuđeno: »Pa kako si spavao?« »Nikada bolje nego noćas! Samo su me, čini mi se, dvije tri buhe ugrizle; ne znam pravo, koliko ih je bilo.«

Divovi gurno začuđeno jedan drugoga i zašute. Poslije će opet starješina ciganinu: »Naša je kuća zaisto premalena, a ako se pravo uzme, tebi i nema mjesta među nama, ako i jesi junak. Evo ti stotinu dukata pa idi, otkle si i došao.«

»Ne ću ma mi dao tisuću«, odgovori ciganin; »meni je ovdje sasvim dobro. Pa zašto da i odem? Kod kuće ne plače za mnom dijete, a i ne čeka me kašljiv starac!«

Budući da je bio blagdan, nije se radilo, a divovi odu na jednu livadu, da se vježbaju u bacanju kamena s ramena, kao što to od nas svak čini ma i ne bio div. Ovi uzeše, kao i drugi, čitave pećine na dlan, dignu ih do visine ramena i bace daleko od sebe. Kad je došao red na ciganina, zapitat će on: »Čiji je onaj grad s visokim tornjem?« — »Zašto hoćeš da to znadeš?« odgovore divovi. »Šutite pa gledajte,« reče tobože srdito ciganin, »jer će odmah toranj letjeti«. — »Ma nemoj, nemoj,« poviču sada svi divovi; »baci kamen na drugu stranu! Tamo stanuje naš car, i odoše naše glave, ako baciš na toranj.«

»Baš me briga«, poviče ciganin, »ja se ne bojim ni njega ni vas!« I zasuče rukave.

Sada ga opkole divovi. »Dragi cigo, mili brate, čuj, daj da ti rečemo! Dat ćemo ti bivolju mješinu punu dukata, samo ajd s milim Bogom. Mi ćemo ti je i kući nositi, samo da se ne mučiš.«

Budući da žabu nije baš teško potjerati u vodu, ciganin popusti i oprosti se s njima. On zajaše jednom divu na leđa, a za njim vukoše dvojica mješinu punu puncatu dukata. Kada su otišli, čuje ciganin, kako je starješina prišapnuo divu: »Bilo bi mi drago, kad ne biste tamo ostavili dukate«, ali se pričini, kao da ne čuje. Oni dođu do kuće ciganinove i provuku se kroz niska vrata. Kad se sagibao, uzdahne jedan od onih, što su nosili dukate: »Uffff!« a ciganin, kao da ga je vjetar zgrabio, poleti na krov.

»Šta je to?« zapitaju divovi.

»Čekajte, sad će vam dati odgovor moj dimnjak, a vi ga onda odnesite vašemu starješini, ako živi doma stignete«.

Divovi brže bolje pobjegnu, a cigo zadrži mješinu bivolju s mnogim žutim dukatima. Svima nama bilo bi dosta.

34.

BIBERČE.

Bila žena nerotkinja, pa molila Boga, da joj da da rodi, makar bilo dete kao biberovo zrno. Bog joj dade po želji te rodi muško dete kao biberovo zrno. Iz početka u radosti nije marila, što je tolišno dete rodila, ali posle dođe joj nažao gledajući drugu decu, koja su se s njezinim rodila, gde narastoše na ženidbu i udadbu, a njezino ostalo kao biberovo zrno. Onda okrene u plač i jauk svaki dan. Jedamput dođe joj u san neko

i kaže, da ne plače više, bit će njen sin velik kao jablan. Iza toga sna ostane vesela, ali ne zadugo, jer malo potom dođe joj sin i reče da mora ići, kud mu je u snu rečeno; i tako on ode, a mati ostane plačući.

Išavši on zadugo dođe u jedan carski dvor pa uđe u bašču, kad tamo — carska kći sedi pod jednim drvetom i plače. On joj nazove pomoz Bog i zapita je, zašto plače, a ona mu odgovori, da je to drvo, pod kojim sedaše, rodilo tri zlatne jabuke, da joj je otac zapovedio da čuva, ali dođe ala ispod zemlje te za tri jutra odnese sve tri jabuke jednu po jednu, te sad ne sme ocu da kaže, a otac sazvao sutra silne goste, da im pokaže, šta mu je Bog dao. On joj kaže da ućuti, on će joj sve tri jabuke od ale doneti, samo da mu da sve svoje sluge da idu s njim. Potom on kupi jednu ovcu i zaklavši je sva četiri čerega[1] metne u torbu, a ostalo baci pa ponesavši i jedno uže ode sa slugama iza grada na jezero, i onda digne jedan kamen pa reče slugama, da ga na užetu spuste dole, pa kad zadrma uže, da ga vuku gore. Tako ga sluge spuste, kad tamo — lepa bašča i kuća, kad uđe u kuću, a to ala sjedi kod vatre i u velikom kazanu nešto vari. Ala, kako ga ugleda, skoči na nj, a on joj brže baci jedan čereg mesa; dok se ona sagnu i uze meso, on ukrade jednu jabuku; kad ala četvrtom na njega nasrnu, on joj baci i četvrti čereg pa beži natrag, i tek da se uhvati za uže, a ala ispadne napolje, a on brže odseče od svoje noge pa joj baci i zadrma za uže te ga izvuku gore. Potom preda carskoj kćeri jabuke pa ode.

Malo vremna za tim prođe, a ala počne svaki dan gore izlaziti, te je svaki dan jela po jednu devojku, koju su morali iz grada slati redom, tako dođe red i na carevu kćer, koja je bila isprošena. Otac i mati i sva gospoda isprate je do jezera, i onde izgrlivši se s njom i izljubivši otac i mati vrate se kukajući, a ona ostane sama da čeka alu. Čekajući tako stane se moliti Bogu, da joj pošlje Biberče, koje joj jabuke od ale donelo, da je sad izbavi. Utom Biberče dođe u grad, a grad sav u crno zavijen. Kad on zapita, što je, i oni mu kažu, on brže na jezero i nađe carsku kćer, gde sedi i plače, pa je zapita, hoće li poći za njega, ako je od ale izbavi. Ona mu reče: »Hoću, ali ti me ne možeš izbaviti; jedan je samo, koji bi mogao, ali toga nema«. »A koji je taj?« zapita on, a ona odgovori: »Istina da je mali kao biberovo zrno, al' on bi mene izbavio.« Biberče se nasmije i reče joj, da je Biberče sad veliki momak i da je došao da je izbavi. Ona se začudi i kad vidi prsten, što mu je dala onda, kad joj je doneo jabuke, osvedoči se, da je on baš. Onda joj on kaže, da ga malo poište, i ako zaspi, da ga probudi, kad se jezero zadrma. On legne njoj na krilo, i ona ga počne poiskati, te on zaspi kad ujedamput jezero se zanjiha, a ona počne plakati, i suza kane njemu na obraz, a on se trgne, uzme mač i stane da čeka alu. Utom eto ti ale sa devet glava, on je dočeka i odseče joj jednu glavu, a ala juriš na njega, a on joj odseče i drugu, i tako svih devet. Potom zaište od devojke maramu[2] pa povadi svih devet jezika i veže u maramu, a devojci kaže, da nikomu ne kazuje, ko je je izbavio, on će već doći, kad bude vremena, pa onda ode.

Kad i devojka pođe kući, srete je njen mladoženja i kaže joj: ako ne će kazati, da je je on izbavio, da će je ubiti, pa joj je svejedno. Ona se razmisli i opominjući se, šta joj je Biberče kazalo, da će doći, kad bude vreme, obeća, da će kazati, da je je on izbavio. Mladoženja se vrati te ponese za svedočanstvo svih devet odsečenih glava. Kad ona dođe s njima svome ocu i materi, nije se moglo znati, koga većma grle i ljube, nju ili njega, i naume odmah da ih venčaju, ali se ona načini bolesna. Kad prođe nekoliko dana, eto ti Biberčeta i kaže, da je on izbavio devojku. Sad car kome će da veruje? devojka ne sme da kaže, onaj preti, da će je ubiti; te car naredi, da im sud sudi. Kad izađu na sud, sud reče: ko ima svedočanstvo, onoga je devojka. Kad onaj iznese glave, a ovaj jezike, opet sud ne zna, kome će da veruje, jer onaj kaže, da nije glave odmah posekao, nego potrčao s devojkom k ocu, a kad ovaj iznese devojačku maramu, on kaže, da je devojka maramu od straha izgubila. Onda car reče, da ujutru idu oba u crkvu na molitvu, tamo će biti i devojka, pa ko pre dođe, njegova je. Biberče nije htelo ići, dok ne zazvoni, a onaj se digne u ponoći, ali čim korači u crkvu, provali se pod njim zemlja, i sav se iseče na noževe. Onda devojka upali sveću i sedne kraj jame, da čeka suđenoga. Kad udari zvono, eto ti Biberčeta. Onda car vidi, ko je prav, i venča svoju kćer za Biberče. Potom Biberče ode svojoj materi, da vidi, da je i on veliki.

[1] četvrt, [2] rubac.

35.

KOBILIĆ I »LAKAT BRADE, PEDALJ MUŽA«.

Bio čobanin. Odrasto i ostario u šumi među marvom. Uvijek je veseo i dobre volje il' sunce grije, il' kiša lije, il' tuča bije. Oženio se čobanin. Prođe godina po godina, a žena ne rodi. Čobanin se jadi i kara često ženu, i naziva ju krivom dušom, što ne ima poroda od srca. Žena se izgovara i tješi muža, nek ju ne grize, nek se strpi još koje vrijeme, čini joj se, ponijela je.

Tako je i bilo. Žena ponijela i rodi dvojke, muško i žensko; ali umre u porodu. Umrla je, sve su žene na babinjama kazale, i sirota zaglavila, što je muško dijete jako i veliko i krupno, njeki glavan i japaran[1] deran. Siroma' čobanin u tugi i žalosti misli, šta bi radio sa svojim malim deranom. Krave muzare ne ima. Uzme jedno ždrijebe ispod kobile, pak je svaki dan jutrom, podnevom i večerom nosio dijete, da sisa kobilu, i tako othrani sina Gruju, a žensko dijete dao u rodbinu. Kad djevojčica odraste, izgubi se, nestane je, kao da ju je zemlja progutala.

Gruju prozovu Kobilićem, što je sisao kobilu. Svakim danom Grujo sve veći i jači, krupniji i zamašniji.

Otac gleda svoga Gruju i često misli: »Al' krasna momka, ako mu samo ne bude suprot glave, kako napredno raste. Može, ako bude živ, sa svakim se belajem latiti poboke. Ne će se plašiti nikakve suprotive.«[2]

Grujo je u osmoj godini svojoj već tako, kao da mu je dvaput toliko. U skoku brz kao ždrijebe. Šala mu je utjecat se konjma. Kad Grujo u svoju osamnaestu godinu, čudan ljudesina, visok, krupan i jak, pravi junačina i velnog.[3] Velik je izjelica. Šta je njemu pečen ovan! Na jedan zub. Mnogo je mogo i popiti, makar bilo i vinušike,[4] makar klipare.[5] Nikog se nije plašio, ni vuka, ni mededa, a kamoli čovjeka. Samo se bojao Boga, a oca je svoga štovao i ljubio, i drage duše bio mu pokoran.

Oko svoje dvadesete godine kaže Grujo svomu ocu jedno jutro: »Ćaća! idem ja po svijetu tražiti moju seku. Usput mogu potražiti i čovjeka, koji bi bio jači od mene ili barem moj drug.« »Još ne idi, sinko!« veli otac; »još si mlad, lud, nego znaš šta, ići ćemo nas dvojica danas u šumu. Usjeći ćemo drenovaču. Objesit ćemo ju u dimnjak za nekoliko godina, nek se dobro isuši, pak ćeš onda isušenu drenovaču usukati. Ako ti budu ruke dosta jake, satrt ćeš ju u prah. Onda idi po svijetu, i srećno ti bilo! Ako ju ne budeš mogao satrti u mlivo, ne idi od kuće po svijetu, nego čekaj, dok stečeš snage.« Sin posluša oca. Uzme Grujo druge godine drenovaču iz dimnjaka, da vidi, može l' ju satrti. Lati Grujo drenovaču. Usuče ju, slomi, satre, kao slamku između dlanova u mlivo. Otac mu gleda i dopusti, može ići po svijetu, samo ga još ovako svjetuje: »Grujo, sinko! Kadgod vidiš, da si u pogibelji, ne plaši se; ali budi pametan i znaj, da je svaki strah podijeljen popole, kao što i svaka batina ima dva kraja. Svi ljudi nisu u jednom čovjeku. Glava više valja nego snaga. Snu ne vjeruj, koliko ni psu. Ne oslanjaj se odviše na svoju snagu; lukavština je jača. Ne vjeruj onomu, koga nadjačaš. Pomaži druge u nuždi, pak će i tebi Bog.« Grujo zahvali ocu, poljubi mu ruku i ode po svijetu.

Za nekoliko dana prispije pod nekakvu kamenitu planinu. U planini nađe Grujo čovjeka velika i jaka. Čovječina kida komade kamenja golim rukama i drobi kamenje među dlanima u mlivo. Grujo gleda kamenokida, kako mrvi sivac kamen, pak ga pozdravi: »Srećan dan, brajko!« »I tebi, brate!« veli kamenokida i pogleda Gruju. Začudili su se jedan drugomu. »Što to radiš prijane?« pita Grujo. »Vježbam ruke, kako ću, kad se namjerim u svijetu na nekoga Gruju Kobilića, zdrobiti ga na kašu, satrti na mlivo. Čujem, taj Grujo ide po svijetu i traži sebi para«, veli kamenokida. »Evo ja sam Grujo Kobilić. Hodi amo, pak ćemo se ogledati i po'rvati.« veli Grujo. Kamenokida poskoči mahom i zahvati se s Grujom u poboke. Rvali su se ljetnu vazdanicu, dok je dodijalo obadvojici. Gruji došlo već do tog, da bude ća il' puh[6], pa Grujo makne iz petnih žila i udari kamenokidom o kamenje, da mu se potresla duša u tijelu, i već ga lati za gušu, kako bi ga zadavio. Kamenokida moli se Gruji: »Nemoj me ugušiti, tako ti imena i desnice! Služit ću ti deset godina, kao što se služi gospodar.« Jesi li čovjek od riječi?« pita Grujo. »Jesam, gospodaru!« veli kamenokida. »Ustaj dakle, i hajd' sa mnom,« veli Grujo.

Sad su išli njih dvojica po svijetu i tražili Grujinu sestru. Putuju dan na dan kroz šume i gudure. Jedan dan namjere se u guduri na čudna ljudeskaru. Taj ljudina veže vršike od hrastova i brestova sve po dvije

po tri u gomilu. Svako grbavo drvo ispravlja, i to sve kao u sigri, kano da su hrastovi i brestovi metlina. Gleda Grujo drvoloma, i pita: »Što to radiš, pobro?« »Vježbam se,« veli, »kako ću Gruju Kobilića lomiti i kičmu mu ispravljati, kad ga nađem. Čuo sam za Gruju, hodi po svijetu, i traži, s kim bi se jačao«. »Evo, ja sam Grujo«, veli Kobilić, »hajde da se ogledamo i po'rvamo.« Late se poboke u koštac. Rvaju se od jutra do podne. Sila silu tare, snaga snagu mori; al' tko jači, taj kvači! Grujo udari drvolomom o zemlju, i već grabi gušu, oči skaču iz glave. Drvolom moli i sklapa ruke: :Nemoj Grujo! zdravlja ti, nemoj me ugušiti, služit ću te deset godina kao svoga gospodara.« »Je l' tvrda vjera?« pita Grujo. »Tvrda od sivca kamena,« veli drvolom. Sad u Gruje dva sluge, obadva pouzdani kao gromoderi. Brzo su se upoznali. Grujo kaže svojim slugama, kako ide po svijetu i traži svoju izgubljenu sestru. »Kad je tako,« vele sluge, »evo nas s tobom, kudgod ti volja.«

Po šumama i gorama hranili su se lovom. Lovili su zecove, srne, jelene, prasce, droplje, jarebice. Ipak su kukavno živjeli. Idu dublje u šumu. Čuju od čobana: ima tamo u šumi puno divljači, ali ne smije nitko ondje loviti. Ljudi kazuju čudo o toj šumi: ondje je neki bijes, zovu ga: »Lakat brade, pedalj muža.« Koga taj bijes dobije u svoje šake, pokojna mu duša! Grujo se nasmije i kaže slugama: »Ići ćemo baš u tu šumu, da vidimo to čudo »Lakat brade, pedalj muža.«

Grujo je zaveo običaj, da svaki sluga po jedan dan ostane gdjegod kao kuhar pod drvetom i pravi ručak, dok Grujo s drugim ide po lovu. Grujo je imao zamašnu topuzinu. To mu je bilo sve njegovo oružje. Tim je lovio. Za čimgod bi se mašio topuzinom, ono bi mrtvo padalo: bio zec, bio jelen, bio medeđ ili kurjak. Kad su došli u šumu, o kojoj su čuli, da je ondje »Lakat brade, pedalj muža«, smjeste se sa svojim ognjištem pod jedan hrast uz gložik[7] blizu neke klade. Tu nalože vatru. Jedan sluga i to kamenokida ostane kod vatre, da kuha i peče, da pravi ručak, a njih dvojica odu u lov. Kamenokida spravi lijep ručak; kuhao je i peko. Oko pol dana ručak gotov. Pečenka je srnetina na ražnju i dva zeca. Treba mnogo jela, svi su izjelice. Kamenokida sjedi uz vatru i čeka drugove iz lova. Malko je zadrijemao. Nalegne se uz vatru. On zaspao, ne zaspao, a iza hrasta »Lakat brade, pedalj muža« čovjek bradat. Ruke su mu i noge gvozdene, nos velik i kljovast, oči male, usta velika, zubi kljovasti. Jaši napast na lisici, nosi u ruci vilasto kopljice, mjesto biča u drugoj ruci guja. Kad to vidi kamenokida, ne zna ni sam, kako mu je. Skočio bi na noge, ali »Lakat brade, pedalj muža« priskoči k njemu, pribode mu kopljicem glavu k zemlji, šicne ga gujom, prolije čorbu iz lonaca po vatri, a meso kuhano i pečeno nabode na svoje koplje i ode nevidom u šumu. Kamenokida jedva se osvijestio i razabrao. On se jedva malko rastovirkao, a dođu lovci iz lova gladni i žedni, a užine ni od korova. »Što je to?« pita Grujo kamenokida. »Eto, gospodaru, došo bijes »Lakat brade, pedalj muža.« Pribode mi glavu k zemlji kopljem, čorbu proli iz lonaca, meso kuhano i pečeno ugrabi i ode u šumu nevidom. Branit se nisam mogao. Zadrijemao sam, a bijes to učini, dok pljesneš dlan o dlan.«

Drugi dan osta drvoloma, da kuha i peče ručak, a Grujo s kamenokidom ode u lov. Drvoloma gotov s ručkom zadrijema. On zaspao, ne zaspao, a dođe opet »Lakat brade, pedalj muža« kao i jučer, jaše na lisici i svesebice kao i jučer. Iznenada pribode kopljicem drvoloma, prolije čorbu po vatri, a meso kuhano i pečeno pokupi i ode nevidom u šumu. Došli lovci. Ne ima ručka.

Treći dan veli Grujo svojim slugama: »Ja ću kuhati i peći ručak, a vi idite u lov. Ja ću čekati toga čovjeka.« Grujo lijepo spravi ručak, skuha i ispeče, i on počne drijemati. Sjeti se Grujo, što mu je kazao otac: Ne vjeruj snu, koliko ni psu! Protare si oči i pjeva, što mu grlo daje:

Savila se grana jorgovana,
Savila se i odlomila se,
I ubila tri čobana mlada.
Prvog žali majka i babajka,
Drugog žali bratac i sestrica,
A trećega nitko ni od kuda,
Samo jedna sirota djevojka:
»Oj ti moje nesuđeno drago!
Žarko sunce! još nisi granilo,
A već si se u crno zavilo«.

Grujo pjeva, a eto »Lakat brade, pedalj muža« jaši na lisici, kopljice mu u desnoj, a bič-guja u drugoj ruci. Poleti na Gruju. Al' mu je loša sreća. Grujo ne spava. Dočeka ga svojom teškom topuzinom! Čovječac koprčice u travu. Grujo lati čovjeka za bradu, odvuče do jednog hrasta, udari topuzinom po hrastu, hrast pukne, Grujo u škripac, čovječak se nije mogao ni ganuti. Grujo ode k vatri. Dočeka svoje sluge. Užina je potpuna, ne fali ni čorba ni meso ni pečenje. Lovci se čude i misle: naš gospodar nije kokošji kašalj. Na njega ne utječu telci. Ne boji se taj »Lakat brade, pedalj muža«. Mi smo prave šuše spram njega. Poslije ručka vodi Grujo sluge k hrastu, gdje je uprocijepio »Lakat brade, pedalj muža.« Kad oni tamo, al' imaju šta i viditi. Vidi se trag, kud je odvučen hrast.

Grujo i sluge hajd u potjeru. Idu kroz šumu do njekakve jame. Hrast uvučen u jami. Šta sad? Ide Grujo sa slugama u šumu, okreše nekoliko vezova, pak iz vezova lika načine pouzdane ličine, dugačke, jako dugačke ličine i zapovjedi slugama: »Vi ćete mene spustiti na ličini u ovu jamu. Čekat ćete me tu tri godine nad jamom, i ako se dotle ne povratim, a vi slobodno idite, kud vam drago. Kad ja povučem ličinu, a vi me vucite gore«. Sluge spuste Gruju na ličini u jamu i ostanu po jedan nad jamom na straži, a drugi je uvijek išao tražiti lovinu i hranu, i tako su ostali na straži kod jame dvije pune godine.

Grujo je došo po ličini na drugi svijet. Ondje nađe sve same male, bradate ljude kao i »Lakat brade, pedalj muža«. Kad su maljugi vidili Gruju s njegovom topuzinom, bjegali su kao zečići. Grujo pođe po tom svijetu. Ide on dugo, i najposlije namjeri se na »Lakat brade, pedalj muža«. Čim ovaj opazi Gruju s pernom topuzinom, stane bjegati na svojoj lisici, ali ga Grujo brzo stigne, pak drži za bradu. Maljug se koprca kao mišić, kad ga macan ščepa: »Nemoj me, Grujo, ubiti, a ja ću ti kazati, gdje ti je tvoja sestra, što ju tražiš«. To je Gruji najmilije.

Vodi »Lakat brade, pedalj muža« Gruju u veliku kuću, u kraljevske dvore. Tu nađe Grujo silno blago i gizdavo pokuštvo, sve gospodsko, kudgod pogledaš, da ti oči zasjaju. U dvoru mnogi nebrojeni maljugi, svi odjeveni u srebru i zlatu, u svili i kadivi, trčkaju i skakutaju kao lisice i miševi; svi se klanjaju »Lakat brade pedalj muža čovječku. On im se pokazuje gospodarom. On im je kralj. Vodi kralj maljugâ Gruju iz sobe drvene u kamenitu, iz kamenite u gvozdenu, iz gvozdene u bakrenu, iz bakrene u srebrenu, iz srebrene u zlatnu. Kakva je koja soba, onakvo je i pokuštvo: u bakrenoj sve od bakra, u srebrenoj sve od sreba, u zlatnoj od zlata i pomost[9] i stolovi i stolice i klupice i čiviluci[10] i sanduci. Sobe su jako prostrane, dugačke, široke i visoke. U svakoj pri jednoj strani veliko pokuštvo, a pri drugoj malo za maljuge. Vidio je Grujo tu i staklenu sobu i prelijepe vrtliće, gdje raste sve cvijeće srebreno i zlatno i rodno biserom i dragim kamenjem. I potočići teku mirisavom vodom, kao da su kuhane u njoj same ružice i ljubice. Najposlije nađe Gruj) u tom kraljevskom dvoru i svoju sestru gizdavo odjevenu u svili i zlatu kao kakvu kraljicu i još dvije druge gizdave djevojke. Grujo uzme dosta blaga, srebra i zlata i svoju sestru i one dvije djevojke, pak pođe natrag. Kad dođe k ličini, potegne ličinom, i tako obznani po ugovoru slugama, neka vuku ličinu gore. Sluge poslušaju i izvuku košaru s djevojkom i blagom. Sluge, kamenokida i drvoloma obraduju se blagu i djevojci. Djevojka im kaže, šta je i kako je, da će još dvije i silno blago uzvući, a najposlije Gruju, svoga gospodara. Uzvuku sluge sve do Gruje. Grujo je bio mudar. Sjetio se, kako ga je otac učio: »Ne vjeruj onomu, koga svladaš«. Zato Grujo pokuša, jesu li mu sluge vejrni, pak mjesto da sam sjedne u korpu[11], uvali u nju veliku kladetinu i potegne ličinom, neka vuku gore. Sluge misle, sad uzvlače Gruju, pa kad uzvuku kladetinu jako visoko, ispuste ličinu i klada ljosne dole i tresnuvši zabije se u zemlju dopolak. Kad su sluge to učinile, pobjegnu i iznevjere se svomu gospodaru. Kad su upustile sluge ličinu, mislili su, Grujo je utrgo vrat. Uzmu sluge Grujino blago i lijepe djevojke, ožene se s onim dvjema djevojkama, a Grujinu sestru, jerbo se nije htjela udati ni za jednog ni za drugog, zarobe kao robinju. Živjeli su s tuđim dobrom.

Kad je vidio Grujo, šta je i kako je, povrati se k »Lakat brade, pedalj mužu« i počne ga najprije lijepo moliti, da ga iznese na onaj svijet. Ne da se umoliti. E dobro, misli Grujo: »Kad ne ćeš lijepo molbom, a ja moram zasvirati topuzinom, pa ćeš vidjeti skoka«. Tako i bude. Čim vidi »Lakat brade, pedalj muža«, da ne zna Grujo za šalu, i on okrene svirati u drugu sviročicu. Kaže Gruji, da njega može iznijeti na drugi svijet (na zemlju) ptica Oja Aja. Ta je ptica živjela u planini blizu kraljeva dvora, i kadgod bi ju kralj trebao, samo bi zasvirao u sviročicu, i ptica bi doletjela pred kraljeve dvore. Kralj uzme svoju sviročicu i zasvira. Duše vjetar sa planine, sve se grane na drveću savijaju do zemlje i list šušti. Ptica Oja Aja

leti pred kraljeve dvore. Ptica je siva perja, velika kolik morska galija, a mirna je i pitoma. Kad je pala pred kraljeve dvore, ispalo joj jedno pero iz krila. Deset maljuga, kraljevih slugu, ne mogu pero ni smjesta maknuti. Grujo jedva može pero osoviti. Kad ga prisloni uz hrast, i debelo je i visoko kolik hrast. Grujo se sprema na put. Mijesi se i peče kruh, soli meso, kolju goveda, ovce, koze. Sve se sprema za put u košare i tobanje.[12] Lijepo se sve spremi i udesi, kako će se ponesti na ptici. Maljugi su ispleli samar[13] i koše za pticu. Pleli su njih sto hiljada dvije pune godine.

Grujo osedla pticu, natovari spremljenu hranu, uzjaši, u ruci nosi svoju topuzinu, pak hajde. Da, malo nisam zaboravio kazati. Grujo je dobio od kralja puno blaga, i to je sve ponio. Kralj ga naučio, kako će sviralicom zapovijedati ptici i kako će pticu putem hraniti. Grujo zasvira. Ptica raza-stre krila. Vjetar se podigne, kad počne letjeti. Kadgod bi ptica podigla glavu i okrenula se k Gruji i kljuninu razjazila, morao joj je Grujo baciti u kljun po cijelo jare ili jagnje i nekoliko kruhova. Tako je letjela ptica Oja Aja sve gore u visinu. Grujo je pticu hranio, dok je trajalo hrane. Nestalo hrane, a ptica zijeva i traži jesti. Grujo u nevolji svuče sa sebe svoju kabanicu veliku i baci ptici u kljun. Ptica počne gutati. Ne da se lako, i to je bila sreća. Ptica gutajući kabanicu požuri se i odapne iz petnih žila, te tako uzleti na ovaj svijet, i od teška umora pade mrtva na zemlju. Kažu, pala je upravo na planinu Aršanj, [14] na kojoj se i sad skupljaju vile i vilenjaci, vještice i utvare. Sad potraži Grujo svoje nevjerne sluge kamenokida i drvoloma. Brzo ih nađe. Izgrdio ih je do pasjih kola te ih zarobio. Od to doba, vele ljudi, postali su robovi, a donde toga, vele, nije bilo. Grujo je našo i svoju sestru, i on postao kralj, a sestru udao za kralja Farauna. To je, kažu, bio ciganski kralj, a Grujo, čiji je bio, nisam čuo.

(Babina Greda u Slavoniji).

---

[1] snažan i jedar, [2] nesreća, [3] div, [4] vino, [5] rakija, [6] da ili ne, [7] grmlje od gloga, [8] naglavce, [9] pod, [10] poduga daska ili gvožđe s nekoliko čivija (čavala), što se zakiva za zid, da se vješa što, [11] košara, [12] drvena posuda za vodu, [13] sedlo, [14] brdo u južnoj Madžarskoj.

36.

BAŠ - ČELIK.

Bijaše jedan car, i imađaše tri sina i tri ćerke. Kad ga starost obuzme, dođe vrijeme da umre. Na smrti dozove sinove i šćeri svoje, pa sinovima preporuči, da svoje sestre dadu za onoga, koji prvi dođe i zaprosi ih. »Podajte« reče »tako ne bili prokleti«. Potom car umre.

Poslije njegove smrti stane zeman po zemanu[2], dok na jednu noć stane neko na vratima lupati, zadrma se cijeli dvor, neka buka, vriska, pjevanje, sijevanje, bi rekao sama vatra oko dvora sipa. U dvoru se poplašiše i stanu od straha drhtati. Najedamput neko progovori: »Otvorite,

carevići, vrata«. Nato veli najstariji sin carev: »Ne otvorajte!« Srednji reče: »Ne otvarajte nipošto«. Ali najmlađi reče: »Ja ću da otvorim vrata« pa skoči i vrata otvori. Kako vrata otvori, nešto uđe u dvor, od čega nijesu mogli viđeti drugo ništa osim vatre da sipa, pa progovore: »Ja sam došao da vam prosim sestru najstariju, i to sad ovaj čas da je vodim, jer ja ne čekam, niti ću više doći da je prosim, pa mi sad odgovor dajte, ili je date ili je ne date, hoću da znam. Veli najstariji brat: »Ja je ne dam. Kako ću je dati, kad ne znam, što si i otkuda si, noćas došao, hoćeš odmah da je vodiš, pa ne znam ni đe bi išao sestri u pohode«. Srednji veli: »Ja ne dam sestre noćas da se vodi«. Ali najmlađi veli: »Ja je dam, ako je vi ne date; zar ne znate, što je naš otac kazao?« pa sestru uhvati za ruku i dajući je reče: »Neka ti je sretna i čestita!« Kad im sestra preko praga pređe, svi u dvoru padnu po zemlji od straha, sijeva, grmi, tutnji, puca, vas se dvor stane ljuljati, no to pređe, i sjutra osvane dan. Kako svane, oni odmah stanu gledati, da l' ima kakogod traga, kud je ona sila išla od dvora carskog, ali se ništa znati ne more; nigdje nikakoga ni traga ni glasa. Druge noći u isto vrijeme stane opet onaka sila, buka i piska oko dvora carskog, i netko počne na vratima govoriti: »Otvor', careviću, vrata«. Oni se prepanu i otvore vrata, i neke sile strahovite počnu govoriti: »Dajte đevojku, srednju sestru, mi smo došli da je prosimo«. Veli najstariji brat: »Ja je ne dam.« Srednji veli: »Ja ne dam sestre naše«. Ali najmlađi veli: »Ja je dam; zar ne znate više, što je otac naš rekao«, pa uzme sestru za ruku i dajući je reče: »Neka vam je sretna i čestita!« I ona sila s đevojkom otide. Sjutradan, kako svane, otidu braća oko dvora i dalje, pa traže traga, da l' se štogod znati može, kud je ona sila otišla, ali ništa na ovom svijetu nije se moglo doznati, kao da nije ni dolazilo. Treće noći u ono isto doba opet se zatrese iz temelja dvor od velike sile i tutnjave, i neki glas poviče: »Otvori vrata!« Carevi sinovi skoče i otvore vrata, uđe neka sila pa poviče: »Dođosmo da prosimo vašu najmlađu sestru«. Stariji i srednji brat poviču: »Ne damo je ove treće ponoći, zaista moramo bar za ovu najmlađu sestru znati, kud je dajemo i za koga je dajemo, da je moremo pohoditi kao sestru svoju«. Nato reče brat najmlađi: »Ja je dajem, ako je vi ne date; zar ste zaboravili, šta je otac na smrti nama preporučio, to nije davno bilo«. Pa đevojku za ruku govoreći: »Na, vodi je, pa neka ti je sretna i vesela«, a ona sila onog časa otide s velikom bukom. Kad sjutradan svane, braća se vrlo zabrinu, što se učini s njihovijem sestrama.

Pošto prođe dosta vremena, stanu se braća jedamput među sobom razgovarati: »Mili Bože, da čuda velikoga! što se učini s našijem sestrama, kad ne znadosmo ni traga ni glasa, kud odoše i za koge se udadoše«. Najposlije jedan drugome reče: »Da idemo sestre naše potražiti«. I odmah stanu se opremati sva tri brata, uzmu novaca za puta, pa pođu tražiti sestre svoje.

Tako putujući zaiđu u jednu planinu i cijeli dan putovaše. Kad se mrak uhvati, oni se dogovore, da im treba vodu imati, đe budu zakonačili, pa to i učine; dođu jednom jezeru, pa tu konak učine i sjedu večerati. Kad počnu lijegati da spavaju, onda reče najstariji brat: »Vi spavajte, a ja ću stražu

čuvati«. Tako oni dva mlađi brata zaspe, a najstariji ostane stražu čuvati. Kad bude neko doba noći, zaljulja se jezero, on se jako prepane, kad vidi da nešto od sredine ide upravo njemu; to je bila aždaha strahovita sa dvije uši, pa juriš na njega učini, no on potegne nož i udari je i glavu joj odsiječe, pa uši obadvije odsiječe i k sebi ih u džep ostavi, trupinu i glavu baci u vodu natrag. Utom svane; ali braća jošte spavaju, ništa nijesu znali, što je najstariji brat učinio. On ih probudi, a ne kaže im ništa, otale se podignu i stanu putovati dalje. Kad se mrak počne približavati, stanu oni jednako govoriti, da treba đegod blizu vode zanoćiti; i sami se uplaše, jer su zaišli u neke opake planine; dođu jednome malom jezeru, tu reku noćiti; nalože vatru i, što su imali, večeraju, potom počnu da legnu spavati. Tada veli onaj srednji brat: »Vi spavajte, ja ću noćas čuvati stražu«. Oni dva zaspe, a on stane da čuva stražu. Ujedamput brčak udari iz jezera, kad imaš šta i viđeti! aždaha sa dvije glave, pa juriš, da ih sva tri proždere; ali on skoči i povadi nož, dočeka aždahu i odsiječe joj glave obadvije, potom odsiječe uši i sebi ih džep ostavi, a ostalo baci u jezero. No braća za to ništa ne znaju, jer oba spavaše do bijele zore. Kad se svane, onda srednji brat poviče: »Ustajte, braćo! svanulo se«, a oni odmah skoče, opreme se i pođu dalje putovati, ama nijesu znali ni đe su ni u kojoj zemlji. Velik strah ih popadne, da u onoj pustinji od gladi ne poskapaju, pa se stanu Bogu moliti, da bi se pusta sela, varoši oli ma koga viđeti moglo, jer već treći dan vrljaše po istoj pustinji i nigdje kraja ni konca viđeti ne mogoše. Najposle dođu porano opet kod jednog velikog jezera i dogovore se, da dalje ne putuju, nego tu kod jezera da prenoće, »jer« vele »može bit, ako dalje idemo, da vode ne nađemo, da bi mogli zanoćiti« pa tako tu i ostanu. Nalože vatru veliku, večeraju i spreme se da legnu spavati. Onda najmlađi brat reče: »Spavajte vas dvoje, noćas ću ja stražu čuvati«, te tako ona dvojica legnu i zaspe, a najmlađi najbolje gledaše oko sebe i često na jezero oči obraćaše; prođe neko doba noći, dok se sve jezero stade ljuljati, pljusak od jezera udari po vatri i zagasi je polovinu, on potegne sablju pa stane do same vatre, al' eto se pomoli aždaha sa tri glave, pa na braću juriš, da ih sva tri proždere. No najmlađi brat bude junačka srca, ne bûdî braću svoju, nego sretne aždahu pa je udari triput i sve tri joj glave odsiječe, potom odmah uši odsiječe i ostavi ih sebi u džep, a trupinu baci u jezero. Dok je on to činio, vatra se od onog velikog pljuska ugasila sasvijem. Onda on, ne imajući čim vatru zažeći a braću ne hoteći buditi, pođe malo u pustinju, ne bi l' štogod viđeti mogao, ali nigdje ništa. Najposlije popne se na jedno drvo visoko, pa kad izađe u vrh drveta, pogleda na sve strane, ne bi l' štogod viđeti mogao; gledajući tako dugo opazi vatru da se sjaji, pa mu se učini to blizu, skine se sa drveta, pa pođe da vatru donese i kod braće naloži.

Tako je dugo išao, sve mu se činilo blizu, kad najedamput dođe u jednu pećinu, u pećini gori velika vatra, i tu ima devet divova pa natakli dva čoeka te ih peku uz vatru, jednog sa jedne a drugog sa druge strane vatre, a na vatri stoji jedna oranija[3] puna isječenih ljudi. Kad to carev sin viđe, jako se prepane, bi se vratio, ama se ne može, nema se kud kamo. Onda poviče: »Dobar večer, moja družino, ja vas tražim odavno«. Oni ga

dobro dočekaju i reku mu: »Bog ti pomogao, kad si nam drug«. On odgovori: »Vaš dovijeka ostajem i za vas ću moj život dati«. »He« vele »kad ti misliš naš drug da budeš, hoćeš li ti ljude jesti i s nama u četu ići?« Odgovori carević: »Hoću, štogođ vi radite, to ću i ja raditi«. »E ala, dobro kad je tako, sjedi« pa svi posjedaju oko vatre, skinu oraniju, povade onda meso pa počnu jesti. S njima i carević jede, ama na oči zavarava pa baca meso preko sebe, tako i pečenje pojedu sve; pa onda rekoše: »Hajde da idemo u lov, jer sjutra treba jesti«. Otale pođu svi devet i carević deseti. »Hajde« vele mu »ovdje ima jedan grad, i u njemu car sjedi, otale se mi hranimo već ima tome više godina«. Kad se blizu grada primaknu, onda izvade dvije jele s granama iz zemlje pa ih ponesu sa sobom, a kad dođu do grada, jednu jelu prislone uz bedem i poviču careviću: »Hajde«, vele »ti penji se gore na bedem, da ti ovu drugu jelu dodamo, pa je uzmi za vrh i prebaci je u grad, a vrh joj zadrži kod sebe, da se skinemo niz nju dole u grad«.

On se popenje pa onda reče njima: »Ja ne znam, što ću, nijesam ovdje uvježbao ovo mjesto, ne umijem je preturiti, no hodite ko od vas, da mi pokažete, kako ću je preturiti«. Jedan se od divova ispenje, uhvati za vrh od jele i preturi u grad, a vrh joj zadrži kod sebe. Kad se on tako namjesti, onda carev sin trgne sablju pa ga dohvati po vratu te mu odsiječe glavu, a div pane u grad unutra, onda on reče: »E sad hajte po jedan redom, da vas ja ovamo spustim«. Oni ne znajući što je sa onijem gore na bedemu bilo, pođu jedan po jedan, a carević njih sve po vratu, dok sve devet posiječe, pa se skine niz jelu, i polako siđe dole u grad, onda pođe po gradu unakrst, ali nikog živog da čuje, sve pusto. Sam u sebi pomisli; baš su to sve divovi iskorijenili i poljeli! pa onda dugo po gradu tumarajući nađe jednu kulu zdravo visoku, i vidi, đe u jednoj sobi svijeća gori, on otvori vrata pa uz kulu te u sobu. Kad tamo, al' ima što i viđeti! Soba ukrašena zlatom i svilom i kadifom, u njoj nema nikoga do jedne đevojke, a ta đevojka leži na jednom krevetu pa spava. Čim carević uđe u sobu, otmu mu se oči gledati đevojku, kako je vrlo lijepa.

U isto vrijeme smotri da ide jedna velika zmija niz duvar,[4] tako se pružila, da joj je glava više glave đevojčine bila blizu pa se uzdigne i ujedamput djevojku u čelo među oči da ujede; onda on pritrči pa povadi mali nož i pribode zmiju u čelo uz duvar, pa onda ovako progovori: »Da Bog da, da se ovaj moj nožić ne da nikom izvaditi bez moje ruke«, pa onda pohita, da se natrag vrati. Pređe preko bedema, uz jelu se ispenje i niz jelu siđe na zemlju; kad dođe u pećinu, đe su divovi bili, uzme vatre pa potrči i dođe braći, đe ih još zastane da spavaju. On vatru naloži, a sunce ograne i svane se, onda on braću izbudi i tako pođu dalje.

Istog dana naiđu na put, koji vodi tome gradu. U tome je gradu življeo jedan silan car, koji je svako jutro išetao u grad i tužno suze prolijevao, što mu narod u gradu od divova strada i pojeden bi, pa se sve bojao, da mu i ćerka jednome ne bude pojedena, zato porani istoga jutra pa se stane gledati po gradu, a grad opustio, već je malo i naroda još ostalo, jer su sve divovi pojeli, pa ode tamo amo po gradu, kad najedamput vidi neke jele

onako čitave iz zemlje izvađene pa uz bedem prislonjene, a kad dođe bliže, čudo viđeti; devet divova, baš onijeh krvnika gradskijeh, a njima svijema glave posječene. Kad car to vidi, jako se obraduje, a svijet se skupi i Boga stane moliti za zdravlje onoga, koji ih je posjekao. U isto vrijeme dođoše i sluge iz dvora carskoga i jave caru, kako je šćela zmija da njegovu kćerku ujede. Kako to car čuje, odmah otide u dvor, pa upravo u onu sobu svojoj šćeri, kad tamo, vid zmiju pribodenu uz duvar, pa šćaše sam nož da izvadi iz duvara, ama nije mogao. — Onda car učini zapovijest na sve strane po njegovu carstvu i oglasi: ko je divove pobio i zmiju pribo, neka dođe, da ga car obdari velikim darom i da mu šćerku dade za ženu; to se oglasi po cijelome carstvu njegovom i car zapovjedi, da se glavne mehane po velikim drumovima postave, pa svakoga putnika da pitaju, nije li doznao, ko je divove pogubio, pa kad koji čuje za tog čoeka, da javi, a taj čoek neka brže na muštuluk[5] ode caru, da ga car obdari. To se tako po carevoj zapovijesti i učini, mehane se postave na glavne drumove i svakog putnika pitali bi i za to kazivali mu.

Poslije nekog vremena ovi trojica carski sinovi tražeći svoje sestre dođu u jednu od tijeh mehana, da zanoće, te učine tu konak, a poslije večere dođe mehandžija i u razgovoru š njima stane se faliti, što je on junaštva počinio, pa onda zapita njih: »A jeste li vi štogod učinili dosad?« Onda otpočne najstariji brat govoriti: »Kad sam pošao s mojom braćom po ovom putu, prvu noć, kad smo došli konačiti kod jednog jezera u nekoj velikoj pustinji, kad braća moja oba spavahu, a ja čuvah stražu, najedamput aždaha pođe iz jezera, da nas proždere, a ja onda povadim nož i odsiječem joj glavu: ako ne vjerujete, evo joj uveta od glave«, pa izvadi uši i na sto ih baci. Kad to ču onaj srednji brat, i on reče: »Ja sam, kad sam čuvao stražu na drugom konaku, posjekao aždahu od dvije glave: ako ne vjerujete, evo uveta od obje glave«, pa izvadi uši i njima ih pokaže. Onaj najmlađi ćuti. Poče ga mehandžija pitati: »Bome, momče, tvoja su braća junaci, a da čujemo, jesi li i ti štogod učinio od junaštva?« Onda najmlađi otpočne da kaziva: »I ja sam nešto malo učinio. Kad smo zanoćili onu noć kod jezera u pustinji, vi ste, braćo, spavali, a ja sam čuvao stražu; kad bi neko doba noći, zaljulja se sve jezero, i izađe troglava aždaha i šćaše nas da proždere, onda ja povadim sablju i glave joj sve tri odsiječem; ako ne vjerujete, evo šest uveta od aždahe«. Tome se i sama braća začude, a on nastavi kazivati: »Utome se vatra ugasi, i ja pođem, da vatre potražim. Tumarajući po planinama nađem u jednoj pećini devet divova«, i tako im sve po redu kaže, što je učinio, i svi se tomu čudu začudiše. Kad to mehandžija čuje, brže potrči i caru sve javi, i car mu dade mnogo novaca, pa brže pošalje svoje ljude, da sva tri careva sina njemu dovedu. Kad oni iziđu pred cara, car zapita najmlađega carevića: »Jesi li ti sve to čudo u ovome gradu počinio, divove isjekao i šćer moju od smrti sačuvao?« »Jesam, čestiti care«, odgovori najmlađi carević. Onda mu car dade svoju šćer za ženu i dopusti mu, da je on prvi do njega u svome carstvu, a onoj dvojici starije braće reče car: »Ako hoćete i vas hoću oženiti pa vam dobre dvore sagraditi,« no oni njemu kažu, da su oženjeni obojica, i cijelu mu istinu otkriju, kako su pošli, da sestre svoje traže. Kad car sve to čuje,

zaustavi samo onog najmlađeg kod sebe kao zeta, a onoj dvojici dade dvije mazge novaca, i tako oba starija brata vrate se svome dvoru i u svoje carstvo.

Onaj najmlađi jednako mišljaše za svojijem sestrama, i šćaše da ide, da ih traži, ali mu je opet bilo i žao ostaviti svoju ženu, a i car mu to ne daše učiniti, i tako on za sestrama svojima jednako venjaše. Jednom car pođe u lov, a njemu kaže: »Ostani ti tu kod dvora, i evo ti devet ključeva, čuvaj ih kod sebe; možeš« veli »da otvoriš tri četiri odaje, tamo ćeš viđeti, da imade i srebra i zlata, oružja i mnogo drugijeh dragocjenosti, na posljetku možeš otvorit svih osam odaja, ama devetu da se nijesi usudio nipošto otvoriti, jer« veli »ako to učiniš, zlo ćeš proći«. Onda car ode, a zeta ostavi kod kuće; ovaj, čim car otide, otvori jednu pa i drugu sobu i tako redom sve osam soba i vidi u njima svakojakih dragocjenosti, na posljetku kad dođe i na vrata od devete sobe, reče u sebi: »Ja sam mnogo čuda preturio, a sad da ne smem otvoriti ovu sobu!« pa i tu sobu otvori, kad uđe unutra, ima šta i viđeti! U sobi jedan čoek do koljena u gvožđe zakovat i ruke do lakata zakovate obje, na četiri strane imadu četiri direka,[6] a tako od svakoga direka ima po jedan sindžir[7] od gvožđa, i tako je tvrdo okovat bio, da se nije mogao nikako micati. Pred njim je bila jedna česma na zlatnom čunku izvirala, i tako saljeva se pred njim u jedno korito zlatno. Blizu njega stoji jedna maštrava, ukrašena dragijem kamenjem. Čoek bi htio da vode pije, ama ne može da dohvati. Kad carević sve to vidi, on se veoma začudi, pa se trgne malo natrag, a ovaj čoek progovori: »Hodi unutra kod mene, zaklinjem te Bogom živijem«. Ovaj uđe unutra kod njega, onda mu onaj čoek reče: »Daj učini jedan sevap,[8] te mi daj jednu maštravu vode da popijem, i znaj zacijelo, da ćeš od mene za to dobiti na dar još jedan život«. Carević se promisli: što ima bolje nego da dobijem dva života, pa uzme maštravu i da mu punu vode, te ovaj popije. Onda ga carev sin pita: »Kako se ti zoveš, Boga ti, po imenu?« Ovaj odgovori: »Ja se zovem Baš-Čelik. Daj mi i drugu maštravu vode, pa ću ti pokloniti i drugi život«. Carević pomisli: »Sad dva života da mi pokloni, a treći imam, to je čudo veliko«, pa uzme maštravu te mu dade; a ovaj popije. Carević pođe da počne da vrata zatvori, a Baš-Čelik reče: »O, junače, povrati se kod mene, kad si već dva dobra učinio, učini i treće, dat ću ti i treći život. Uzmi ovu maštravu, natoči je pa mi uspi na glavu, a ja ću ti za to, što mi vodu uspeš na glavu, dati i treći život te živi.« Kad carević to čuje, povrati se natrag, uzme maštravu pa natoči i uspe mu na glavu. Kako mu voda pospe glavu, u onaj mah prsnuše alke[9] oko vrata i sve gvožđe, koje je Baš-Čelika držalo. A Baš-Čelik skoči kao munja pa raširi krila, poleti, i u isto vrijeme uzme pod krilo carevu ćerku, ženu njegova izbavitelja, i tako najedamput iščezne iz očiju. Sad da vidiš čuda; prepane se carev sin od cara! Utom kad car dođe iz lova, kaže mu zet njegov sve po redu, car se većma u brigu dade, pa mu reče: »Zašto to učini? Jesam li ti kazao, da ne otvoriš devetu sobu?« Carević mu odgovori: »Nemoj se srditi na mene, ja ću da idem da Baš-Čelika tražim i da povratim moju ženu«. Oni car ga stane od toga odvraćati: »Nemoj« veli »da ideš nipošto! ti ne znaš ko je Baš-Čelik, mene je mnogo vojske i novaca propalo, dok sam Baš-Čelika

uhvatio, nego ostani kod mene, ja ću ti isprositi drugu đevojku, i ne boj se, ja te opet milujem kao sina svoga«. Ali carev sin nije htio nikako slušati, nego uzme novaca za puta, uzjaše svoga konja pa pođe u svijet tražiti Baš-Čelika.

Putujući ovako zadugo dođe u jednu varoš, kako uđe, gleda tamo, dok najedamput poviče jedna đevojka s čardaka: »E, careviću, odjaš' konja pa hodi u avliju.«[10] Kad carević dođe u avliju i onda ga srete đevojka, a on pogleda i poznade svoju sestru najstariju; ruke šire u lica se ljube, a sestra njemu govori: »Hajde, brate, sa mnom na čardak«. Kad iziđu na čardak, onda carević stane pitati sestru svoju, ko je njen čoek, za koga se ona udala, a ona mu odgovori: »Ja sam se« veli »udala za cara zmajskog, i moj je čoek zmaj, nego, brate, da te dobro sakrijem, jer moj čoek veli, da bi svoje šure isjekao, kad bi ih samo viđeti mogao; ja ću njega najprije kušati, ako ti ništa ne ćene učiniti, ja ću mu kazati za tebe.« Pa tako i učini. Brata i konja mu sakrije. Kad veče dođe, zmaju zgotove večeru pa ga čekaju, kad eto ti zmajskog cara! Kako doleće u dvor, sav se dvor zasvijetli i zablista! Kako uđe, odmah zove svoju ženu: »Ženo,« veli »ovdje čovječja kost miriše, koji imade? kazuj odmah.« Ona mu reče: »Nema nikoga«, a on veli: »To ne može biti«. Onda mu žena odgovori: »Boga ti, što te pitam, da mi pravo kažeš: bi li štogod mojoj braći, da sad koji od njih ovamo dođe? A zmajski car odgovori: »Onog najstarijeg i srednjeg bih zaklao pa ispekao, a najmlađem ne bi ništa«. Ona onda veli: »Došao je moj najmlađi brat a tvoj šurak«. Kad car čuje, on poviče: »Dajte ga«. Kad šuraka sestra dovede pred cara, car skoči, ruke šire, u lica se ljube: »Dobro došao, šurače«. »Bolje tebe našao, zete!« »Gdje si?« »Evo me.« Pa mu priča od kraja do konca. Onda mu car reče zmajski: »Ta kud ideš, Boga ti, prekojuče Baš-Čelik prođe i ponese tvoju ženu, ja ga dočekam sa sedam hiljada zmajeva, pa mu ne mogoh ništa učiniti, prođi se đavola, molim te, da ti dam novaca, koliko hoćeš, pa idi kući«. No carević nije htio nikako da ga sluša, nego sjutradan naumio da pođe, i kad car vidi, da ga ne može da zaustavi i s puta da ga odvrati, onda mu izvadi jedno pero, pa mu ga da u ruke i ovako mu reče: »Dobro, slušaj, što ti kažem, i evo ti moje perce, pa kad ti bude velika nužda i Baš-Čelika nađeš, a ti zapali ovo pero moje, ja ću onda u isto vrijeme da doletim sa svom mojom silom tebi u pomoć«. Carević uzme pero te pođe.

Putujući opet po svijetu dođe u drugu veliku varoš i idući kroz varoš poviče opet jedna devojka sa čardaka: »E, ti, careviću, odjaši konja pa hodi u avliju«. Carević uđe s konjem u avliju, kad tamo a sestra srednja srete ga u avliji, ruke šire pa se u lica ljube; vodi brata na kulu. Pošto sestra odvede konja u jarove a brata na kulu, pita brata, kako je došao, a on njojzi sve po redu kaže, pa je pita: »Za koga si se« veli »udala?« A ona mu odgovori: »Ja sam se udala za cara sokolovskog, i on će doveče doći; nego da te dobro đegod sakrijem, jer on braći mojoj prijeti«. Tako i učini, i brata sakrije. Kad dugo ne pređe, al eto ti cara sokolovskog! Kako doleće, sva se kula zaljulja od velike sile. Odmah mu postave večeru, no on, kako dođe, progovori svojoj ženi: »Ovđe ima čoečja kost«. Žena odgovori:

»Nema, čoeče«, pa po dugom razgovoru ona mu veli: »Bi li ti mojoj braći štogod, kad bi koji došao?« Car veli: »Ja bi najstarijeg i srednjeg mnogo mučio, a najmlađem ne bih ništa«. Onda mu ona za brata kaže. On brzo naredi da ga dovedu, a kad ga car vidi, skoči na noge, ruke šire pa se u lica ljube. »Dobro došao, šurače!« veli sokolovski car. »Bolje tebe našao, zete« odgovori njemu carević, pa odmah sednu večerati. Poslije večere pita car šuru svoga, kud je pošao, a ovaj mu odgovori, da traži Baš-Čelika, i sve mu redom priča. Ali car ga stane svjetovati: »Nemoj« veli »dalje da ideš, ja ću ti za Baš-Čelika kazati: onog istog dana, kad je tvoju ženu ugrabio, ja sam ga dočekao sa pet hiljada sokolova, pa strašno smo se pobili š njime, krv pade do koljena, i ništa mu učiniti ne mogosmo! A ti da mu jedan nešto učiniš! Zato te svjetujem ja, da se vratiš kući, i evo ti blaga, uzmi ponesi, kolikogod hoćeš«. Ali carev sin veli: »Hvala ti na svemu, ali se vratiti ne ću nikako, nego hoću Baš-Čelika da tražim«, a sam u sebi misli: »za što ne bih, kad imam još tri života«! Kad sokolovski car već vidi, da ga nikako odvratiti ne može, izvadi jedno perce pa mu ga dade govoreći: »Na ti« veli »to moje pero, pa kad ti bude velika nevolja, a ti iskreši vatru pa ga zapali, a ja ću ti onda doći s mojom silom u pomoć«. Onda carević uzme perce pa pođe tražiti Baš-Čelika.

Putujući tako zadugo po svijetu dođe u treću varoš, kako uđe u varoš, al' eto ti đevojke pa viče sa čardaka: »Odjaši konja pa hodi u avliju«. Carević svrati konja pa upravo u avliju, kad tamo al' evo ti njegove sestre najmlađe, ruke šire pa se u lica ljube, vodi brata na kulu, a konja u arove. Brat je pita: »Za koga si se, sestro, ti udala, koji je tvoj čoek?« Ona mu odgovori: »Moj je čoek car orlujski, za njega sam se udala«. Kad car dođe uveče kući, žena ga dočeka, a on ni riječi, nego veli: »Ko je ovdje u dvor od ljudi došao, kazuj odmah!« Ona mu odgovori: »Nije niko«, pa počnu večerati. Onda mu žena veli: »Da li bi ti štogod mojoj braći učinio, da otkud dođu?« Car joj reče: »Ja bih najstarijega i srednjeg brata ubio, a najmlađeg ne bih; njemu bih u pomoć svakad pritekao, kad bih mogao«. Onda ona caru kaže: »Evo, onaj moj najmlađi brat, a tvoj šurak došao, da me vidi«. Onda car zapovjedi, da ga preda nj dovedu, dočekao ga na noge pa se š njime poljubi i reče mu: »Dobro došao, šuro!« A taj njemu odgovori: »Bolje tebe našao, zete!« Pa odmah sjednu večerati. Za večerom se razgovarahu o svačemu, i naposljetku carević kaže, da ide Baš-Čelika da traži. Kad to začu car orlujski, stane ga odvraćati govoreći mu: »Prođi se ti, šuro, toga đavoljeg vraga i ne idi tijem putem, nego ostani ovdje kod mene, bit ćeš svega zadovoljan«. Ali carev sin to ne sluša, nego sjutradan, kako svane, opremi se i pođe dalje tražiti Baš-Čelika. Onda car orlujski, kad vidi, da ga odvratiti ne može, izvadi jedno perce pa ga dade šuri: »Na« veli »šuro, kad ti bude nevolja, ti ukreši vatru pa ga zapali, ja ću ti onda s mojijem orlovima u pomoć doći«. Carević uzme perce i pođe tražiti Baš-Čelika.

Putujući po svijetu od grada do grada tako sve dalje i dalje najposlije nađe svoju ženu u jednoj pećini. Žena, kako ga vidi, začudi se pa mu reče: »Za Boga, čojče, otkud ti ovdje?« A on joj sve po istini kaže i veli:

»Bježi, ženo, da bježimo!« No ona mu na to odgovori: »Kud ćeš, kad će nas Baš-Čelik stići odmah, pa će« veli »tebe pogubiti, a mene vratiti«. Carević znajući da ima još tri vijeka da živi, nagovori ženu da bježe, pa tako i učine. No kad oni počnu bjegati, Baš-Čelik to dozna pa brže potrči i carevića stigne pa poviče: »E, careviću, zar ti ukrade ženu?«, pa mu ženu otme i kaže: »Ja ti sad život praštam, jer znam da sam ti kazao, da ću ti dati tri života, pa sad idi, ama više za ženu nemoj da se vraćaš, jer ćeš poginuti«. Pošto to reče Baš-čelik, odvede ženu sa sobom, a carević opet ostane sam ne znajući što će. Najposlije se riješi, da nanovo ide za ženu svoju. Kad dođe blizu one pećine, uluči priliku, kad Baš-Čelik bude otišao, pa ženu opet povede sa sobom, da bježe. No Baš-Čelik odmah to doznao, pa potrči i carevića stigne pa povadi strijelu i poviče: »Voliš li« veli »da te ustrijelim ili da te sabljom posiječem?« Carević stane se moliti, i Baš-Čelik mu reče: »Ja ti sad i drugi život poklanjam, no ti kažem, da se više ne usudiš, da se za ženu vratiš, jer ti ne ću više da poklanjam život, no ću te namjestu pogubiti«.

Pošto to reče, uzme ženu pa je odvede, a carević opet ostane sam misleći sve jednako, kako bi ženu svoju izbavio. Najposlije sam sebi kaže: »A što bih se Baš-Čelika bojao, kad još imam dva života, jedan što mi je on poklonio, a jedan moj?« pa zaključi da se sjutra ženi povrati, kad Baš-Čelika nije bilo kod nje: »Hajde« veli, »da idemo bježati.« Ona ga razbijaše, da im nije vajde[11] bježati, jer će ih stići, no čoek njen primora je, pa počnu bježati, a Baš-Čelik ih stigne pa poviče: »Čekaj, ja ti više ne praštam!« Carević se prepane i počne ga moliti, da mu oprosti, ali Baš-Čelik reče mu: »Znaš li, da sam ti kazao, da ću ti pokloniti tri vijeka? eto sad ti treći poklanjam, i više života od mene nemaš, nego idi kući, i nemoj život svoj, što ti ga je Bog dao, da izgubiš.«

Carević videći da protiv ove sile ne može ništa, pođe kući, no jednako mišljaše, kako bi ženu svoju Baš-Čeliku oteo, dok mu najedamput padne na um, što su mu zetovi kazali, kad mu je svaki od njih po jedno perce dao. Onda reče sam sebi: »Hoću baš i četvrti put da se vratim, da ženu moju povratim, pa ako mi bude do nevolje, onda ću pero da zapalim, da mi zetovi u pomoć dođu«, pa se odmah digne i opet se vrati onoj pećini, đe Baš-Čelik držaše ženu njegovu, i kad izdaleka vidi, da Baš-Čelik nekud ide, javi se ženi, a ona se začudi i prepane pa mu reče: »Boga ti, zar ti je tako omrznulo življeti, te si se povratio po mene!« No on joj kaže za zetove, kako su mu dali svaki po jedno perce, pa kako će mu doći u pomoć, ako mu bude do nevolje, »pa zato sam« veli »još jedared došao po tebe; hajde odmah da bježimo«, i tako i učine i počnu bježati, ali Baš-Čelik to odmah dozna pa izdaleka poviče: »Stani, careviću, nijesi uteko!« A carević kad vidi Baš-Čelika, povadi ona sva tri pera i kresivo, pa stane kresati, dok malo vatru priželže, pa zapali sva tri pera, ali dok je zapalio, Baš-Čelik ga stigne, potegne sablju i carevića na dvije pole rasiječe. U isti čas eto ti čudo! Doleti car zmajski sa svojijem zmajevima, car sokolovski sa sokolima i car orlujski s orlovima, pa se s Baš-Čelikom strašno pobiju i mnogo se krvi prolije, ali Baš-Čelik opet ugrabi

ženu i uteče. Onda tri cara stanu svoga mrtva šuru gledati i zaključe, da mu život povrate, pa onda zapitaju najbrža tri zmaja, koji može najbrže s Jordana vode donijeti. Jedan veli: »Ja mogu za po sahata«; drugi veli: »Ja mogu za četvrt sahata«; treći veli: »Ja mogu za devet trenutaka.« Onda carevi poviču ovome: »A sad ti, zmaje, brže pohitaj.« Ovaj raširi silu vatrenu i donese zaista za devet trenutaka vode s Jordana. Carevi uzmu vodu, pospu vodu po onijem ranama, kud je carević rasječen bio, kad pospu, rane se sastave, i carević skoči na noge te oživi. Onda ga carevi svjetuju: »Idi sad kući, kad si se smrti izbavio.« Carević njima veli, da će jošt jedamput da ide sreću pokušati i ženu ma na koji način ukrasti. Carevi, zetovi njegovi vele mu: »Nemoj, poginut ćeš zaista, sad ako odeš, jer života ti drugoga nema osim onoga tvoga od Boga.« Ali carević ne će za to da čuje. Onda mu carevi reku: »E, kad već hoćeš silom da ideš, a ti nemoj odmah ženu da vodiš, nego joj kaži, da pita Baš-Čelika, đe mu je junaštvo, pa onda dođi da nam kažeš, mi ćemo ti pomoći, da ga osvojimo«.

Onda carević ode krišom i dođe ženi, pa je nauči da kuša Baš-Čelika, đe mu je junaštvo, pa se vrati natrag. Kad Baš-Čelik kući dođe, žena ga stane pitati: »Boga ti, đe je to tvoje junaštvo?« Baš-Čelik joj reče: »Moja ženo, moje je junaštvo u sablji mojoj«. Onda žena stade moliti spram sablje Bogu. Baš-Čelik kad to vidi, udari u smijeh pa reče: »O luda ženo! nije moje junaštvo u sablji, nego je u mojoj strijeli,« a ona se onda okrene Bogu moliti spram strijele, a Baš-Čelik joj reče: »O ženo, dobro li te neki uči da me kušaš, đe je moje junaštvo! ja bih rekao, da je živ tvoj čoek, pa on te uči,« a ona se počne kleti, da je niko ne uči, jer i nema ko. Poslije nekoliko dana dođe joj čoek, ona mu sve kaže, kako još nije mogla doznati od Baš-Čelika, đe mu je junaštvo. Onda joj čoek odgovori: »Kušaj ga opet« pa ode. Kad Baš-Čelik dođe, žena ga stane opet pitati, đe mu je junaštvo. Onda joj Baš-Čelik odgovori: »Kad ti moje junaštvo tako poštuješ, ja ću ti istinu da kažem, đe je moje junaštvo, pa onda stane kazivati: »Daleko odavdje ima jedna visoka planina, u onoj planini jedna lisica, u lisici srce, u srcu jedna ptica, u onoj je ptici moje junaštvo, ama se ona lisica ne da lako uhvatiti: ona se može pretvoriti u razne načine.« Sjutradan kad Baš-Čelik ode, carević opet dođe ženi svojoj, da čuje što je doznala, a žena mu sve kaže. Onda carević otiđe upravo zetovima, a oni ga jedva dočekaju, da čuju, đe je Baš-Čelikova junaštvo, pa se odmah dignu i sa carevićem otidu. Kad tamo dođu u planinu, pušte orlove, da love lisicu, a lisica pobjegne u jedno jezero, koje je bilo usred one planine i pretvori se u utvu šestokrilu, ali sokolovi odmah za njom i odande je izagnaju, onda ona poleti u oblake pa počne bježati, a zmajevi za njom! Ona brže onda pretvori se opet u lisicu i stane po zemlji bježati, ali tu je orlovi dočekaju i ostala vojska, pa je salete i uhvate. Onda carevi zapovjede te se lisica raspori i srce

izvadi pa nalože vatru, srce raspore, iz srca ticu izvade i u vatru bace, kako ptica izgori, Baš-Čelik pogine. Carević onda uzme svoju ženu pa ode š njome kući.

---

[1] »baš« stoji pred riječima mj. pridjeva n. pr. baš-knez = glavni knez, baš-aga = glavni aga, [2] prođe neko vrijeme, [3] veliki kazan, kotao, [4] stijena, [5] nagrada, [6] stup, balvan, [7] lanac, veriga, [8] zadužbina, [9] gvozdeni kolut, [10] dvorište, [11] koristi.

37.

GVOZDEN ČOVJEK.

Bio jedan car, pa imao tri sina. Kad mu sinovi dorastu do ženidbe, onda im zapovedi, da se popne svaki na kulu, pa da s kule zastreli: gde koga padne strela, odande će mu dovesti devojku. Sinovi poslušaju oca, pa kad zastrele starija dvojica, strele im padnu u dva grada; a kad najmlađi zastreli, njegova se strela izgubi, pa ju stanu tražiti na sve strane, i nikako da je nađu; najposle nagaze na nekaku bunarinu, kad tamo — u bunarini jedna velika žaba, i kod žabe strela najmlađega careva sina. Brže bolje jave caru, kako su našli strelu, a car kad čuje, odma dovede devojke iz ona dva grada za dva starija sina, a za najmlađega donese onu žabu, pa ih venča i učini veliko veselje.

Kad bude vreme, svedu mladence, starija dva brata svedu s njihovim devojkama, a najmlađega sa žabom. Pošto ih svedu, ali iz one žabe iziđe krasna devojka, što je nigde u carstvu nema, samo žablja koža ostane na zemlji, a kad bude ujutro, devojka opet uđe u žablju kožu, i tako sve danju žaba a noću devojka. Posle nekoliko dana zapita ga mati: »Za Boga sinko, kako ti je s onim gadom?« A on joj reče: »E, moja mati, da ti vidiš, kakva je to lepota, izvuče se iz one košuljice, pa je onda devojka, što je nigde pod nebom nema.« Onda mu reče mati: »Za Boga, pa da je oprostimo. Doveče ukradi košuljicu pa metni na pendžer, a ja ću je polako uzeti s pendžera, pa ću je baciti u peć neka izgori.« On posluša mater; kad bude uveče i od žabe iziđe devojka, on joj ukrade košuljicu pa metne na pendžer, a mati dođe pa je uzme i baci u peć, te izgori. Kad pred zoru ustane devojka i stane tražiti košuljicu, da se pretvori žaba, ali košuljice nema, i tako ona ostane devojka. Kad ujutru svane, iziđe ona napolje, kad je vide, svi se začude; ne mogu da se naglede take ljepote. Kad dođe prva nedelja, otide carica sa svojim snahama u crkvu; kad izidu iz crkve, sav narod stao pa gledi, kakva je to lepota; za caricu nitko ni mukaet[1] — Onda počne zlobiti carica najmlađoj snasi svojoj, pa kako otide u dvor, odmah reče caru: »Ja ne ću s tobom hljeba jesti, ako toga najmlađega sina ne isteraš iz dvora«. Car je stane blažiti i jedva je malo umiri. Kad dođe druga nedelja, opet carica otide sa svojim snahama u crkvu; pa kad izide iz crkve, sav narod stao pa gledi najmlađu carevu snahu, i čudi se takoj ljepoti.

Onda carica, kako otide kući, odmah na cara: »Ili on iz dvora, ili ja!«

Kad car vidi, da se nema kud ni kamo, dozove najmlađega sina, pa mu reče: »Sinko! ja čujem da se ti hvališ, da možeš jednim rupnjakom[2] proje sto bravaca nahraniti.« On se siromah stade krstiti govoreći, da on to nikad nije ni pomislio. Ali car ni pet ni deset nego: »Ako to ne uradiš, na tebi nema glave.« Onda on siromah otide plačući ženi svojoj, a ona ga zapita, što plače, a on joj kaže sve, šta je i kako je. Onda mu ona reče: »Ne boj se ništa, idi na onu bunarinu, gde ste mene našli, pa se nadnesi nad nju pa viči: »Šura, šura.« On će se odazvati pa će te pitati, šta ćeš, a ti mu kaži sve, što ti je otac kazao.« On posluša ženu svoju, otide na bunarinu pa stane vikati: »Šura, šura«! A šura se odzove iz bunarine: »Što ćeš?« A on mu se potuži, kako hoće otac da ga pogubi, ako jednim rupnjakom proje sto bravaca ne nahrani. Onda mu šura reče: »Počekaj malo«, pa mu izbaci jednog svinjara pa mu reče: »Ti samo jedan rupnjak izvadi iz ambara,[3] pa se onda ne staraj, svinjar će vući, kolikogod ustreba, a nitko ga ne će videti.« Carev sin uzme svinjara, pa s njim kući. Kad dođe kući, a svinje gladne ciče po dvoru, čekaju, da im se da jesti, i sav dvor izišao, da vidi, šta će biti. Onda najmlađi carev sin otvori ambar pa iznese jedan rupnjak proje te uspe svinjama; svinje jedu, a onaj svinjar jednako dosipa, a niko ga ne vidi. Car ostade čudeći se, gdje se nasitiše sto bravaca od jednoga rupnjaka proje. Onaj svinjar posle otide svojim putem. Posle nekoga vremena opet car dozove najmlađeg svojeg sina pa mu reče: »Ja čujem, gde se ti hvališ, da možeš napojiti sto volova jednim kablom vode.« On se siromah upropasti i stane se odgovarati, da to nije nikad ni pomislio. Ali mu se car ne dadne mnogo odgovarati, nego mu reče: »Ako to ne uradiš, na tebi nema glave.« Onda on siromah otide kući plačući, a žena kad ga vidi, gde plače, zapita ga, što plače, a on joj pripovedi, kako ga nanovo otac bedi. Onda mu ona reče: »Idi opet na onu bunarinu pa viči: »Šura, šura,« a on će se srditi i reći će ti: »Aratos[4] ti i takvoga zeta,« a ti mu kaži: »Nevolja me tare,« pa mu pripovedi sve, šta je i kako.« On posluša ženu svoju, otide na bunarinu i stane vikati: »Šura, šura!« a šura mu se srdito odzove: »Aratos ti i takoga zeta, što ćeš opet?« A on mu odgovori: »Šura, nevolja me tera, otac mi zapovedio, da jednim kablom vode sto volova napojim.« Onda mu šura reče: »Ti samo jedan kabao izvuci iz bunara pa uspi u valov, posle nemaj brige, ovaj će govedar vrći, kolikogod ustreba, a niko ga ne će videti«. On zahvali šuri pa uzme govedara, pa s njim kući; kad tamo, a volovi drežde[5] oko valova, čekaju, da im se da voda, i sav dvor izišao, da vidi, šta će biti. Onda najmlađi carev sin izvuče kabao vode pa uspe volovima u valov; volovi piju, a onda govedar jednako doliva, a niko ga ne vidi. Car ostane čudeći se, gdje napoji sto volova od jednoga kabla vode. Onaj govedar posle otide sam svojim putem.

Posle nekoga vremna opet dozove car najmlađega sina, pa mu reče: »Ja čujem, da se ti hvališ, da možeš dovesti gvozdena čovjeka.« On se siromah stane odgovarati, da to nije nikad ni pomislio, ali car: »Ni reči više, nego ako to ne uradiš, na tebi nema glave.« Onda on siromah otide k ženi svojoj plačući, a žena kad vidi gde plače, pita ga: »Što plačeš?« A on joj kaže, što je i kako je. Onda mu ona reče: »Idi opet na bunar, pa

viči: »Šura, šura,« on će se odazvati i srdit će se pa će ti reći: »Aratos i takoga zeta, šta ćeš opet?« a on mu odgovori: »Za Boga, šura, nevolja me tera; ište otac da mu donesem gvozdena čoveka, da se s njime razgovara«. Onda mu šura odgovori: »Počekaj malo; sad ću ja izaći, ali se nemoj prepadati ni straviti«. Kad malo čas, ali eto ti gvozdena čovjeka. Veliki je, strašan je! vuče budžu za sobom, sve ore zemlju, ide za njim brazda, kao da osam volova ore. Kad car izdaleka ugleda gde ide gvozden čovek, on se preplaši te zatvori dvorove, pa pobjegne na gornje čardake, i zatvori se. Kad dođe gvozden čovek, stane lepo na vratima lupati, da mu otvore, a kad vidi, da niko ne otvara, on bubne pesnicom o vrata, a vrata se odma nadvoje raspadnu, tako otvori redom sva vrata i dođe pred cara. Kad dođe pred cara, zapita ga: »Šta si me zvao?« A car ćuti kao nem. »Ta šta ti imaš sa mnom« reče gvozden čovek pa ga zvrcne u čelo. Car odmah dušu ispusti. Onda gvozden čovek uzme zeta svoga pa ga postavi za cara, i tako je najmlađi sin sa svojom ženom carovao do svoga veka.

---

[1] ne gleda, ne mari, [2] žitna mjera, [3] žitnica, [4] odnio đavo!, [5] stoje pa čekaju.

38.

ČUDNOVATA DLAKA.

Bio jedan čoek, mnogo siromah i punan đece tako, da ih nikako hraniti nije mogao, i više puta se kanio da ih jedno jutro pobije, da ne gleda jada, đe mu od gladi umiru, ali mu žena branjaše. Jednu noć dođe mu u snu jedno dijete i reče mu: »Čoeče! vidim, da si sumao[1] dušu da izgubiš i da pokolješ onu jadnu svoju dečicu, a znam da ti je nevolja, nego ćeš ujutru naći pod svojom uzglavicom jedno ogledalo, jedan faculet[2] crljen i jednu vezenu maramu, to sve troje uzmi kradimice i ne kazuj nikome, pa hajde u tu i tu goru, u njoj ćeš naći jednu rijeku, pa hajde uza nju, dok joj dođeš na izvor, onđe ćeš naći jednu đevojku sjajnu kako sunce prosutijeh kosa niz pleći i golu kao od majke rođenu, i čuvaj se, da te ljuta zmija ne uvije, nemoj riječi progovoriti, jer ako progovoriš, zatravit će te i pretvorit će te u ribu ili u što drugo, pak će te izjesti; a ako reče, da je pobišteš po glavi, obišti je, pa prebirajući njezine kose gledaj, naći ćeš jednu dlaku crljenu kao krv, istrgni je i bježi natrag, pa ako se ona dosjeti i za tobom počne trčati, baci joj najpriđe vezenu maramu pa faculet, pa najposlije ogledalo, onda će se ona zabaviti, a ti onu dlaku prodaj kakvu bogatu čoeku, nego nemoj da te prevare, jer ova dlaka nebrojeno blago valja; ti ćeš se tako obogatiti i svoju đecu prehraniti«.

Kad se ovi siromah probudi, nađe pod uzglavljem, kao što mu je dijete u snu reklo, pa onda put one gore, kad u njoj nađe rijeku, on pokraj nje hajde, hajde, dok dođe na izvor. Obazrevši se da vidi, đe je đevojka, ugleda je nad jezerom, đe zrake sunčane u iglu udijeva, ter po đerđevu veze na postavu, kojemu su žice od junačkijeh perčina. Teke viđe, pokloni joj se, a ona ustane na noge i upita ga: »Otkuda si, neznani junače?« A on muč'!

Ona ga opet zapita: »Koji si? što si došao?« i mnogo drugo koješta, a on muči kao kamen rukama pokazujući kao da je nijem i da ište pomoći. Onda mu ona reče, da sjede njojzi na skut, a on jedva dočeka i sjede, a ona mu podvrže glavu, da je pobište. On premećući dlake po glavi kao da je bište, jedva nađe onu dlaku crljenu, pa je odvoji od druge kose, izguli je, đipi joj sa skuta pa bježi natrag što bolje može. Ona se dosjeti pa sustopice trkom za njim. A on obazrevši se kad vidi, da će ga stići, baci na put maramu vezenu, kako mu je rečeno, a ona kad viđe maramu, saže se i poče da je pregleda tamo amo čudeći se onome vezu, dok on podobro odmače. A đevojka stavi maramu u njedra, te opet za njim. On kad vidi, da će ga stignuti, baci crljeni faculet, a ona se opet zabavi čudeći se i razgledajući; dok oni jadni čoek podobro odmače, a đevojka se ražljuti te baci na put maramu i faculet, te trčke u poćeru za njim. Opet on kad viđe, da će ga stići, baci ogledalo, kojega još nigda nije viđela, digne ga, pošto sebe u njemu viđe, ne znajući da je ono ona, nego misleći da je nekaka druga nalik na nju, zablenu se u ogledalo, te čoek odmakne daleko, da ga već nije mogla stići. A ona kad viđe, da ga stići ne može, vrati se natrag, a oni čoek svojoj kući zdravo i veselo.

Došavši doma pokaže ženi onu dlaku i pripovjedi sve, šta mu je prikojasilo, a ona mu se počne rugati i smijati, ali on nju ne slušajući pođe u nekakav grad, da proda onu dlaku. Skupi se oko njega svakojakih ljudi i trgovaca: neko daje cekin, neko dva, te sve više, sve više, dok dođu do sto zlatnijeh cekina, utome za ovu dlaku čuje i car te dozove ovoga čoeka i reče mu, da će mu dati za nju hiljadu cekina, i on mu je proda. Kad šta je ta dlaka? Car je rascijepi uzduž od vrha do dna, i u njoj nađe zapisano mnogo znatnijeh stvari, kad se šta događalo u stara vremena od postanja svijeta. Tako oni čoek obogati i proživlje sa svojom ženom i đecom. A ono dijete, što je na snu dolazilo, bio je anđio poslan od Gospoda Boga, koji je htio da potpomože ovoga jadnoga čoeka, i da se otkriju tajne, koje nijesu bile javne doonda.

(Boka).

---

[1] odlučio, [2] rubac.

39.

TRI JEGULJE.

Bijaše jedan ribar, koji jednom za tri dana zasobice ništa drugo ne mogaše uhvatiti u mrežu nego samo po jednu jegulju. Uhvativši treći dan treću jegulju, naijedi se i reče: »Vrag uzeo i ovako ribanje, kad se ništa drugo ne uhvati nego po jedna jegulja«. Uto jedna od one tri jegulje progovori i reče mu: »Nemoj tako, jadan čoeče, proklinjati; ti ne znaš, šta si uhvatio; ti si uhvatio za se veliku sreću, nego zakolji jednu od nas tri i prekini načetvero, pa jedan komad daj ženi da izije, drugi kučki, treći

kobili, a četvrti usadi više kuće; onda će ti roditi žena dva blizanca sina, kučka okotiti dva psa, kobila oždrijebiti dva ata, a više kuće izniknut će ti dvije sablje zlatne«.

Posluša ribar jegulju i učini sve, kako mu je ona rekla, i sve mu se ovo dogodi prve godine: rodi mu žena dva blizanca, kučka dva hrta, kobila dva ata, a više kuće mu izniknu dvije sablje. Kad mu sinovi prispiju u neka doba godina, jedan od njih dva reče ocu: »Tata! vidim da si ti čoek siromak i da nas ne možeš hraniti, nego ću ja uzeti jednoga konja, jednoga psa i jednu sablju pa odoh po svijetu; mlad sam, zelen sam, pa đe mi glava, tu mi i hrana.« Rekavši ovo ocu obrne se k bratu govoreći: »Brate, s Bogom! ja pođoh glavom po svijetu, čuvaj kuću i radi o koristi, oca poštuj; i evo ti ova bočica punana vode, drži je pri sebi, a kad vidiš, da ti se voda u njoj zamuti, znadi ondar, da sam ti poginuo.« Ovo izreče te otlen svoj put.

Hodajući po svijetu dođe u nekakav veliki grad i šetajući kroza nj opazi ga careva šćer i u nj se smrtno zaljubi i reče ocu caru, da ga zove u kuću, te je on posluša. Kada ovi mladić uljeze u carski dvor, i đevojka kade ga dobro sagleda i opazi sablju, psa i konja da je sve mimo išta na svijetu lijepo, još se većma zaljubi i ocu reče: »Tata, ja hoću vjenčati ovoga mladića«. Na ovo car pristane, a ni mladiću ne bi žao, te stvar pogođena: vjenčaju se po zakonu.

Jedno veče stojeći on sa ženom svojom na prozoru, ugleda nedaleko od kuće nekaku veliku goru, đe u velikom plamenu plamti, pa upita ženu, šta je ono, a ona mu odgovori: »Ne pitaj me, gospodaru! ono je čudovita gora, što preko dan sijeva i po noći gori, i kogođ k njoj pođe, da vidi, što je, ostane u oni tren mutav i na ono mjesto udurečen«.[1] On nje ne slušajući uzjaše na svoga konja, pripaše svoju sablju i povede svoga psa, te put one gore. Kad dođe u goru, upazi jednu babu đe sjedi na jednom kamenu stancu i drži u jednoj ruci štap, a u drugoj nekakvu travu. Tek što babu vidi, upita je, što je ova gora ovaka, a ona mu reče, da pristupi naprijed pak će znati. On pristupi, i baba ga uvede u nekakvu avliju ograđenu kostima junačkijem, a po avliji toliki ljudi mutavi i udurečeni stoje. Tek što u ovu avliju uljeze, ostade i on i konj mu i pas mutav i okameni se na onome mjestu, đe se našao. U taj tren zamuti se bratu mu bočica vode, te on javi ocu i majci, da je njegov brat a njihov sin mrtav i da ga ide tražiti; te on od mjesta do mjesta, od grada do grada, dok nanese ga sreća u onaj isti grad i pred carev dvor. Kada ga car ugleda, uhvati muštuluk[2] šćeri govoreći joj: »Evo ti muža!« Ona istrči i videći đevera, koji bijaše isto kao i brat, kao da si jabuku razrezao ponapoli, a videći istoga konja, istoga psa, istu sablju, pritrče oboje i car i šćer k njemu i počnu ga ljubiti i u kuću voditi misleći car da mu je zet, a šćer da joj je muž. Ovi đetić začudi se ovoj njihovoj ljubavi, dosjeti se, da su ga uzeli namjesto brata, te se i on stane pokazivati, kao da je njezin muž i carev zet.

Kad je bilo k večeru, pođu lijegati, i žena ga kao muža zovne s njome da leže, no on tek što leže, izvadi sablju i stavi je između sebe i nje. Ona mu se začudi, šta mu je, a on joj reče, da mu se razbio san, pak se digne, stane na prozor, pa onu čudnu goru kad vidi, upita je: »Ma, ženo moja!

kaži mi, što ona gora gori«. Ona mu odgovori: »Za Boga, da li ti nijesam još onu veče kazala, kakva je gora«? »Kako kakva je?«, upita je on opet, a ona mu odgovori: »Da kogođ onamo pođe, ostane mutav i udurečen, pak sam se bila prepala, da nijesi počem onamo pošao«. Čuvši on to dosjeti se jadu te jedva dočeka, doklem mu dan dođe. Kad svanu, on uzjaše na svoga konja, pripaše sablju i povede psa pa se uputi k onoj gori, te kad opazi onu babu, izvadi sablju i nasrne s konjem, nadrška psa, ne govoreći ni riječi. Baba se prepane i poviče, da je ne posiječe. »Brata mi na dvor!« poviče on Onda mu baba dovede brata i povrati mu govor i dušu. Kad se braća viđeše i za zdravlje raspitaše, krenu put doma. U putu reče brat, koji bijaše udurečen: »Ah, brate, za Boga, daj da se povratimo i da izbavimo one ljude, koji su zatravljeni, kao što sam i ja bio«. Te tako i urade: povrate se i uhvate babu, te joj otmu onu travu i počnu mazati one ljude, dok svi govoriti i micati ne počeše. Kad tako svi, koji su onđe zatravljeni bili, ožive, ubiju onu babu, te ova dva brata k carevoj kući, a ostali svojoj; i laž čuo, laž kazao, i Bog mi te veselio!

(Boka Kotorska).

---

[1] ukočen, [2] donese povoljan glas.

40.

ČUDNOVATA TICA.

Bio jedan čoek siromah. Jedno jutro pođe od kuće, da dobavi otkud kruha svojoj đečici i ženi; idući putem vidi jednu tičicu, đe krilima lepeće a njega gleda, te on nju uhvati i vrati se s njome doma. Pokrije je jednom sitkom[1], da ne bi pobjegla, pa se opet povrati za kruh, ali ne mogući nigđe niotkle dobaviti vrati se jadan i žalostan doma bez zalogaja kruha. Tek što uljeze u kuću, đečica skoče oko njega onako gladni i kažu mu, da je tica snijela dva jaja, i jedno od đece reče mu, da pođe u pazar ova dva jaja da proda, i što od njih uhvati, da im za ono kruha kupi. Nasmije se otac put njega, no i uzdahne govoreći: »Jadno dijete! što ću za ovaka mala dva jaja uhvatiti?« No ono mu odgovori, da će mnogo i mnogo uhvatiti.

On pođe sa ova dva jaja u pazar i srete na vratima od grada nekakva čoeka, koji tek što viđe jaja, pritrča k njemu i upita ga, šta ište za njih, a on mu odgovori: »Što daš, teke da mogu kupiti za sebe i za svoju čeljad kruha«. Čoek mu pruži zlatni cekin govoreći: »Evo ti za njih ovi cekin, a evo ti i drugi, da mi kažeš, otklen ti ova jaja«. On mu sve kaže, i kad ga onaj čoek zapita, bi li mu i ticu prodao, on odgovori, da bi za dobru cijenu; te oni zajedno natrag. Kad dođu u kuću, i ovi čoek vidi ticu, reče: »Evo ti sto zlatnijeh cekina za nju!« Te mu je on da. Ovi čoek zakolje ticu i okine glavu i izvadi iz nje srce pa reče: »Ispecite mi ovu glavu i ovo srce, da izjedem«. Oni navrte na ražanj srce i glavu i dadu jednome detetu, da obrće.

Oni se čoek zabavi u razgovoru s ostalom kutnjom čeljadi, a đečica okolo ovoga pečenja skupe se i priđe nego se dobro i ispeklo, dva đetića

— onako gladni — izjedu jedan glavu a drugi srce pa pobjegnu. Malo poslije evo ti onoga trgovca, da vidi, je li pečeno, pa kad vidi, šta je, udri se šakom u čelo i zaleleče, što je više mogao ne žaleći onijeh sto cekina, što je za ticu izbrojio, nego što se prevario i izgubio sreću na ovome i na onom svijetu, i kukajući otide doma.

Sjutradan ujutro ona dva đetićka probude se, kadli onome, što je izio srce, ostanulo pod glavom sto zlatnijeh cekina, a oni, što je izio glavu, počne kazivati ocu i materi, štogođ ko čini u svijetu, pa i što kraljevi misle. I tako svako jutro prvome osvitalo po sto cekina pod glavom, a oni drugi znao, što ko misli i čini. Tako oni obogate i pokupe narod, da jednoga od njih dva stave za kralja, i dopade onoga, što je srce izio.

Brat njegov, što je glavu izio od zavisti i kao najpametniji čoek na svijetu, počne mrzjeti na svoga brata kralja, te šta će kako li će da ga smakne s ovoga svijeta, naumi da ga ubije i da on mjesto njega kraljuje, pa jednu večer, kad mu brat zaspi, ubije ga pa ga raspori i nađe u njemu ono srce od tice pa ga izjede, a utrobu svoga brata opet zašije. Sutradan glas kroz narod: »umr'o kralj! koga ćemo za kralja?« Te tamo te amo, te više te niže, te ura te fura, bogme brata mu, njega te njega. Kad postane kralj, i svako mu jutro počne pod glavom osvitati po sto cekina, on zaprosi u cara đevojku, i car mu je da i vjenčaju se po zakonu.

Nova kraljica videći prvo i drugo jutro da njezinu mužu osviće ispod glave po sto cekina, začudi se, i treće jutro kridimice ukrade mužu pedeset, a pedeset ostavi mu; ali kad joj se muž probudi i ne nađe punane sto, kidiše[2] joj tako, da je pogubi, te ona od straha baci na nj one cekine, a on padne u nesvijest i počne bljuvati te i ono srce izbaci; u taj mah dođe nekaka ruka kao na gori snijeg te ugrabi srce i začu se glas, đe zavika: »Ovo je moje bilo, a sad da vi[3] je prosto«. Ovo je bila duša njegova brata, a ruka je bila njegova sjen. Malo potom povrne se duh u kralja, i pošto viđe, što je i kako je, poče se kajati od svojijeh grijeha i do smrti svoje kajao se i siromasima dijelio.

(Boka Kotorska).

---

[1] malim sitom, [2] navali na nju, [3] vam.

41.

DIJETE SA DEVET ČIRAKA.

Bio majstor pa imao jedno dijete za slugu pa bi s njime češće odlazio u goru po drva, te jednoć bavrljajuć i tumarajuć gorom nađe majstor u zemlji otvorena vrata, al ne smjede unići, nego rekne djetetu: »Ajde, slugo, pa što dobijemo, popole ćemo«. Dijete ko dijete, mlado pa ludo, jedva dočeka i uniđe u zemlju te tapaj te tapaj po onom debelom mraku uneke natapa na veliki podrum. Kad ono tamo, al u njemu tri hrpe blaga kao žarko sunce. Na jednoj hrpi sjedi oro sur i golem, a na drugoj se savila šarena guja od tri glave, a na trećoj čući đavo pa iskesio zube na dijete... Al dijete junačkog srca poteci za jednu kamaru[2] — ne da se odnijeti; poteci za drugu — ne da se odnijeti; poteci za treću — ne da se ni ova odnijeti. Ništa ono tu ne mogne odnijeti već samo jednu kutiju, koju metne u njedra, al dok spremi kutiju u njedra, duhnu vjetar i zanese dijete u kamenje, u pustu i gustu šumu, nigdje ptice, nigdje kuće ni kućišta. Onda ono dijete pođe te tuc amo tuc tamo, klim amo klim tamo, dok ne isklima nekako iz one šume i dojde k moru. Došao do mora, ugleda s onu stranu jedan grad. Što će jadan, kad eto ne može prijeći. Misli mali i misli i sve misli na jednu smislio pa sabra nešto drva, što ga može nositi te načini splav. Dogradiv splav sjedne na splav pa vozi, vozi — te pređe nekako preko mora u onaj grad: »Kud ću sada, tugo moja, kad u gradu poznanika, a ni svoga nemam?« rekne mali pa se opet zamislio, pa najposlije otiđe u jedan han[3] k jednomu čovjeku te se najmi u njega, da mu cijepa drva, a on mu dadne ručak i večeru. Kad bilo drugi dan, rekne mu oni čovjek: »Eto sam ti dao ručak i večeru, ajde gledaj na drugo mjesto, meni više ne trebaš«.

Ode ono dijete u čaršiju[4] i prisloni se na jedan dućan, a gazda ga onog dućana upita: »Šta ćeš, dijete?« A dijete mu odgovori: »Hoću, gazda, da mi dadeš štogod para, da večeram, jer sam ljuto izgladnjeo«. Bio gazda srca milostiva pa mu dade na dvije večere: »Naj, dijete, pa večeraj«. Dijete otrči, pa kad potroši novce, dođe opet pred onaj dućan, i tako tri večeri sustopice. Kad bio treću večer, rekne mu gazda: »Hajde, sinko, traži, neka ti tko drugi dâ, ja ti ne mogu više dati«. Začuv ovo dijete vrati se natrag u han.

Misli se do Boga, šta li će ručati, šta li će večerati, te trgajuć po sebi napipa nekako u njedrih kutiju. Kad najde kutiju, otvori ju, al u kutiji devet čiraka. Onda dijete pomisli: »Eh da mi je devet svijeća, da usadim u ovo devet čiraka pa neka gori«. Dosjeti se mali te ode jednom gospodaru pa mu se moli: »Daj mi, gospodaru, devet para, poslužit ću te devet dana«. Doslužio gospodara, uze za ono devet para devet svijeća u ono devet čiraka, pa kad užeže svijeće, al evo ti devet djevojaka na vrata. To devet djevojaka pjevalo, kucalo[5] i igralo do po noći. Pošto pola noći bi, a svaka potegnu po jednu kesu novaca i dade mu je govoreći: »Na ti, gospodaru, da imaš štogod za trošak«, i odoše. Kad bilo sutradan uvečer, rekne dijete handžiji[6] da mu spremi bogatu večeru. Handžija se nasmije pa rekne malomu: »Nemaš novaca, da namiriš dobru večeru«. A dijete mu reče: »Mogu ja svojim novcima poplatiti ovu zgradu, gdje ja sjedim«, pa mu pokaza onih devet kesa blaga. Onda se handžija čudom začudio: »Moj sinak dragi, otkud tebi toliki novci, kad ti nijesi imao ništa? Da nijesi ti novce pokro, pa da ne bude za moju glavu zapelo?« Čuvši ovo dijete uze se handžiji kleti: »Očinjeg mi vida nijesam ja tih novaca pokro, već Bog mi ih dao. Al mi dođi večeras i donesi devet svijeća te posjedi kod mene pa ćeš i ti vidjet, što vidio nijesi«. Nato handžija bio gotov kao baka na kar pa donese devet svijeća i donese dobru večeru te sjedne do njega pa gleda, šta će biti. Mali, dok spucka večeru, ta[7] i užeže onih devet svijeća u devet čiraka i namah dojde devet djevojaka te pjevale, kucale i igrale do pola noći, a svaka, kad pojde, dadne mu i opet kesu blaga. I tako bilo svaku noć. Mali vrlo obogati pa zakupi pola toga grada.

To se čudo nadaleko čulo, pa začuje car i njegova kćerka u Stambulu pa ga dobave k sebi. Kad ga dovedoše pred cara, zapitat će ga on: »Šta u tebe oto ima pa tebi dolaze devet djevojaka, koje te blagom[7] darivaju?« Onda mali odgovori: »Čekaj, care, dok smrkne pa ću ti pokazati, šta imam«. Kad se smračilo, dođe car i njegova kći, a s njome i mnogo stambulskih gospoja pa će gledat čudo negledano. Dok posjedaše, užeže mali svijeće, i namah se pokazale djevojke te pjevale, kucale i igrale sve do pola noći, a kad bilo pola noći i one uzele odilazit, svaka gosu kesom blaga darivala. To se caru vrlo mililo pa smisli oteti kutiju od djeteta.

Drugu večer skupi oko sebe stambulsku gospodu pa pojde u zgradu, gdje je i mali sa svojim ćiracima bio. Kada car i sva gospoda posjedaše u dušeke, užeže mali devet svijeća, al dok užeže, usta trka, usta zvrka, a mjesto djevojaka izleti devet Arapa, svaki nosi gluhu topuzinu te udri po caru i stambulskoj gospodi. Usta jauk stambulske gospode, a kad caru dotužila topuzina, uze moliti dijete, da ga oslobodi Arapa, a da mu već ne će otimati kutije. Onda mali udunu svijeće, a Arapa namah nestade. Otalen se mali vrati u onaj svoj grad na moru, pa i danas je živ, ako nije umro.

(Žepče u Bosni).

[1] svijetnjak, [2] soba, [3] gostionica, [4] trg, [5] u tamburu, [6] gostioničar, [7] odmah.

42.

BRAĆA I BLAGO.

Bili dva brata, Gojko i Dominko. Gojko, stariji brat, priženio se u kuću k nekoj bogatoj udovici. Došo u puno i na gotovo, od pol muke postane imućnim gazdom. Dominko, mlađi brat, ovamo ne imao ni očinstva, ni materinstva, ni djedovine, nit mu se štogod odikuda privalilo, a onamo oženio se nekom sirotom djevojkom. Dominko nije tražio blaga, nego pošteno čeljade, viklo svakom poslu i što mu srce ljubi.

Gojko je odgovarao brata, neka se ne ženi praznom u praznu ruku, nego neka traži, kako će se okućiti i udomiti sa ženom, kao i brat mu Gojko.

»Krčevina tečevina! Krčevina tobanju puni«, veli Dominko svomu bratu, a ovaj opet: »Moj brate Dominko! teško je izložiti vatru na hladnom ognjištu. Ne gledaj stas i lice, nego imanjice, što veće, to bolje. Jednoj zabavljaš, što je stara i ružna, kao da ćeš ju nositi za šeširom. Drugu ne ćeš, što je gizdava i landrava[1]; jedna ti je poskakuša, druga prižimuša[2]; gledaš u žene na sto belaja, kakve je koja ćudi, kako hodi i govori, šta ja znam sve, kao da nisi opasan muškim pojasom, zaziraš od ženske pakosti i prokše[3]. Vidim, ti ćeš kod svoje žene i musti krave i ložiti vatru i nositi vodu. Dok, moj brajko, zglaviš štalicu i namakneš kravicu, proći će ti vijek, zaboravit ćeš i na lijepu i na blagu i dragu.«

»Brate Gojko!« veli Dominko, »ne tupi si jezika govoreći ni u kola ni saonice. Ja sam već odlučio, koju ću uzeti. Ne ću se udati, nego oženiti. Nije blago ni srebro ni zlato, već je blago što je srcu drago, pjeva se lijepo u pjesmi. Ne tražim ja ženu, da me ona hrani i izdržaje, nego da kao muž i žena jedno drugo pomažemo, da radimo, pak se hranimo. Ne ću ja da budem u kući torbonoša, a da mi žena bude kolovođa; da ona nosi gaće, a ja skute«.

»Vidit ćeš«, veli Gojko bratu, »kako ćeš proći tako misleć i fineć«. Sve badava, Dominko ostane pri svomu, i braća se zavade.

> Dok se nisu braća iženila,
> Svaki su se danak sastajala,
> Konjici se pod njima ljubiše
> Od velike ljubavi bratinske.
> A kad su se braća iženila,
> Nevijerne ih ljube zavadiše.

Tako se pjeva u narodnoj pjesmi od Jakšića. Tako je bilo s Gojkom i Dominkom.

Dominko je teško i trudno životario i puno znoja otrisao s čela, dok je zglavio kućicu i skucao i sastavio, što treba u se i na se.

Gojko se srdio na brata, pak mu nije u ničemu pomagao, a Dominko nije bratu ni dosađivao, nego sam svoje tralje krpao, kako je mogo i znao sa svojom ženom.

Gojko je tvrdovao i škrtario, mjerio u svemu mak na konac. Bio je i zavidan svakom, tkogod bi se hranio svojim krušcem i živio osim njega. Ljudi su se Gojka klonuli, jerbo su znali, tko se namaže njegovom mašću, oćelavi. Dominko je bio dobra, poštena duša, valjan čovjek, pravić. Svatko ga je volio.

Jedan dan ode Dominko u šumu po drva. Što nikad, to onda povuklo ga srce poći dalje u lužinu. Namjerio se iznenada na neku špilju. Blizu špilje ustavi Dominko svoga riđana, kad je vidio, kako onuda naokolo leže suvi ogranci. Berući drva dođe pred ulaz u špilju i pomisli u sebi: »Šta li je unutri, Bože moj! — zvijeri. Al' se ne vidi nikakav trag, na snijegu bi se vidjelo. Idem unutra, da vidim«.

Lati Dominko sikiru pa ode u špilju. Popoide, vidi hodnik, kao prolom u planinu.

Pomozi Bože! hajd dalje. Kad je malo popoišo, vidi drugi ulaz u drugu špilju zdesna. Stane, obzira se, sluša. Učinilo mu se, čuje glomot i lupanje, kao da ide neko. »Bit će vašara«, pomisli, »ako nabasam na kakva bećarinu. Sikira mi je pouzdana, ne bi baš dao se izlemati tako lako«. On tako mozga, a blisne zraka svijeće u mraku. On mahom onamo po tavnoj špiljetini. Hajd, hajd, išo je podugo, dođe do neke jame. Pipa dole, okolo opazi skaline, puno ih,, zabrojio se, ne zna, koliko ih ima. Pipa, opet nađe vrata. Pip ovamo, pip onamo, nađe ključanicu; makne kukom, vrata se otvore, uđe kao iz vreće u rasvijetljen prostor. Šta nađe ondje? Čudo, silno blago, srebro i zlato, sve gomila do gomile kao hrpe žita na gumnu; gomiletina dukata, druga škuda, druga marijaša i drugih srebrenih novaca. Tu opet hrpa dragoga kamenja, tamo hrpa bisera. Da

čovjek poludi gledajući nebrojeno blago. Usred špilje zlatan stol i srebrena stolica.

Na stolici sjedi starac bijele brade do koljena, velik ljudina, i vlasi mu bijeli opušteni do zemlje, lice namršteno, nosina kao patliđan, usta nije vidjeti i zarasla bradom i brcima. Dominko se uprepasti, kad je to vidio: stanu mu začas oči u glavi cijepom od čuda i straha. Al se brzo ohrabri, pristupi bliže k starčešiki i progovori: »Jesi li živ čovjek ili vidina[4], pomozi Bog!« Starčešika makne se na stolici i pogleda plamtećim okom ispod gustih obrva na Dominka. Lati šibu sa stola ispred sebe, upre šibom redom na hrpe blaga i kaže: »Eto nosi, koliko možeš ponijeti na sebi; samo upamti, što ću reći: Tkogod želi iznijeti odavde samo jedan novčić, ne može ga iznijeti, dok pred vrati ne izgovori: Hrast, hrast, tvrdokorac; nož, nož, bjelokorac; zvrc kudrac, modrokljunac! To upamti, drupčije moraš ili prazan izići odavde ili tu zaglaviti.«

To rekavši nestane starčešike nevidom. »Šta ću sad?« pomisli Dominko. — — »Pasja mu majka, da mi je sad kakva torbetina, da nagrabim ovih žućaka.« Maši se i nagrabi puna njedra dukata, i gdjegod je mogo na sebi, natrpa ih za opanke i obojke, za jaku, u džepove, u duvankesu do prosipanja. »Lakome oči pri masnoj pogači!« govorio je sam sebi; »valja mi i odasuti, prosipa se. Srebro nije ni gledao. Tko bi srebra, kad ima zlata. Pođe natrag; dođe do vrata, lati za baglamu[5], da otvori. Ne da se. Govori sad: »Hrast, hrast, tvrdokorac; nož, nož bjelokorac: zvrc kudrac modrokljunac!« Čim to izgovori, vrata se sama otvore, i on se srećno povrati doma.

Sunce za gore, a on iz šume. Dođe doma u neko doba noći. Žena mu se već poplašila, što ga ne bijaše tako dugo. Imala je šta i vidjeti, kad Dominko povadi iz njedara, iza obojaka i opanaka, iz džepova i iz duvankese sve same dukate i saspe na gomilu. Žena osupnula od čuda. »Samo, ženo,« veli muž, »jezik za zube, ne kazuj nikomu ništa.« »Dominko«, reče žena uneke, »da ne ćemo mi pored tih novaca pasti u zlo i napast? Otkud toliki dukati, Bog te vidio!« Kaže Dominko ženi svojoj sve po redu, kako je naišo na silno, nebrojeno blago.

Žena Dominkova nije mogla cijelu noć spavati; snovala je, kako će novce trošiti, na što, ponajviše je mislila, kako će pružati ruku siromasima i u nuždi pomagati. Tako je mislio i Dominko.

Sutradan dogovarali se, šta će i kako će s novcima. Padne im na um izmjeriti dukate, da li ima pun šinik[6] (uborak). »Daj šinik,« veli Dominko ženi, a ona: »Nemamo ga, nego ću poslati k jetervi, neka nam pozajmi za čas«. »Hajde de, al' nipošto joj ne kazuj, za što trebamo šinik.« »Ne vodi brige, ne ću joj ništa kazati«, veli žena i ode k jetervi po šinik. Jeterva joj pozajmi šinik, ali dno šinika namaže smolom, kako će poznati, šta je mjereno. Dominko izmjeri dukate. Bijaše skoro pun šinik, i pošalje mjericu natrag.

Mjereći dukate prilijepi se jedan dukat za dno i smolom omaže pak ostane u šiniku. Dominko i žena mu nisu to spazili, i žena odnese šinik jetervi natrag. Jeterva nađe dukat na dnu šinika. Začudi se i počme

nagovarati svoga muža, neka ide k bratu Dominku, da vidi, šta je i kako je za dukate.

Dođe Gojko k bratu Dominku, pozdravi ga umiljato. Pita za zdravlje, za ovo i ono, sve nadugačko i široko. Obilazi naokolo kao macan oko vrela valjuška i jedva uneke spomene dukate. Dominko je dobra duša, nego taki[7] kaže: »Brate Gojko! ja ne imam nikog na svijetu rođenog do tebe brata jedinca, pak ne imam ti ništa tajati; da su mi ruke do lakta krvave, pred tobom ne krijem. Blago je silno i nebrojeno, na koje sam slučajno naišo u špilji šumskoj.« Sad kaže sve opširno i potanko pred bratom, ništa ne zataji. »Dominko«, veli Gojko nato »to će biti ona špilja ukleta, što se o njoj svaka čudovišta pripovijedaju, i u kojoj su već toliki ljudi popašni i lakomi za novcem zaglavili.« Dominko pokaže svomu bratu dukate i kaže mu, kako ih ondje u špilji ima, lopatom bi grabio kao žito na vršaju. »Zato znaš šta, brate, mi ćemo nas dvojica ići po ono blago i pomalo ga donosit kući, dok sve dobavimo pak će i nama i našoj djeci, unučadi i praunučadi biti dobro i u sto dobrih časova.«

Gojko je čuo, što je želio. Ode vesel doma i sve kaže svojoj ženi. Kruna bilo joj je ime. Ona nije bila s tim zadovoljna, nego navali na svoga muža, neka i brez Dominka, svoga brata, ide po novce još isti dan. »Idi, čovječe!« veli žena, »od tolikoga silnog blaga možeš ti i bez brata jedan tovar donijeti, zar tvoj Dominko mora baš znati mak na konac za svaki dukatić? I on donio brez tebe, kako sam kažeš, skoro pun šinik.«

Lako je natjerati žabu u vodu, jerbo ona i sama skače. Tako i Gojka nagovoriti, neka ide po novce u špilju. Uzme Gojko velike bisage, usjedne konja pa ode u šumu. Znao je za špilju i sve čuo od brata, šta je i kako je. Sa strahom je išo Gojko u šumu, s većim još u špilju. Nađe sve, kako mu je Dominko kazao. Među gomilama novaca nije našao starčešiku. I to mu je bilo milo. Lati Gojko bisage,[8] pak drži, trpaj dukate unutra. Napuni bisage do prosipanja i jedva dovuče teret do vrata. I još mu je malo bilo. Trpa u njedra, u džepove, u čizme, da je mogo sve novce strpati makar i sebe ponijeti doma. Zla je para lakomost.

Kad Gojko do vrata, vrata zatvorena. Drži za kuku, vuci, otvoraj, poteži, kušaj svakojako i odavde i odanle. Ne ide nikako. Ne dadu se otvoriti belajska vrata. Misli Gojko, šta bi i kako bi. Badava. Ne može da otvori. Opet vuci, čupaj, guraj, grebi, otvoraj. Nikad ništa. Sjeti se svoga zla. Znoj ga smrtni podudari od strâ. Padne mu na um, kako je Dominko kazao, da se brez novaca može lako izići kroz vrata iz špilje. Povadi sve novce od sebe. Pokuša otvoriti vrata. Ne može ni opet. Još je jedan dukat imao u rukavu, za taj nije znao. Sad osupnu od straha. Već nije znao, što čini, svuče sve sa sebe do košulje. Vrata se otvore sama. Ne će Gojko da ide napolje brez bisaga. Misli, može lukavštinom izvući za sobom i bisage s dukatima. Ovako onako šeprtlji. Čim on za bisage rukama, vrata se zatvore. Gojko se najposlije razljuti pak počne silom vući bisage i gruvati u vrata kao bijesan. Eto ti nato starčešike.

Zgrabi Gojka za čape pak s njim tresne o nekakvu jametinu blizu vrata. Tu je Gojko i zaglavio. Nitko ga više nije nikad vidio.

Dominko je poslije često polazio u špilju i iz nje odnosio pomalo novce doma, i obogatio. I sad još, reko bi stari Đisa: ako ne dijeli, a on prosi; ako ne živi, umr'o je. Ako nije istina, idi, pak pitaj. Po što sam kupio, po to i prodao.

(Kobaš kraj Broda u Slavoniji).

[1] nepristojna i prikorna vladanja, [2] nevaljala žena, [3] obijest, [4] utvara, sablast, [5] ono gvožđe, što drži vrata za dovratnik, [6] žitna mjera, [7] odmah, [8] vreće.

43.

SAMOSTVORNA DJEVOJKA.

Bio je jedan kralj, koji nije nikoga imao osim jednoga svoga sina. Kad je taj sin već odrastao, onda ga je otac uvijek tjerao da se ženi; a on je njemu odgovarao: »Ja bih se ženio, ali tu ne ima za mene djevojke, već ja moram ići po svijetu tražiti djevojku, koja je samotvorna. Daj mi lijepog konja, slugu i novaca, pa ću da tražim.« Hajde, otac njemu dade. Kako on već tako putovao, dođe u jednu veliku šumu i naiđe na lijep bunar, pa reče svomu slugi, da napoji konje. On će pojiti konja, a u bunaru se tako lijepo svijetlilo, da je milina bilo gledati. Kad je sluga to vidio, pozove svoga gospodara, da i on vidi, šta se svijetli u bunaru. Gospodar se začudi i pogleda gore više toga bunara, ali ondje sjedi lijepa djevojka na hrastu, da već ne može biti bolja, vlasi joj do koljena zlatne i krijesile se kano žarko sunce. Kad ju je dobro vidio, zovne je dolje, da se malo razgovara s njime, a kad je snišla, zapita je, otkale je i šta ona tu čeka. A ona mu odgovri, da nije ničija, već da je ona samostvorna djevojka i čeka tude svoju sreću. »E,« reče on, »pa baš taku tražim, koja je samostvorna, pa hoćeš ti ići za mene?« »Hoću.« Onda on skine prsten sa svoga prsta i dade joj ga, a ona svoj njemu. »Sad budi tu«, reče on opet, »dok ja dođem i dovedem svatove.« Ona odmah ode gore.

Dok je mladi kralj došao kući, dotepla se nekakva ciganka do toga bunara. I ona pogleda dolje u bunar, i njoj se svijetlilo jako. Kako je gore pogledala i opazila djevojku, kazala joj je: »Ala, gospo, kako si lijepa! Hodi dolje pa daj mi tvoje haljine, ja ću tebi dati moje, pa ćemo pogledati u bunar, čija je sjena ljepša.« Ona došla dolje, obukla ciganske haljine, a ciganka obukla njezine. Kad su se sagnule, da gledaju u bunar, ali ova ciganka zgrabi nju i baci u bunar i sjedne na njezino mjesto, da vidi, što će biti. Kad al' najedamput čuje ona svirati muzike i idu svatovi. Kad su došli tamo, gledaju gospoda, kako je ružna. E šta će? Sad je već moraju voziti. Kralj rekne slugi, neka napoji konje. Baci sluga kabao u bunar, a zlatan šaran skoči u kabao. Sluga zovne gospodara, da vidi. Dođe gospodar, pa je i on vidio, i rekne mu, neka ga zamota u salvetu i nek metne u sanduk. On je zamotao i metnuo, kud mu je gospodar rekao. Onda se otputili kući.

Čim u kuću, razboli se mlada gospođa, doktori dolazili k njoj, ali nisu joj mogli pomoći. Pitali je, šta će jesti, a ona im rekla, da ne će ništa nego šarana. Kralj joj kazao: »Ta neka, vidiš, ne ima nitko tako štogod lijepo, kao što je to.« Ali to sve uzalud. Ona ne će ništa nego šarana. No sad nije bilo kud kamo, morali su joj ga zaklati. Hajde, naredi kralj toga istoga, što ga je našao, da zakolje šarana. Tamo, baš pokraj njihove bašče, bio mali potok i ondje ga je klao. Već ga je ostrugao i počeo ga već parati, a onuda kroz njihovu bašću išla jedna stara baka pa ga upitala, šta radi? On joj odgovori: »Ta eto vidiš, param ribu«, a srce je u toj ribi sve treptilo. »Pa daj mi, molim te, to srdašce.« A on onda njoj reče: »Ja to ne smijem, jer ako to osjeti kralj, on će me objesiti.« »Ta molim te, daj mi!« ume opet baka, »ne će nitko za to znati, ja ću ga sakriti.« On joj dade, a ona odnese kući i metne ga za furunu[1], da nitko ne vidi.

Kad se skuhala riba, kraljica je jela, i taki joj je bolje bilo, a kralj je rekao slugi, da sve perje baci u to jezero. Sve je bacio, samo je ostala jedna ljuska. Kad ujutro, ali iz te ljuske izraslo veliko stablo od kruške do neba veliko, i zlatne grane i listove ima. Čim sluga ujutro ustao, prečudi se teško i odmah otiđe svomu gospodaru kazati, i gospodar se jako začudio. Al' kad gospa ustala i vidjela, ona odmah kazala: »To je jako svijetlo, to se mora posjeći.« E ajde mora sluga posjeći. Kad je tako sjekao, dođe opet ta stara baka i opet te grančice komadić iskala, a on odgovori: »Ne smijem, jer da kralj čuje, dao bi me objesiti« — »Daj mi, molim te, to ne će nitko znati: ja ću lijepo sakriti.« On joj opet dade komadić grančice. Baka odnijela i to kući i opet metnula onamo kod srca; a onaj sluga sve iskresao i u furunu bacio.

Jednu noć, kako je ta stara baka spavala, al' ujutru kad ona pogleda za furunu, lijepa djevojka, da već ne može bit ljepša. Stara se uplaši, a ta joj djevojka reče: »Ne boj se od mene. Hvala ti, što si iziskala srce i onu grančicu. Da nisi to dobila, za mene se ne bi ni znalo. I molim te, ja ću biti kod tebe, pa ću ti sve raditi, štogod treba.«

Te godine baš urodilo tomu kralju puno žita, pa već žižak počeo ići po žitu. Sad kralj naredio, da iz svake kuće mora doći jedno žito vijati. Došao red i na tu baku, a ta djevojka joj rekla: »Ja ću ići za te, ti ne idi.« Baka je pusti: »Pa ajde, sinko!« Kad su već tako rešetali, dođe kralj, uzme stolicu i sjedne upolak i reče im: »Sad mi mora svaka jednu pripovijetku pripovijedati. Ajde oni već pripovijedaju. Dođe red na tu djevojku, a ona rekne: »Ja ne znam ništa.« Kralj joj zapovjedi: »A ti moraš, što već znaš.« — »Eto ja sam samotvorna djevojka i ja sam u šumi nad onim bunarom bila. Onda jedan kralj došao i htio napojiti konje pa mene spazio i zvao dolje. Ja sam sišla, i pitao me je, hoću li ja ići za njega, a ja sam rekla, da hoću. On mi je odmah dao svoj prsten, a ja njemu svoj, a ja sam opet gore otišla. Izatoga dođe nekaka ciganka. Kako se u bunar zagledala i mene spazila, zamoli me, ne bi li ja njoj dala svoje haljine, a ona će meni svoje, da se onda ogledamo u bunar, kako kojoj stoji. Ja sniđem, a mi se ogledamo, kad al' najedamput rini ona mene u bunar.«

Kad to kralj čuje, hoće da vidi, ima li onako zlatne kose. Ona raz-

mota maramu, i sve je zasjalo od samoga zlata. Kralj je sad uzme za svoju ženu, a onu ciganku dade pogubiti.

(Okolina osječka).

---

[1] peć.

44.

DJEVOJKA CARA NADMUDRILA.

Jedan siromah življaše u jednoj pećini i nemaše ništa do jednu šćer, koja bijaše mnogo mudra i iđaše svuda u prošnju, pa i oca svoga učaše, kako će prositi i pametno govoriti.

Dođe jednom siromah k caru, da mu štogod udijeli; car ga upita, okle je i ko ga je naučio mudro govoriti. Ovi mu odgovori, okle je i kako ga je šćer naučila. »A šćer tvoja od koga se naučila?« — upita car, a siromah odgovori: »Bog je nju umudrio i naša jadna siromaština.« Tada mu car dade trideset jaja i reče mu: »Ponesi ovo tvojoj šćeri i reci joj, neka mi iz tih jaja izleže piplad, pak ću je dobro darovati, ako li pak ne izleže, hoću te staviti na muke.« Siromah otide plačući u pećinu i kaže sve šćeri. Ona pozna, da su jaja varena, i reče ocu, da pođe počinuti, a da će se ona za sve brinuti. Otac posluša i otide spavati, a ona dohvati pinjatu[1] i nastavi na vatru punu vode i boba, pa kad svari bob, zovne ujutro oca i reče mu, da uzme ralo i volove pak da ide orati pokraj puta, kuda će pasati car, i reče mu: »Kad vidiš cara, uzmi bob pak sij i viči: »Haj, volovi, pomozi Bože, da rodi vareni bob.« Kad te car zapita, kako može roditi vareni bob, a ti reci: kao i iz varenijeh jaja izleći se piplad.« Siromah posluša šćer pa otide te stane orati. Kad ugleda cara đe ide, on stane vikati: »Haj, volovi, pomozi Bože, da rodi vareni bob.« Čuvši car ove riječi, stane na putu i reče siromahu: »Siromaše, kako može roditi vareni bob?« A on mu odgovori: »Čestiti care, kao i iz varenijeh jaja izleći se piplad.« Stavi se car odmah, da ga je šćer naučila, pa zapovjedi slugama te ga uhvate i dovedu preda nj, pa mu onda pruži povjesmo lana govoreći: »Uzmi to i od toga imaš učiniti guminu[3] i jedra sva, što je od potrebe za jedan brod; ako li ne, izgubit ćeš glavu.« Ovi siromah s velikijem strahom uzme povjesmo i plačući otide doma i kaže sve svojoj šćeri. Šćer ga pošlje da spava obećavajući, da će ona sve to učiniti. Sjutradan uzme mali komad drveta pak probudi oca i reče mu: »Na ti ovo drvo i ponesi ga caru, neka mi od njega načini kuđelju i vreteno i stative i ostalo što trebuje, pak ću ja njemu napraviti sve što naređuje.« Siromah posluša šćer i iskaže caru sve, kao što ga je ona naučila. Car čuvši ovo začudi se i stane misliti, šta će činiti, pa onda dohvati jednu malu čašicu i reče mu: »Uzmi ovu čašicu i ponesi tvojoj šćeri, neka mi njom preseka more, da ostane polje.« Siromah posluša i plačući ponese šćeri čašicu i kaže joj sve, što je car rekao. Đevojka mu reče, da ostavi do sjutra i da će ona sve učiniti. A

sjutradan zovne oca i da mu litru stupe i reče: »Ponesi ovo caru i reci mu, neka ovijem zatisne sve izvore i sva jezera, pak ću ja presekati more.« Siromah otide i ovako caru reče.

Car videći, da je đevojka mnogo mudrija od njega, zapovjedi mu, da je dovede pred njega; a kad je dovede i oboje se poklone pred njim, onda je car zapita: »Pogodi, đevojko, šta se može najdalje čuti?« Đevojka odgovori: »Čestiti care, najdalje se može čuti grom i laž«. Tada se car dohvati za bradu i obrnuvši se svojoj gospodi zapita ih: »Pogodite, koliko valja moja brada?« Kad jedni stanu govoriti ovoliko, drugi onoliko, onda đevojka odgovori svijema, da nijesu pogodili, pak reče: »Careva brada valja koliko tri kiše ljetne«. Car se začudi pa reče: »Đevojka je najbolje pogodila«. Pa je onda upita, hoće li biti njegova žena, i da drukčije ne može biti nego tako. Đevojka se pokloni i reče: »Čestiti care! kako ti hoćeš, neka bude, samo molim, da mi napišeš na karti svojom rukom, ako bi se kadgod na me rasrdio i mene od sebe oćerao, da sam gospođa uzeti iz tvoga dvora ono, što mi je najmilije«. Car joj ovo odobri i potpiše.

Pošto pasa[4] nekoliko vremena, car se na nju ražljuti i reče joj: »Ne ću te više za ženu, nego hajde iz moga dvora, kud znaš«. Carica mu odgovori: »Svijetli care, poslušat ću, samo me pusti da prenoćim, a sjutra ću poći.« Car joj dopusti da prenoći, onda carica kad su bili pri večeri, pomiješa mu u vino rakiju i neka mirisna bilja i nudeći ga da pije, govoraše mu: »Pij, care, veselo, jer ćemo se sjutra rastati, i vjeruj mi, da ću biti veselija, nego kad sam se s tobom sastala«. Car se opjani i zaspi, a carica spravi karocu[5] i ponese cara u kamenu pećinu. Kad se car u pećini probudi i vidi đe je, poviče: »Ko me ovđe donese?« A carica mu odgovori: »Ja sam te donijela«. Car je upita: »Zašto si ti to od mene učinila? da li ti nijesam rekao, da više nijesi moja žena?« Onda mu ona izvadivši onu kartu reče: »Istina je, čestiti care, da si mi to kazao, ali pogledaj, što si na ovoj karti potpisao: što mi bude najmilije u tvojemu domu, da ponesem sobom, kad od tebe pođem«. Car videći to poljubi je i povrate se opet u carski dvor.

(Risan u Boki Kotorskoj).

---

[1] zemljan sud, koji se vješa iznad vatre kao kotao, [2] prolaziti, [3] vrlo debelo uže, kojim se lađe vežu, [4] prođe, [5] kočija.

45.

MUDRI DJEČAK.

Nekoć bili sin i otac. Njih bi dvojica uvijek išla na oranje. Jednoga dana oru oni, al' im se najednoć oko deset sati pokvari plug. Sada otac uzme lemeš i crtalo pa ih odnese na popravak, a sina ostavi kod volova, neka pazi, da ne idu u kvar. Otac ode, a sin, kako je bio umoran od posla, legne spavati. Domala povrati se otac, pa kad vidi, gdje mu sin spava, otpaše remen, pa udri po njem kao po volu. Sin se brže probudi, a otac ga

zapita: »A gdje su ti volovi?« Sin odgovori: »Ne znam ja ništa za njih, jer sam spavao, nego sam nešto lijepo sanjao, ali ti ne ću da kažem«. A otac opet njega remenom udri, ne radi volova nego radi njegova sna, što mu ga ne će da kaže.

Slučilo se baš tako, da je kralj onuda sa svojom vojskom prolazio. On odmah pošalje jednoga vojnika, neka pita toga seljaka, zašto tuče svoje dijete. »Tučem ga i zato, što mi je volove pustio u kvar, a i zato, što je san snio pa mi ga taji«. Kralj dade toga čovjeka pitati, da li bi mu htio dati svoga sina. On privoli. Kralj odvede njega u svoj dvor. Ubrzo mu omili, a kralj ga je ljubio kao rođeno dijete. Imao i kćer, pa su se njih dvoje pazili i ljubili kao brat i sestra. No kad oni ponarastu, počnu zli ljudi o njima svašta zla kralju kazivati. Kralj, kad je čuo to, dade zazidati kulu, pa onda njega zazidu u nju. Njegova posestrima, a kraljeva kći, moli svoga oca, da joj ne da zazidati braca, ali sve zabadava. Kad je vidjela, da ne može namoliti oca, otiđe k zidarima pa ih zamoli, neka joj na kuli ostave jedan prozorčić, kolik glava, »da se možemo ja i brat razgovarati« Zidari je poslušaju. Kad je kula gotova bila, išla bi ona uvijek do kule, pa ponesi kradimice bratu jela, razgovaraj se s njim te plačući radi njegove nesreće.

U to vrijeme pošalje turski car ovomu kralju jedan štap i piše mu: »Ako mi pogodiš, na kojem je kraju ovaj štap teži, bit ću ti prijatelj, ako li ne, a glava s tebe.« — Kralj kuša na sve ruke, ali zaludu. Nato kći njegova ode do kule pa kaže bratu tako i tako. Brat joj se smili, ne radi kralja, nego radi nje, pa kaže: »Ništa laglje nego to. Kaži ocu, neka napuni posudu vodom pa neka turi štap u vodu, pa će vidjeti, na kojem je kraju teži«. Ona ode opet natrag, ali nije onaj dan ništa govorila, nego zorom drugoga dana kaže ocu, da je sanjala, kako će pronaći težinu štapa. I učine, kako je tobože sanjala. Zatim zabilježe teži kraj i pošalju ga sultanu. Za nekoliko nedjelja pošalje mu sultan tri sasvim jednaka konja pa mu poruči, ako ne pogodi, koji je najstariji, koji li srednji, a koji najmlađi, da ne će dobro proći. Kralj se zabrine: »Prvo je još kako tako«, kaže on »ali gdje ću ja konje sasvim jednake raspoznavati, koji je stariji ili mlađi? Toga ja nikako znati ne mogu«. Ali kći njegova opet ode do kule pa ispripovjedi sve svomu pobratimu. A on odgovori: »Ništa laglje nego to! Uzmite kukuruza, zobi i pšenice pa metnite pred konje. Najstariji će jesti pšenicu, srednji zob, a najmlađi kukuruz«. Ona ode pa ne kaže nikomu ništa onaj dan, već ujutro rano kaže svomu ocu, da je tako i tako sanjala. Otac, kralj, zbilja tako uradi, kako mu je kćer kazala, a zatim zabilježivši konje pošalje ih k sultanu. Za kratko vrijeme eto ti opet sultanova glasnika, gdje nosi poruku: »Sve si pogodio, ali ako mi ovoga ne pogodiš, što ti sada poručujem, raspast će ti se kraljevstvo, jer ću te pogubiti. Ti moraš, kad ja budem kod stola sjedio i čašu vina pio, probiti prozor i istepsti mi čašu iz ruku jednom palicom«. To kralja natjera u strah. »Šta ćemo«, kaže kralj, »kćeri, načiniti. Sad propadosmo, jer toga ne možemo učiniti«. Kći ode opet do kule pa zapita za savjet svoga brata. On odgovori: »Kaži ocu, da ti se prisnilo, da toga ne može nitko učiniti nego ja«. Ona tako i uradi.

Kralj dade odmah razoriti kulu. Zatim dovedu pred kralja njegova posinka. Kralj mu odmah progovori: »Oprosti, sinko, što sam te toliko mučio gladom i žeđom«. Nato sin: »Mili oče, ja ti sve praštam, samo mi budi otac kao i prije, a ja ću ti biti sin, poslušan kao i prije«. Sada mu kralj pripovjedi sve. A on mu odgovori: »Daj mi na put nekoliko vojnika, jednu zurmu[1] i palicu«. Kad su došli do careva dvora, razbije on zurmom prozor, a štapom mu istepe čašu iz ruku. Sultan otpiše: »To nije moguće, da si se ti sam tome dovijao. Ti moraš imati tumača«. Sultan zadrži svoje goste nekoliko dana u svom dvoru. Ovaj sebi pak kraljev sin izabere trojicu svojih pratilaca pa im dade svjema jednako odijelo kao i sebi napraviti. Sultan ih po njegovoj želji smjesti u jednoj sobi; no probije jedan pećnjak pa zapovjedi kuharici pod živu glavu da sluša, što će se oni razgovarati. Oni se unutra vesele, piju, jedu i razgovaraju se. Tada zapita jedan kraljeva sina: »Zašto i kako je ovaj kruh tako tečan, ja još nijesam ovakova nikad jeo«? »To je zato«, odgovori kraljević, »jer sultan ima kršćanku kuharicu, koja, kad kruh mijesi, uvijek ima nekakvih biljki, što ih unutra meće«. Sultan je zapovjedio svojoj sluškinji, neka onomu, komu budu prvomu čizme izuvali, proreže straga kaput. Kad su ovi išli spavati, svuku najprije kraljeviću čizme. Sluškinja je dobro vidjela kroz pećnjak, kamo je on svoje odijelo objesio, pa dođe po noći te mu proreže kaput. Kad se oni ujutro probude, opazi kraljević, da mu je kaput prorezan. On odmah ostaloj trojici također proreže na istom mjestu. Malo kasnije zovne ih sultan k sebi pa zapita: »Tko je ono sinoć razlagao, zašto je kruh tako tečan?« A oni odgovore po kraljevićevu naputku: »Mi ne znamo ništa od toga«. »Eh, kad vi ne znate, znam ja«, kaže kralj. »Onaj je razlagao, kojemu je kaput na leđima prorezan«. Svi se okrenu, al kad tamo, svi kaputi na istom mjestu prorezani. Sada kralj spozna njihovu vještinu, nadari ih i otpusti.

Po što kupio, po to prodao. Ako onaj laže, koji je to pripovijedao, i ja mu pomažem.

(Slavonija).

[1] dalekozor.

46.

PEPELJUGA.

Prele djevojke kod goveda oko jedne duboke jame, a dođe nekakav starac bijele brade do pojasa, pa im reče: »Djevojke! čuvajte se vi te jame, jer da koje od vas upadne vreteno u nju, one bi se mati odmah pretvorila u kravu«. Ovo rekavši starac otide, a djevojke onda čudeći se njegovim riječima prikuče se jami još bliže i stanu se u nju nadvirivati i razgledati je, dok se jednoj, koja je bila najljepša između njih, izmakne vreteno iz ruke i padne u jamu. Kad ona uveče dođe kući, a to joj se mati pretvorila u kravu i stoji pred kućom. Potom ona stane ovu kravu goniti na pašu s ostalijem govedima.

Poslije nekoga vremena otac se ove djevojke oženi udovicom, koja dovede jednu svoju kćer. Maćeha stane odmah mrziti na svoju pastorku osobito zato, što je ona bila mnogo ljepša od njezine kćeri: zabranjivala joj je da se umiva, češlja i preoblači, i svakojako je tražila uzroke, da je kara i muči. Jednom joj dade ujutro punu torbu kudelje pa joj rekne: »Ako ovo sve danas ne opredeš i u kokošku[1] ne smotaš, ne idi mi doveče kući, ubit ću te«. Djevojka sirota idući za govedima prela je, koliko je mogla, a kad na podne goveda poliježu u plandištu, ona videći da se na kudelji ne poznaje, što je oprela, stane plakati. Kad je vidi ona krava, što joj je bila mati, gdje plače, zapita je, što joj je, a ona joj kaže sve redom, što je i kako je. Onda krava tješeći je rekne joj, da se za to ne brine nimalo: »Ja ću« veli »kudelju uzimati u usta i žvatati, pa će se na moje uho pomoliti žica, a ti je uhvati pa odmah motaj na kokošku. Tako i učine: krava stane kudelju u usta uzimati i žvatati, a djevojka na uho njezino žicu izvlačiti i motati, i odmah budu gotove. Kad djevojka uveče maćesi da veliku kokošku, maćeha joj se vrlo začudi, pa joj sutradan da još više kudelje, a kad ona i ovo oprede i smota, kao i ono prije, i uveče donese kokošku gotovu, ona pomisli u sebi, da to njoj pomažu njezine drugarice, pa joj treći dan da još više kudelje, ali kradom pošalje za njom i svoju kćer, da gleda, ko to njoj pomaže presti i motati. Kad se ova poslana djevojka privuče te vidi, kako krava kudelju uzima i žvače, a pastorka na njezino uho predu mota, ona se vrati kući i kaže sve materi svojoj. Potom maćeha navali na svoga muža, da se krava ona zakolje; muž je iznajprije ženu od toga odvraćao, ali najposlije, kad se žena nije šćela okaniti, pristane i on na to i kaže joj, da će je u taj i u taj dan zaklati. Kad pastorka za to dozna, ona stane jednako plakati, a kad je krava zapita, zašto plače, i ona joj kaže sve, što je i kako je, reče joj krava: »Muči ti, ne plači, već kad mene zakolju, da ne jedeš od mene mesa, već kosti moje da pokupiš, pa da ih za kućom pod tijem i pod tijem kamenom zakopaš u zemlju pa kad ti bude kakva nevolja, dođi na moj grob i naći ćeš pomoć«. Kad kravu zakolju i meso stanu jesti, djevojka nije htjela okusiti izgovarajući se, da nije gladna i da ne može, nego pokupi sve njezine kosti pa ih zakopa, gdje joj je krava kazala. Djevojci je ovoj bilo ime Mara, ali kako je poslije toga najviše radila i služila u kući: nosila vodu, gotovila jelo, prala sudove, mela kuću i radila sve ostale kućne poslove, i kako se tako najviše oko vatre nalazila, prozovu je maćeha i njezina kći pepeljugom.

Jednom u nedelju maćeha opremivši se sa svojom kćeri u crkvu prospe po kući punu kopanju prosa pa reče pastorci: »Ti pepeljugo! ako ovo sve proso ne pokupiš i ručak zgotoviš, dok mi iz crkve dođemo, ubit ću te«. Pošto one otidu u crkvu, djevojka sirota stane plakati govoreći u sebi: »Za ručak mi nije brige, lasno ću ga zgotoviti, ali ko će toliko proso pokupiti!« Utom joj padne na um, što joj je krava rekla, ako kad bude u nevolji, da ide na njezin grob i da će naći pomoći, pa otrči odmah onamo, kad tamo, ali šta vidi! na grobu stoji velikački sanduk otvoren pun svakojakijeh haljina, a na zaklopcu dva bijela goluba, pa joj reku: »Maro! uzmi iz sanduka haljine, koje hoćeš, pa se obuci i idi u crkvu, a mi ćemo proso pokupiti i ostalo sve urediti«. Ona vesela uzme prve haljine s vrha

sve od same svile pak se obuče i otiđe u crkvu. U crkvi sve se, i žensko i muško, začudi njezinoj ljepoti i njezinijem haljinama, a najviše, što niko nije znao, ko je ona i otkuda je, a osobito joj se začudi i oko na nju baci carski sin, koji se ondje desio. Kad bude ispred svršetka leturđije,[2] ona se iz crkve iskrade pa bježi kući pa svukavši svoje haljine ostavi ih u sanduk, a on se sam zatvori i nestane ga, a ona brže k vatri, kad tamo, a to proso pokupljeno, ručak gotov i sve uređeno. Malo postoji, al' eto ti joj maćehe sa kćerju svojom iz crkve, i vrlo se začude, kad vide sve uređeno i proso pokupljeno. Kad bude u drugu nedelju, maćeha se sa svojom kćerju opet spremi u crkvu i na pohodu prospe još više prosa po kući, pa kaže pastorci kao i prije: »Ako to sve proso ne pokupiš i ručak ne zgotoviš i ostalo sve ne urediš, dok mi dođemo iz crkve, ubit ću te«. Pošto njih dvije otidu u crkvu, pastorka odmah k materinu grobu, kad tamo, a to sanduk opet otvoren kao i prije, i na zaklopcu stoje dva bijela goluba, pa joj reku: »Obuci se ti, Maro, pa idi u crkvu. U crkvi joj se opet začudi sve još više nego prije, a carev sin očiju ne smetaše s nje; ali kad bude ispred svršetka leturđije, ona se između naroda nekako ukrade, te bježi kući, pak se brže bolje svuče i haljine ostavi u sanduk, pa k vatri. Kad joj maćeha sa svojom kćerju dođe iz crkve, još se većma začude, kad vide proso pokupljeno, ručak gotov i ostalo sve uređeno, i nikako se nijesu mogle dočuditi. Kad bude u treću nedjelju, one se opet spreme u crkvu, na pohodu maćeha prospe još više prosa po kući i kaže pastorci kao i prije: »Ako ovo proso sve ne pokupiš, ručak ne zgotoviš i ostalo sve ne urediš, dok mi dođemo iz crkve, ubit ću te«. Pošto one otidu iz kuće, pastorka odmah k materinu grobu i nađe opet sanduk otvoren i na zaklopcu dva bijela goluba, koji joj reku, da se obuče i da ide u crkvu, a da se ne brine ni za što u kući. Onda ona uzme iz sanduka haljine sve od suha zlata pak se obuče i otide u crkvu. U crkvi joj se začude još većma, a carev sin je bio namislio, da je ne pušta kao i prije, već da je čuva, da vidi, kuda će. Kad bude ispred svršetka leturđije te ona pođe da ide, a carev sin za njom ustopice, i tako ona između naroda provlačeći se i bježeći nekako joj spadne papuča s desne noge, i ona ne imajući kad tražiti je pobjegne bosonoga, a carev sin uzme joj papuču. Došavši ona kući svuče se i haljine ostavi u sanduk, pa odmah k vatri kao i prije.

Carev sin potom zađe s onom papučom njezinom, da je traži po svemu carstvu ogledavajući svakoj djevojci papuču na nogu, ali kojoj duga, kojoj kratka, kojoj uska, kojoj široka, ne može ni jednoj da pristane. I tako idući od kuće do kuće dođe i kući njezina oca. Maćuha njezina kad je vidjela, da će carev sin doći i njihovoj kući da traži onu djevojku, ona nju pred kućom sakrije pod korito. Kad carev sin dođe s papučom i zapita, imaju li kaku djevojku u kući, ona mu kaže, da imaju, i izvede mu svoju kćer. Kad joj on papuču ogleda na nogu, ali joj papuča ne može ni na prste da se navuče; onda carev sin zapita, imaju li u kući još kaku djevojku, a ona mu kaže, da nemaju više nikake. Utom pijevac skoči na korito pak zapjeva: »Kukurijeku, evo je pod koritom«. Maćeha poviče: »Iš, orao te odnio!« Carev sin čuvši to potrči brže bolje ka koritu te ga digne, kad tamo, a to pod njim ona ista djevojka, što je bila u crkvi i u onijem

istijem haljinama, u kojim je treći put bila, samo bez papuče na desnoj nozi. Kad je carev sin ugleda, on gotovo obeznani od radosti, pa joj brže bolje papuču nazuje na desnu nogu, i videći da joj je nesamo taman na nogu, nego da joj je upravo i onaka, kao što i ona, što je na lijevoj nozi, odvede je svomu dvoru i oženi se njome.

---

[1] duguljasto klupko na vretenu, u srijedi malo šuplje, [2] služba Božja.

47.

MAĆEHA I PASTORKA.

Bila jedna devojka, koja je imala maćiju, pa maćija na nju mrzila, da je očima ne vidi zato, što je ona ljepša od maćijine kćeri, koju je ona dovela. Pored maćije omrzne na nju i njezin otac i stane je psovati i biti, samo da bi ženi ugodio. Jedamput rekne njemu žena: »Hajde, čoveče, da mi ovu tvoju devojku pošljemo u svet, neka sebi sreću tıaži«. A on joj odgovori: »A kuda je znamo, ženo, poslati? kud je devojka sama pristala?« Ona mu reče: »Ti, čoveče, ako ne ćeš to učiniti, ja ne ću s tobom živeti, nego ti nju sutra odmah vodi od kuće pa je zavedi gde u šumu, odakle sama ne će znati kući doći, a ti se ukradi od nje pa beži kući«. On siromah pristane na to i rekne joj: »Barem spremi joj što na put, da ne umre prvi dan od gladi«.

Maćija joj umesi pogaču, pa sutradan, kako svane, zavede je otac daleko u šumu pa se ukrade od nje i vrati se kući. Ona sirota ostavši sama tumarala je čitav dan po šumi, ali iz nje nikako nije mogla izići. U tome prispe i mrak, i ona se popne na jedno drvo, da prenoći, da je na zemlji ne bi izjelo kakovo zverinje. I celu noć su kurjaci po zemlji ispod nje urlikali, da je sirota od straha jedva živa ostala. Kad ujutru svane, ona siđe s drveta i pođe opet po šumi, ne bi li kako iz nje izišla, ali šuma sve gušća, a kraja nikako. Kad prikuči opet veče, i ona stane tražiti zgodno drvo za noćište, dok najedamput opazi, gde se nešto kroz pomrčinu u šumi belasa. Ona pomisli, ne će li to srećom biti kakova kuća, pa pođe onamo. I zaista nađe kuću lepu i veliku: vrata su bila otvorena, ona uđe unutra, kad tamo, sobe ne može lepše biti i na astalu[1] u jednoj sobi sveća gori. Ona pomisli, da je to kuća kakvih pustaija, ali se nije strašila misleći u sebi: »Pustaija se boje samo bogati ljudi, a ja ih se nemam zašto bojati; kazat ću im, da ću ih svašta slušati i raditi za onu koru hleba, što će mi dati«. Pa izvadivši svoju pogaču iz torbe prekrsti se i stane jesti. Tek počne jesti, al' eto ti jednog petla, koji stane skakati za pogačom, a ona mu stane pomalo mrviti. Ne postaja malo i dođe jedna mala vaščica,[2] stane se oko nje umiljavati, a ona joj odlomi parčence pogače pa je uzme na krilo, počne je milovati i hraniti iz ruke. Zatim dođe i mačka, ona i mački odlomi pogače pa joj da. Najedamput čuje veliki bat i mumljanje, sva protrne kad vidi lava, gde u sobu uđe, ali lav odma stade mahati repom i oko nje se umiljavati; ona se malo oslobodi pa pruži i njemu pogače, i lav uzme, pa

joj stane ruku lizati, i ona se sasvim oslobodi pa počne lava milovati i hraniti pogačom, dok najedamput čuje zveku od oružja i htede od straha pasti, dok eto ti u sobu uđe nekako stvorenje u medveđoj koži; petao, vaška,[3] mačka i lav otrče odmah preda nj, i stanu se oko njega umiljavati i cičati od radosti. Ona sirota ni pomislila nije, da je to čovjek, nego je mislila, da je Bog zna kakova zverka i čekala je samo, kad će je spopasti i rastrgati. Al' to strašno stvorenje skide sa lica medveđu kožu i zbaci medveđinu sa sebe, i sinu sva soba od njegovih zlatnih haljina. Devojka iza velikoga straha čisto se obeznani, kad vidi u gospodskim haljinama prekrasnog mladića. Ali on pristupi k njoj i reče joj: »Ne boj se, draga dušo, ništa; ja nisam nikakav rđav čovjek, ja sam carski sin, pa kad hoću da lovim, dođem ovamo, a ovu medveđinu nosim, da me ko ne bi poznao niti iko znao, da sam ja čovjek ko ti sad, nego ko me god vidi, misli da sam kaka avet[4] i beži od mene; i u ovu kuću ne sme niko da uđe, ni blizu nje prođe, jer vide i znadu, da ovdje stojim, a ti jedina nisi se plašila ovamo doći, valjada si znala, da ja avet nisam?« Ona mu stane pripovedati, da ona o njemu i njegovoj kući nije ništa znala, već da je maćija oterala i sve redom iskaže, kako je bilo. Kad on sve čuje, ražali mu se zdravo, pa joj reče: »Maćija je na te mrzila, a Bog te miluje; ja hoću da te uzmem; hoćeš li poći za mene?« »Hoću« rekne ona. Sutradan on je odvede svomu ocu u dvor, i tamo se venčaju.

Posle nekoga vremena izmoli se ona da ide, da vidi svoga oca. Muž je pusti, i ona se obuče sva u zlato pa pođe k ocu. Otac joj nije bio kod kuće, već maćija, koja kad vidi, uplaši se, da nije pastorka došla, da joj se osveti, i potrči pred nju govoreći: »Vidiš, ja sam te na tu sreću uputila«. Pastorka je zagrli i poljubi se š njome i s njenom kćerju. Zdravo joj žao bude, što oca nije našla kod kuće, ali polazeći dade i maćiji dosta novaca. Maćija za njom preteći pesnicom rekne: »Čekaj, nesrećo! ne ćeš ti sama tako ići, odmah će sutra i moja kći«.

Kad uveče dođe joj muž, a ona počne mu govoriti: »Znaš, šta je, čoveče! ja velim, neka ide i ova moja devojka u svet, da traži sreću, vidiš onu smo poslali, pa se ne vraća, može biti da dosad zlato na njoj trepti«. Čovek uzdahne pa pristane i na to. Sutradan ona spremi svojoj kćeri kolača i pečenja pa je opravi sa ocem u šumu. Otac je zavede kao i onu prvu, pa ode kući. Ona kad vidi, da oca nema, počne tražiti put kući, pa naiđe na onu kuću u šumi odmah; uđe unutra, kad vidi, da nigdje nikog nema u celoj kući, zaključa govoreći: »Sam Bog da dođe, ne ću mu otvoriti«. Izvadi iz torbe kolače i pečenje pa metne na astal i počne večerati, al' eto ti petla, vaške i mačke, stanu se oko nje umiljavati, da bi im što dala, a ona kao besna: »Do đavola! Nemam ni ja, koliko mi treba, a da dam vama«. Pa ih počne tući, a vaška stane drečati, pa kad lav dreku čuje doleti, pa ščepa devojku i svu rastrgne. Sutradan dođe carski sin sa ženom u lov, ona odmah pozna svoju sestru po haljini, pokupi svu parčad od nje te odnese maćiji, i nađe svoga oca kod kuće, on se vrlo obraduje, kad vidi svoju kćer sa carskim sinom udatu. A kad čuje, šta je sa ženinom kćerju bio, žao mu bude, »ali joj je«, reče »mati to zaslužila kod Boga, jer je na tebe badava mrzila. A eno je« veli »na bunaru, idem, da joj kažem.«

Kad žena čuje, šta je od njene kćeri, ona počne čoveku govoriti: »Ja, čoveče, ne mogu tvoje kćeri očima gledati, već hajde da mi njih oboje ubijemo, ako ne ćeš, ja ću sad skočiti u bunar«. »Pa skoči« odgovori čovek, »ja svoga deteta ubiti ne mogu«. »Dobro, kad ne ćeš, ja je gledati ne mogu«. Pa skoči u bunar.

(Vrdnik u Srijemu).

---

[1] sto, [2] pseto, [3] pas, [4] utvara, sablast.

48.

CARICA SA ZVEZDOM NA ČELU.

Bio car pa imao caricu sa zvezdom na čelu. I carica rodi ćerku, pa je i ova imala zvezdu na čelu. Poslije nekoliko godina razboli se carica i umre; ali ostavi caru ovaj zavet: da on, ako bi se ženio, mora sebi tražiti devojku za ženu, koja ima zvezdu na čelu i koja je od carske porodice.

Tako posle nekog vremena car naumi da se ženi, pa da bi zavet caričin verno ispunio, potraži po celom svetu devojku; ali nije mogao naći devojku, koja bi imala zvezdu na čelu i koja bi još bila od carske porodice. A znajući car, da mu ćerka ima zvezdu na čelu, reši se, da nju uzme za ženu, kad već nema druge sa zvezdom na čelu. Jednom prizove sebi ćerku i pripovedi joj zavet matere njene, i pridoda, da je on svuda po svetu tražio takvu devojku, pa kad je nije mogao naći, a ona ima zvezdu na čelu, to da ona mora biti carica. Careva ćerka nije se mogla na to nikako skloniti, i odgvarala je cara od takvoga koraka. Ali car, želeći da ispuni zavet, izjavi joj, da to mora biti. I careva ćerka, kad opazi, da je otac u toj nameri postojan, kaže mu: »Kad je tako i kad tako mora da bude, ištem od tebe, da mi daš napraviti jedan veliki kovčeg, koji bi se iznutra zaključavao, i taj do noći da bude gotov i u moju sobu da se unese.« Nato car zapovedi, da se kovčeg napravi po želji njegove ćerke i da se do mraka unese u sobu careve ćerke. A careva ćerka spremi, što joj je najpotrebnije, spremi i hrane za tri dana, pa to sve složi u kovčeg. I kad je već sve pripremljeno bilo, dozove ona sluge pa im zapovedi, da ovaj kovčeg ujutro rano zorom odnesu na reku i da ga otisnu da plovi, kud ga vetar odnese. Pošto careva ćerka ovo naredi, uđe i sama u kovčeg, tu se zaključa očekujući zoru. A kad beše pred zoru, dođu sluge u sobu careve ćerke, uzmu kovčeg, odnesu ga na reku, spuste ga i otisnu na brzak.[1] I matica potera kovčeg, i dobar vetar dunu i otera ga niz reku. Tako je kovčeg plovio i plovio i doplovio u drugo carstvo.

Dogodi se, da car ovoga carstva iziđe u lov, i došav do reke opazi kovčeg kako plovi, te zapovedi slugama, da ga izvade i odnesu u njegovu sobu. I to sluge učine: uhvate kovčeg, izvade ga iz vode, odnesu ga u carev dvor i ostave u carevu sobu. Kad dođe car kući iz lova, umoran zapovedi, da mu se večera donese u njegovu sobu. I tako se caru donese večera, i car uzme te malo povečera, pa legne da spava. To slušala careva

ćerka u kovčegu, pa kad se već nadala da će car biti zaspao, otvori polako kovčeg, izađe iz njega i sedne za sto, povečera ono, što je iza cara od večere ostalo, pa se onda opet digne u kovčeg, legne i iznutra se zatvori. Sutradan kad se probudi car, ustane i po sobi pogleda, primeti, da mu nema jela, što je od večere ostalo, a zna i opominje se dobro, koliko je jela preteklo. Onda zovne sluge i upita ih, jesu li oni u sobu ulazili te noći, i oni mu odgovore da nisu. To se caru sumnjivo vidi pa naumi tome ući u trag. Taj isti dan predveče zapovedi car, da mu se spremi pobolja večera. I kad vreme večeri prispe, naredi car, da mu se večera opet u sobu donese, ali nikome ne kazuje, zašto on u trapezariju[2] ne ide, no u svojoj sobi hoće da večera. I careva se zapovest učini; večera se opet donese u carevu sobu, car sedne te malo povečera, a što je preteklo jela, to ostavi na sto i dobro zapamti, koliko je čega ostalo, kako bi se uveriti mogao, da li doista neko od toga njegova jela krade. Pa tako ostavivši legne da spava u nameri, da ne zaspi, no samo tako u krevetu ležeći da straži. No san ga nadvlada i zaspi, pa u spavanju počne i hrkati. Ovo hrkanje čuje u kočegu careva ćerka pa pomisli, da je vreme da i ona večera, otvori polako kovčeg, digne se iz njega, sedne za sto i lepo večera: najede se i napije, pa se opet spusti u svoj kovčeg i zatvori. Sutradan kad se digne car, uveri se, da je doista tu neko biti morao, koji je njegovu večeru pojeo. Ali o tome nikomu nije hteo govoriti, no se reši, da prve noći bolje stražari, prividno da spava, a nikako da ne zaspi, da bi tako uhvatiti mogao, ko to njegovu večeru krade. Po ovome car zapovedi, da mu se i treće veče dobra večera spremi i u sobu donese; ta se zapovest carska izvrši, i večera se donese u carsku sobu. No car ne tene večerati, no malo posedi i legne spavati, a večeru ostavi u celosti, kao što je donesena. Tako car legne u krevet i učini se da spava. A malo zatim, kad je careva ćerka u kovčegu mogla zamisliti, da je car zaspao, digne se iz kovčega polako, skine maramu s čela, a zvezda zasvetli, kao da deset sveća gori, pa sedne za astal da večera; ali tako sedne, da je bila leđima caru okrenuta. Opazi car iz kreveta ovu lepoticu, i ta ga porazi. Ustane polako iz kreveta pa se svojoj gošći približi govoreći: »A ti li si ta, što iz potaja moju večeru jedeš!« Trgne se careva ćerka i uplaši se pa stane cara moliti za oproštenje. I onda mu pripovedi, otkuda je, čija je, kako je stradala i kako je ovamo došla. I car, kad je sasluša, tronut njenom ljepotom i dobrotom uzme je za ženu. Veselje se svrši, i car s caricom otpočne radosne i zadovoljne dane provoditi.

Poslije ovoga veselja tek se godina navrši, a carica rodi sina, pa i ovaj imaše zvezdu na čelu. Ovo se raščuje nadaleko, pa taj glas dopre i do oca caričina. To je ovome odveć mučno bilo, kad dozna za svoju ćerku, da je ona carica, koja je njega onako prevarila, pa naumi da joj se osveti. I da bi svoju nameru izvršio, preobuče se caričin otac u prosjačko odelo, uzme vretena da prodaje, i tako, kad dođe do carskoga dvora, gde mu je ćerka bila, on se zamoli straži kao vretenar, da ga puste u dvor, ne će li se ovdje koja žena od carevih slugu naći, koja bi vreteno kupila. I straža ga propusti. Tako ode ovaj vretenar služavkama caričinim i ponudi im vretena. A služavke ga zapitaju: »Šta išteš za vretena?« I on im odgovori: »Malo

žita, ili sitne proje«. Služavke to jave carici i zamole je, da kupe vretena, i ona im dopusti. I tako uzmu služavke vretena, a vretenaru dadu saćuricu žita. Kad je vretenar hteo da primi saćuricu, a on ispusti saćuricu na zemlju i učini se, kao da je saćuricu nehotice ispustio na zemlju i žito prosuo, pa onda stane zrno po zrno kupiti, ne bi li tu zanoćio. I doista ga tu noć u dvoru zateče, a on, bajagi, stane plakati: »Kud ću sad star i nepoznat?« Sažale se služavke i odu carici i jave, šta se s vretenarom dogodilo, i carica se ražali pa im reče: »Evo ove prazne sobe do moje pa ga pustite da prenoći«. I caričine služavke odu i jave to vretenaru, vretenar jedva dočeka pa ode sa služavkama, i one ga smeste u sobu, gde će da prenoći. Kad su već svi pospali, digne se vretenar, izvadi britvu i uđe polako u caričinu sobu pa se prikrade kolevci i zakole dete, a britvu turi carici u špag,[3] pa onda odmah pobegne iz dvora, što je igda mogao, i sreća ga posluži, da iz carstva pobegne i da ga niko ne pozna.

Kad se sutradan carica probudi, ima šta i videti: mrtvo dete u kolevci. Ona udari u plač i jauk, pa se nato ceo dvor skupi. I car dođe i vide, šta se dogodilo, pa se naljuti i zapovedi, da se pretresu svi, koji žive na dvoru, jer će se morati ma kakav znak krvi naći te doznati ubica. I po toj zapovesti ceo se dvor pretrese, i svi budu pregledani i njihove stvari premetane, i ne nađe se nikakva znaka krvi. Osta još sama carica nepregledana, a car zapovedi, da se i njene stvari pretresu. I sluge to poslušaju, pretresu caričine haljine i nađu u njenom špagu krvav nož. Tako kod carice nađen krvav nož bi dokaz, da je ona sama svoje dete zaklala. U žalosti i ljutini razjaren car zapovedi, da se carici odseku obe ruke do lakata i da joj se oba oka izvade. Uzalud je carica plakala i izvinjavala se, da ona nije to učinila i da ne bi u stanju bila takovo krvno delo učiniti; na njen plač i na njenu molbu ne htjede se car obazirati, no okrenuv glavu od nje reče još jedamput, da se njegova osuda izvrši i da joj dadu dete pa da je puste da ide, kud hoće, a njemu na oči da ne dolazi. Onda dođu careve sluge, uzmu caricu, izvedu u šumu, da izvrše carevu zapovest. I odseku joj obe ruke do lakata, i kad su joj i oči hteli iskopati, sažale se sluge i to ne učine, no uhvate jedno pseto pa mu iskopaju oči, i ponesu caru oči i odsečene caričine ruke i pokažu, da su njegovu zapovest izvršili, carici dete predali i nju u šumu ostavili.

Carica u šumi ostavši sama oplakivala je svoju sudbinu gorko. Ne mogući svoje dete ukopati niti ga poneti bez ruke dugo je tu suze prolivala, i naposletku se reši da pođe dalje pomoći tražiti. Tako uzme svoje mrtvo dete među batajice[4] do laktova i pođe s teškom mukom dalje u šumu. I tako dođe do jedne barice i tu umorena spusti dete svoje, pa i sama naumi da se odmori. Ali se seti Boga u nevolji i pomoli se Bogu, da se Bog smiluje na njenu nevinost pa da joj bude u pomoći. Nato iziđe pred nju Majka Božja i zapita je: »Što plačeš, ćerko?« — »E, majko, kako da ne plačem, kad mi se ovaka gorka nepravda učini«! Pa joj redom sve svoje stradanje istinito i verno ispripovedi. Nato joj Majka Božja rekne: »Ne plači, ćerko! Tvoja nevinost za tebe govori, ja ću ti pomoći: umoči svoje ruke u ovu baricu pa ćeš dobiti ruke, kao što si ih prije imala, i umij dete ovom vodom, pa će ti oživeti.« I carica posluša, kako joj Majka

Božja kaza: umoči ruke svoje u baricu i umi dete svoje u baricu, i ona vide svoje ruke cele i vide svoje detence oživljeno. Obradova se carica pa se u radosti seti da blagodari majci Božjoj, a majke Božje nestane.

Ostavši sama stradalnica blagodari Bogu na milosti pa mu se pomoli, da ju uputi na dobar put. I ovo svršivši uzme svoje detence i pođe desno putem kroz šumu. Išla je tako do mraka, pa zastane da razgleda, gde bi se sklonuti mogla za ovu noć. Utome opazi nedaleko svetlost, pa se uputi tamo. Kad se toj svetlosti približi, vidi, da je to jedna kućica, i da svetlost izbija kroz prozor. Onda stane ona kod prozora pa pogleda u sobu, i opazi u sobi babu gde prede. Tome se ona obraduje i kucnu na prozor i poviče: »Majko! otvori mi vrata!« A baba zapita: »A tko si ti, rano?« »Ja sam slaba žena putnica!« odgovori carica. Nato baba ustane i otvori vrata pa pusti caricu u kuću i lepo je primi. I kad je baba mislila, da se putnica odmorila, zapita je, ko je ona, otkuda dolazi i kud ide, i carica joj sve po redu ispriča svoja stradanja. Nato joj baba reče: »Pa dobro, sinko, kad je tako, a ti ostani kod mene pa mi budi ćerka.« Ne imajući kud carica na to pristane. I tako nekadašnja carica ostade ovde u pustinji kod babe i življaše s njom više godina slušajući je kao ćerka. Kad baba ode u crkvu, a carica pospremi po kući, sve kućevne poslove svrši, živinu nahrani. Čim bi carica stala pred kuću i povikala: Pi! Pi! Pi!, sva bi živina poskakutala, pa i ptice bi doletele na hranu, i kad bi žito pozobale, razišle bi se.

Kod sedme godine caričinog ovde bavljenja iziđe car, ove carice muž, u lov; a to beše zimi. I car po šumi lov loveći zaluta i odvoji se sa slugom od svoje pratnje i tako tumarajući naiđe na ovu kućicu, u kojoj je carica s babom živela, i zapita babu, bi li ga ona primla na konak da prenoći. I baba mu odgovori, da može kod nje noćiti. Kad uđe car u sobu, pozna carica muža svoga, ali mu se ne htede javiti. A car nije poznao žene svoje, pošto ona od žalosti beše malo oronula[5]; a glavu i čelo imala je svagda maramom povezano, da se nije mogla zvezda na čelu videti, pa je tako i sinčiću svojemu čelo povezivala, da se ne bi zvezda na čelu videla. Tu carica spremi večeru i ugosti cara. Car povečera i, budući umoran, legne spavati. Porani baba s caricom po običaju, a pored peći sedeći uzme preslicu da predu. I caričin sinčić digne se, pa se zaigra na patosu[6]. Car, kako je na krevetu spavao, spusti ruku niz krevet. To carica opazi pa reče sinčiću svome: »Idi, sine, digni svom ocu ruku!« Te reči čuje sluga carev, koji se također već beše probudio, i sutradan ugrabi priliku i caru nasamo ispripovedi. Tome se car začudi i naumi, da se sam uveri, da li će tako biti, pa onda car, da bi skrio svoju nameru, zamoli babu, da ga još jednu noć na konak primi, ne bi li ga svita[7] ovde našla, a on će poći da svitu svoju potraži i tom prilikom da će da produži lov. A baba mu odgovori: »S drage volje, svetli care, ako si s mojom sirotinjom zadovoljan.« Kad car u sumračak dođe na konak, carica dočeka ga s večerom i cara podvori. I car kad povečera, legne da spava motreći na babu i na njenu ćerku. Kad bi pred zoru, ustane baba s caricom i pored vruće peći sednu da predu. A i sinčić caričin ustane, pa se na patosu zabavljao igračkama. Onda car pomisli, da

će biti vreme da pokuša svoj ispit, pa spusti i nogu i ruku niz krevet, kao slučajno u spavanju. Kad to vidi carica, a ona reče sinčiću svome: »Idi, sine, i digni ocu svome i nogu i ruku!« I dete posluša majku svoju i dođe da digne caru nogu; a kad htede da mu digne, car ga prihvati i skine mu zavoj s čela i opazi zvezdu na čelu, što ga uveri o rečima caričinim te zagrli dete i izljubi. Pa odmah skoči na noge, pristupi carici pa i u nje vidi zvezdu na čelu, pa se začudi tome čudnovatome pojavu. A carica mu pripovedi celo svoje stradanje i kako je, kao nevina, pomoći i milosti u Boga našla. I car, pogružen[8] ovom pričom zamoli caricu da mu oprosti, što je tako u naglosti nečovečno postupao i nju odbacio. I carica mu oprosti.

Tako se car s caricom pomiri i izljubi pa onda bogato obdari babu, što je caricu primila i kod sebe držala. Car uzme caricu i sina i dovede sobom u dvor i učini veliko veselje. Sva se carevina obraduje, kad čuje za povratak svoje dobre carice. I tako, kad Božjom pomoći nadvlada nevinost zlobu, ostade car s caricom i sinčićem njihovim da poživu u svakom zadovoljstvu.

(Srbija).

---

[1] voda gdje teče brzo preko kamenja, [2] soba, gdje se jede, [3] džep, [4] ostaci od odsječenih ruku, [5] oslabila, [6] pod, [7] pratnja, [8] tužan.

49.

CAREVA KĆI OVCA.

Imaše nekakav car ženu, koju preko načina milovaše. Oni od svoga srca nemadijahu ništa drugo do jednu jedinicu šćer, koja već bješe prispjela za udaju. Ova carica razboli se i kad vidi, da ne će ostati, nego da će umrijeti, zazove muža cara, i suze roneći, na četiri oka reče mu: »Evo se približila pošljednja ura moje čaše, i ja ću umrijeti, prije no treći kokoti zapoju, i ja znam, da se ti ne možeš proći da se ne ženiš, i bila ti sreća! I prosto ti bilo od Boga i od mene grešnice! ali tako ti ovoga i onoga svijeta, čuj me i poslušaj me, što ću ti reći: evo ti prsten, i koju đevojku nađeš i isprosiš, nemoj je vjenčati, ako joj ovaj prsten ne uzide dobro na prvi prst desne ruke, i zaklinjem te po tri put od neba do zemlje, da onu đevojku sebe vjenčaš mjesto mene, kojoj pristane najljepše na ruku, a ako me ne poslušaš, sve što radio i o čemu se Bogu molio, sve ti uzalud i naopako obršilo, od tebe ne ostalo traga.« Car joj se obeća i zakune, da ne će vjenčati nikakve đevojke, ako joj dobro ne uzide oni prsten, i ako je ne bi našao da se ne će ni oženiti. Carica mu na to odgovori: »Naći ćeš je, samo ne prestupi kletve, da te ljuta zmija ne uvjede«, — i tek što ovo izreče, izdahnu.

Car po smrti ženinoj pošlje sluge po onome gradu, da obiduju[1] sve đevojke, hoće li kojoj onaj prsten dobro ići, ali kad u gradu ne nađoše, posla ih po bijelome svijetu, da traže, eda bi se po sreći koja našla, ali

sve zaludu. Sluge se vrnuše nakon tolike sile vremena i kažu caru, da u svijetu đevojke ne nađoše, kojoj ne bi il prevelik ili preuzak ovi prsten. Car se na čudu nađe, šta će kako li će: htio bi se ženiti, a đevojke nema, htio bi kletvu prestupiti, ali ne smije od straha, da ga ne postigne, i onako izmučen u mislima, baci oni prsten, te đe će? nego odskoči s doline njegovoj istoj šćeri na skut, a ona videći zlatni i lijepi prsten, uzme ga te stavi na prst od desne ruke, i pružajući ruku put svoga oca reče mu: »Vidi, tata, kako mi lijepo stoji.« Kad viđe car, onesvijesnu od čuda, i za cijelo pol dana razabrati se nije mogao, dok njegova kćer uto skoči i kao da ga rukama potkrijepi i zagrli, počne od žalosti nad njim plakati, dok se najedamput osvijesti i reče šćeri: »Ti si moja žena, tako je zar Bog osudio, i ti ćeš biti carica mjesto svoje pokojne matere.« Šćer mu se stane čuditi, šta zbori, i kao za luda i nesvijesna čoeka cijeniti ga, ali nakom dugoga prepiranja viđe već, da nije kud kamo, te ona šta će, da je otac ne vjenča i da pas pasu[2] kao prikazanje ne kazuje, naumi da ubije sama sebe, te tako i učini: uzme očin handžar te njime sama sebe usred srca. Otac pošto viđe, poruči za bajalicu, te mu ona reče: »Evo ti svirala, pak joj nad glavom sviri od žraka do mraka, i oživjet će ti.« Car tako i učini, i teke stane zvijukati okolo mrtve šćeri, ona sjede, a otac je zagrli i odmah naredi, da se sjutradan pripravi što treba za svadbu.

Kad šćer ovo dočuje, uzme očinu sablju te sama sebe lijevu ruku osiječe, a desnu u ognju izgori. Ujutru pripravljahu svadbu, a jedan od njih dokaže caru, kako mu je vidio šćer bez ruka. Otac joj poteče, i kad je vidi, opet brže bolje za bajalicu, te mu ona da nekakve trave, i teke joj ručne pateljke namaza, iznikoše ruke kakve su i bile. Car onda stavi šćer pred stražu, da ne bi opet što od svoga života učinila, te tako ne mogući već ništa, šetajući se tamo amo kroz kamaru[3] ugleda negđe u nekakvome ćošku[4] od kuće nekakav štap vas od suhoga zlata, na kojemu piše krvavijem slovima: »ne tiči me.« Ona se začudi, što to može biti, poče prevrtati preko prsta od ruke, u oni isti čas ona se prometnu ovca i poče kroz kuću blejati. Kad viđeše sluge, svi se od straha i od čuda preplašiše i pobjegoše kazujući caru, dok i sam car viđe i brže bolje opet po bajalicu, a ona mu odgovori, da lijeka ne zna nikakoga, nego da druge bajalice dobavlja. Car potom hođaše na mnoge bajalice, ali mu svaka odgovori, da tome lijeka ne zna, i tako ne mogući šćeri svoje povratiti, više se ne oženi. Potom je ovca sveđer uz cara skakutala i blejala, on je njivio i gojio kao svoje dijete, i kad car umre, u oni dan umre i ovca.

(Boka Kotorska).

---

[1] obidu, ogledaju, [2] naraštaj naraštaju, [3] soba, [4] ugao.

50.

MILOSTIVA SNAHA I NEMILOSTIVA SVEKRVA.

Bila snaha i svekrva. Svekrva bijaše lukava i nemilostiva na sirote, a snaha dobra kao dobar dan u godini: kad bi došla kakva sirota pred

kuću, svekrva bi je obravnicom[1] oterala, a snaha bi svoj zalogaj siroti udesila, kad bi mleko od ovaca nosili kući, ona, gde bi kod videla rupicu na putu, odmah bi rekla: »Ovde mora bit kaka bubica,« pak bi joj usula mleka. Što je ona tako milostiva bila, svekrva je mrzila na nju, te bi je i gladu patila: zatvorila bi hljeb od nje, i tako bi po dva po tri dana sirota gladovala. Jedamput svekrva se teško razboli, i ležeći molila je Boga: kad umre, da je pušta opet na ovaj svet, da ne da snasi kojekakim bitangama deliti. Kad umre i sahrane je, svet je jeo i pio na daći, a kad se raziđe, snaha opere sudove, pa odnese pomije u valov svinjama, te uspe, pa onda ode te pusti svinje. Kad svinje dotrče valovu, grde, obilaze oko njega, a ne će da piju pomija.

Ona se stane čuditi, što im je, kad tamo a to pomija ni kapi, a oko valova zemlja suha, nisu istekle! Sutradan uveče opet tako, i tako za sedam večeri. Kad bi osmo veče, ona kaže mužu, da on uspe svinjama, da jedu. Kad muž uspe, i pustivši svinje kad vidi, kako su izmršavile, stane ženu grditi, što ih nije hranila, već ih tako upustila da izmršave. Onda mu ona pripovedi, šta je i kako je, a on potrči valovu, da vidi, je li prazan, kad tamo prazan! On se stane krstiti i čuditi, što bi to bilo!

U taj mah njegova mati ispod valova progovori: »Sine, tamo na onome svetu ja sam ti u mukama: svaka sirota, što je uzdahnula, kad sam je s vrata oterala — onaj uzdisaj svaki se pretvorio onde u trn, na tome trnju ležim; a koja je sirota na mene zaplakala, svaka njezina suza vri u kazanu, u njemu se kuvam. A što sam Boga molila, da me šalje s onoga sveta, da kuću nadgledam, da snaha bitangama ne deli, za to mi je suđeno, da dolazim na ovaj svet, da jedem sa svinjama. A tvojoj ženi postavljene su tri od zlata trpeze, na njima sama ruža i bosiljak. Pitaj je, hoće li mi dati jednu, da se smirim.« Muž onda otiđe ženi u kuću te joj kaže sve, šta je i kako je, a ona kad to čuje, dotrči k valovu, da vidi svekrvu, pa kad je vidi, kakva je izmučena, zaplače se, a svekrva je stane zaklinjati, da joj da jednu trpezu, onda će joj se pola grijeha oprostiti i ne će više morati na ovaj svijet dolaziti, da sa svinjama jede. Snaha joj reče: »Ja tebi poklanjam sve tri trpeze: što sam dosad činila, neka je za tebe, a odsad da mi da Bog za sebe da služim.« Onda svekrve nestane, i nikad više nije dolazila.

(Vrdnik u Srijemu).

---

[1] motka na kojoj s nose sudovi s vodom, [2] rokću.

51.

GDJE JE SREĆE, IMA I NESREĆE.

Bio neki car pa imao tri sina, koje je pristojno vaspitao. Kad su mu sinovi dorasli, naumi ih oženiti, pa ih jednom svu trojicu dozove i pred starešinama i velikašima carstva dade svakome po jednu strelu govoreći: »Ljubazna deco moja! Evo dajem svakome po jednu strelu; svaki od vas

da baci strelu u visinu, pa na čiju kuću strela padne, iz one kuće mora svaki da uzme devojku za ženu. Dakle, šta kome sudbina donese, onim da se zadovolji.«

Najstariji sin blagodareći ocu svome na milosti uzme strelu, zapne i baci je srećno u visinu, a strela pade na kuću velikoga vezira. Ovaj imadijaše veoma lepu ćerku i za veliku sreću smatraše, da je sudbina tako donela, da se on s carem oprijatelji. Svima velikašima i starešinama, koji su se tu desili, to je odveć milo i povoljno bilo, i svi se ovoj sudbini radovahu. Pa i sam car radovaše se sudbini sina svog.

Zatim zape strelu drugi sin carev, pa je i on lepo pusti u visinu. Svi su žudno za strelom gledali i pazili, gde će strela da padne. I strela pade na kuću hodže velikoga. I u njega beše lepa ćerka. Tome su se svi obradovali, da i drugoga carevića sreća posluži, pa i caru to je odveć milo bilo. Jedni čestitaju caru, drugi velikome hodži, a treći carevu sinu. I svi bejahu zadovoljni i na ovoj sudbini milom Bogu blagodarni.

Sad poviče car veselo: »E dela[1] ti sad, moj mili i najmlađi sine, zapni strelu pa je u visinu baci, da vidimo, šta će tebi sudbina doneti.« Onda se diže najmlađi sin, zape zlaćanu tetivu pa upravi strelu nebu pod oblake. Svi velikaši i starešine gledaju za strehom, svaki od njih u srcu Boga moli, da bi strela na njegovu kuću pala, pa da se i on s carem oprijatelji. Ali streha ne pade na kuću, no na ploču kamenu. To je caru odveć mučno bilo, pa se i starešine zabrinuše, šta će sad da bude. Car se diže sa divana pa ode s celom svitom svetlom, da razgleda tu kamenu ploču. Kada car do kamene ploče dođe, ali ispod ploče iziđe kornjača. Svi se nato zabrinuše. Jedni glede cara čestitoga, drugi pilje u careva sina, a treći se u muci pogledaju, a svi čekaju, šta će car da presudi. A kad car ugleda kornjaču, on se mahom na sudbinu naljuti, pa u ljutini reče svome sinu: »To je tebi sudbina donela, eto tebi neveste devojke.« Pa se diže car sa svitom svojom, ode pravo dvoru svome.

Kad se car na divan posadi, odmah izda svoje zapovesti, da se kupe kićeni svatovi, da se vrši svadba njegovih sinova. Svi se nato zabrinuše, kako da se vrši svadba najmlađega carevića sa kornjačom; ali niko ne sme caru da pomene, da požali sina najmlađega i od suda stroga da odustane. Kad se kićeni svatovi sakupiše i pođoše po neveste devojke, još bi oni na cara pogledali, ne bi li se milost ukazala, da se najmlađi carević s kornjačom ne venča. Ali se carska ne poriče, i osuda se morade izvršiti: svaki uze svoju suđenicu, i najmlađi uze svoju kornjaču pa se svrši venčanje po zakonu, i svadba se obavi po običaju. Onda car odredi svakom sinu svoje dvore i kićene svake nameštaje pa da žive u svakome obilju, a najmlađega sina prezre i odbaci pa mu dade jednu kućicu malu, u kojoj su poslednje sluge careve živele. I poslušan sin posluša zapovest oca svoga i skloni se da u toj kućici poživi, mada u njoj nikakva pokućanstva i nameštaja ne nađe.

Dva starija sina careva imali su sve potrebe u svojim dvorovima pa su u svakom zadovoljstvu vesele dane provodili, a najmlađi, odbačen, prezren, ne imajući svakidašnjih potreba morade se brinuti, kako će živeti sa svojom kornjačom u praznoj kućici. Odmah posle svadbe nabavi nešto

pokućanstva i nameštaja, koje su mu ljudi više iz sažaljenja podarili, pa to donese u svoju praznu kućicu i ostavi u kuću na gomilu pa ode da i druge potrebe potraži. I pošto opet neko posuđe nađe i s ovima se kući vrati, a on nađe one sve stvari, što je pređe doneo, lepo po sobi poređane i na svome mestu ponameštane. Začudi se ovome pojavu, kako je to moglo biti, kad je soba zabravljena bila, niko ne mogaše u sobu ući, a u sobi nikog drugog osim kornjače nema.

I drugi dan pođe odbačeni sin carev da potraži opet pokućanstva, pa što nađe i nabavi, donese svojoj kući i to ostavi i pođe po drugo, i kadgod bi se kući povratio, našao bi sve pređe donesene stvari ponameštane i u red postavljene. Onda naumi da svakojako motri, ne bi li mogao dokučiti, ko mu to po kući uređuje. Treći dan ode i donese pred kuću dvoja kola drva pa ih na gomilu da nabaci i kod drva metne sekiru, a on sam zaiđe na drva i onde se sakrije s namerom da pazi, e da li će tko doći, da ova drva složi. Tek što se on sakrio, a vrata se kućna otvoriše, i iz kuće kornjača pomoli, pa kod drva stane. Tu se kora rastvori, i iz kore iziđe lepota devojka u najlepšem odelu, pa se odmah lati da drva slaže. To kad opazi sin carev, skoči, poleti kornjačinoj kori i ovu udari sekirom, koliko je mogao, pa je razdrucka. U taj mah dotrči lepota devojka i povikne: »Ne, ako Boga znaš.« Ali to je već docno bilo; kora beše već raskomadana. Nato će reći sin carev: »A dosta si me namučila, lepoto devojko, ne ćeš se više od mene kriti. Kad te je sudbina meni odredila, hodi amo, da sudbinu zajedno i snosimo.« Onda će mu lepota devojka da odgovori: »Ljubazni moj! Ti si me prevario, ti si mi veliko blago uništio, a sad nemam kud više, ja sam tvoja.«

Pun radosti odbačeni sin carev uzme za ruku svoju mladu i odvede u sobu, pa je onda upita, čija je i otkuda je, pa i kako je i zašto je sudbina tako učinila, da ona živi u kornjačinoj kori. Nato bi mu ona umiljatim glasom odgovorila, da to ne istražuje, ako želi da s njom sretno poživi. Onda se carev sin okane toga pitanja i počne s njom odsad kao sa svojom ženom lepo živeti.

Posle nekoga vremena učini car veliko veselje u dvoru svome i na to pozove sve starešine i velikaše carstva pa i svoja dva starija sina sa njihovim ženama. Tom prilikom na molbu svojih velikaša umilostivi se car pa pozove i najmlađega sina. Svi, što su na veselje došli, žudno su izgledali, kako će car svoga odbačenoga sina primiti, kako li će ovaj na svojom kornjačom na veselje doći. I kad su se gosti oko cara sakupili, dođe i najmlađi sin sa svojom ženom, koja je tako lepo i bogato obučena bila, da ni sama carica ovakovih haljina nije imala, a pri tome tako je lepa bila, da joj na veselju nije bilo ravne. Svi se začude ovoj lepoti i krasoti, pa i sam car upita sina svoga, kakva je to ženska, otkuda je, a kad mu ovaj odgovori da je to ona njegova kornjača, koju mu je sudbina podarila, onda to caru odveć milo bi pa je svoju snahu milostivo primio diveći se lepoti njenoj. Kad je bilo pri večeri, začuju se lepe pesme slavuljskim glasom, da su se gosti iznenadili ne znajući, otkuda taj glas. I tek onda su opazili, otkuda to pevanje dolaziti mora, kad su videli da divna careva sna parčad hleba sebi na rame meće, koje se nevidljivom ticom odmah

potroši. I tako je ova sna careva celo veselje svojom lepotom i divnim pevanjem uveseljavala do svršetka veselja.

Kao što obično u svetu biva, da gori na boljega mrzi, tako se i na ovom veselju dogodilo, da su starije snahe careve ovu najmlađu omrzle i nju prezirale, čisto iz zlobe i pakosti, što je ona bila lepša od njih. I kako su se one iz veselja razišle, odmah se stanu dogovarati, kako bi ovu najmlađu jetrvicu uništile. I zloba i zavist nijhova do toga ih dovede, da svoje muževe nagovore, kako će najmlađega brata svoga kod cara da ocrne i njegovu ženu kao neku avetinju da okrive. I ljudi za ljubav svojih žena svašta su kadri učiniti, pa i ona dva sina careva klevetom svojom toliko su kod cara uspjeli, da se on nanovo na svoga najmlađega sina razgnjevi.

Jedno jutro sakupi car svoju vojsku i svoje sinove, pa će onda pred velikašima i starešinama da rekne svomu najmlađemu sinu: »Sine moj, kad si ti umeo iz kornjače da pretvoriš onako lepu ženu, to ti moraš imati nekih mađijskih[3] sila. Zahtevam od tebe, da mi sad amo doneseš jedan ćup meda, iz kojega će cela ova vojska da jede meda, ali ćup svagda da ostane pun. Ako li to ne učiniš, znaj, da ću te zajedno sa tvojom ženom saseći. Kad to sasluša najmlađi sin carev, zabrine se i dođe kući svojoj pa se potuži svojoj ženi, šta mu je zapovedeno. Ali ga ona ublaži i umiri, da se on za to ni najmanje ne brine, da će mu ona u tome pomoći. »Idi,« reče mu ona, »onoj istoj ploči kamenoj, otkuda sam ja izašla, pa lupi nogom na onu ploču i reci: k a r a n d a d a d a d a s i. Na ove reči izići će jedna baka, a ti joj onda kaži: daj mi onaj ćup s medom, što je u sobi za vrati. I baka će malo otići pa će ti doneti ćup s medom, a ti onda uprti ćup i odnesi caru, ocu svome, pa se za dalje ne brini: može jesti sva vojska careva od toga meda, nikad joj meda ne će nestati.«

Ode jadni sin carev i učini sve, kako mu žena kaza, i začudi se, kad iziđe baka i donese ćup s medom. Onda uzme on ćup i odnese ga caru, a car zapovedi, da sva vojska meda jede. I sva vojska na med navali i nahrani se, da ne može više da jede, a ćup ostade pun medom, kao što je i bio. Tome se svi začude, ali se u zlobi još više razjare na ovoga bednika, što je bio u stanju da ispuni, što mu je zapoveđeno.

Dok su se neki ovom čudu čudili, carevi sinovi umeli su dotle cara, oca svoga, nanovo na teži zadatak da nagovore. Car opet dozove svoga odbačenoga sina pa mu reče: »Ja već vidim, da si ti čarobne sile prisvojio, stoga od tebe tražim, da mi doneseš amo jedan grozd, od kojega će cijela vojska da jede i da se nahrani, a grozd opet da mi opet ostane u celosti, spomena radi. Ako mi to ne ispuniš, znaj, da ću te zajedno sa ženom dati sažeći.«

Kad to sasluša nevoljnik, zabrine se, pa jadan i nevoljan dođe kući i požali se ženi svojoj, kakvu je opet zapovest dobio. Ali ga žena ohrabri, da se toga ne plaši, i tome će ona da nađe pomoći. »Idi ti«, reče mu ona, »onoj istoj ploči pa izreci k a r a n d a d a d a d a s i, i na to će ti ona ista baka da iziđe, a ti joj reci: poslala me karandada dada si, da mi dadeš onaj grozd grožđa iz sobe, što o gredici visi. I baka će na to otići i tebi

grozd izneti, a ti onda uzmi grozd grožđa i odnesi caru ocu svome pa se dalje ne brini.«

Na ovo ode nevoljnik i učini sve po redu, kako mu žena kaza, i dobi grozd od bake pa ga odnese caru, ocu svome, a car poviče na vojsku, da navali na grozd, i da jede. Naturi se vojska careva na grozd i stade ga jesti, ali kolikogod pupadi (zrna) vojska otkine, toliko se opet novih, na onome istom mestu, stvori. Tako se sva vojska najede grožđa, da već više jesti ne mogaše, i grozd ostade ceo celit, kao što je bio.

I to zlobnim i pakosnima krivo bi, što ovaj prezreni i ovaj zadatak savlada, pa se nanovo počnu s carem dogovarati, kakav bi još zadatak dali, koji on ne bi mogao ispuniti. Tako zloba i pakost pronađe još i treći zadatak. Po ovome dozove car nevoljnika, odbačenoga sina, pa mu reče: »Idi donesi mi jednoga čoveka, koji će biti tako veliki kao palac, a da mu je brada dva puta veća od njega. Ako mi to ne doneseš, znaj, da ću te zajedno sa ženom sažeći.«

Kad ovo nevoljnik sasluša, uplaši se i pomisli, da će mu sad kraj biti, pa u očajanju dotrči kući i potuži se ženi svojoj. No ova ga ublaži i ohrabri, da se ne plaši, da će ona i tome doskočiti. »Idi ti«, reč mu ona, »dragi moj, onoj ploči kamenoj pa udri nogom u ploču i reci karandada dada si; a kad iziđe baka, onda joj reci: poslala me karandada dada si, da mi daš onu kutiju ispod ognjišta, pa kada ti iznese baka kutiju i preda, a ti uzmi kutiju pa idi s njom caru, ocu svome, ali je u putu nipošto ne otvoraj, jer možeš zlo proći. Ili ako bi je otvorio, a ti, kako opaziš onoga čovečuljka u kutiji, odmah poviči na njega »dur«, jer ako to ne učiniš, zlo po tebe.

To posluša nevoljnik pa ode ploči kamenoj i učini sve po redu, kako mu je žena naredila. I sve onako po ženskom kazivanju izvrši. Kad već nevoljnik dobi od bake kutiju, on pojuri s kutijom caru, ocu svome. U putu dođe mu na pamet, da vidi, da li je doista u kutiji onaj čovečuljak. Otvori kutiju, ali iz kutije posukta na njega s batinom onaj čovečuljak, a on se seti ženina saveta pa poviče na njega »dur«, te se na to čovečuljak smiri i u kutiju legne. Onda carev sin opet kutiju zaklopi i odnese pravo caru, ocu svome.

Kad dođe pred cara, on preda kutiju pa reče: »Evo ti, bâbo, kutije ove i u kutiji onoga čovečuljka, kakvoga si ti od mene zahtevao: no ja te molim, nemoj tu kutiju da otvaraš, jer ćeš zlo proći.« Ali car pomisli, da ga sin hoće da prevari, pa uze kutiju da otvori. Kad vide nevoljni, da mu je otac doista naumio kutiju da otvori, poviče mu: »Ne bâbo, ako Boga znaš, ne otvaraj. Ili, ako si baš naumio da je otvoriš i da se uveriš, da li je doista taj čovečuljak u kutiji, a ti, kako ga opaziš, odmah poviči na njega »dur«, jer ako to ne učiniš, zlo ćeš proći.« No car u ljutini ne hte ni ove reči poslušati, uzme kutiju i otvori. No tek što je kutiju otvorio, a čovečuljak iz kutije potegne batinom na njega. Car se uplaši pa se u zabuni seti sinovljevih reči, ali ne pogodi da kaže »dur«, no »vur«, a čovečuljak zamlata cara batinom i devetaše ga donde, dokle ga nije sasvim umlatio, i tako car pred svima izdahne.

Kad su starešine i velikaši carstva mrtva cara videli, nađu se u čudu pa se užurbaju, koga će od carevih sinova za cara da izberu, Pri izboru svi se jednodušno u tome saglase, da najmlađega sina kao dobrodušna za cara svoga proglase, jer je prilika tako dovela, da njegovo dobro srce i strpljenje postojano poznadu.

Tako po tome umrloga cara po običaju ukopaju, a mladoga zacare.

(Srbija).

---

[1] nuder, danu, [2] čarolijskih, čarobnih.

52.

ZLATNA DJECA.

Bio jednom car, koji zapovjedi jednoga dana, da u cijelom Stambulu čitav mjesec ne smije ni kod koga da gori svijeća. Svaku večer popeo bi se on na jedan toranj i gledao naokolo, da li svi slušaju njegovu zapovijed. Najednom opazi daleko slabu svjetlost. Odmah pošalje sluge, da saznade, tko je taj neposlušnik. Sluge protrče kroza sve ulice i napokon dođu pred jednu slamom pokrivenu kolibu, u kojoj su stanovale tri sestre. One su zapalile lojanu svijeću i prele. Bile su veoma siromašne, dan im je bio za posao prekratak, a, kako je poznato, nužda zakon mijenja.

Sestre su se razgovarale jedna s drugom: »Kad bi nas tko ovako vidio, što bismo mogle učiniti, da ublažimo srdžbu carevu?« — Najstarija reče: »Ja bih, kad bi mi car dao sve što trebam, skuhala u jednom kotlu kukuruznu kašu, koje bi se mogla dosita najesti čitava njegova vojska.«

Druga reče: »Kad bi mi car dao sve što trebam za tkanje i pređu, načinila bih mu šator, u koji bi mogla stati čitava njegova vojska, i još bi morao da preostane komad platna.«

Napokon reče najmlađa: »Ja bih znala nešto sasvim drugo, što bi caru bilo još milije.«

»Pa što bi to bilo?« zapitaju sestre.

»Ja bih mu, kad bi se mnome oženio, darovala dvoje zlatne djece: jednu kćer sa zlatnom kosom, zlatnim rukama i zubima od bisera, i jednoga sina s jednom zlatnom rukom; taj bi postao junak, kakvoga još nigda nije bilo niti će biti na svijetu.«

Čuvši to stražari načine smolom znak na vratima, da opet nađu kolibu, pa otiđu k caru i pripovijedaju mu sve, što su vidjeli i čuli.

Car se zamisli pa zapovjedi, da sve tri sestre dovedu preda nj.

Sestre se preplaše, gotovo da umru, kad su ujutru došli stražari pred njih, da ih odvedu pred cara, samo najmlađa reče: »a ne će nam valjada glavu odsjeći, pa ako i odsiječe, jedamput se mora umrijeti.«

Ali car im ne učini ništa, nego zapita prijazno najstariju: »Možeš li ti i zaista da skuhaš takvu kašu, kao što si rekla?« — Ona odgovori: »Daj mi rok od dvadeset i četiri sata pa ćeš je imati.« Car pristane, ali sati su prolazili, a ona nije zgotovila kukuruzne kaše.

Sada će srednja: »Daj mi rok od tri dana, da svršim šator.« Car joj dade sve, što je zahtijevala, i zaključa je. Kad je treći dan k njoj došao, vidi, da nije mogla održati svoju riječ.

On sada zapita treću: »Kako bi ti mogla učiniti ono, što si obećala?« Ona reče: »Svijetli care! Kaže mi jedan unutarnji glas, da će se ono dogoditi, što sam rekla, ako se oženiš mnome.«

Starije sestre pošalje car kući, a najmlađom se oženi. Imao je on već osam žena, pa je potom ona bila deveta. Djece nije imao, a rad bi je imao. Sa svojom najmlađom ženom živio je car u najvećoj slozi. Ona je uvijek popuštala, a i ne može se nikad dvoje posvaditi, kad jedno ne će. Poslije nekoga vremena bilo je najmlađoj ženi i zbilja tako, kao da će dobiti zlatnu djecu, a kad su to spazile ostale žene, reku jedna drugoj: »Ako ova dobije djecu takvu, kao što kaže, onda nama ovdje više nema ostanka.« — Ali najstarija od žena, imenom Bađa, reče, da ona zna, što će raditi, da djecu učini neškodljivom.

Dođe vrijeme, da djeca dođu, a Bađa reče mladoj ženi: »Kod gospode je običaj, da majci zavežu oči, da joj ne naudi veselje, kad najednom ugleda djecu.« — Mlada žena pusti da s njom učine sve što hoće, te tako nije mogla vidjeti djece, kad ih joj je Bog poklonio. To upotrijebi Bađa, da joj otme mališe i podmetne dva šteneta. Nato ode caru i kaže: »Dođi i vidi. Mjesto zlatne djece tvoja ti je najmlađa žena rodila dvoje štenadi.«

Nato car pozove svoje savjetnike i zapita ih, što se ima učiniti s onom ženom, koja rodi štenad. Svi reku: »Daj je svezati konjima za repove, pa nek je pogaze i razderu.« Samo jedan reče: »Pošalji, gospodaru, po srpskoga patrijara, da čujemo, šta on misli.« Patrijar dođe i reče: »Daj je do pojasa zakopati u konjsko đubre, pa svaki dan neka joj dadu četvrtinku hrane. Tako neka živi, jer može bit ipak nije rodila štenad.«

Car posluša ovaj savjet, dade nesrećnicu na raskršću zakopati u hrpu konjskoga đubreta, postavi kraj nje dva stražara, te zapovjedi, da joj svak, koji bi onuda prolazio, pljune u lice.

Ali s djecom dogodilo se nešto osobito. Bađa, zločesta žena, položi djecu u jedan kovčeg i baci ih u rijeku. Rijeka ponese kovčeg u jedno mlinsko korito, i tako dođe među lopate mlinskoga kola, te mlinsko kolo stane.

Mlinar ode, da vidi, što se dogodilo, nađe kovčeg i odnese ga svojoj ženi misleći, da je našao blago. Oni podignu poklopac, kadli dvoje slatke dječice pruže spram njih svoje zlatne ručice. Mlinar i njegova žena bili su već veoma stari ljudi koji nijesu nikada imali djece, i zato reče mlinarica veselo: »Blago nama, sad imamo djece! Mi ćemo je hraniti i odgojiti. To su zacijelo djeca, koje se majka stidi.« — »Ne,« reče stari, »to su djeca iz dobra roda.« Starima je to bilo svejedno. Starica je sabirala med i njime hranila djecu, a ova su za jedan mjesec rasla toliko, koliko druga za jednu godinu. Poslije tri godine bila su već tako lijepa i krasna, da su vile iz obližnjih planina zaključile, da će ih oteti starim ljudima. Kad su se jednom za žestoke oluje djeca igrala pred kućnim vratima, dolete vile, zamotaju je u svoju poput noći crnu i svilenu kosu i odnesu u svoj dvor visoko gore u šumskim planinama. Tamo je bilo veoma

lijepo, oni su dobili toliko mnogo i dobra jela da jedu, te su postala još jača i ljepša. No ipak se ljudskoj djeci nije moglo baš dugo militi kod vila, i jednom reče djevojčica svome bratu: »Jesi li čuo, dragi brate, kako vile govore, da mi nijesmo roda njihova?« reče djevojčica. Mladić zapita: »A što smo onda?« — »Mi smo ljudi«, reče djevojčica. Sada više nijesu mogli da ostanu u vilinskom dvoru, i jedne tamne noći, kad su se vile bile razletjele u uzduhu na sve strane, pobjegnu brat i sestra. Zapitaju prvoga čovjeka, s kojim su se sastali: »Koje je mjesto najljepše na svijetu?« — »Stambul je najljepše mjesto, tamo se najbolje živi,« odgovori im on. Ele oni pođu u Stambul, razgledaju sve, i kad su stajali pred carevom palačom, reče mladić: »Ja sam umoran i pospan; legnimo pod ovu smokvu i otpočinimo.« — Doskora oboje zaspi, a Bog dade te se nad njima podigne palača, veća i krasnija od careve, i oni se probude u jednoj lijepoj sobi i na skupocjenu sagu. To im se veoma svidjelo, a brat reče: »Ostani ti kod kuće, sestrice, razgledaj sve; ja idem malo u bazar, da vidim, što ljudi rade.«

Bađa, najstarija žena careva, pogleda kroz prozor, kakvo je vrijeme, i spazi novu palaču. Začuđeno pomisli: »Šta bi to bilo? Otkle je ovamo došla ova nova palača?« — »Idi i pitaj, ako hoćeš da znaš,« reknu joj druge sultanove žene. I ona ode odmah prijeko i nađe u palači djevojče samo, gdje sjedi kod đerđefa. Bađa je zapita: »Imaš li još koga?« Djevojčica odgovori: »Imam još brata, junaka, kakvoga zacijelo nema više u Stambulu!« — Nato će Bađa: »Na ravnici pred gradom razapeo čador jedan Arapin, kojega još niko nije svladao, kad bi ga tvoj brat izazvao na dvoboj i ubio, dobio bi veliku nagradu od cara.«

Čim se brat vrati kući, reče mu sve to djevojka, a on reče: »Sjutra ću ujutru ubiti Arapina.« Ma što ona radila, da ga odvrati od njegove odluke, bilo je uzalud. Čim je sunce ogranulo, ode on naoružan samo jednom topuzinom. Pred njega istrči odmah crnac na arapskoj bedeviji sa sabljom u ruci. Boj nije dugo potrajao, jer mladić smjesta ubije Arapina, odreže mu njegovom vlastitom sabljom glavu, sjedne na bedeviju i odjaše pred prozor sultanov. Ondje položi na zemlju glavu Arapinovu, sveže za ogradu bedeviju i ode u svoju palaču. Car odmah pošlje za njim svoje sluge, ali se mladić i ne ogleda, nego pođe svojoj sestri i ispripovijeda joj, što se dogodilo.

Poslije nekoliko dana potraži opet Bađa djevojčicu: »Reci svome bratu, da je sada na ravnici pred gradom pet Arapa, koji zovu cara na dvoboj! Što će se dogoditi, ako ga ubiju?« — Mladić je bio spreman, da se odmah pobije, pa dogodilo mu se što mu drago. Uzme ujutru svoju topuzinu i iziđe iz kuće. Njemu je već ususret jahalo pet Arapa. On zametne s njima kavgu, poubija ih sve jednoga za drugim, poodsijeca im glave, prihvati konje za uzde i dovede ih pred prozor sultanov, gdje je i glave postavio. Zatim ode svojoj sestri i ispripovijeda joj sve, što se dogodilo.

Za tri dana bila je Bađa opet kod djevojke i reče joj, da ima devet Arapa, koji rade caru o glavi. I mladić po treći put iziđe, a sreća mu i sada lijepo posluži. Poslije boja sveže svih devet konja pod prozorom carevim za ogradu, postavi tamo devet crnačnkih glava, pa opet ode svojoj

sestri, premda ga je sada sam car zvao, da ipak dođe jednom k njemu gore.

Bađa se zamisli i reče ostalim ženama: »Ovo su zacijelo ona djeca sa zlatnim rukama, jer im sve uspijeva, čegagod se late.« — To uznemiri žene i stanu zaklinjati Bađu, da ukloni djecu sa svijeta. Na to se zla žena i onako skanila, pa zato opet ode k djevojci i reče joj: »Kad je tvoj brat tako velik junak, on bi i jamačno znao u Tman-planini uhvatiti konja Avgara. Plemenitijega konja od ovoga nema, jer ga ljeti i zimi same vile hrane. S konjem Avgarom mogao bi tvoj brat izvesti djela, o kojima će narod i u poznijim vremenima da pripovijeda i pjeva«.

Mladić je bio spreman da izvrši i ovaj pothvat, premda ga je od njega zabrinuta mu sestra odvraćala. On otide u planinu Tman i sretne nekoliko divota. »Kuda, momče?« zapitaju ga oni. »Idem da uhvatim vilinskoga konja Avgara«, odgovori on. »Kani se radije toga! I mi smo to pokušali pa nas je pritom dvadesetoricu pogazio«. — »Ako je vas dvadesetoricu pogazio, onda mi nije stalo do mene, ja bih bio dvadeset i prvi«, odvrati veselo mladić. Kad je tako putovao dalje kroz šume, sretne jednoga silnog diva, kojemu su brci kao svežnji lana dolje visjeli. I ovaj ga je zaustavljao: »Kuda, zemljače?« Mladić odgovori kao onima prije. Div će nato dobrostivo: »Kako ćeš to da učiniš? ... Sada sam upravo prisluškivao vilama pri izvoru, koje su baš kao i žene među sobom brbljale, kako se može konj Avgar da ulovi. Ja ću ti reći, da vidim, hoćeš li ti, kao običan čovjek, to znati učiniti. Moraš najprije zaklati bivola, oderati mu mješinu, napuniti vodom i na onom mjestu na obali, kamo dolazi konj Avgar na napoj, tako u jezero uroniti, da konj prije srče vodu iz mješine. Tada ćeš ga moći uloviti.«

Mladić učini upravo tako, kako mu je div kazao. Poslije nekoliko časova tutnjila je zemlja pod kopitima vilinskoga konja tvrdima poput čelika. Najprije je naćulio uši, a onda je ipak polako dolazio. Već je prignuo glavu, da pije vodu, ali ponjuši mješinu i brzo se okrene. Ali je mladić brzo konju oko vrata ovio ruke i tako odjurio s njim. Poslije čitav sat divljega trka stane konj i reče moleći: »Pusti me!« — »Živoga ne«, odvrati mladić. I opet zamoli konj: »Samo me pusti! Ja sam tvoj, i nitko mi nije gospodar do tebe. Istrgni iz moje grive tri dlake, spremi ih, i ako me trebaš, zapali jednu, i ja ću biti kod tebe. Ta ti me ne možeš hraniti, to mogu samo vile.«

Mladić učini, kao što mu je plemeniti konj Avgar rekao, oprosti se s njim i povrati u Stambul, gdje ga je čekala njegova sestra. I on joj sve pripovijedao. Radoznalo dođe Bađa k njima i, kako ču, da je mladić uhvatio konja Avgara, reče gradeći se veselom: »Dobri Bože! Sad bi mogao tvoj bratić otići k rijeci Jordanu, nad kojim lebdi između neba i zemlje vijenac od cvijeća, koji su vile saplele.« »A gdje je ta rijeka Jordan?« zapita djevojka. — »Rijeku Jordan naći ćeš među Zmajgrdijom i Doksanplaninom, koje se svojim vrhovima neprestano jedna s drugom bore. Iziđe mu li za rukom da uhvati vijenac i tebi ga donese, ne bi se nikad postarala, i bili biste još ljepši, nego što ste.«

Brat je bio odmah spreman, da i to djelo izvrši, pa odmah sjutradan ujutru zapali jedan vlas iz grive konja Avgara. Kao vjetar doleti Avgar, ržući i dašćući od radosti tr'o se o rame mladićevo, i poput vjetra poleti k Jordan-rijeci. Tamo reče konj Avgar: »Čuj me, brate! ja ću skočiti u vodu i dok se ja propinjem, ti moraš uhvatiti vijenac, jer drukčije potonusmo zauvijek u bezdani ponor.« Konj Avgar učini silan skok, a naš junak vješto trgne k sebi vijenac od cvijeća iz uzduha. Odmah potamni nebo, i kao munja poleti konj Avgar opet k obali i preko bočine da uzmakne. U taj čas sudare se tamni vrhovi planina, zahvate konja Avgara, koji je prešao preko njih, za stražnje noge i otrgnu mu s njih meso sve do kostiju. Mladić stane plakati: »Moj mali vranče, što se to s tobom dogodilo?« — Ali ga konj Avgar umiri: »Nemoj se žalostiti! Pusti me samo u gore moje domaje, tamo će moje rane zarasti, koliko je od jednoga mlađaka do drugoga.« — Tako pođu kući; konj Avgar u šumu i gore, a mladić u Stambul.

Vijenac dade sestri, koja ga objesi na strop sobe, pa ode u bazar, da tamo s muževima puši i malo probrblja.

Lijepa djevojka sjedila kod đerđefa, a nad njom je lebdio vijenac od cvijeća, koji je tako milo mirisao, kao ništa drugo na svijetu. Tako je nađe Bađa. Kad ona to vidi, bilo joj je kao raku na roštilju. Ali bodljivoj kravi ne da Bog rogova, tako je i ona morala dugo misliti, dok joj je opet nešto došlo u glavu, što bi moglo upropastiti zlatnoga brata i sestricu zlaticu. Napokon će ona: »Sad treba tvome bratu samo žena, a ja znam jednu djevojku, da je ljepše nema na svijetu. Ona stanuje u kuli pokritoj samim dukatima. Stotinu kraljevića već ju je prosilo, a ona ih je sve u kamen pretvorila. Ona je tako pametna, da zna, na čemu stoji nebo i zemlja. Ona i tvoj brat, tako velik junak, zacijelo bi jedan uz drugoga pristajali.«

Sestra ponovi bratu, što je čula, a on reče: »Pričekaj, sestrice, mjesec dana pa ću ići da prosim djevoju.« Rok prođe, mlađak je svijetlio s neba, a on zapali drugu dlaku iz grive konja Avgara. Zemlja se potrese, iskre su vrcale i dašćući stane preda nj konj. Zacijeljele su njegove rane, ni traga im više nije bilo. Mladić osedla i opremi plemenitoga vranca, nakiti ga zlatom i dragim kamenjem, pa je pjevajući jahao u šumu i planinu. Blizu dvorca s visokom kulom, koja je sva blijeŝtila od zlata, stane konj Avgar. Nestrpljivi mladić udari ga šibom. Nato će konj: »Ne udaraj me!« zamoli konj Avgar, »ne smijem dalje. Ako nas djevojka prije spazi nego mi nju, okamenit ćemo se.« — »Pa što ćemo da radimo, moj vranče? ...« Stanu prisluškivati, jer su čuli korake, i među grmljem ugledaju prekrasnu djevojku, gdje ide po vodu noseći na glavi i u svakoj ruci po kondir. Konj Avgar prišapne: »Ja ću za'rzati, a ti vikni; ako se preplaši, čarolija je uništena, a ona naša.« I konj digne plemenitu glavu, i kao grmljavina orilo se njegovo rzanje kroz šume i planine, i kao munja jaki povik mladićev. Djevojci od straha spadnu kondiri, i ona pohiti ka gradskim vratima. Ali je mladić preteče, postavi se pred ulaz i nazove joj pomoć Božju za pozdrav. Ona obori oči — ma tako su djevojke najljepše — i reče porumenjevši: »Dobro došao, moj junače! Ti si, na kojega sam čekala! Uđi unutra i ostani ovdje godinu dana, a onda, ako hoćeš do konca života našega.« Mladić odgovori: »To ne mogu, žuri mi se; moja sestra će umrijeti od

brige za mnom!« Odu u dvorac. Ovdje pokuca djevojka na ormarić od sedefa. Pet vila izidu iz njega. »Što želiš, djevojko?« zapitaju one. »Za koje biste vi vrijeme mogle prenijeti u Stambul moj dvor, mladića, mene i konja Avgara?« — »Mi vas možemo tamo odnijeti za tri dana!« — »Onda vas ne ću«, reče djevojka, pa pokuca na ormarić od slonove kosti. Iziđe sedam vila. »Šta hoćeš, dobra djevojko?« — A ona ponovi pitanje: »U dva dana«, reku one. »Onda ni vas ne ću, nego će pozvati druge«. Ona nato pokuca na ormarić od pravoga biserja, iz kojega izide devet vila. One odgovore na pitanje: »Za jedan dan, dobra djevojko!« — »Dakle dođite«, reče ona. Konj Avgar ponese ih u staju pa polegne na sijeno, koje je slatko mirisalo od rijetkoga šumskog cvijeća, a mladiću reče djevojka, da legne u najljepšoj sobi na dušeke. Još je osjetio, kako se dvorac i sve s njim potiho diglo, čuo je udarce vilinskih krila poput daleke glazbe; ali onda zaspi, te je samo u blagom i slatkom snu osjećao, kako lebdi daleko od zemlje, visoko gore u zlatnim oblacima, preko šuma i mora sve do bijeloga Stambula. Kad je otvorio oči, nađe se kod kuće među svojom sestrom i svojom mladom, lijepom ženom. One su ga držali na rukama, a nad njima je lebdio mirisni vijenac cvijeća s rijeke Jordana i izdisao iz sebe mladost i ljepotu.

Tada će mlada žena: »Tebe će danas pozvati car na večeru. Idi tamo, ali ne jedi ništa. Na putu do careva dvora vidjet ćeš ženu, koja je do pojasa zakopana u gomili đubreta i pred kojom svak pljune. Otari joj lice ovim svilenim rupčićem i poljubi joj grudi. Tako hoće vile, moje posestrime. One se više ne ljute radi našega bijega. Tako je bila volja Božja, jer vi imate opet da povratite čast vašoj majci«.

On učini, kao što ga je ona svjetovala, jer riječi pametne žene treba da i muž sluša. Kad je vidio onu nesrećnu ženu na raskršću, rupcem joj osuši suze na njezinu licu i poljubi je. Ona ga zapita: »Zašto ti ljubiš mene, pred kojom svak pljuje?« Milo joj on odgovori: »Ja nijesam nikada poznavao svoje majke, možda si ti to«. Nato dođu stražari, i on ode svojim putem.

Car ga dočeka veoma prijazno i stavi preda nj jelo. Ali on sjećajući se opomene prvi zalogaj baci jednom psetancu, koje je ovamo dovabio miris jela. Psetance progutne zalogaj i padne mrtvo. Car se veoma preplaši i zapovjedi, da se dovede preda nj ona žena, na kojoj je bio red da spremi jelo. Dovuku dakle Bađu, a kad ju je car prisilio, da pojede jedan zalogaj od jela, padne ona mrtva na zemlju. »Ti vidiš, gospodaru«, reče mladić, »da se kod tebe ne može jesti. Dođi ti radije sjutra navečer u moj dvorac; nije daleko«. Car obeća.

Mladić vraćajući se kući pođe pravim putem opet k onoj siromašnoj ženi i reče joj: »Ti si majka moja i moje sestre, a ne dvaju pseta! Danas ima osamnaest godina, kako ti nedužno trpiš, a to je dosta i previše«. On je izvadi iz hrpe đubreta, a kad su mu stražari htjeli to zapriječiti, poubija ih. Onda odnese majku u svoju palaču, gdje je njezina kći i žena njezina sina, operu je i odjenu u mekanu svilu.

Car i zbilja dođe drugi dan na večeru, i kada su preda nj postavili jelo, uzme i on prvi zalogaj i baci ga jednom psetancetu. Psetance proguta zalogaj i stane mahati repom, kao da je htjelo reći, da je veoma dobro i da bi još. »A tko je kod tebe spremio jelo?« zapita car, a mladić odgovori: »Ona žena, koju si ti kroz osamnaest godina zakopao u hrpu đubreta, ona žena, koja je rodila mene i moju sestru. Zar smo mi nalik na pse?« Sad se otvore vrata i u sobu stupi ponizno s pokritom glavom majka vođena od svoje kćeri i žene svojega sina. Car je pogleda, a zatim pogleda na svoje dvoje djece. Kako su samo sjajili u ljepoti, čistoći i dobroti srca, da je svaki grešnik morao nikom poniknuti. Bila su to doista zlatna djeca. Pod stropom lebdio je vijenac cvijeća s Jordana, pa kad je pod njim stajala mati, tako čašćena od svojih, preobrazilo joj se najednom lice, te postane onako mlado i lijepo, kao što je nekad bilo. Ali onda padne na zemlju i nije više disala. Njezino srce moglo je snositi veću mjeru tuge i nevolje negoli radosti, a nad srcem vijenac nije imao moći.

Car se veoma veselio svojoj djeci, pa budući da se za njegovu kćer već sjutradan našao lijep kraljević kao prosac, slavila se za obadva para zajedno, za sina i kćer, velika svadba, na koju je bio pozvan čitav Stambul. Kod utrke doveli su pet pastuha. Za njihove repove bude svezano sedam mladih žena carevih, sukrivaca Bađinih, te su ih drugima na veselje vukli, dokle nijesu izdahnule. Zlatna dječica živjela su dugo i zadovoljno. Svake bi godine na Đurđev dan, kad se šuma probudi na nov život, došao k njima plemeniti konj Avgar i donio im pozdrav od vila.

53.

TRI BRATI.

Bil je jedan kralj. On da po svojem kraljevstvu razglasiti da će onom dati svoju kćer, ki napravi takov brod, ki će hodit po kopnu kadi[1] po moru. Va[2] njegoven kraljevstvu su bili i tri brati, ki odluče, kad ta glas čuju, provat[3] takov brod učiniti. Dva su bili šegavi[4], a treti bil bedadast. Najprvo projde najstariji brat na goru i počne drva tesat, da napravi brod. Sad gre tuda jedan stari, to j' bil gospodin Bog, i reče mu: »Pomozi Bog, ča delaš, mladiću?« On je malo zlovoljan, ča mu delo ne gre pravo od ruki, pa odgovara jadno[5]: »Delam žlici!«[6] Sad kulikogod je put udril po drvu, toliko mu je ispod sikiri žlic odletelo. Vidi, da ne će biti niš, pa zeme[7] nekuliko žlic i projde nazad doma. »Ča si načinil?« pitaju brati, kad je doma došal. »Niš le[8] nekuliko žlic«, odgovori njin[10] on. Drugi, srednji brat, govori: »Danas grem[9] ja sriću provat«. Zame hrani i projde vu goru. Odsiče drvo i počne tesat. I k njemu dojde isti stari pa ga pita: »Ča delaš, mladiću?« I on odgovori jadno, ča mu ni otel posal na ruku. »Delam obruči«. I kulikogod je puti sad udril po drvu, toliko mu odskoči obruči. Večer ji nekuliko zame i gre s njimi doma. »Ča si ti učinil?« pitaju ga brati. »Niš leh nekuliko obruči,« odgovori njin on. Treći dan reče najmlađi, bedasti, da gre danas pak on sriću skusit. »A kamo greš ti?« reču mu brati, »mi nismo mogli niš učinit, ki imamo neč i va glave, kamo ćeš ti tako bedast«. Ale on se ne da rasputit, leh projde. I počne, kad je na goru došel, tesat.

I k njemu dojde isti stari pa mu govori: »Pomoz Bog, dečko!« »Bog pomagal, starče!« odzdravlja on. »A ča to delaš?« pita ga stari. »Ma vidi, nakanil sam z Božjun pomoćun načinit brod, ki bi hodil po kopnu kodi po moru«. »A imaš ča jist?« pita ga dalje stari. »Iman«, veli mu on, »viš ono tamo na hladu, zami pa jij i pij, kuliko ćeš«. »Ma hodi i ti s manun[11]«. »Jij sam, aš vidiš, da nimam lazno«. »Ne, ne ću, i ti moraš poć manun«. I dečko projde. Kad su se najili i napili, reč Bog dečku: »Sad lezi pa počini, a ja ću za te delat«. I on legne, zaspi, a stari dela. Kad se j' dečko zbudil, vidi već brod zgotovljen. On se počel čudit. »Ne čudi se, dečko, leh lipo hodi na brod, pa znaj, kad rečeš brodu »hodi«, će hodit, a kad mu rečeš »stani«, će stat. I kadegod vidiš ko živo stvorenje, stani z brodom i čekaj, dokle projde«. On se staromu zafali, projde na brod, reče mu: »hodi«, i već mu gre.

Sad opazi na putu jednoga mrava pa stane z brodom. Ale se više počelo mravi hodit, a on navek čeka. Tako je čekal tri dni i vidi, da gre već najzadnja četa. Još malo pa te[12] si[13] proć. I sad dojde i najzadnji mrav pa mu govori: »Ča pitaš od mane za plaću, ča si mi braću čuval?« »Ča ću od tebe pitat, ča mi ti moreš dat?« »Na ti jednu moju nogu, pa ako ti bude kada moja vojska od potrebi, leh puhni va nju, i si ćemo ti doć na pomoć«. Sad gre naprvo i nameri se na jednoga čovika, ki more se jezero popit. On mu z broda govori: »Kamo, momče?« A veli: »Nikamo: kamó me nogi popelju«.[14] »Hodi k mane na brod«, reče mu naš junak. »Gren«, veli i projde gore. Sad se namere na jednoga, ki more puno jist. »Kamo, momče?« poviču mu z broda. »Idem«, veli, »leh da nisam na mestu«. »Hodi k nam na brod«. »Gren, zač ne?« I sad jih je već bilo na brodu tri.

Dojdu z brodom pred kraljevu kuću, pa se mladić, gospodar od broda, javi, da je on načinil brod, ki gre po kopnu kodi po moru, neka mu sad da kćer za ženu. Kralj mu reče: »Ja ću ti onput dat kćer za ženu, ako mi dojutra prebereš ovi tri veli kupi žita i sako[15] na svoje mesto kladeš[16]«. Ov se sad počel žalostit i mislet, kako bi on to napravil. Najzada se domisli, da mu je mrav pomoć obećal i tuda bi mogel najbolje pomoć. Zame mravlju nogu i puhne na nju. I eto gre četa mravi, pa pita vođa od njih, da ča želi. »Da mi to žito preberete do jutra, aš[17] drugačije zlo«. »Ne boj se, mi ćemo to za čas prebrat«. I počmu prebirat. Leh su počeli i već fine,[18] tuliko jih je bilo! Jutro dan javi mladić kralju, da je učinil, kako mu j' bil rekal. Kralj se počme čudit, kako je to on mogao učinit. »Dobro«, reče, »to si učinil, ale ako ne popiješ dojutra se moje vino, a je ga preko sto bačav, ne ćeš dobit kćeri«. On opet žalostan, ale se valje[19] domisli, da ima na brodu jednoga, ki more celo jezero popit. Zazove ga pa mu govori, ako bi to vino mogal spit. »Još mi, moj dragi, ne će bit ni dosti«, odgovara mu on. Počne pit, a kad je već se bil popil, počme još tapuni[20] od bačav lizat — još mu ni bilo dosti! I na to se kralj začudi i govori mu: »Dobro, i to si učinil, ale ako dojutra ne pojiš vas kruh, ča j' va dvoru, ne ćeš dobit kćeri«. On projde k onom, ki puno ji, i pata ga, ako bi mogal vas kruh pojist, ča j' va dvoru. »Ča ne bih mogal tuliko kruha pojist! To mi ne će bit ni za ručak dosti. Leh neka nose, pa da vidi kralj, kako se to lahko more pojist«. I on poji vas kruh. Nato reče kralj gospodaru od broda: »No sad ti moram dat kćer, to ti je, zami ju i hodi s njom, kamo ćeš«. On ju zame na brod pa ovput biž z brodon.

(Krasica u Hrv. Primorju).

---

[1] kao, [2] u, [3] kušati, [4] pametni, [5] ljutito, [6] pravim žlice, [7] uzme, [8] samo, [9] gredem, idem, [10] im, [11] sa mnom, [12] će, [13] svi, [14] odvedu, [15] svako, [16] postaviš, [17] jer, [18] svrše, [19] odmah, [20] čepove.

54.

DJEVOJKA BRŽA OD KONJA.

Bila je nekaka devojka, koja nije rođena od oca i majke, nego je načinile vile od snijega izvađena iz jame bezdanje prema suncu Ilijinskome, vjetar je oživio, rosa je podojila, a gora lišćem obukla i livada cvijećem nakitila i naresila. Ona je bila bjelja od snijega, rumenija od ružice, sjajnija od sunca, da se take na svijetu rađalo nije niti će se rađati. Ona pusti glas po svijetu, da će u taj i taj dan na tome i na tome mjestu biti trkija, pa koji je mladić na konju preteče, da će biti njegova.

Ovo se u malo dana razglasi po svemu svijetu, te se prosaca skupi hiljade na konjima, da ne znaš, koji je od kojega bolji. I sam carev sin dođe na trkiju. Đevojka stane na biljegu, i svi prosioci narede se na konjima, i ona između njih bez konja nego na svojijem nogama, pa im onda reče: »Ja sam onamo postavila zlatnu jabuku, koji najprije do nje dođe i uzme je, ja ću biti njegova, a ako ja prva k njoj dođem i uzmem je pride vas, znadite, da ćete vi svi mrtvi na ono mjesto ostati, nego pazite dobro, što činite«. Konjanici svi se pogledaju, i svaki se u sebe uzdaše, da će zadobiti đevojku, pa rekoše između sebe: »Znamo odista, da ne će ona ni jednome od nas na nogama odbjeći, nego neko od nas, a ko, togaj će Bog i sreća danas pomoći.« Te tako, kad đevojka rukom o ruku pljasnu, svi potekoše u jedan tren. Kad je bilo na po puta, bogme đevojka odvojila bješe, jer pusti nekaka krila ispod pazuha. Uto ukori jedan drugoga te priošinuše i obodoše konje i prestigoše đevojku. Kad ona viđe, izvadi jednu dlaku iz glave te baci, i oni isti čas uzraste strašna gora, da ne znadoše prosci, đe će ni kuda će, no tamo amo te za njom, a ona opet daleko im odvojila, a oni oboli konje i opet je stigoše. A kad đevojka viđe zlu i goru, pusti jednu suzu, — dok buknuše strašne rijeke, te se zamalo svi ne potopiše, za đevojkom niko više ne pristajaše do samoga careva sina, te on plij[1] na konju te za njom, ali pošto viđe, da mu je đevojka odmakla, zakle je tri puta imenom Božjim da stane, i ona stade na onome mjestu, na kojemu se nađe; onda je on uhvati, te za se na konja vrže i prepliva na suho pa se uputi jednom planinom doma, ali kad dođe u najvisočiju planinu, obazre se, kadli mu đevojke nema.

---

[1] plivaj.

55.

CAR DUKLJAN.

Bio jedan car pa se zvao Dukljan. Jedan dan loveći on po dubokim alugama[1] i gustijem grmenima ugleda jedno jezero te se šumke primakne k njemu, eda bi što ulovio. Nadnesavši se malo nad jezero ugleda krilata konja i na njemu krilata čoeka zlatnijeh kosa dugijeh do peta, đe iz jezera izlazi. Kad car viđe, potaja se i stade virke[3] da gleda, te će šta ... će ovi čoek. Kad tek što na suho iziđe, siđe s konja i dohvati nekaku sviralu dugu prevjenu i šarenu kao najveća zmija i poče u nju svirjeti, da se od mila Boga ne mogaše slušati, i na ovi glas poče sve kamenje i drveće ši-kati. Car se uplaši pa zapne strijelu na ovoga čoeka i ljuto ga obrani kroz obadva krila. Čoek padne s konja i vrisne od muke i žalosti, da se do neba mogaše čuti, i zaviče: »Moli Boga, čoeče, te si ti mene viđeo priđe nego ja tebe.« Pošto car viđe, đe obrani čoeka, pritrči k njemu s golom sabljom, a on fuk te u jezero onako ranjen; onda car uhvati onoga konja, uzjaše ga te s njim bježi doma. Ali teke što ga bješe uzjahao, iznikoše i kralju krila, a kralj se prepade te siđe s njega i uhvativši se za fuzdu[2] povede ga i malo idući nestade mu krila te tako doma pođe.

Došavši doma kaže sve, što se zbilo, i konja uvedu u konjušnicu među ostale konje. Carev sin čujući za to jezero krene jedno jutro kridimice od oca, te po kazivanju očevu nabasa na jezero, ali ne dođe šumke nego sa zapetom strijelom, ali priđe nego dođe do jezera — upazi izvan jezera je-dnu ženu sredovječnu, đe raspletenijeh kosa plače i njega gleda, te on na onome mjestu pade u nesvijest kao mrtav. U koji čas on tu zakovrnu, u ta čas oni krilati konj počne u carevoj konjušnici vrištati i krilima udarati, da se od velike uke i treske i sav carev dvor zatrese. Car skoči, da vidi šta mu je, dok konj reče caru: »Ako želiš sina svoga živa vidjeti, vrći me na mjesto, oklen si me doveo«. Car se prepane te onako na gola konja uz-jaše, kad se konj polja dohvati, preleće kao munja do jezera. Kad tamo, vidi car sina mrtva prostrta i nad njim onu ženu đe plače, i đe mu oči vadi jednom dlakom iz glave. Cara stade lelek za sinom, a konja vriska za o-nom ženom, dok zavika konj: »Sada mijenjamo sina za sina, a otac da mu je prost«. Onda ona žena povrati oči carevu sinu i zadune ga, i kad oživlje, dade ga caru, a on njojzi konja.

(Boka Kotorska).

---

[1] provalija, uvala, jaruga, [2] uzda, [3] vireći.

56.

JEDNA GOBELA U KAO, A DRUGA IZ KALA.

Žena Premudroga Solomuna zagleda se u nekaka drugoga cara i na-misli da ostavi muža i da bježe ovome drugome; ali nikako se nije mogla da ukrađe, jer je Solomun vrlo čuvao; zato se dogovori s ovijem drugi-

jem carem te joj pošalje nešto te popije pa se učini kao mrtva. Kad ona tako umre, Solomun joj osiječe mali prst u ruke, da vidi, da žena ne osjeća ništa, nego da je mrtva, onda je zakopa. A onaj car naredi svoje ljude te je noću iskopaju i donesu njemu, i on joj opet nekako popravi život, i uzevši je za ženu stane s njome živjeti.

Kad Premudri Solomun dozna, šta je bilo od njegove žene, on se digne da je traži, i povede sa sobom podosta naoružanijeh ljudi, pa kad dođe blizu stolice onoga cara, što mu je ženu uzeo, ostavi ljude u šumi kazavši im, kad truba da zatrubi, onda da idu na njezin glas njemu u pomoć no-seći svaki pred sobom po zelenu šumnatu granu, a on otide sam u carev dvor. Kad tamo, a to žena sa slugama sama u dvoru, a car otišao u lov. Kad žena opazi svoga prvoga muža, ona se poplaši, ali ga opet nekako prevari te ga u jednoj sobi zatvori. Kad car dođe iz lova, žena mu kaže, da je došao Premudri Solomun, i da je u toj i toj sobi zatvoren: »nego« veli »idi sad odmah k njemu u sobu te ga posijeci; ali se nemoj šaliti, da išto počneš s njime govoriti, jer ako ga pustiš samo jednu riječ da pro-govori, prevarit će te«. Car s golom sabljom u rukama otvori vrata i po-đe k Premudromu Solonu, da mu odsiječe glavu. Solomun je mirno i bez straha sjedio na jastuku, pa kad vidi ovoga, gdje ide k njemu sa sabljom, a on se nasmije. Kad car to vidi, nije se mogao uzdržati, da ga ne zapita, zašto se smije, a Solomun mu odgovori, da se smije, gdje car cara hoće da pogubi na ženskom uzglavlju. Car ga onda upita: »A da kako?« A So-lomun mu odgovori: »Ja sam već u tvojim rukama, sveži me pa izvedi na polje iza grada te me pogubi na vidiku, pa prije nego me pogubiš, za-povjedi, da se tri puta zatrubi u trubu, da čuje svatko i ko hoće da može doći da vidi, pa će poći i gora da gleda, gdje car cara gubi«.

Car to posluša, osobito da vidi, da li je istina, da će i gora poći, da gleda, gdje car cara gubi. Pa onda sveže Solomuna i metne ga na jedna prosta kola pa ga sa svojim momcima i dvoranima povede u polje, da po-gubi. Kad su tako išli, Solomun se kroz kola bio zagledao u prednje to-čkove, pak se ujedamput nasmije. Car, koji je pored njega jahao na konju, zapitao ga, zašto se smije, a on mu odgovori: »Smijem se gledajući kako jedna gobela[1] u kao, a druga iz kala.« Onda car okrenuvši glavu od njega rekne: »Hvala Bogu, ljudi govore Premudri Solomun, a on budala!« Kad utom dođu na mjesto, gdje hoće da ga pogube, car zapovjedi te se jedam-put zatrubi. Kad čuju trubu vojnici Solomunovi, oni se krenu. Kad se drugi put zatrubi, i oni se stanu primicati, ali se ljudi nijesu vidjeli, nego samo zelene grane pred njima kao gora. Car se tome vrlo začudi i uvjeri se, da je istina, što mu je Solomun kazao, pa zapovjedi, da se zatrubi i treći put; utom Solomunovi vojnici stignu na ono mjesto te Solomuna otmu, a cara i sve njegove momke i dvorane pohvataju i poubiju.

(Tršić u Srbiji).

---

[1] naplatak u točka.

57.

U CARA TROJANA KOZJE UŠI.

Bio jedan car, koji se zvao Trojan. U toga cara bile su kozje uši, pa je redom zvao berbere, da ga briju; ali kako je koji išao, nije se natrag vraćao, jer kako bi ga koji obrijao, car Trojan bi ga zapitao, šta je video na njemu, a berberin bi odgovorio, da je video kozje uši; onda bi ga car Trojan odmah posekao. Tako dođe red na jednog berberina, ali se ovaj učini bolestan, pa pošalje svoga momka. Kad ovaj iziđe pred cara, zapita ga car, što nije majstor došao, a on odgovori, da je bolestan. Onda car Trojan sedne te ga momak obrije. Momak brijući cara opazi, da su u njega kozje uši, ali kad ga Trojan zapita, šta je u njega video, on odgovori, da nije video ništa. Onda mu car da dvadeset dukata i reče, da odsad uvijek dolazi on, da ga brije. Kad momak otide kući, zapita ga majstor, kako je caru, a on mu odgovori, da je dobro i da mu je car kazao, da ga svagda on brije, i pokaže mu dvanaest dukata, što je od cara dobio, ali mu ne kaže, da je u cara video kozje uši.

Od to doba ovaj je momak jednako išao i Trojana brijao i za svako brijanje dobio dvanaest dukata, i nije nikome kazivao, da car ima kozje uši. Ali ga najposle stane mučiti i gristi, gde ne sme nikome da kaže, te se počne gubiti i venuti. Majstor to opazi pa ga stane pitati, šta mu je, a on mu na mnogo zapitkivanje najposle odgovori, da ima nešto na srcu, ali ne sme nikome kazati, »a da mi je« veli »da komegod kažem, odmah bi mi odlanulo«. Onda mu majstor reče: »Kaži meni, ja ne ću nikome kazati; ako li se bojiš meni kazati, a ti idi duhovniku pa kaži njemu; ako li ne ćeš ni njemu, a ti iziđi u polje iza grada pa iskopaj jamu te zavuci glavu u nju pa tri puta zemlji kaži, šta znaš, pa onda opet jamu zatrpaj. Momak izbere ovo treće. Otide iza grada u polje pa iskopa jamu te u nju zavuče glavu i tri puta rekne: »U cara Trojana kozje uši«. Pa onda zagrne zemlju, i tako se smiri i otide kući.

Kad posle toga prođe neko vreme, ali iz one jame nikla zova[1] i tri pruta narasla lepa i prava kao sveća. Čobančad kad nađu zovu, odseku jedan prut i od njega načine sviralu, ali kad počnu svirati, svirala izdaje glas: »U cara Trojana kozje uši«. To se odmah razglasi po svemu gradu, a najposle i car Trojan sam sobom čuje, kako deca sviraju: »U cara Trojana kozje uši.« Čuvši to car Trojan odmah dozove onoga berberskoga momka, pa ga zapita: »More, što si ti oglasio narodu za mene?« A on se siromah stane pravdati, da nije nikome ništa kazao, ali da je video, što on ima. Onda car istrgne sablju, da ga poseče, a on se prepadne pa sve po redu iskaže, kako se zemlji ispovedao, pa kako je sad na onome mestu narasla zova, od koje svaka svirala izdaje onaki glas. Onda car sedne s njim na kola i pođe na ono mesto, da vidi, je li istina, kad tamo ali još samo jedan prut nađu. Car Trojan zapovedi, da se načini svirala od onoga pruta, da vidi, kako će svirati, a svirka izdaje glas: »U cara Trojana kozje uši«. Onda se car Trojan uveri, da se na zemlji ne može ništa sakriti, pa onome berberinu oprosti život i posle dopusti, da svaki može dolaziti, da ga brije.

(Sentomaš u Bačkoj).

[1] bazga.

58.

VISOKI STEFAN.

Tako se u narodu zove sin kneza Lazara, koji je poslije Kosovskoga boja u Srbiji vladao i koji je zidao manastir Manasiju. U narodu se našem pripovijeda, da je Visoki Stefan po smrti oca svojega pobjegao u Moskovsku pa poslije nekoliko godina odonuda s vojskom preko Madžarske došao u Srbiju i s Turcima se bio i nadvladavši ih i protjeravši prijeko bacio za njima buzdovan u more govoreći: »Kad ovaj buzdovan izašao na suho, onda se i Turci vratili amo!« a buzdovan odmah sam iziđe na brijeg; utom mu se anđeo javi govoreći: »I ti možeš, i konj ti može, ali ti Bog ne da«.

59.

SNAHA HERCEGA ŠĆEPANA.

Bio nekakav latinski car pa imao veoma lijepu kćer, o kojoj se pričalo na sve strane. Čuje za nju i sin Hercega Šćepana i ode, da je vidi. Kad se vratio, odmah reče ocu, da je prosi, on će ili samo nju ili nikoju drugu. Odvraćao ga otac i govorio mu, da mu dvoje nije drago u nje: jedno što je Latinka, a drugo što je tako odveć lijepa. Bolje i slijepa, nego odveć lijepa. Nije sin šćeo ni da čuje o kojoj drugoj, i otac mu ne imade kud, nego popusti.

Pošto je došla i snaha u Hercegovu zemlju, pazio je starac što je ljepše mogao na hator[1] sinu. A ona bila onakva silna i ponosita i sve mislila, štogod se njoj na volju učini, da je to, što se mora, a ne, što se hoće, pa nije htjela da zarezuje[2] ni starog hercega ni ikoga drugog. A domaćin joj puštao sve na volju pileći samo i umiljajući joj se. Kud je god išla, vodila je sa sobom hrtove i nosila jednu pletenu kandžiju[3], pa je putem, gdje je god koga sretala, psovala i bila, ako je gonio od sebe nasrtljivu paščad ili ih čime odagnao. Još je bila pogane ćudi i nije mogla nigdje da čuje, kako plače malo dijete, nego je odmah tu zvala dželate,[4] da dijete uhvate i ubiju ili ih je sama bacala u vodu.

Dodijao zulum[5] narodu, i on se jednoga dana diže starome hercegu, da mu se potuži. Začudi se starac, kad ču tolike tužioce, i bi mu veoma žao na svoju snahu. Zovnu je i reče joj, da to ne valja i da to nikad više ne radi. A ona brza na jeziku odgovori hercegu: »Hoću, taka mi volja!«

Razljuti se on na to i udari joj silû[6] po obrazu i izagna je iz sobe. Kad ona dođe svom domaćinu sva uplakana, upita je on, šta joj je bilo, a ona reče da je herceg htjeo da osramoti pa se ona nije dala, i on je stoga udario. Planu joj domaćin i ode odmah iz kuće, da kupi vojsku protiv oca. Na jednoj strani brda počne graditi grad protiv očeva, a kad mu narod i herceg ne dadoše, on se odmah diže u Tursku, da otuda dovede pomoć i potjera oca.

Kad ču herceg, da ide velika vojska protiv njega, on brže bolje pokupi sve svoje blago i natovari ga na mazge. A sve mazge bijaše naopako potkovao, da tako zametne trag. Nekoliko stotina mazga krenu u Dubrovnik zajedno sa hercegom. On je mislio, da će ga tamošnji lijepo primiti i sačuvati mu dobro, dok opasnost prođe. Dubrovčani, čim ugledaše hercega i njegovo blago, dosjetiše se i poručiše mu, da se oni boje Turaka kao i on. Nego ako on baš hoće da u njih ostavi blago, neka napiše na kapiju: »Prođe herceg i pronese blago«, da bi se oni mogli tim opravdati pred turskom potjerom. Herceg pristade i napisa. Pošto su ušle sve mazge u grad, on se vrati kući, da brani zemlju od Turaka.

Poslije nekog vremena zatrebaju njemu pare, i on pođe u Dubrovnik, da ih ište. Kad je rekao šta hoće, oni svi slegoše ramenima i rekoše, da ne znaju o tome ništa. Još ga odvedoše pred kapiju i upitaše ga: »Zar ti nisi ovdje svojom rukom napisao: »prođe herceg i pronese blago?« Zaplaka herceg, kad viđe toliku prevaru, pa uzdahnu: »Snaha mi uze sina, a zlato prijatelje!« I ne gledajući nikoga više skoči u more.

(Hercegovina).

---

[1] za ljubav, [2] mariti za koga, [3] bič, [4] krvnike, [5] nasilje, [6] ćušne je.

60.

CARIGRAD.

Srblji pripovijedaju, da Carigrad nijesu ljudi zidali, nego da se sam sazidao. Kažu, da je nekakav car loveći nagazio na mrtvu ljudsku glavu i pregazio je s konjem; onda mu glava progovorila: »Šta me gaziš, kad ću ti mrtva dosaditi.« Kad to čuje car, on sjaše s konja, uzme onu glavu i odnese kući, pa je kod kuće sažeže, i ono ugljevlje od nje, pošto se ohladi, stuče u prah pa zavije u hartiju i ostavi u sanduk.

Poslije nekoga vremena otide nekuda car, a njegova kći (koja je bila djevojka za udaju), uzme ključeve pa otvori sanduk i počne po njemu nešto premetati; kad nađe onaj prah u hartiji, vidi, da je nekakav prah, ali ne zna, kakav je, pa onda metne prst na jezik te pokvasi, pa umoči u onaj prah i lazne malo, da bi doznala, što je; potom ga opet zavije u hartiju, kao što je bio, i ostavi u sanduk, a ona od toga časa ostane trudna. Kad se poslije stane istraživati i ispitivati otkud i kako, dozna se, da je od one glave. Kad djevojka bude na tom doba, a ona rodi sina. Kad uzme car još onako malo dijete u ruke, a ono njemu odmah rukama te za bradu! Onda car zapovjedi, da donesu jedan tanjir živa ugljena, a jedan dukata i da ogledaju, čini li to dijete od ludosti ili od svoje volje. »Ako (veli) bude dijete ludo, ono će potrčati s rukama za ugljevlje, ako li ne bude, ono će za dukate.« Kad donesu pred dijete ugljevlje i dukate, a ono odmah rukama za dukate, a ugljevlju ni mukaet[1]. Kad bude dijete već velik momak, onda ga car otjera u svijet i kaže mu: »Da se nigdje ne staniš, dok ne nađeš, gđe su se dva zla udarila.«

Hodajući taj momak po svijetu, kad dođe na ono mjesto, gdje je sad Carigrad nađe glogov trn, gdje se oko njega obmotala guja, pa guja peca trn, a trn bode guju; onda pomisli u sebi: »Evo ovo su dva zla,« pa pođe unaokolo razmatrati ona mjesta; kad dođe onako unakolo idući opet poblizu onoga trna, onda stane pa reče: »ovdje treba stati.« U koji mah to reče, u onaj mah se obazre, a to se od onoga trna do njegovijeh leđa, (kud je god on išao), stvorio zid. I od toga mjesta do onoga trna kažu da i danas nema zida u Carigradu (a da se on nije obazreo i da nije rekao: »ovdje treba stati,« zid bi za njim narastao do trna). Poslije on tu postade car i od svoga djeda otme carstvo.

---

[1] nije ni gledalo.

61.

KOTOR.

Rišnjani pripovijedaju, da je u stara vremena, kad je Risan bio glavno mjesto u Boci, bio tor ondje, gdje je sad Kotor, pa pošto Risan propadne u more, počne se novi grad zidati k o d t o r a i nazovu ga K o t o r. Više Kotora u kamenitoj gori vidi se nekaka velika jama, kao pećina; onuda se pripovijeda, da je onu pećinu bio počeo kopati silni car Stefan, da ondje gradi grad Kotor, pa mu kazala vila, da to ne čini, jer mu ondje u onoj vrleti nema ni b r o d u p r i s t a n i š t a, n i k o n j u p o i g r i š t a, već neka ga gradi dalje kraj zaliva. Car posluša vilu, i s pomoću njezinom način grad Kotor, i dovršivši ga sasvijem pozove na čast mnogu gospodu i vilu. Kad se car pred gospodom stane hvaliti, kakav je lijepi grad načinio, vila ga prekori, da on to bez nje ne bi mogao učiniti, caru na taj ukor bude tako žao, da udari vilu šakom po obrazu, a ona se na to rasrdi te sve izvore i studence po Kotoru otruje i sve goste careve poludi. Kad car tu osvetu vidi, on stane vilu moliti i jedva je kojekako namoli te mu goste povrati od ludila i očisti mu od otrova samo jedan izvor iza južnijeh vrata gradskijeh. I od toga kažu, da je ostalo te su i sad, osobito ljeti, kad je suša, sve vode po Kotoru malo s l a n e, osim onoga izvora iza grada na južnoj strani.

62.

RUŽICA GRAD OROVICA.

Nadomak sela Orahovice (narod veli: Orovica) ima na visu stara gradina, za koju ne zna nitko kazati, kada je zidana, samo se zna, da je jako stara, te se o njezinu postanju čuje u narodu ova priča:

Bio bogat spahija[1], ali je bio jaki i goropadan. Imao je mnogo konja i goveda, ovaca i koza, da nije ni sam znao koliko, a tako i robova. To mu sve nije bilo dosta, već se uvijek pravdao i otimao za blago svojim komšijama, drugim spahijama. To ovima jednoć dozlogrdi pa se slože na ovoga goropadnoga: blaga mu puno otmu, kuću mu zapale, a da je on bio kod kuće, i njega bi bili ubili. Kad je došao kući pa vidio, šta su mu dušmani uradili, smisli se on drukčije: kuću sazidati, gdje ne će nitko za nju znati, a ako i saznadu, da mu ne mogu u njoj nauditi. Taki pokupi sve svoje robove, kojih je imao veoma mnogo, pa ih odvede u po planine. Tu je stajao vis kao kakav stupac, svud oko njega bili su duboki jarki i jazmačine, a on se digao visoko, da mu bude glava prva do sunca. Tu spahija sustavi svoje robove i reče im: »Na ovom visu morate mi što prije sazidati grad. Taj grad mora biti lijep i jak, da mu ne može svaka šuša nauditi. A sad svaki na svoj posao!« Robovi se prihvatili posla: jedni su građu sjekli, drugi su kamen tesali, treći kreč palili. Počelo se odmah i zidati. Robovima je bilo teško, ali volovima još teže: morali su jadni uz ovo strašno brdo vući građu, kamen i sve, što je trebalo. Ali Bogu ne bude taj grad i to mjesto hajdučko po volji pa se htjede s njime malo pošaliti. Što su obdan uzidali, to se obnoć srušilo, pa tako to bivalo svaki dan. Već marva i ljudi obnemogli vukući i radeći svaki dan. Onda je Bog dao, pa jedan vô — plaveta — progovori jednome robu: »Kaži ti, molim te, našemu gazdi, da nas uzalud ne pati. Na ovome visu ne će nikada grada sazidati, nek zida, dok je svijeta i vijeka, i što obdan uzida, to će se obnoć srušiti. Nego pazi na moje riječi: gdje nađeš sutra ujutro mene ležeći, tamo nek zida, pa će uzidati.« Rob je to sve dobro upamtio. Uvečer puštaju volove u planinu na pašu, a kad ujutro sve nađu, samo plavete nema. Onda rob kaže sve poredu spahiji, šta mu je plaveta kazao. Spahija sasluša pa naredi više robova, da traže plavetu. Dugo su hodali tamo amo po planini, dok se jedan rob ne natepe na plavetu. Plaveta je ležao na početku planine na jednome visu. Nad njim je bio veliki orah, a pod orahom upravo nad plavetinom glavom savila se divlja ruža. Rob dovede spahiju na to mjesto, a ovaj zapovjedi, da se tu mora početi zidati. Na tom su mjestu zidali i uzidali. Bio je grad, da mu nije bilo para u zemlji. Spahija mu je nadio ime: Ružica grad Orovica, jer je našao plavetu pod ružom i orahom...

Kad su Turci pritisli Bošnjaka, mnogi se Bošnjak preselio ovamo preko Save. Tako je nekoliko došlo na konak k našoj rijeci, koja ispod Ružice grada teče. Tu im se dopala zdrava voda, zdrav zrak, pa si oni tu oko rijeke sagrade kuće i okuće se. Između tih prvih seljana ima još i danas njihova imena i njihovih kuća, a to su Ognjenovići i Garačići. Selu su dali ime po gradu »Orovica«, pa tako se ono zove i dan danas.

(Orahovica u Slavoniji).

---

[1] vlastelin.

63.

SVE, SVE, ALI ZANAT.

Pođe nekakav car sa svojom ženom i sa kćeri, da se šeta po moru na lađi. Kad malo odmaknu od brijega, onda dune vjetar pa ga baci čak u nekakvu zemlju, đe se o njegovu carstvu ništa i ne čuje (kao ni on o ovome što dosad ništa nije čuo ni znao). Kad iziđu na suho, on nije smio ni kazati, da je car, a novaca nijesu imali sa sobom ništa, a ne znajući nikaka zanata nijesu se mogli drukčije hraniti, nego se on najmi da čuva seoska goveda.

Pošto tu prežive tako nekolike godine, ugleda sin cara od ove zemlje njegovu kćer, koja je bila vrlo lijepa i već dorasla do udaje, pa kaže svom ocu i majci, da se drugom nikakom đevojkom ne će oženiti do kćeri govedara iz tog i iz tog sela! Otac i mati i drugi dvorani stanu ga odvraćati, da se prođe te sramote: kako bi on carski sin uzeo govedarsku kćer kod tolikijeh, drugijeh, carskijeh i kraljevskijeh kćeri! Ali sve zaludu; on kaže »Ja nju, ja nijednu!« Kad već vide, da drukčije ne može biti, onda car pošlje jednoga svog vezira, da javi govedaru, da će car da mu uzme kćer za sina! Kad vezir otide i javi to govedaru, a govedar ga zapita: »Kakav zanat zna carev sin?« Vezir se upropasti: »Bog s tobom, čoeče! Kako će carev sin znati zanat? Što će zanat carevu sinu? Zanate ljudi uče, da se hrane njima, a carev sin ima zemlju i gradove.« Govedar kaže opet: »E, ako ne zna nikakva zanata, ja mu ne dam svoje kćeri.« Vezir se vrati te kaže caru, što govori govedar.

Sad postane čudo još veće. Ovi su mislili, da će to za govedara biti najveća sreća i dika, što mu carski sin uzima kćer, a on pita, kakav zanat zna carev sin! Car pošlje drugoga vezira, ali govedar kaže jedno te jedno: »Dok carev sin« veli »ne nauči kakavgod zanat i ne donese mi svoju rukotvorinu, dotle nema ništa od prijateljstva!« Kad se i onaj vezir vrati te kaže, da govedar ne da devojke, dok carev sin ne nauči kakavgod zanat (samo nek je zanat), onda carev sin zađe po čaršiji[1], da gleda, kakav je zanat najlakše naučiti. Hodajući od dućana do dućana i gledajući, kako različni majstori rade, dođe na dućan, đe se pletu rogozine[2], i to mu se učini najlakši zanat, pa ga počne učiti i nauči za nekoliko dana, pa onda oplete sam jednu rogožinu, te je odnesu govedaru i kažu mu, da je carev sin naučio zanat i da je to njegova rukotvorina. Govedar uzme rogožinu u ruke te je zagleda sa sviju strana, pa onda zapita: »Koliko to vrijedi?« A oni mu kažu: »Četiri pare«. »E!« veli »dobro! četiri pare danas, četiri pare sjutra, a četiri prekosjutra, to je dvanaest i t. d. Da sam ja taj zanat znao, ne bih danas čuvao seoskih goveda.« Pa im

onda kaže, ko je on i kako je tu došao; a ovi se onda obraduju još većma, što uzimaju đevojku od cara, a ne od govedara, i s najvećim veseljem vjenčaju momka i provedu svadbu; pa onda dadu ovome caru lađe i vojsku te otide preko mora i nađe svoju zemlju.

(Tršić u Srbiji).

---

[1] trg, [2] hasure.

64.

DRAM[1] JEZIKA.

Omera bi svaki dan karao otac, da se bavi o zanatu, a da se prođe karaduzena[2] i hašikovanja[3] po sokacima[4] sarajevskim. »Ti si, sinko, mlad: mi smo đuturumi[5] radit ne moremo. Tko će nas drugi hranit, ako ne ti opet?« — Omer za to kao i za posao malo ali nimalo ne hajaše. On bijaše u Sarajevu poznat kao kolovođa sviju hašika.[6] Od kuće do kuće, od pendžera[7] do pendžera, to bijaše mu zanat. Svak je vidio, da Omer još za ženidbe ne bijaše dorastao, i da mu mladost ne bi smetala, smetala bi mu prazna kesa. Svak je mislio, da Omer od bijesa i vragoluka hašikuje[8]. Sramota i ruglo, koje od toga nastajaše, na jadne roditelje padaše. Tuga i žalost za rasipnim sinkom brzo im prekide žicu od života: — oni umru. Omer ostade starješina u praznoj i razdrtoj kući nad troje siročadi. On je doduše to odavna želio, da bez prikora roditelja lašnje i slobodnije mogne služiti svojim budalaštinama, al naskoro osjeti, kako je biti bez roditelja, kadno sljeme padne na njegovo tjeme. »Tko će tkati, tko će presti, tko će meni kuću mesti? Valja se proći budalaštine!« Poslije svakoga razmišljanja reče Omer: »Dajder bugariju! nije druga; valja se ženiti!« Tamburu pod skut te lijepoj Mejri na pendžer.

Bijaše upravo jacija,[9] kad Omer pod pendžer stupi. Svijeća goraše, a šaptanje čujaše se u sobi. Na džam[10] kucne, šaptanje umukne, uz bugariju zapjeva, a svijeća se utrne. Njemu nitko ni mukaet[11] nije. Za tri noći bi dolazio Omer pod pendžer, ali uvijek odlažaše tužan i žalostan. Mejra mu se nikad ni javila ne bi. Četvrtu noć opet dolazi mladi hašik: »Daj da joj još malo posljednji put zapjevam, pa već ne će moja noga pod njezin pendžer.« Bijaše lijepo ugodio tamburu, pa žalosnim glasom uz nju popijevati stade:

»Tamburice, moja dangubice!
»Terzijanu[13], moj golem zijanu[14]
»Dosta si me gladna nahranila
»I žeđana vode napojila,
»Djevojaka na dvor izmamila,
»Djevojačkog lica naljubila...
»Tamburice, moja dangubice!
»Terzijanu, moj golem zijanu!
»Di izgubi dneve i godinu,
»Pjevajući Mejri uz pendžere,
»Na me Mejra ni gledati ne će!!!«

Na ove besjede svijeća se u sobi utrne, džam se najedamput otvori. Omer od radosti ne znadijaše za se misleći, da o čemu je odio, da je već i dohodio. Mejra: »Sva je prilika, da si ti poludio, Omere! Ja se tvojoj budalaštini ne mogu načuditi. Šta tražiš oko mojih pendžera? Od toga ne će ništa biti, neka znaš!« — Omerova radost brzo minu, što više napade ga tuga veća nego ikada prije. Mejra videći Omera smetena opet nastavi govor: »Moj budalačko! ti bi može biti htio mene za ženu imati. Jelde, Omere?« — »Tako je,« odgovori on. »Toga se ti kani« priuzme ona. »To bit ne može! Ti ni komad hljeba u kući ne imaš, pak opet o ženidbi sanjaš. Ja znam, što ćeš ti reći: Slika priliku traži. Da sam i ja kći siromašnih roditelja, to je istina; ali promisli zajedno, da od mene nema pristalije djevojke u svemu Sarajevu; pa baš zato bit ću srećna; naći ću mjesto u haremu prvoga kog bazerđana[15] sarajevskog. Al čuj, Omere! Nije blago ni srebro ni zlato, već je blago, što je srcu drago. Ja bi tebe volila nego cijelo Sarajevo, al sveta je zakletva mojih roditelja. Nju ne smijem prekršiti. Meni se je reda za onog udavati, koji će nesamo mene, već i moje roditelje srećne učiniti; pošteno ih do smrti dohraniti... Sve svoje rane u me su zavili.« — Čuvši ovo Omer malo se razabra: »Ako je dakle samo za tim stalo, koliko bi se htjelo, da moja postaneš, da te otkupiti mogu?«« — »Ne bi mlogo!« rekne Mejra, »da štogod dućana otvoriš, t. j. da trgovati počmeš: moje roditelje i svoju siročad moraš hraniti, a borme i ruho pokrojiti.« Nato Omer: »Zbogom, dobra noć, Mejro, ja razumim sve i ako iz toga mogne štogod biti, sutra ćemo se vidjeti.««

Pun radosti i zajedno pun žalosti ode Omer s pendžera Mejrina. »»Ako gdje uzajmim jaspre[16], tko će od mene srećniji? ako ne, to opet žalosniji od mene nitko biti ne će.«« Tako je svu noć zamišljeni hašik sanjao. Kad osvane dan, ne znadijaše od radosti, što činjaše, panuvši mu na pamet, da imade bogatog jednog čivuta — velikog prijatelja. »Ako mi on ne uzajmi, drugi ne će.« Tako razmišljajući brže se spremi, da mu ide u pohode. Našavši svoga prijatelja kod kuće na svaku ruku nagovaraše bogatog Isakara, da bi ga prignuo na tolik zajam. Čivut ukaže se gotov i krv proliti za svog prijatelja Omera, a kamoli ne uzajmit mu trideset kesa. »To će i moja radost biti«, rekne trgovac Isakar, »da lijepa Mejra bude tvoja zaručnica.« Priupita on Omera za rok, kad će platiti, »»Sedme godine!«« odgovori Omer. — »Ama, prijatelju! ako sedme godine ne mogneš platiti, šta ćemo onda?« Ja ne znam, tko njima tu nagodbu na pamet donese, što i pred kadijom[17] usidžile,[18] da ako Omer Isakaru za sedam godina ne vrati zajam od drideset kesa, da mu Isakar na mešćemi[19] ima odrezati dram jezika, i da nikomu krivo ne bude. Tko srećniji od mladoženje Omera!? Taj dan ništa ne radijaše, jedina mu pamet imala je posla, kako će vele lijep pir dogotoviti, koju li će dibu,[20] kakvu li kadivu[21] na svoju Mejru pokrojiti? Jednom riječju: ne bijaše on toliko promišljavao, kako će toliku silu tuđega blaga povratiti, koliko baš kakvim bi se načinom lašnje potrošiti moglo.

Poslije mjesec dana Mejra bude dovedena u kuću bogatog Omera

Pirovalo se cijelih osam dana bez prestanka. Nit se znalo, tko pije, tko li plaća. Poslije osam dana raziđe se svak sebi. Svak se čudio, otkuda Omeru toliko blago, da može taslamu[22] provoditi ko jedan beg. Mnogi su mislili, da nije iskopao. Al što mu drago, vratimo se mi k našemu Omeru. Kazali su davno: Cijena zanata veća od zlata, pa opet: Nije svačije ispod sela pjevati. Tako i naš Omer nije mnogo mario za svojim zanatom, kog je naskoro zaboravio. On je mislio: »Ostalo je još petnaest kesa; s ovim ću trgovati.« Al za svakog nije trgovina, kao štono za Omera ne bijaše. Istina, trgovine imao je prepun dućan. Soli, duhana, luči i brezovih metala mogo si vazda naći u njega. Za drugu robu ne bi se ni brinuo.

Tako Omer trgovaše četir godine. Za sve to vrijeme na njegovu obrazu nije se mogla opaziti nikakva žalost. Činilo se ko da mu ugovor i pogodba o uzajmljenim kesama nije ni na um padala. Al nastavši peta sve to većma moglo se vidjeti na Omerovu licu, da ga nešto žeže. Sedme pak godine napolak ga bijaše nestalo u obrazu. Često su ga žena i prijatelji zastali, gdje grozno cvili. Zaludu su ga pitali za uzrok tolike njegove tuge. On bi svako pitanje žene i prijatelja svojih odbacio kao čovjek propao. »Mene nitko ne može pomoći; projdite me se!« — To mu bijaše vazda odgovor. — Lijepa Mejra već prvih dana strašne pogodbe saznala je sve od istog čivuta. Medjuto ona je za dužnost držala sažalijevajući pitati Omera za uzrok tolike boli, za koju da nije nadala se naći lijeka, ne bi se ni udala bila za Omera; jer kojoj bi ženi milo bilo imati muža bez jezika? — »Već je vrijeme« rekne Mejra »bošćaluk[23] pod skut ter kadiji na koljeno!« — Tako ona jednoć ter i drugi put. — »»Ova žena me zastidila«« rekne kadija. »Elbetana![24] ne može bit, da ona nejma niheta[25] od mene kaku milost iskati, pa je stid.« Kad svane treće jutro, ali Mejra s još ljepšim bošćalukom pred kadiju. Poljubivši u skut htijaše po navadi bježati, al kadija namigne na momke ter je zaustave. »Ženska glavo!« rekne kadija, »već si me tri put zastidila. U čemu ja tebi mogu milost učiniti? Išći od mene!« Mejra to jedva i dočeka. Metnuvši ruku jednu na čelo, a drugu na prsi, rekne: »Kadija! Tvoje me dobro srce slobodi te mogu prositi... Došastog petka samo jedan sat, da mogu na tvom mjestu sjedjeti u mešćemi.« »Turske mi vjere, ženska glavo! ako ti je meram (povoljno) sjedi cio dan. Da ti je slobodno!« — Poljubivši ga u nogu i pustekiju[26] zahvali i oprosti se s kadijom pak ode vesela čekajući petka.

Petak osvanu, dan ugovoren, kada se zajam mora vratiti. Omer u bešluka[27] ne imadijaše gotova u kesi a kamoli trideset kesa. Valjalo je dakle izvršiti drugu pogodbu, da čivut Omeru na mešćemi odreže dram jezika. Mejra bijaše zarana uranila. Kadija je jedva dočeka, pruži joj svoje haljine, pa od dragosti svojom rukom natače joj kauk[28] na glavu. Čudan bijaše kadija, kako žena sudi. Zato se ukloni odmah u drugu sobu pa odluči kroz stakleni prozorčić na vratima gledati.

Golobradi naš kadija bijaše lulu prosiče[29] raspuho, kad čivut i Omer tarući suze na mešćemu stupiše... Učinivši običajni poklon, malo se poizmakoše... Projdu dva tri časa, dok kadija pet šest dimova odbi. —

Kadija: Čemu ste vi mušterije? — Čivut: Došli smo do tvog suda, dragi efendija![30] — Kadija: Koja dobra? — Dobro, hvala Bogu! — Izgovorivši ovo čivut Isakar iskaže sudiji, kako je on prije sedam godina Omeru uzajmio trideset kesa, pa kakva je onda učinjena pogodba među njima, da ako mu za to vrjieme Omer tih kesa ne povrati, da mu ima odrezati dram jezika i da su zato sad došli. Kadija: Je li tako? Ti? kako ti je ime? je li istina, što je ovo kazo? — Omer (kroz plač vapijući): Efendija, sve je prava istina! — Kadija otvori ćitab[31], te list po listu stane premetat. Na jednom se mjestu zaustavi, nekoliko puta gubicama klepne... »Istina dakle! sve se tako i u ćitabu piše« rekne kadija. »A jesi li donio britvu?« nastavi opet. »Dakako jesam!« odgovori čivut. »E more!« požešće rekne kadija »dobro pazi, da samo dram odrežeš, jer nek znaš, da ako manje ili više odrežeš, nego što ste pogodili, dževapa[32] ne ćeš moći dati«. — Na ovo se ponešto smete čivut: »Jok vala! ne ćemo tako, dragi efendija! već ako mu više odrežem od drama, ja ću mu zlatom nadomiriti, al nek on moga toliko odreže; ako pako manje trevi[33] se da odrežem, na poklon mu«, — »Bre siktur!«[34] srdito će kadija, »zar si ti posto kadija, da na mešćemi propisuješ zakone? Nijedna čivutska vjero! odmah da si rezo!« — Eto muke i nevolje za čivuta! »»Aman,[35] dragi efendija! ja se u carske poslove ne ću metati, ja ne mogu ni tamo ni vamo... Alal[36] mu drideset kesa! alal mu dram jezika!... Mi smo prijatelji!«« — Na ovo kadija još većma uzbuni se, drekne na momke, kako se na mešćemi sluša!... Odmah da si rezo!... — Dželat s golom sabljom dotrči; čivut pane na koljeno te skut ljubeći počne moliti. Kadija ne dajući se umoliti sve jedno govoraše: »Ol reži dram jezika ol glavu podvrgni dželatu!« Čivut osjeti se, da nije druge... valja se otkupljivati: »»Drugi efendija! tvojih je trideset kesa! toliko dužniku oprašćam; a tog me belaja[37] izbavi, da nikome ne režem jezika, a još manje mome prijatelju Omeru... Aman, efendija i otac i majka! Aman! ja sam zaludio, ti meni oprosti!«« — »Sijeci, kudru!« drekne kadija. — Dželat povuče žalosnog čivuta, koji se bijaše dobro za kadiju uhvatio: »»Medet,[38] efendija, ako si Turčin!«« — Na ovo poleti Omer ter stade kadiju ljubiti i moliti za svog prijatelja. Ovoga bijaše i čekao mladi kadija: »Omere!« reče on »za tvoj hator[39] nek mu je oprošćeno! a turska je vjera tvrđa od kamena. Upamtio bi čivut, što će reći mešćema i kadijnski sud! — Čivut izbroji kadiji trideset kesa; ovaj ga opet ponudi, da se poljubi s Omerom. »I da nitko ni od koga ne ima ništa tražiti, ja ću zapisati u ćitab od mešćeme«. Poljubivši još jedanput serdžazu[40] i mestve kadijinske, zahvale obadvojica kadiji na pravednoj osudi i očinskoj dobroti ter ostave mešćemu.

Jedva se vrata zatvore, druga se otvore. Uniđe kadija (pravi), zakocenut[41] od smijeha. »»Ženska glavo! tako mi amana, musafa[42] te pameti ne bi bilo!«« — Mejra zahvali na tolikoj milosti, što je jedan sat poviše kadijom bila ponudivši mu petnaest kesa od novaca oglobljenog čivuta. Kadija ne htjedne uzet, već ju još s jednom kesom nadari. Ona još jedamput učinivši svoju dužnost poljubi skute i zahvali i spusti peču[43] ter kući prije Omera stigne. — Omer bješe se zadržao u kavani. Ugledavši ga Mejra sa pendžera, gdje na avlijnska[44] vrata ulazi, od šale stane mu se

rugati: »Evo Omera odrezana jezika!« tepajući mu govoraše. »»Nisi doma bila?«« rekne Omer. — Ona ko začuđena što ne tepa, stane ga pitati: »Šta dakle bi?« »»Bog i pametan kadija (a kakav je lijep ko jabuka!... Bog mu dao svaku sreću!) on mene od napasti izbavi, a čivuta oglobi««. — »Je li ljepši taj kadija od mene?« prihvati opet Mejra ukazavši mu onih trideset kesa. — Omer od radosti proplače na krilu mudre svoje žene ter ju tri puta poljubi u junačko čelo. Uznavši mudru njezinu majstoriju odsad mu je triput draža bila. Mejrine mudre savjete slušajući Omer prihvati se zbiljski zanata ter domala veliko steče blago.

(Bosna—Hercegovina).

---

[1] vrsta težine; 400 drahma čine oku (otprilike 1½ kg), [2] tamburica, [3] ljubakanja, [4] ulicama, [5] matori, ostarjeli, [6] ljubavnika, [7] prozor, [8] ljubaka, [9] peta molitva po zakonu Muhamedovu, [10] staklo na prozoru, [11] za njega niko ne mari, [12] ljubavnik, [13] drvce ili pero, kojim se udara u tamburu, [14] nesreća, [15] trgovac, [16] novci, [17] sudac, [18] uzakone, stave u ugovor, [19] sudište, [20] teška svilena tkanina zlatnim i srebrenim cvjetovima protkana (brokat), [21] baršun (Sammt), [22] raskoš, [23] košulje, gaće, bječve i štogod odijela, što se daju na dar, [24] možda, [26] nakana, [26] sag što imadu bosanski muhamedanci prostrt po zemlji, gdje se klanjaju, [27] nekakav novac turski, [28], saruk, čalma, [29] fini duhan, [30] gospodar, [31] tursko sv. pismo, [32] razlog, [33] bude, [34] pogrdna psovka u Turaka, [35] vjera moja!, [36] bilo mu blagosloveno! [37] nevolja, [38] milost, [39] ljubav, [40] tanani sag, na kojem sjede Turci prekrstivši noge, [41] sav bez daha, [42] isto što alkuran (koran) i ćitap, [43] od konjske strune opletena prozirna obrazina s otvorom za oči, nos i usta (da se može gledati i duhate), što su nekoć turske ženskinje nosile na licu, [44] dvorišna.

65.

ZMIJA MLADOŽENJA.

Bila jedna sirota žena, koja nije imala od srca poroda pak se molila Bogu, da joj da da zatrudni, makar zmiju rodila. Bog joj da da zatrudni, i kad dođe vreme, rodi zmiju. Zmija, kako se rodi, od majke odmah uteče u travu i nestane je. Sirota žena jednako je žalila za zmijom i plakala, gdje joj Bog ispuni želju te rodi, pa joj porod pobeže neznamo ni kud je ni kako je. Kad tako prođe dvadeset godina, onda zmija dođe i progovori materi: »Ja sam ona tvoja zmijica, što si me rodila, pa sam od tebe u travu pobegla; sad sam, majko, došla k tebi, da mi prosiš u cara devojku te da me ženiš«. Mati se obraduje iznajpre, kad vidi svoj porod, ali se odmah zabrine, kako bi smela ona za zmiju i u svojoj sirotinji prositi u cara devojku! A zmija joj opet reče: »Idi, mati, ne premišljaj se ništa, jer znaš, da su svakoj devojci vrata otvorena; a ako ti je baš car i ne da, ne će ti glave uzeti. Makar ti šta car kazao, kad se vratiš, ne osvrći se, dok našoj kući ne dođeš«. Nato se ona skloni pa pođe k caru.

Kad dođe u carev dvor, sluge je ne htenu odmah pustiti pred cara, a ona se stane moliti, i tako je jedva puste. Kad iziđe pred cara, reče mu: »Svetli care! Eto tvoje sablje, a evo moje glave. Ja nisam dugo vreme imala od srca poroda pak sam se molila Bogu, da mi da da zatrudnim, makar zmiju rodila, i on mi da te zatrudnim, a kad dođe vreme, rodi se zmija, i kako se rodi, pobegne u travu i nestane je. Sad, pošto je prošlo dvadeset godina, zmija dođe k meni i posla me k tebi, da prosim u tebe za nju devojku«. Car se nato nasmeje pa joj reče: »Dat ću ja za tvoga sina devojku, ako načini ćupriju[1] od moga dvora do svoga od bisera i dragoga kamenja.« Onda se mati vrati kući ne obzirući se, i kako je išla od careva dvora sve se za njom ćuprija gradila od bisera i dragoga kamenja do pred njezinu kuću. Kad mati kaže zmiji, što joj je car rekao, onda joj ona opet rekne: »Idi, mati, sad da vidiš, hoće li mi car dati devojku, pak šta ti god odgovori, kad se vratiš, opet se ne osvrći do naše kuće«. Mati se opet podigne i kad iziđe pred cara, zapita ga, eda li će joj sad za sina dati devojku«. a car joj odgovori: »Ako tvoj sin načini dvore bolje od mojih, dat ću mu devojku«. Onda se mati vrati kući i idući putem nije se osvrtala, kad dođe svojoj kući, a to mesto njezine kuće dvori bolji od carevih. Kad mati kaže zmiji, što je car rekao, onda joj zmija opet rekne: »Idi, mati, da vidiš, hoće li mi car sad dati devojku, pa šta car rekao da rekao, kad od njega pođeš, ne osvrći se do naše kuće«. Kad mati dođe pred cara, ona mu kaže, da su u njena sina dvori bolji od carevih i zapita ga, hoće li joj već dati devojku, a car joj odgovori: »Ako tvoj sin uzima u svome dvoru svašta bolje, nego što je u mome, dat ću mu devojku«. Onda mati pođe kući, i idući nije se osvrtala, a kad dođe kući, ali u njenoj kući triput bolje nego u carevome dvoru: sve zlatni jeleni, košute, tice, kvočke, pilići, zecovi, sve zlatno. Kad mati kaže zmiji, šta je car rekao, zmija joj rekne: »Idi, mati, opet k caru te ga pitaj, hoće li mi sad dati devojku«. Kad mati, opet k caru i kaže mu, da u dvoru njena sina ima svašta bolje nego u njegovu, onda car rekne svojoj kćeri: »Kćeri moja! Tebi sad valja poći za ovu zmijicu, jer ona svašta ima bolje od nas«. Tako zmijica skupi svatove i odvede carevu kćer te se venča s njome.

Poslije nekoga vremena zmijina žena zatrudni. Onda je stane pitati mati, stanu je pitati sestre i svi na nju: »Kako ti sa zmijom ostade trudna?« A ona se nije htela izdati, nego je sve govorila: »Tako mi je Bog dao te sam trudna ostala«. Najposle uzme je svekrva pitati: »Snaho moja, kako je to? Kako ti sa zmijom spavaš?« Onda se onda izda svekrvi govoreći: »Mati moja! on nije zmija, već je momak da lepšega nema. Svako veče on izlazi iz one zmijine košulje, a ujutru se opet u nju zavlači«. Kad mati zmijina to čuje, vrlo se obraduje i zaželi videti svoga sina, kad iziđe iz zmijine košulje, pa zapita snahu, kako bi ga mogla videti, a snaha joj reče: »Kad pođemo legati, ja ću izvaditi ključ iz vrata, pa kad se stane skidati, onda ćeš ga videti kroz rupu«.

Kad mati tako vidi svoga sina, onda stane misliti, kako bi učinila, da on onaki ostane doveka. Jednom reče snasi svojoj: »Hajde, snaho, da mi njegov svlak izgorimo: ja ću užariti peć i u vatru ga baciti, neka izgori«. A snaha joj odgovori: »Bojim se, majko, da mu šta ne bude«. A mati reče: »Ne će njemu biti ništa, nego kako ga vrućina obuzme, a ti uzmi hladne vode pa ga malo polivaj, dok svlak ne izgori«. I tako se dogovore te mati užari peć, pa kad uveče izađe momak iz zmijine kože i legne spavati, one nekako ukradu onaj svlak pa ga bace u peć. Kako svlak stane

goreti, odmah njega stane vrućina obuzimati, a one ga sve vodom polivaj i tako ostane živ. A kad ga popusti vrućica i prene se od sna, on oseti smrad od svlaka pa skoči na noge i poviče: »Šta uradiste, da od Boga nađete? Kuda ću ovaki?« A mati i žena salete ga: »Pa bolje da si taki, i bolje da si među ljudima«. I tako ga jedva utišaju. Kad to čuje tast njegov, odmah mu još za svoga života preda carstvo, i tako on postane car te je carevao sretno do svoga veka.

(Zemun).

---

[1] most.

66.

DIVOJKA OSLOBODILA ŽIVALA.

Bio je jedan jako veliki bogataš i imel tri kćeri. Prve dve su bile jako ohole i držale se leh[1] po veljašku.[2] Sakeh[3] osan dan njin je trebe bilo druge halji i drugi luši.[4] Treta pak kćer bila je jako ponizna i dobra. Ona ni dala ocu trošit tuliko na se, leh je bila z malen zadovoljna. Najedanput počel bogataš se malo pomalo padat; sad ga stigne ovde jedna nesrića, a sad pak onde dve. Se[5] mu već bilo propalo, leh ča je još na jednom mestu imel dvajsetipet tisuć. Sad je moral poć po nje, ako je još otel trgovat ale[6] živet, pa govori svojem kćeram: »Drage moje kćeri, moje bogatstvo je se propalo. Na milijuni sam skoro brojil, a sad niman niš leh 25 tišuć pu[7] jednoga čovika va gradu. Po nje gren[8], al ne znan bin[9] š njimi i dalje tržil, ale bimo leh tako živeli. Ale van dven ne morem već tuliko halj i luš kupovat«. Ale one reču: »Vi lipo hote po beči[10] i najprvo nan dven kupite halji i još čagod lipoga; al prez toga ne dohajajte doma; a z drugen, ča van ostane, ćete trgovat«. No govori on san sobun: »One dve kćeri ne te[11] ni da znaju, ča je siromaštvo, a morda budu za malo vrimena i za zalogajen kruha gljedale. Mi sigurno ne ćemo dobro proć«. Sad pak pita najmlaju kćer: »No, rožice, a ča ću tebe donest?« Rožice, donesite rožice, niš drugo; pa van ni trebe«, govori ona dalje, »već ni divice[12] držat; za nju ću ja se obavljat«. Tako je bila ponizna! »Ne ćeš ti ne za divicu bit«, odgovori otac, aš[13] si mi ti još jedino veselje. Da niman tebe, već ne bin[14] ni živel«.

I on projde va grad po beči. Kad se je nazad vraćal, zgubi nekako put i zajde va goru, a daž pada, da se Bog smiluje. Gre po gore, gre i nameri se borme na njegovu nesriću na hajduki. Ovi mu si beči i robu poberu pa ga puste naprvo. Sad je postal najsiromašneji čovik na svitu. Već ni imel tako rekuć, s čen bi miša otroval. Gre dalje po gore, a daž pada, a škuro[15] da ne vidiš prsta pred očijami. Sad opazi zduga jedan oganj i gre ravno k njemu. Kad je blizu došal, vidi jedan lip palac[16] i govori se onako lačan:[17] »Bin šal nutar, ali ne bin? Ni druga, moram poć nutar, makar i glavu zgubil, ter mi ju j' sejedno zgubit ovako mokru i lačnu«. I projde nutar. Tu dojde najprvo va kuhinju, a va njoj nikoga, leh ča velik oganj gori. Dojde bližje k ognju, tepli se i suši na sebe robu.[18] Kad mu se roba osušila,

opre[19] se kraju kamara[20] i va njoj stol načinjen i na stolu juha. Njemu to onako lačnu zadihalo[21] i se već da gre večerati: gre naprvo pa opet nazad, aš ga je bilo strah. »Ma makar zgubil glavu, ja gren za stol večerat«. — Gre, sede i lipo večera. Kad je pojil juhu, to se pijat[22] sam promeni pa dojde drugi s govedinun, dojde treti, četrti, dojde borme najzad i črno kafe, a videt ni[23] nidnoga.[24] Kad je tako povečeral, opre se kraju druga kamara, a va njoj opazi raspravljenu postelj. On gre, legne na nju i zaspi preko noći. Jutro dan se stane i najde ručak već pripravan. Poruči i gre ća. Dojde va jardin,[25] ča j' bil pu[26] kući, i tu najde sake vrsti hotja[27] i rožic. Domisli se, da je najmlajoj kćere obećal donest jednu rožicu. Otrgne rožicu i već stupi na vrata od jardina, a pred njega dojde jedna rugota od stvorenja, da se ni nigda znalo, kakovo to more stvorenje bit.

Sad to zarokne, da se j' se treslo, i zapita trgovca, ko je on, kako j' simo došal, a najviše, kako se j' postupil otrgnut va ten njegoven jardinu rožicu. On sad počne se pripovedat, ča se s njin dogodilo i najzada, kaka mu j' najmlaja kćer Rožica naručila. neka njoj donese leh jednu rožicu, pa da ju j' va jardinu otkinul, aš su mu i nju hajduki ukrali. Kad je to stvorenje čulo za kćer Rožicu, progovori: »No sad ćete mi morat neč obećat i to, ča van je najdražje. Imate mi najme dopeljat tu vašu najmlaju kćer Rožicu i pu mane ju pustit kodi[29] za ženu. Ako mi pak to ne obećate, bit će van za glavu«. Ča će sad čovek učinit, leh mu je obećat. Obeća mu ju dakle. Ale ova živina ni bila zadovoljna s golun[30] ričum,[13] leh je trgovac moral kontrat[32] načinit i potle ga pusti doma.

Kad je doma došal, da svojoj Rožice ružicu i počme plakat, da je se jecal od straha. Kćer ga pita: »Ča van je, ćaća, da tako plačete? Za bogatstvon? Ta i drugi ljudi osiromaše pa itanto[33] moraju nekak živet do Božje volji, pak ćemo tako i mi, ne plačite zato«. »Da ti, kćerko, znaš, ča mi je sigurno me ne biš tišila, leh biš skupa s manun[34] plakala«. »Ala, ćaće moji dragi, povejte[33] ča je, pa ako mi je i glavu zgubit za vas, rada ću ju zgubit«. »A ni za te boljega, leh glavu zgubit, aš znaj, tako se j' i tako s manum dogodilo«. I sad njoj počme se pripovedat — i da ju mora tamo onoj živine sakako dopeljat. »Pa ne plačite tuliko za to, ne; ja gren s vami, pa ča bude, bude, drugo ne će bit, leh ča je Bog odlučil«. I drugi dan se sprave tamo. Otac pelje[36] svoju kćer va palac.

Kad su tamo došli, najdu nutreh već obed pripravan. Se onako žalosni poobedvaju, pa sad počel otac plakat i mislet, kako će svoju najbolju kćer tu pustit. Barem da sme i on onde ostat, ale da vidi ono stvorenje, da ga pita, ča će mu s kćerun učinit i ako bi ju smel kadgod pohodit. Ale živine ni. Nju je bilo videt leh jutro od osme do devete uri i to leh va jardinu. Otac je moral proč, prez da j' videl živinu. Kćer pak projde na palac, i tu najde se kamari oprte, se pune robi, hrani i čagod njoj srce otelo, ale živoga stvorenja nikakova. Ni njoj bilo trebe ni kuhat, ni šit, ni postelji napravljat, se se to samo od sebe pripravljalo. Večer povečera i gre spat. Jutro se stane, najde ručak već gotov i poruča. Kad je z ručkom bila gotova, ide da vid jardin. Ide po njin,[37] ide, šeće simo i gljeda sakakovu lipotu. Dojde do jednoga jarka i tu opazi onu živinu, koj je bilo ime Žival. Ona se prestraši, počne na sen telu drhtat, pa ni da bi jednu reč mogla

sprogovorit. Žival je lomazdril[38] i rukal za sega[39] glasa, dokle ju ni opazil. Kad ju j' pak opazil onako prestrašenu, počel ju j' tišit, neka se tuliko ne boji, da on ni tako loš, kako zgljeda, i prosi ju, neka ga bušne.[40] Još se ona sad više prestraši, da kako bi ona mogla to stvorenje bušnut. »Raje bin«[41] veli, »ov čas umrla, leh tebe bušnula. I slobodno me valje[42] ubij, aš ja toga učinit ne ću. Da bin te bušnula!« I sad počme plakat. »Ma ne plači«, govori njoj Žival, »ja te ne ću silit, leh ako te j' dobra volja«. Ta Žival je bil zaklet mladić i da ga j' ona leh jedanput bušnula, bila bi ga oslobodila.

Tako su živeli već leto dan skupa, leh bi se vijevali jutro, i već ga j' divojka tako bila zapojasala,[43] da j' komaj[44] čekala onu uru, kad će se s njin zastat, ale bušnut ga ni nikad otela. Kad je dakle bilo već leto dan, da su skupa bili, a ona navek govorila, da bi jako rad oca pohodila, da vidi, kako mu je, reče njoj Žival najzada: »Kad tako želiš oca videt, ne boj se, ja ću te pustit k njemu. Večeras ćeš poć spat kako navadno, a jutro dan ćeš se pu njega na postelje nać. Ale drugi dan moraš nazad doć, aš drugačije jo[45] po me i po te. Večeras dakle ćeš još bit pu oca, ale pazi, ča san ti rekal, dojdi na dobu nazad.« Deveta je ura, on projde nekamo ća, a ona pak nazad va palac. Komać[46] je čekala, kad će već ta noć doć, da gre spat. Nategnul njoj se dan ta kodi[47] drugeh dvadeset, ali itanto dojde noć. Ide spat i zaspi.

Jutro se zbudi i najde se pu oca. Kako se j' on sad veselil njoj! Već ni znal, je živa je mrtva. A tako se j' isto i ona njemu veselila. Počeli jedan drugom pripovedat, kako njim je, kako živu. Ona se ni niš tužila, leh govori, da njoj je jako dobro. »Sega,« veli »imam, čagod mi srce i duša zaželi, leh da ste vi ćaće s manun, ja veće srići ne bin nikad želela. Žival mi još ni nikad ni žalne besedi rekal, a kamo da bi me zlostavlal.« Kad se j' tako napripovedala, bile su njoj sestri nenavisne, da njoj je tako dobro, i kad je rekla, da mora valje nazad, aš da j' drugačije jo po nju i po Živala, ako zakasni, počele su ju one nagovarat, neka jedan dan više ostade doma — leh da njoj kako naškode. Ona se borme da nagovorit i ostane jedan dan više, leh je smela. Drugu se pak večer na postelje nekako prehiti, kako njoj je već bil Žival rekal, i najde se jutro na palacu. Ruči[48] i valje gre iskat Živala, aš je već komać čekala, da ga vidi, tako se j' već bila s njin navadila. Ale njega nigder ni pa ni. Ni glasa se od njega ni čulo, a to j' bilo proti navade, aš ga je drugačje navek bilo jutro čut. Ona gre po jardinu, gre, zove ovde, zove onde: »Žival! Žival!« ale njega ni. Išće ga dalje, plače, da bi se kamik proplakal, i najzada ga najde va jednen šikarju ale kodi mrtva. Leži kodi mrtav, pa Bog. Ona se sad još više počela žalostit i plakat. Zove: »Žival! zbudi se Žival!« ale on se ne miče. Sad reče: »Stani se, dragi moj Žival, zet ću te i bušnut ću te.« I sad ga bušne. On se sad valje skoči na nogi, ž njega pade ona životinjska koža i postane tako lip mladić, da ćeš lipjega od njega. On ju sad zagrli, a ona njega. I on počme pripovedat, da j' on jednoga kralja sin i da j' onde zaklet sedam let i da bi bil dotlek zakljet, doklegod ga ne bi divojka Rožica bušnula. »Sad mi lipo homo[49] odovud valje ća po tvoga oca, pa ćemo se potle oženit.« Šli[50] su po oca,

zeli i sestre sa sobun i projdu kralju, Živalovu ocu. Tu j bilo va sen[51] kraljestvu velo veselje, kad se j' začulo, da je kraljev sin nazad došal. On se pak oženi za poniznu divojku Rožicu.

(Krasica u Hrv. Primorju).

---

[1] samo, [2] na velikašku, [3] svakih, [4] nakit, [5] sve, [6] ili, [7] u, [8] gredem, idem, [9] da li bih, [10] novce, [11] ne će, [12] sluškinja, [13] jer, [14] bih, [15] tamno, [16] palača, dvor, [17] gladan, [18] tvori, [19] odijelo, [20] soba, [21] mirisalo, [22] tanjur, [23] nije, [24] nikoga, [25] vrt, [26] kraj, [27] voće, [28] usudio, [29] kao, [30] golom, [31] riječi, [32] ugovor, pogodba, [33] ipak, [34] sa mnom [35] pripovijedajte, [36] odvede, [37] po njemu, [38] tako ići da se sve ruši, kud ide, [39] iz svega, [40] poljubi, [41] radije bih, [42] odmah, [43] priučila se na nj, [44] jedva, [45] jao! [46] jedva, [47] kao, [48] ruča, [49] idimo, [50] isti, [51] svemu.

67.

NEMUŠTI JEZIK.

U nekakva čoveka bio jedan čoban, koji ga je mnogo godina verno i pošteno služio. Jednom idući za ovcama čuje u šumi neku pisku, a ne znadijaše šta je. Na taj glas otide on u šumu, da vidi šta je. Kad tamo, ali se zapožarilo pa u požaru zmija pišti. Kad čoban to vidi, stane da gleda, šta će zmija raditi, jer se oko nje sa sviju strana bilo zapožarilo, i požar se je jednako k njoj primicao. Onda zmija poviče iz požara: »Čobane, za Boga, izbavi me iz ove vatre!« Onda joj čoban pruži svoj štap preko vatre, a ona po štapu izađe pa njemu na ruku, pa o ruci domili do vrata i savije mu se oko vrata. Kad čoban to vidi, nađe se u čudu, pa reče zmiji: »Šta je to, u zao čas! ja tebe izbavih, a sebe pogubih.« Zmija mu odgovori: »Ne boj se ništa, nego me nosi kući mome ocu. Moj je otac zmijinji car.« Onda joj se čoban stane moliti i izgovarati, da ne može ostaviti svojih ovaca, a zmija mu reče: »Ne brini se nimalo za ovce; ovcama ne će bit ništa; samo hajde što brže.«

Onda čoban pođe sa zmijom kroz šumu i najposle dođe na jednu kapiju, koja je bila od samih zmija. Kad dođu tu, zmija na vratu čobanovu zvizne, a zmije se sve odmah zapletu. Onda zmija reče čobanu: »Kad dođemo u dvor k mome ocu, on će tebi davati štagod zaišteš: srebra, zlata i kamenja dragoga, ali ti ne uzimaj ništa, nego išti n e m u š t i jezik. On će se dugo zatezati, ali će ti najposle dati.« U tome dođu u dvor k ocu, i otac plačući zapita zmiju: »Za Boga, sinko! gdje si?« A ona kaže sve po redu, kako je bio opkolio požar, i kako je čoban izbavio. Onda car zmijinji reče čobanu: »Šta ćeš da ti dam za to, što si mi sina izbavio?« Čoban odgovori: »Ništa drugo ne ću, nego da mi daš nemušti jezik.« A car reče: »Nije to za tebe, jer da ti to dam, pa da kome kažeš, ti bi odmah umro, nego išti drugo šta, dat ću ti.« Nato mu čoban odgovori: »Ako ćeš mi što dati, daj mi nemušti jezik, ako mi to ne daš, a ti s Bogom ostaj! meni drugo ne treba ništa.« Pa pođe da ide. Onda ga car vrati natrag govoreći mu: »Stani, hodi ovamo, kad baš to hoćeš. Zini.«

Čoban zine, a zmijin mu car pljune u usta, pa mu reče: »Sada ti pljuni meni u usta.« Čoban mu pljune u usta, a zmijinji car opet čobaninu. I tako tri puta pljunu jedan drugome u usta, pa mu onda zmijinji car reče: »Sad imaš nemušti jezik. Idi s Bogom, ali za glavu svoju nikom ne kazuj, jer ako kažeš komegod, odmah ćeš umreti.«

Čoban prođe kroz šumu, i idući čujaše sve što govore ptice i trave, i sve što je na svetu. Kad dođe k ovcama i nađe ih sve na broju i na miru, leže malo, da se odmori. Tek što legne, ali dolete dva gavrana te padnu na jedno drvo i počnu se razgovarati svojim jezikom govoreći: »Kad bi znao ovaj čoban, ovde, gde leži ono crno šilježe,[1] ima u zemlji pun podrum srebra i zlata.« Čoban, kad čuje to, otide svome gospodaru te mu kaže, a gospodar dotera kola pa otkopaju vrata od podruma i krenu blago kući. Ovaj je gospodar bio pošten čovek, pa sve blago dade čobanu govoreći mu: »Evo, sinko, ovo je sve tvoje blago, to je tebi Bog dao. Nego ti načini sebi kuću pa se ženi, te živi s otim blagom.« Čoban uzme blago načini kuću, i oženivši se stane živeti, i malo pomalo iziđe on najbogatiji čovek — nesamo u ovome selu, nego i u svoj okolini nije ga bilo. Imao je svoga ovčara, govedara, konjušara, svinjara, mnogu imovinu i veliko bogatstvo. Jednom licem na Božić reče on svojoj ženi: »Spremi vina i rakije i svega što treba, pa ćemo sutra ići na salaš[2], da nosimo pastirima, neka se oni provesele.« Žena ga posluša i uradi sve, kako je zapovedio.

Kad sutradan otidu na salaš, onda gazda uveče kaže svima pastirima: »Sad svi skupite se, pa jedite, pijte i veselite se, a ja ću biti kod stoke svu noć.« I tako gazda otide i ostane kod stoke. Kad je bilo oko ponoći, ali kurjaci zaurlaju, a psi zalaju; kurjaci govore svojim jezikom: »Možemo li doći da učinimo štetu, pa će bit mesa i vama?« A psi odgovaraju svojim jezikom: »Dođite, da bismo se i mi najeli!« Ali među psima bijaše jedan matori pas, koji još samo dva zuba imadijaše u glavi. Ovaj matori pas stane govoriti kurjacima: »Tamo njima to i to! Dok su još ova dva zuba meni u glavi, ne ćete vi učiniti štete mome gospodaru.« A to sve gazda sluša i razume, što oni govore. Kad ujutru svane, onda gazda zapovedi, da sve pse potuku, samo onoga matoroga da ostave. Sluge stanu govoriti: »Za Boga, gospodaru, šteta je!« A gazda im odgovori: »Što rekoh, to da učinite.« Pa se opravi sa ženom kući, i pođu na konjima: pod njime bijaše konj, a pod ženom kobila.

Idući tako čovek izmakne napred, a žena zaostane. Onda konj pod čoekom za'rže: konj veli kobili: »Hajde brže! što si zaostala!« A kobila odgovara: »E, lasno je tebi: ti nosiš jednoga gospodara, a ja troje: nosim gazdaricu i u njoj dete, pa u sebi ždrijebe.« Nato se čoek obazre i nasmeje, a žena to opazi, pa brže bolje obode kobilu i stigne čoeka pa ga zapita, zašto se nasmeja. On joj odgovori: »Ni za što, samo onako.« Ali ženi to ne bude dosta, nego saleti muža, da joj kaže, zašto se nasmejao. On se stade braniti: »Prođi me se, ženo, Bog s tobom! što ti je? ne znam ni sam.« Ali što se on više branjaše, ona sve više navaljivaše na nj, da joj kaže, zašto se nasmejao. Najposle joj čovek reče: »Ako ti kažem, ja ću odmah umreti.« Ona opet ni za to ne mareći jednako

Odsednuvši s konja čovek odmah naruči mrtvački sanduk i kad navali govoreći, da drukčije ne može biti, nego da joj kaže. Utom dođu kući.
bude gotov, metne ga pred kuću i kaže ženi: »Evo sad ću leći u sanduk, pa da ti kažem, zašto sam se nasmejao; ali kako ti kažem, odmah ću umreti.« I tako legne u sanduk, pa još jedanput obazre se oko sebe, kadli onaj matori pas došao od stoke i seo mu čelo glave i plače. Čovek opazivši to reče ženi: »Donesi jedan komad hleba te podaj tome psu.« Žena donese komad hleba i baci pred psa, ali pas ne će ni da gledi, a petao dođe i stane kljuvati u komad; onda pas reče petlu: Nesrećo nesita! tebi je do jela, a vidiš gde gazda hoće da umre!« A petao mu odgovori: »Pa nek umre, kad je lud. U mene ima sto žena, pa ih svabim sve na jedno zrno proje, kad gde nađem, a kad one dođu, ja ga prožderem; ako li se koja stane srditi, ja je odmah s kljunom; a on nije vredan jednu da umiri.« Kad to čoek čuje, on ustane iz sanduka, pa uzme batinu i dozove ženu u sobu: »Hodi, ženo, da ti kažem.« Pa sve batinom po njoj; »Eto to je, ženo! Eto to je, ženo!« i tako se žena smiri, i nikad ga više ne zapita, da joj kaže, zašto se je smejao.

(Beograd).

[1] mlada ovca, [2] majur, stan.

68.

ZLATORUNI OVAN.

Bio jedan lovac, pa kad jednom otide u lov u planinu, iziđe preda nj ovan sa zlatnom vunom. Lovac, kad ga opazi, potegne iz puške, da ga ubije, a ovan se zatrči pa njega pre rogovima ubije. Lovac padne namesto mrtav, i društvo njegovo, kad ga posle nađe, ne znajući ko ga je ubio, odnese kući i ukopa. Posle toga obesi žena ovoga lovca njegovu pušku o klin.

Kad joj se sin opaše snagom, on zaište onu pušku, da ide s njom u lov, a mati mu je ne htedne dati govoreći: »Nipošto, sinko! otac je tvoj poginuo s tom puškom, pa hoćeš i tebi glave da dođe?« Jednom on ukrade pušku i otide u lov. Kad dođe u šumu, onaj ovan sa zlatnom vunom iziđe i preda nj, pa mu reče: »Tvoga sam oca ubio, pa ću i tebe.« A on se uplaši pa rekne: »Pomozi, Bože!« i nategne pušku te ubije ovna. Sad se obraduje, gdje je ubio zlatorunoga ovna, što ga u carstvu nema, pa zdere kožu s njega i odnese kući. Malo pomalo pročuje se to do cara, i car zapovedi, da mu se donese ta koža, da vidi, kakvih još zverova ima u njegovu carstvu. Kad onaj momak odnese kožu i caru pokaže, car mu reče: »Išti, šta hoćeš da ti dam za tu kožu.« A on mu odgovori: »Ne ću je prodati ni po što.«

U onoga cara bio je doglavnik, stric onoga momka, pa svome sinovcu nije bio prijatelj već zlotvor. On reče caru: »Kad on ne će tu

kožu tebi da dâ, gledaj da mu skrhamo vrat, zapovedi mu, da učini, šta ne može biti.« I tako nauči cara te dozove momče i reče mu, da posadi vinograd i da za sedam dana donese s njega nova vina. Momče, kad to čuje, stane plakati i moliti se, da on to ne može učiniti niti to može biti; a car mu opet reče: »Ako za sedam dana to ne uradiš, nije na tebi glavě. On onda plačući otide kući i kaže materi, šta je i kako je, a mati, kad čuje, odgovori mu: »Jesam li ti kazala, sinko, da će tebi ona puška doći glave kao i ocu tvome.« Plačući tako momče i misleći šta će raditi i kuda će, da bi ga nestalo, iziđe iza sela i podobro se od njega udalji. Kad najedamput jedno devojče iziđe preda nj i zapita ga: »Zašto, brate, plačeš?« A on joj srdito odgovori: »Idi s Bogom, kad mi pomoći ne možeš«, i pođe dalje, a devojče pristane za njim i stane ga moliti, da joj kaže, »može biti« veli »da ću ti pomoći.« Onda on stane pa joj reče: »Kazat ću ti, ali sam Bog da mi pomogne, drugi mi niko ne može pomoći,« i pripovedi joj sve, što ga je snašlo i šta mu je car zapovedio. Ona kad ga sasluša, reče mu: »Ne boj se, brate, nego idi i išti u cara, na kom će mestu da bude vinograd, pa neka ti išpartaju,[1] a ti uzmi torbu i u nju struk bosiljka, pa idi na ono mesto i lezi te spavaj, a za sedam dana imat ćeš grožđa zrela.« On se nato vrati kući i kaže materi kao od muke, kako se s devojčetom našao i šta mu je kazalo. A mati, kad čuje, reče mu: »Idi, sinko, idi ogledaj, i onako si propao.« Onda on otide k caru i zaište mesto za vinograd i da mu išparta, gde će biti brazde. Car mu da sve i učini, kako je iskao; a on uzme torbu o rame i u nju struk bosiljka, pa veseo legne onde spavati. Kad ujutro ustane, a to vinograd posađe; drugo jutro — listao, — do sedam dana bilo već grožđe zrelo u njemu, a to je bilo vreme, kad nigde nema grožđa. On nabere grožđa, izmulja i odnese caru slatka vina i u marami grožđa. Kad car to vidi, vrlo se začudi, i svi u dvoru. Onda stric onoga momka reče caru: »Sad ćemo mu zapovediti drugo, što zaista ne će moći učiniti.« Pa nauči cara te dozove ono momče i reče mu: »Od viljevskih zuba da mi načiniš dvor.«

On, kad to čuje, otide kući plačući i pripovedi materi, šta mu je sad car zapovedio, i reče joj: »Ovo, majko niti može biti niti ja mogu svršiti.« A mati mu odgovori: »Idi, sinko, opet iza sela, ne bi li te Bog namerio na onu devojčicu.« On iziđe iza sela, i kad dođe na ono isto mesto, gde je pre onu devojku našao, ona iziđe opet preda nj pa mu reče: »Opet si, brate, neveseo i plačan.« A on joj se stane tužiti, šta mu je sad zapovеđeno. Ona, kad ga sasluša, reče mu: »Lako će biti i to; nego idi k caru i išti lađu i u njoj trista akova vina i trista akova rakije, i uz to još dvadeset dunđera,[2] pa kad dođeš na lađi tu i tu između dve planine, zagrabi vodu, što je onde, pa uspi u nju sve vino i rakiju. Viljevi[3] će onamo doći, da piju vodu, pa će se opiti i popadati, a dunđeri neka im sve zube onda izrežu pa ih nosi na ono mjesto, gdje car hoće da mu se grad sagradi, pa lezi te spavaj, a za sedam dana bit će grad gotov.« Onda se on vrati kući i pripovedi materi, kako je bio opet s devojkom i šta mu je ona kazala. A mati mu opet reče: »Idi, sinko, ne bi li Bog dao, da ti opet pomogne.« On otide k caru i zaište sve, pa onda

otide i svrši, kako mu je devojka kazala: viljevi dođu te se opiju i popadaju, a dunđeri im iseku zube i donesu na ono mesto, gde će se grad zidati; on uveče metne u torbu struk bosiljka pa otide onamo i legne spavati, i tako za sedam dana bude grad gotov. Kad car vidi gotov grad, vrlo se udivi pa reče stricu onoga deteta, svome doglavniku: »E sad šta da mu radim? Ovo nije čovek, Bog zna šta je.« A on mu odgovori: »Još jedno da mu zapovediš, pa ako i to svrši, zaista je nešto više od čoeka.« I tako opet nagovori cara, te dozove momče i reče mu: »Sad još da mi dovedeš carsku devojku iz drugoga carstva iz toga i iz toga grada. Ako mi je ne dovedeš, na tebi nema glave.« Momče kad to čuje, otide materi svojoj i kaže joj, šta je car zapovedio; a ona mu reče: »Idi, sinko, traži opet onu devojku, ne bi li Bog dao, da te opet izbavi.«

On otide iza sela i nađe onu devojku, pa joj pripovedi, šta mu je opet zapovеđeno. Devojka, kad ga sasluša, reče mu: »Išti u cara galiju, i u njoj da se načini dvadeset dućana, i u svakome dućanu da bude trg od druge ruke, sve bolji od boljega; i išti da se izberu najljepši momci, pa neka ih lepo obuku i nameste za kalfe, u svaki dućan po jedan, pa ćeš onda ti poći na toj galiji i srest ćeš prvo i prvo čoveka, a on nosi živu orlušinu, pa ga pitaj, hoće li je prodati, on će kazati da hoće, a ti mu podaj štogod zaište. Od orla ćeš iz repa iščupati jedno pero, od šarana krljušt, a od goluba iz levoga krila jedno pero, pa ćeš ih pustiti sve. Kad otideš u drugo carstvo pod onaj grad, a ti otvori sve dućane i naredi, neka svaki momak pred svojim dućanom stoji. Onda će doći svi građani i gledat će trg i divit će se, a devojke, koje dođu po vodu, govorit će po gradu: »Govore ljudi: otkako je ovoga grada, još ovake galije nije bilo ni ovaka trga.« To će začuti i careva devojka, pa će se iskati u oca, da je pusti, da i ona vidi. Kad ona dođe sa svojim drugaricama u galiju, ti je vodi sve iz dućana u dućan i iznosi trg svakojaki preda nju sve lepši i lepši, i sve je zabavljaj, dok se malo posumrači, pa kad se posumrači, a ti kreni galiju, — u taj mah će pasti tama, da se ništa ne vidi. U devojke će biti tica na ramenu, što je uvek kod sebe ima, pa kad vidi, da lađa ide, ona će pustiti onu ticu s ramena svoga, da obznani u dvoru, šta je i kako je. A ti onda zapali perce od orla, te će ti orao odmah doći, a ti mu kaži, neka uhvati ticu, i orao će je uhvatiti.

Posle će devojka baciti jedan kamičak u vodu, te će galija odmah stati, a ti onda uzmi krljušt od šarana i zapali je, i šaran će ti odmah doći, a ti mu kaži, da nađe i proguta onaj kamičak, šaran će ga naći i progutati, a galija će odmah poći. Posle ćete dugo putovati na miru, pa ćete najposle doći između dve planine, onda će se galija okameniti i veliki ćete strah pretrpeti, i devojka će te terati, da joj doneseš žive vode, a ti onda od goluba perce zapali, i golub će ti odmah doći, a ti mu podaj staklence, i on će ti doneti žive vode; potom će se galija odmah krenuti i doći ćeš sretno kući s carskom devojkom.« Pošto momče sasluša devojku, otide kući i kaže materi sve, pa onda otide k caru i zaište sve, što mu je trebalo; car mu nije mogao odreći, nego mu da, i tako se on krene s galijom.

Putujući tako svrši na putu sve, kao što mu je rečeno, i dođe pod

onaj grad u drugome carstvu, i kao što mu je devojka kazala, on učini sve, dočepa se carske kćeri i sretno s njome dođe natrag. U gradu car i njegov doglavnik s carevih pendžera ugledaju galiju izdaleka, gde ide, pak reče doglavnik caru: »Sad ga pogubi, kako iziđe iz galije, drukčije mu ne možeš dosaditi.« Kad galija stane već u kraj, onda stanu izlaziti na breg svi redom, najprvo devojka sa svojim drugaricama, pa onda momci, a najposle on, a car namesti dželata[4] te, kako se pomoli, odseče mu glavu. Car je mislio sam carsku kćer za sebe uzeti, te kako ona iziđe iz galije, on priskoči k njoj te je stane milovati, a ona se okrene od njega pa reče: »Kamo onaj, što se trudio za mene?« A kad vidi, da mu je glava odsečena, odmah uzme živu vodu te ga prelije i sastavi glavu, i on opet oživi, kao što je i bio. Kad car i njegov doglavnik opaze, da je on oživeo, reče doglavnik caru: »Taj će sad još više znati, nego što je znao, jer je bio mrtav pa opet oživeo.« Car zaželi doznati, da li se zaista više zna, kad se nanovo proživi, pa zapovedi, da i njemu odseku glavu, i da ga devojka živom vodom proživi. Pošto caru odseku glavu, carska kći ne htedne ni da zna za njega, nego odmah napiše ocu knjigu i kaže sve kako je bilo, i da ona hoće da pođe za ono momče, a otac njezin otpiše, da narod primi ono momče za cara, ako li ne će, da će on dignuti krajinu[5] na njih. Narod odmah prizna da je pravo, da on uzme carevu kćer i da caruje. I tako ono momče oženi se carevom devojkom i postane car, a ostali momci, što su s njim išli, ožene se onim devojkama, što su bile pored carske kćeri, i postanu velika gospoda.

(Zemun).

---

[1] linijama obilježiti, [2] drvodjelja, [3] slonovi, [4] krvnik, [5] povesti vojsku.

69.

LISICA SE OSVETILA VUKU.

Jedna lisica umijesi od zemlje kolače i ispekavši ih namaže medom, pak onda s tijem kolačima dođe k tučarima i zaište jedno tuče u njih, a ona njima da dâ medenijeh kolača. Tučari joj ne šćenu dati tučeta, nego joj kažu, da ide k svinjarima i zaište u njih jedno prase, a ona njima da da medenijeh kolača. Svinjari joj ne šćenu dati praseta, nego ju pošalju ka govedarima, da će joj oni dati tele. Onda ona otide ka govedarima i zaište u njih jedno tele, a ona njima da da medenijeh kolača. Govedari joj ne šćenu dati teleta, nego je oprave ka konjušarima, da će joj oni dati ždrijebe. Onda ona dođe i ka konjušarima pa zaište i u njih, da bi joj dali jedno ždrijebe za medene kolačiće. Konjušari joj dadu jedno ždrijebe, a ona njima kolače, ali im dobro prikriči, da nipošto ne lome kolača, dok ona ne prijeđe preko onog brda. Oni je poslušaju, ali kad poslije prelome i zagrizu, vide da su kolači od zemlje, i

da ih je lisica prevarila, pak onda odmah za njom u poćeru, ali ona bijaše već daleko umakla na svojoj dobiti, te se oni vrate prazni i umorni natrag.

Lisica došavši svojoj kući metne ždrijebe u košaru i stane ga timariti: svaki dan mu je donosila travice zelene i vodice studene, ali kad bi god polazila po travu i po vodu, svagda bi prikričila ždrebetu, da pazi na njezin glas i njezine riječi: »Kobo, kobilice! otvori mi vrata: nosim ti studene vodice i zelene travice, pa ni na kakav drugi glas da ne otvora vrata na košari. Jednom dođe vuk, koji je više puta slušao, kako lisica ždrebetu viče da otvori vrata, pa stane i on svojijem krupnijem glasom vikati: »Kobo, kobilice! otvori mi vrata: nosim ti studene vodice i zelene travice.« Ali ždrijebe pozna, da to nije onaj tanki glas lisičin pa mu ne šće otvoriti, a vuk kad to vidi, sakrije se za sjek od košare. Malo vremena za tijem postoji, al' eto ti lisice s vodom i sa travom. Kada dođe pred košaru, stane po običaju na vratima tanko govoriti: »Kobo, kobilice! otvori mi vrata: nosim ti studene vodice i zelene travice.« Ždrijebe poznavši glas njezin odmah joj otvori pak stane pripovijedati, kako je neko dalazio i govorio kao i ona da mu otvori vrata, ali krupnijim glasom, i kako ono nije šćelo otvoriti. Onda lisica reče: »Ne otvoraj nipošto na krupan glas, već na vrlo tanak. Sjutradan kad lisica opet otide po vodu i travu, dođe vuk, koji je za sjekom slušao sav njihov razgovor pa se stisne, što je većma mogao, i počne vrlo tankijem glasom: »Kobo, kobilice! otvori mi vrata: nosim ti studene vodice i zelene travice.« Jadno ždrijebe prevari se pa otvori vrata, a vuk njega za vrat te ga uvali i svega pojede, samo glavu i rep ostavi pa onda otide, a vrata se na košari za njim zatvore, kao što su i bila. Kad poslije dođe lisica, po običaju stane zvati: »Kobo, kobilice! otvori mi vrata: nosim ti studene vodice i zelene travice.« Ali niti se ko javlja niti vrata otvora. Onda ona proviri kroz brvna i kad opazi u košari samo glavu i rep od ždrebeta, odmah se svome jadu dosjeti te obije vrata i stane ridati i naricati nad mrtvom glavom ždrebećom, a najposlije od teške tuge i žalosti otide pa se umrtvi na putu.

Malo zatijem udari onuda jedan čoek s kolima i našavši lisicu na putu digne je i baci u kola misleći, kad dođe kući, da je odere. Ovaj je čoek imao u kolima u torbi tri sirca. Lisica, koja se bila utajala, digne se polako pak izvuče sva tri sirca iz torbe pa pobjegne s njima. Kad podobro umakne, a ona pojede dva sirca odmah, a treći natakne na vrat pa onda pođe dalje.

Idući tako sukobi se s vukom, koji joj je ždrijebe ujio, a vuk kad vidi u nje sirac, zapita je, otkuda joj, a ona mu odgovori, da je izlokala iz vode. »A đe je ta voda?« zapita opet vuk, a lisica mu reče: »Hodi, ja ću ti pokazati.« To bijaše oko ponoći o uštapu, i nebo bijaše vedro. Lisica dovede vuka na jednu vodu i pokazavši mu u vodi mjesec reče: »Evo vidiš koliki je sirac u vodi, nego loči pa ćeš ga izlokati, kao i ja svoj što sam izlokala.« Onda siromah vuk loči, dok mu trgne voda nazad. Lisica mu onda jamu zatisne pa mu reče: »Loči, vujo, sad ćeš izlokati.« A vuk siromah opet loči, dok mu voda trgne i na uši. Lisica mu

zatisne uši pa mu opet reče: »Loči, vujo, sad ćeš izlokati.« A vuk siromah opet loči, loči, dok mu trgne voda na nos i na usta. Onda mu lisica zatisne i nos i usta pa uzjaše na nj i reče, da je bolesna i da ne može ići, već da je on nosi. Jadan vuk počme je nositi, a ona otegne pjevati: »Bolan zdravu nosi, bolan zdravu nosi.« I kad je ona ovo jednako ponavljala, zapita je vuk: »Šta ti, teto, govoriš?« A ona mu kaže: »Ništa, vujo, bunacam.« Pa opet udesi: »Bolan zdravu nosi, bolan zdravu nosi«; i tako jednako do pred kuću, u kojoj su bili svatovi. Čujući svatovi što lisica govori, iziđu pred kuću i počnu hvaliti njezinu pjesmu, a ona im kaže, da bi i bolje pjevala, da ih hoće pustiti u kuću a zatijem i na tavan. Svatovi ih puste. Pošto vuk s teškom mukom iznese lisicu na tavan, koji je bio od ljese, ona onda otvori sve jame vuku, i izlije se sva voda iz njega te polije dolje svatove. Svatovi polete na tavan, lisica skoči s tavana i uteče, a jadnoga vuka svega isprebijaju.

Kad se poslije sastanu vuk i lisica, zapita jedno drugo, kako uteče; vuk odgovori, da je sav isprebijan i da je jedva utekao; tako i lisica reče. Sad lisica pozove vuka, da preskakuju preko jedne stožine sijenske, koja je onđe blizu bila. Vuk je i to poslūša naopako po sebe. Pošto nekoliko puta preskoče, reče lisica vuku, da dobro ne preskakuje, da preveć na stranu skače, a ne upravo iznad stožine. Onda on pođe da preskoči upravo iznad stožine te se na nju nabode. Lisica videći to obeseli se vrlo i reče vuku: »Miči, vujo, miči, sad ćeš saći.« A vuk mičući doćera do dna stožine; onda ga ona ostavi sveteći mu se: »Odavno ja oko tebe derem opanke, jer si ti moje ždrijebe ujio.«

(Hrvatska, II. banska regim).

70.

ZLATUMBEG.

Bio neki sjeromašak, koji nije imao ni kuće ni kućišta, nego je pod dvjema daskama pokraj puta životario i smrt svaki dan očekivao; imao je jedan prigradak, u kome je u jednoj mješini držo nešto malo brašna. No po njegovoj nesreći navadi se lisica te svaki dan dolazeći pohađala je njegovo brašno, dok on jednoć ne opazi i poče vrebati, ne bi li ju kakogod uhvatio. Tako ga je cio sjeromašluk kraju pritjerao, da nije ni ključanice na vratima mogao načiniti, videći pak da je lija kidisala[1] njegovu brašnu, što koju noć sve manje brašna, odredi on sada, da će načiniti skakavicu na vratima, ne bi li kakogod uhvatio lisicu, što mu sretno i pođe za rukom. Kad on jedno jutro ustane, ali se lija po njegovu prigratku šeće, ulovio ju; kada ju on gleda, uniđe unutra i uhvati ju te nadvor iznese i sveže, pa ode i donese jedan kolac, jerbo nije imao sjekire, i htjede ju ubiti.

Kad već vidi lija, da valja glavu izgubiti, počme ga moliti: »Daj, pusti me! ja ću te oženiti carevom kćerju.« To se njemu s početka učini

kao budalaština, i samo da time ona kani njega prevariti. Malo stavši počme misliti: »Evo sada da ju ubijem, ne ću imati nikakve koristi, ako ju pak pustim, naučila se pameti, ne će nikada smjeti doći ovamo. Baš ću ju pustiti.« Te ju odriješi i pusti. Dok ju on pusti, lija put pod noge pa u šumu. Videći on da mu ona ne će zahvaliti, upita ju: »Kuda ćeš ti, lijo?« Ona mu odvrati: »Idem ti isprositi carevu kćer.« On joj odgovri: »Ta prođi se ti toga, teto! Da bi ti to baš mogla učiniti, ne imam ja kuda dovesti ju.« Lija odmahne repom veleć: »Tebi nije stalo.« To rekavši umakne u šumu.

A lija zbilja što je rekla, to je i učinila. Uputi se upravo do carevih dvora, kamo sretno dođe. Došav na mjesto udari na prvu stražu te joj nazove: »Pomozi Bog!« A straža joj odgovori: »Dao Bog dobro, teto!« Zapita zatim ona njih: »Mogu li ja unići caru čestitome?« Oni joj odgovore: »Čekaj, teto, dok ga upitamo.« Odu oni i kažu caru, da je došla teta i pita, može li unići, kaže, da ima posla. Car odgovori da može. Sluge odu te kažu teti, da može unići caru, a teta odmah pred cara te mu rekne: »Pomozi Bog, čestiti care!« »Dao Bog dobro, teto!« odgovori car, »kakva te je nevolja natjerala te si do mene došla?« »Nije ovdje, čestiti care, nikakve nevolje, nego ću ti nešto kazati, ako ćeš mi dopustiti«, rekne lisica. »Ti znadeš, teto«, odgovori car, »da je pred mojim prijestoljem slobodno govoriti i za svašto zamoliti, pa ako imaš štogod, slobodno kaži«. Lija na to gotova kao baba na inad te počne: »Čestiti care! Čula sam, da imadeš jednu lijepu kćer, koje se ljepota čula po svemu svijetu, a ja imam moga Zlatumbega, koji je, kako svijet od njega govori, a i ja ti za istinu kažem, da je ljepši sto i devet puta od tvoje kćeri; sada te pitam, hoćeš li dati tvoju kćeru za moga Zlatumbega?« »Kako ću ja«, odgovori car, »dati, kada neznam, je li dijete kail (voljno), a ja ne dam brez njezine volje, jer nije krv pura«.[2] »Daj upitaj nju«, rekne teta »da vidimo, što će ona reći«. Car odmah zapovjedi, da dođe njegova kćer. Dok ona stupi u sobu, car joj sve kaže, što je i kako je, pa rekne: »Eto, drago dijete moje! Ako hoćeš, kaži, a ako ne ćeš i tako joj kaži, pa neka teta ide«. Razumivši sve ovo careva kćer obori oči pred sebe i ošuti, a lija ko zgranuta[3] poleti iza vrata i poče joj se kleti: »Tako mi kokošjega sjedala, ja ti kažem, da je moj Zlatumbeg od tebe ljepši sto i devet puta, a bogatiji od tvoga oca deset puta. Nemoj se misliti, nego obećaj, ne ćeš se kajati«. Kad ona vidi, da to nije ni ocu mrsko, obeća pa izađe nadvor. Onda car rekne teti: »Eto, teto? čula si što ti reče, sada ti ništa drugo ne ostaje, nego da dođeš pa da ju vodiš, ama mi ne dolazi prije pol godine, jer se ne će moći prije spremiti, a svatova manje od pet stotina ne vodi, a što bude više, to je bolje«. Dok je lija razumila careve riječi, odmah ode, te hos bos svomu Zlatumbegu.

Došav svomu Zlatumbegu razveseli ga, jerbo se on nije više ni nadao viditi tetu. Ali ga uzato još veća muka popade, kada mu kaza, da je isprosila carevu kćer i da mora ići do pol godine povedavši pet stotina svatova po djevojku. Sada upita Zlatumbeg tetu: »Što ćemo mi sada raditi, teto, da od Boga nađeš! Evo vidiš, da ja nigdje ništa pod Bogom ne imam, a kamoli ću dočekati toliki svijet i gdje ću dovesti nju?« »Ništa se ti ne boj!« odgovori teta, »niti se ti brini štogod za to, to ću ja sve namjestiti«.

Dan za danom prikuči se i vrijeme polaska, teta o svatovima ništa i ne sanja, a njezin Zlatumbeg sadr'o s leđa kožu misleći, što će biti od njega. Kada svanu dan da idu, rekne teta: »Ajdemo, Zlatumbeg!« Ovaj odgovori: »Kamo nam svati? kamo meni haljine?« »Ti se ništa ne brini«, odgovori teta, »nego samo ajde za mnom«. Zlatumbeg već vidivši što biva od njega metne glavu u torbu pa pođe za tetom. Kada su bili blizu careva dvora, upita opet Zlatumbeg tetu: »Šta ćemo mi činiti, teto, ako Boga znadeš?« A teta jednu te jednu: »Ti se ni za što ne brini«. Nadomak careva dvora nađu jednu kaljužinu; dok teta ugleda ovu kaljužinu, odmah se počne u njoj valjati te rekne Zlatumbegu, da i on isto čini. Kada je sve dovde slušao tetu, posluša ju još i ovdje, te se i on počme valjati u blatu. Da je komu samo pogledati bilo, kakvi su bili, kada su iz blata izišli; teta jedva svoju repinu vuče, a Zlatumbeg, kada je išao putem, sve je po koju grudu zemlje od sebe odcjepljivao, ne bi li mu bilo što lakše. Vrijeme se već prikuči, da i carevu dvoru dođu. Došav tamo odmah teta ode na stražu, jer se naučila još odavna po velikim kapijama hodati te prikaže, da upitaju cara, može li teta sa Zlatumbegom pred cara izaći. Stražari odu svomu zapovjedniku i upitaju, koji je od njih najbrži, da uniđe i upita cara za tetin posao, jer teta hoće da što prije svrši. Zapovjednik čuvši kakva je to hitnja sada teti, zovne svoga djeda sa straže i zapovjedi mu, da on ide upitati cara. Starac za svoju štaku pa što brže može otrča i reče: »Evo, čestiti care, došla je teta sa svojim Zlatubegom pa pita, hoće li unići?« Nato car odgovori: »Slobodno, nek uniđe«. On izađe pa kaže teti, da može slobodno unići caru. Teta uzme svoga Zlatumbega za ruku, pa u sobu carevu i ovako progovori caru: »Pomozi Bog, care!« »Dao Bog dobro, teto!« rekne car. »Evo mene«, rekne lija, »dođoh!« »A gdje ti je Zlatumbeg?« upita car. »Evo ga pokraj mene«, odgovori lija. »Ta što ste tako kaljavi?« odgovori car. »Nemoj nas pitati, čestiti gospodaru!« rekne lija, »u putu nam se nesreća dogodila; došli smo do jedne ćuprije, i naniđem ja, Zlatumbeg i ostali naši svati, te na našu nesreću slomi se ćuprjia, te se svi poruše: Zlatumbeg i ja jedva se nekako iz blata iskopasmo, kako nas vidiš evo blatne. Molim te, ako imaš koje haljine, ako ne ćeš džaba[4], a ti podaj u zajam Zlatumbegu, jer ne ima ovdje haljina da se presvuče, a sramota je, da ovako kaljav hoda.« Nato car odgovori: »Hoću, teto, ne brini se«, te zapovjedi slugama, da donesu najljepše njegove haljine pak prisvuče Zlatumbega. Onda će teta: »Eto vidiš, čestiti care, kako smo u veliku nevolju spali i sve svatove pogubili. Sada nije pristojno, da se kući vratimo i sakupimo svate nanovo te takim načinom da uzalud vas trošak onaj ide, kog smo kod kuće učinili, zaoto molimo te, da nam ti dadeš svate od pet stotina i druga potrebita za put«. Našto car: »Hoću, draga djeco moja, jerbo se može taka nesreća svakomu dogoditi, pa i meni istomu. Vi se ništa ne brinite.« Sada car sazove sluge i zapovjedi im, da sve velikaše pozovu u svatove i kažu, da je car rekao, ako je moguće da dođu. Prikuči se već i večerno vrijeme, te car i Zlatumbeg pođu večerati, a teta ostane u kući na ognjištu prebirajuć pilećije košćice. Poslije večere ode Zlatumbeg u svoju sobu spavati, a s njime i teta lija. Zlatumbeg legne u postelju u dušek, a teta za peć.

Sutradan kada ustane car i svi dvorani njegovi, podigne se i Zlatumbeg iz kreveta i opremi pa vikne tetu, da i ona ustaje. Kada je bilo vrijeme od ručka, skupiše se svi svatovi, koji će poslije ručka putovati, te ručaju s carem i Zlatumbegom. Kada je bilo pol ručka, zovne car svoju kćer te joj ovako progovori: »Evo, kćeri moja, tvoj suđenik i uvijek sretna budi do smrti tvoje i njegove. A ti, zete Zlatumbeže, evo ti ju predajem i znaj, da je jedina u oca, drugom ju dao ne bi, a evo ju sada tebi dajem, zato ju dobro pazi i sretan budi s njom.« Nato svi svati odgovore »Amin« (da Bog dade). Kad se svršio ručak, zapucaše topovi, svatovi pjevaju, a Zlatumbegu se guje oko srca savijaju, što će biti s njega, jerbo znade, da ne ima gdje svatova dovesti, te gdjegod tetu nasamu uhvati, odmah se pljesne po koljenu govoreći: »Što ću sada, ako Boga znadeš, od moga života?« »Ne boj se ti!« uvijek mu je ona govorila.

Posjedaju svi svatovi u kola, gdje dva, gdje tri, u jedna kola sjedne djevojka s jeđibulom[5], a u druga Zlatumbeg s tetom. Putujući vrtio se Zlatumbeg po hintovu[6] ko vrag na panju, a teta ga tješi i šišika, da se ništa ne boji. Provalivši pol puta rekne teta Zlatumbegu: »Ja odoh naprečac preko njiva, a ti uprav ajde putem. Ama nemoj nipošto ići svojoj koljebici, nego kada budeš blizo nje, slušaj, hoćeš li čuti moj glas, pa gdje ja zalajem, onamo ajde i vodi svatove«.

Teta dok skoči iz hintova, odmah ode u šumu i popošav malo dođe do divskih dvorova, i dok tamo stiže, divi ju počnu pitati: »Šta je ono, teto, što grmi?« Teta odgovori: »Braćo moja draga! ono iđe vaskoliti svijet na vas, da vas potuku, pa sam ja došla kazati vam, jer ne ima ni na jednome glave, ako ih dočekate ovdje.« »Draga teto, kuda ćemo mi sada bježati?« upitaše divi: »Bježite pod onu slamu«, odgovori teta. I zbilja se oni uvuku pod slamu, a kada su se oni uvukli, onda teta zapali slamu, i tako svi divi zaglave tude. Tko sada veseliji od tete!

Zlatumbeg putujući svašta je mislio: »Ta budale mene! gdje ja ostadoh sam, daj da i ja bježim«. Ovako sve on sam u sebi govorio, dok nije došao blizu koljebe svoje. Ovdje on počne prisluškivati i začuje, gdje teta u šumi laje, ali podaleko, i uputi se on onamo. Kad on tamo, ima šta i viditi, dvori se digli pod oblake, stupovi od samoga mramor-kamena, svi su se svatovi čudili lijeposti dvorova. A Zlatumbeg se najviše mislio, čiji su ovo ovaki lijepi dvori. Govorio je sam sebi: »Da imam ovake dvore, ne bi se stidio u njih primiti svatove«. Kada su došli pred dvore, izađe teta i reče: »Eto ste došli, salazite s kola«. Zlatumbeg je trnuo i drhtao kao prut od straha, kad će ugledati gazdu od dvora. Malo poslije teta cijelu stvar iskaže Zlatumbegu nasamu, komu je veoma drago bilo, niti je znao od veselja, što će činiti. Poslije malo vremena bude gotova i večera, i tako bijaše, da tko je god došao, nije gladan otišao.

Svatovi se tude častiše nazdravljajuć jedan drugomu, radujući se tolikoj sreći careve kćeri, jer se nije nitko nadao, da je Zlatumbeg tako bogat. Tude su se svatovi častili tri nedjelje dana. Kada se približila četvrta nedjelja, spreme se svatovi i odu natrag pjevajući i puškarajući. Kada su došli caru, sve mu pripovjedili, što mu je vrlo drago bilo. Ostane

Zlatumbeg kod svoje kuće sa svojom dilberkom[7] uživajući ovaj svijet, te ako je živ i danas uživa.

(Bosna).

---

[1] navalila da pojede, [2] jelo kao žganci, [3]bijesna, [4] badava, [5] žensko koje ide sa svatovima po djevojku, da ne bude ona sama među muškima, [6] karuce, [7] ljepotica.

71.

NASREDIN U BOSTANU.

Prolazio Nasredin-hodža kraj bostandžijina[2] bostana. Zapele mu lijepe dinje i karpuze[3] za oči, pa ne mogo srcu odoliti, preskoči plot pa ih stane u torbetinu trpati. Al eto ti bostandžije: »More hodžo, što radiš u ovom bostanu?« Nasredin, kako prihvatio dinju da ju utrgne, okameni se kraj nje i izbuljio oči u bostandžiju: »More bostandžijo, vetar me donio«. — »Ako te je vitar donio, što držiš dinju u ruci?« upita bostandžija. — »Držim, da me dalje ne odnese«, veli hodža. — »Ma kad se držiš, da te dalje ne odnese, zašto ih trpaš u torbu?« pita opet bostandžija. »Beli[4] ni sam ne znam, što od straha radim«, doklopi hodža.

(Travnik).

---

[1] vrt, [2] vrtlarev, [3] (možda) lubenice, [4] bome.

72.

NASREDIN U DŽAMIJI.

Domisli se jednom Nasredin, da ode i on u džamiju, pa da uči. Sabrala se sila svijeta u džamiji. Nasredin se popne na ćurs,[1] i sad vidi, da je zaboravio učiti: ta bukadar[2] vakta[3] nije imo u rukama ni kurana[4], a nekmoli drugoga kakova ćitaba ili knjige. Ogleda se, okrene se svijetu i reći će: »A znate li vi, što ću ja danas učiti?« — »Ne znamo, hodžo«, vele ljudi. — »Kad ne znate, kako bi vas ja sada naučio?« reče hodža, sađe sa ćursa i otiđe.

Pođe Nasredin i drugi dan, da uči. Kad to vide ljudi hodeći u džamiju, dogovore se, ako ih zapita, eda li znadu, što će učiti, da će reći da znadu. Tako i bilo. Pope se Nasredin na ćurs, zapita ih, znadu li, što će učiti, a kad oni rekoše da znadu, osiječe se hodža: »Pa kad znate, čemu da vas ja učim?« i otiđe iz džamije.

Treći dan pođe opet Naredin u džamiju. Sad se ljudi dogovore, ako ih opet zapita, da li znadu, što će učit, da će polovica reći, da znadu, a druga polovica, da ne znadu. Tako i bi. Nasredin se pope na ćurs pa ih pita, znadu li, što će učiti, a polovica reče: »znamo«, a polovica: »ne znamo«. »Aferim[5]!« nasmije se Nasredin pogladiv bradu: »Vi, koji znate, naučite one, koji ne znadu«. i izmakne iz džamije.

(Travnik).

---

[1] mjesto hodžino u džamiji. [2] mnogo, [3] vremena, [4] kuran i ćitab sv. pismo tursko, [5] živio!

73.

ERO S ONOGA SVIJETA.

Kopao Turčin s Turkinjom kukuruze, pa na podne otide da prepne i da napoji konja, a Turkinja ostane odmarajući se u hladu. Utom udari odnekud Ero: »Pomozi Bog, kado[1]!« — »Bog ti pomogao, kmete! a odakle si ti, kmete[2]?« — »Ja sam, kado, s onoga svijeta«. — »Je li, Boga ti, a nijesi li viđao tamo moga Muju, koji je umr'o prije nekoliko mjeseci?« — »O! kako ga ne bih viđeo! on je moj prvi komšija«, — »Pa kako je, Boga ti, kako živi?« »Hvala Bogu! Zdravo je, ali se bogme dosta muči bez ašluka[3]: nema za što, da kupi duvana, niti ima čim da plati kavu u družtvu.« — »A hoćeš li ti opet natrag? ne bi li mu mogao ponijeti, da mu pošljem malo ašluka?« — »Bih, zašto ne bih, ja idem sad upravo tamo«. — Onda Turkinja otrči tamo, đe joj se muž bio skinuo od vrućine, te uzme kesu s novcima i, štogod bude novaca u njoj, da Eri, da ponese Muji. Ero dokopa novce, pa metne u njedra pa bježi uz potok. Tek što Ero zamakne uz potok, al' eto ti Turčina, đe vodi konja da napoji, a Turkinja te preda njga: »Da vidiš, moj čovječe! tuda prođe sad jedan kmet s onoga svijeta pa kaže za našega Muju, da se muči bez ašluka: nema za što da kupi duvana, niti ima čim da plati kavu u društvu; te sam mu ja dala ono novaca, što je bilo u tvojoj kesi, da mu ponese.« A Turčin: »Pa kud ode? Kud ode?« A kad mu žena kaže, da je otišao uz potok, onda on brže bolje skoči na gola konja, pa poćera uz potok!

Kad se obazre Ero i vidi Turčina, đe trči za njim, a on onda bježi! Kad dođe pod brdom u jednu vodenicu, a on utrči unutra, pa poviče vodeničaru: »Bježi, jadna ti majka! Eto Turčina, da te posiječe; već daj meni tvoju kapu, a na tebi moju, pa bježi uz brdo tuda oko vodenice.« Vodeničar, videći Turčina đe trči na konju, poplaši se. i ne imajući kad pitati, zašto će i kroz što da ga posiječe, da Eri svoju kapu, a Erinu baci na glavu, pa iznad vodenice bježi uz brdo. Ero metne vodeničarevu kapu na glavu, pa još uzme malo brašna te se pospe i načini se pravi vodeničar. Utom i Turčin dotrči pred vodenicu, pa sjaše s konja i uleti u vodenicu: »Kamo more taki i taki čovek, što je sad tu ušao u vodenicu?« — A Ero mu kaže: »Evo ga vidiš đe uteče uz brdo.« Onda Turčin: »Drži mi, more, konja.« —

Ero uzme konja, a Turčin uz brdo za vodeničarom, ovamo, onamo po bukviku. Kad ga stigne i uvati, a on: »Kamo, nesrećo, novci što si prevario moju ženu te uzeo da poneseš Muji na oni svijet?« Vodeničar se

stane krstiti i snebivati: »Bog s tobom, gospodaru! ja niti sam viđeo tvoje žene, ni Muje, ni novaca.« I tako im prođe čitavo po sata, dok se osvijeste i vide šta je. Onda Turčin potrči na vrat na nos k vodenici; kad tamo, ali hoćeš! Ero uzjahao konja pa otišao bez traga, a Turčin savije šipke, pa pješice k ženi. Kad ga žena opazi bez konja, a ona poviče: »Kamo čoveče! šta uradi?« — Veli: »Ti si Muji poslala novaca, da kupi kave i duvana, a ja sam mu poslao i konja, da ne ide pješice.«

[1] gospođa (Turkinja), [2] seljak koji sjedi na tuđoj zemlji, [3] novac za trošak.

74.

BABA I GRAB.

Nekoć, kažu ljudi, sama su drva dolazila doma iz šume. Nekoć, tko zna, kad je to bilo, nisu morali ljudi ići s kolima i sikirom u šumu pak podsijecati drva, piliti, cijepati i voziti s teškom mukom; nego kad je tko želio imati drva, išao u šumu pak si izabrao jasena, hrasta, bukvu, graba, klina, brijesta, cerića, te bi samo reko: »Čuješ, drvo jasene! grabe! i t. d. hajde sa mnom k mojoj kući, trebam te!« Drvo bi taki poslušalo.

Onda je išla i neka baba jedan dan u šumu, da dovede lijepa graba za gorivo. Dođe baba u šumu, nađe lijepa graba pak mu kaže: »Čuješ, grabe! hajd za mnom k mojoj kući.« Pođe baba pred grabom, a grab za babom. Kad su tako malo popoišli, obazre se baba i vidi, kako se šeta grab, grane mu se nišu do zemlje. Pomisli baba u sebi: »Al sam luda, što idem pješice i trusim noge, ponesi mene do moje kuće! Ja ću ti već pokazati put«. Pokorno drvo odgovori: »Slobodno, babo, drži se za moje grane.« Sad baba, ako je i bila stara, uspuzi po otoboljenoj[1] grani na grab, posadi se među otroke[2] i kaže: »Sad hajd, grabe, uz onaj plot desno!« Grab poslušan i krene se i pođe do grma šipkova. Grab nad šipkom ovisi otroke, a nešta nad grabom gromkim glasom poviče: »Stani, grabe! dalje se ne miči! Odsad ne ćete vi stabla slušati ljude kao dosele, nego oni će morat vas trudno podsijecati i voziti doma«. Baba sjedeć na grabu poplaši se od gromke riječi i opade dole s graba i po svojoj nesreći padne upravo na šipak; pobije se i ogrebe na trnje na zli dan pak plačuć nabere po šumi snopić suvih grančica i povrati se doma.

Tako je kad čovjek traži kruha nad pogaču. Hoćeš dobro? — Ne ću! Hoćeš zlo? — Obodvjeručki! Sad sviraj u golen.

(Babina Greda u Slavoniji).

[1] spušten, [2] grane.

75.

BAČVANIN I GRK.

Vozio Bačvanin Grka u Peštu. Jedan dan kupi Grk od čobana na putu mlado janje. Kad dođu uveče u krčmu na konak, Grk reče Bačvaninu: »More kočijašu, zakolji to janje i oderi, a ja ću ga zgotoviti, pak ćemo zajedno jesti.« Bačvanin rado pristane u taj ortakluk[1]. Kad Grk zgotovi janje, učini mu se malo za obojicu, zato reče Bačvaninu: »More kočijašu, ovo je za nas dvojicu malo, nego hajde da spavamo, pa koji lepši san usni, onaj sam neka pojede sve.« Bačvanin pristane i na to, pak legnu spavati. Pošto Grk zaspi, Bačvanin ustane, pak uzevši leba iz svoje torbe metne gvozdenjak[2] s kuvanim jagnjetom preda se i pojede sve; pa onda ostavivši gvozdenjak prazan na svoje mesto legne i on te zaspi. Kad se Grk probudi, on poviče Bačvaninu: »Ej, more kočijašu! ustaj, kazuj, šta si snio? Probudivši se Bačvanin odgovori mu: »Ti si, gospodaru, stariji, ti si gospodar, kazuj ti najpre.« Onda Grk počne: »Ja sam snio, gde se otvorilo nebo, pa tamo sedi Bog na prestolu svome, to je tako lepo, da se ne može kazati; pa onda Bog spusti odozgo velike merdivine[3], pa zovne i mene, da idem gore k njemu, ja onda uz merdivine ajde gore.« — »Stani, gospodaru, dosta je«, poviče Bačvanin, »ja sam gledao, kad si ti gore pošao, pak pomisli, da ne ćeš više amo ni doći; pa onda uzmem te pojedem sve meso.« — »Šta more bre,« poviče Grk poplašen, »ja se šalim more!« — »Bogme, gospodaru«, odgovori Bačvanin, »ti se šalio ili ne šalio, ja sam za istinu primio.«

[1] društvo, [2] kotao od gvožđa, [3] ljestve.

76.

DJEVOJKA I KNEZ JOVO.

Hodila nekakva djevojka na pazar i na glavi nosila jedan kablić mlijeka, pa putem se sama sobom razgovarala, na koji bi način najbolje mogla steći novac kupujući i preprodavajući stvari, na kojima se može dobiti. Počne računati ovako: »Kad dođem na pazar, ovo ću mlijeko prodati pa ću kupiti jednu pilicu[1]; hranit ću je, dok mi pronese pa ona njezina jaja naleći, a kad se pilad izlegu, prodat ću kvočku i pilad na pazaru, a kupiti jednu jagnjicu; pa kad mi se objagnji, prodat ću i ovce i jagnje i s onim parama kupiti jednu telicu i hranit ću je sve dok se ne oteli, pa onda na pazar prodati i kravu i tele te s onim parama kupiti crljenu ćurdiju[2] kao u naše popadije. Onda će se momci za mnom mamiti i jedan drugome govoriti: Zor i kršne one djevojke u crvenoj anteriji[3]! A ja ću se kočiti i ponositi kao paun.«

U ovim mislima srete je knez Jovo, pa joj nazove: »Pomoz Bog, djevojko!« A ona ne pazeći da joj je kablić mlijeka na glavi, pokloni mu se

po običaju, a kablić i mlijeko pred njom na zemlju. Upita je knez Jovo: »Što to bi, djevojko? šta uradi, bona?« — »Evo zlo da mi je! štogođ sam bila sirota stekla idući, evo sve zemlja radova[4], i sve bih oprostila, ali crvene ćurdije nikako ne mogu.«

[1] mala kokoš. [2] kratak ćurak (haljina krznom postavljena opervažena i s rukavima), [3] haljina (kao ćurak), kratka haljina s rukavima, koja se nosi ispod druge, [4] uze.

77.

SELJANI KUPUJU PAMET.

Rodila bijaše jedne godine krtola[1] i kupus u nekakvom selu, što nikad bolje i, kad se okupe seljani pred crkvom te se o svačemu počeše razgovarati, reče kočobaša[2] seoski: »Dajte braćo, kad je Bog udario ove godine napretek kupusa i krtole, da kupimo nekoliko pameti, gdje najcjenje i najbolje vidimo, jer vidite, da nam se sva kneževina ruga, da smo u svemu najluđi, kao što i jesmo.« Svi pristanu, i pošto skupe nekoliko novaca, dogovore se, da pamet kupuju u Mlecima i da pošlju popa i kneza, da ih Mlečići ne bi prevarili.

Kad dođoše u Mletke, naiđoše na nekakav dućan, gdje se prodavaju štampane knjige: kazaše dućandžiji, zašto su došli i koliko su para donijeli, a ovi vidje njihovu ludost, ufati jednoga maloga miša i zatvori u jednu tikvu, dade im je i reče: »Evo vam pameti u tikvi sprama parama, no čuvajte, da vam u putu ne pobježe; ne otvarajte je prije doma«.

Kad su došli blizu sela, svratiše k nekoj gomili kamenja kraj puta, te će pop knezu: »Daj, kneže, da mi od ove pameti uzmemo jedan dio za naš trud i dangubu.« Knez odgovori: »Duše mi ti je ta pametna, a i pravo je.« Otvore tikvu, a miš kaono ti miš pobježe iz nje pa u onu gomilu. Počnu se biti šakama u glavu veleći: »A što ćemo sad?« — »Lasno«, reče knez, »selo je blizu pak ćemo oplesti jaku gužvu od lika pa naokolo glavice svak, muško i žensko, potezati, doklem je u selo dovučemo«. — »Blažena ti majka«, reče pop, »koja te tako pametna rodila!« Pođoše u selo i kažu, kako im je pamet pobjegla u onu gomilu i šta im treba raditi. Ode sve selo, da ljušti lipovu koru, od koje opletoše dugačku i debelu gužvu, s kojom opkole glavicu, i svi počnu je natezati, da im bubrezi od muke pucaju. Pop i knez stenjahu te gledahu i upravljahu narod, kako će potezati govoreći: »Ha, braćo, sokolovi, malo bolje, jer nam se čini nešto: ili se glavica pomiče ili gužva oteže«. Gužva odjednom pršte, a oni svi na leđa popadoše, pa jednoglasice zavikaše popu i knezu: »Prevarili su vas Latini! Dali vam ludost za mudrost! Nego našu današnju muku plaćajte ali pare vraćajte.«

[1] krompir, [2] seoski knez.

78.

DVA NOVCA.

Bio nekakav siromah čovek, koji se svakojako prometao, pa najposle nabere vreću mahovine i metnuvši odozgo malo vune ponese na vašar, da proda sve mesto vune s vrećom zajedno. Idući tako na vašar sastane se s jednim čovekom, koji je isto tako poneo na vašar vreću šešarice, da proda mesto oraha, kojima je odozgo s vrha šešarice bio malo pokrio. Pošto na pitanje, što tko ima u vreći, jedan odgovori, da nosi na vašar orahe, a drugi vunu, navale obojica da pazare hespap[1] onde na putu. Onaj, što je imao mahovinu dokazujući da je skuplja vuna od oraha, zaište prida, ali kad vidi, da onaj, koji je imao šešarice, ne da prida ništa, nego hoće onako da pazare jedno za drugo, on pomisli, da su bolji orasi nego mahovina. I tako posle dugoga cenkanja pogode se, da onaj, što je imao šešarice, da onome drugom dva novca prida, ali ne imajući ni njih kod sebe ostane mu ih dužan i kao za bolju tvrđu, da će mu ih zacelo vratiti, pobrate se.

Promenivši sad vreće pobegne jedan na jednu, a drugi na drugi stranu misleći svaki da je drugoga prevario, a kad dođu svaki svojoj kući i izruče hespap iz vreća, onda vide, da nijedan upravo nije prevaren.

Posle nekoga vremena digne se onaj, što je imao mahovinu, da traži svoga pobratima i da ište dva novca, i našavši ga u jednom selu kod popa u najmu kaže mu: »Ti, pobratime, prevari mene.« A on mu odgovori: »Vala, pobratime, i ti si mene«. Potom onaj stade iskati dva novca govoreći, da ono valja platiti, što je obrečeno i pobratimstvom potvrđeno. I ovaj pristane da valja platiti, ali se stade izgovarati, da nema dva novca, »nego« veli »u moga popa za kućom ima velika jama u zemlji, u koju on često silazi i po svoj prilici bit će u njoj novaca ili kakih drugih skupocenih stvari; nego hajde doveče spusti ti mene u tu jamu, pa kad je oplenimo, onda ćemo dobit podeliti, i ja ću ću ti platiti dva novca«. Ovaj na to pristane. Kad bude uveče, popov najamnik nađe vreću i uže, pa otišavši s pobratimom nad jamu, uđe u vreću, i pobratim ga sveže preko srede pa spusti u jamu. Kad ovaj dole iziđe iz vreće, i po jami tuc tamo, tuc amo ne nađe ništa do žita, pomisli u sebi: »Ako ja pobratimu sad kažem, da nema ništa, on može otići i mene u jami ostaviti, pa što ću sutra od popa, kad me nađe u jami?« Pa onda opet uđe u vreću i dobro se sveže užem, pa poviče pobratimu: »Pobratime, vuci vreću, puna je svašta!« Vukući pobratim vreću pomisli u sebi: »Šta da ja ovo delim s pobratimom? Bolje je da ovo nosim sam, i on neka gleda, kako će izići iz jame«. Pa uprtivši vreću s pobratimom na leđa pobegne preko sela: a za njim pristane mnogo pasa lajući i goneći ga. Kad malo posustane, i vreća mu se niz leđa polako obesi, onda pobratim iz vreće poviče: »Diži, pobratime, ujedoše me psi!« Kad ovaj to čuje, a on baci vreću na zemlju. Onda onaj iz vreće rekne: »Tako ti, pobratime, šćaše mene da prevariš?« A onaj mu odgovori: »Vala i ti si mene prevario.« I onde posle dugoga razgovora obreče

onaj, što je dužan dva novca, da će ih jamačno platiti, kad mu pobratim drugi put dođe pa se sastanu.

Posle dugoga vremena ovaj, što je bio u popa u najmu, steče svoju kućicu i oženi se, i jedan dan sedeći sa ženom pred kućom opazi poizdaleka pobratima, gde ide upravo k njegovoj kući pa poviče ženi: »Ženo! Eto moga pobratima, dužan sam mu dva novca. Sad se već nema kud kamo, jer sam mu obrekao platiti ih, kad me nađe. Nego ja idem leći u kući, a ti me pokrij, pa se prenemaži i jauči i kaži, da sam umr'o, te će se on onda vratiti natrag«. Pa onda legne u kući naleđaške i prekrsti ruke, a žena ga pokrije i stane jaukati. Utom pobratim pred kuću i nazvavši joj »Pomozi Bog!« zapita, je li to kuća toga i toga; a žena mu prenemažući se odgovori: »jest, kuku lele mene kukavici, evo ga u kući gde leži mrtav«. Onda pobratim rekne: »Bog da mu dušu prosti! On je bio moj pobratim. Mi smo zajedno radili i trgovali, a kad sam ga tako našao, barem ću čekati, da ga otpratim do groba i da bacim zemlju na nj.« Žena mu rekne, da će mu biti dugo čekati, dokle ga stanu sahranjivati, već neka ide. Ali on odgovori: »Bože sačuvaj! kako bih ja ostavio svoga pobratima? Čekat ću makar to bilo tri dana, dokle ga ne sahrane«. Kad žena u kući kaže to mužu polako, muž joj reče, neka ide popu te mu kaže, da je on umr'o, već neka ga nose u crkvu, oko koje je i po brdu bilo groblje, ne će li pobratim onda izići. Kad žena otiđe i to popu kaže, pop sa nekoliko čoveka dođe, te onoga nazovi-mrca metnu na nosiljke i odnesavši ga u crkvu onako na nosilima ostave ga nasred crkve, da onde po običaju prenoći, pak će ga sjutradan opojati i sahraniti. Kad pop s ostalim ljudima pođe iz crkve, pobratim kaže, da on pobratima svoga, s kojim je toliko mnogo trgovao i soli i hleba jeo, nipošto ne će ostaviti sama, nego će ga svu noć čuvati. I tako ostane u crkvi.

Onu noć udare onuda nekaki hajduci, koji su nečije dvore bili poharali i mnogo blago i ruho i oružje bili zadobili; i kad budu pored crkve i vide unutra sveću gde gori, reknu među sobom: »Hajdemo u ovu crkvu, da podelimo svoju dobit«. Kad pobratim vidi, gde ljudi s oružjem ulaze u crkvu, on se sakrije u jedan ugao; a hajduci ušavši unutra posedaju i blago podele sve kalpacima, a ruho i oružje kako se moglo. Oko svega se pogode i namire, samo ostane jedna sablja, za koju su gdekoji od njih mislili, da vredi puno novaca. Onda jedan uzevši je u ruke skoči na noge govoreći: »Stani, da je o ovoga mrca ogledamo, je li taka, kao što je hvalite, ako mu odjednom odsečem glavu, baš je dobra«. Pa onda pođe nosilima, ali se nazovi-mrtvac odjednom uspravi i sedne vičući: »Mrtvi! kamo te se?« A pobratim iz ugla: »Evo nas, svi smo gotovi.« Kad hajduci to čuju, onaj pobaci sablju, a oni drugi ostave svoje delove na gomilama, pa skoče i pobegnu bez obzira. Pošto daleko otidu, onda reče harambaša: »O braćo, za Boga! mi hodismo po gori i po svakim mestima i danju i noću, bismo se s ljudima, i udarasmo na kule i dvorove, a ni oda šta se poplašismo do noćas od mrtvih ljudi! Ima li koji junak među nama, da se vrati natrag i da vidi, kako je sada u onoj crkvi?« Jedan veli: »Ja ne ću«. Drugi veli: »Ja ne smem.« Treći veli: Ja bih volio udarati na deset živih, negoli na jednog mrtvog.« Dok se najposle ne nađe jedan, te reče, da će on ići.

I vrativši se natrag privuče se polagano pod crkveni prozor, e da bi što čuo, a u crkvi pobratimi delili sve hajdučko blago, ruho i oružje, pa se najposle oko dva novca svadili i gotovo počupali. Hajduk ispod prozora nije ništa drugo mogao čuti do viku: »Kamo meni dva novca? Daj moja dva novca!« Utome onaj, što je bio dužan, opazi hajduka pod prozorom pa brže bolje rukom pod prozor, te mu zgrabi kapu s glave, pa je pruži pobratimu: »Aratos[2] ti dva novca«. Kad hajduk vidi, što od njega bi, on beži bez obzira, i došavši u družinu pola mrtav poviče: »Braćo, hvala Bogu kada pobegosmo! Mi blago delismo kalpacima, a sad ustali svi mrtvi, pa svakome jedva dva novca dopalo, a jednome ni to nije moglo izići, nego uzeše moju kapu te mu dadoše za dva novca.«

(Novi Sad).

---

[1] prokleta bila. [2] prokleta bila.

79.

LAŽ ZA OPKLADU.

Poslao otac dijete u vodenicu pa mu kazao, da ne melje nigđe u vodenici, đe nađe ćosa[1]. Kad dođe dijete u jednu vodenicu, a to u njoj sjedi ćoso: »Pomoz Bog, ćoso!« — »Bog ti pomogao, sinko!« — »Bih li ja mogao tu malo samljeti?« — »Bi, zašto ne bi, evo će se moje sad izamljeti, pa onda melji, koliko ti drago«. — Ali dijete pomisli, šta mu je otac rekao, pa iziđe napolje i pođe uz potok u drugu vodenicu. A ćoso brže bolje uzme malo žita pa otiđe drugijem putem prije đeteta, te i u onoj vodenici malo zaspe. Kad dijete dođe u drugu vodenicu i vidi, da je i u njoj ćoso, a ono pođe u treću; a ćoso opet uzme malo žita pa otrči drugijem putem prije đeteta i u treću vodenicu te zaspe; tako i u četvrtu. Kad se već đetetu dosadi, onda pomisli u sebi: valjada je u svakoj vodenici ćoso; pa sprti svoju torbu s leđa i ostane da melje s ćosom. Kad se ćosino izamelje, i dijete zaspe svoje, onda ćoso reče: »Hajde, sinko, da umijesimo kolač od tvoga brašna!« Dijete jednako drži u pameti, što mu je otac kazao, da ne melje u vodenici, đe nađe ćosa, ali sad već pomisli: što je tu je; pa reče ćosi: »Hajde de«.

Ćoso ustane pa razgrne detinje brašno u mućnjaku a detetu reče, da donosi vodu u pregrštima. Dijete stane donositi vodu, i ćoso počne pomalo zakuvavati; tako malo pomalo dok se sve izamelje, i ćoso sve brašno zakuva, pa onda umijesi jednu veliku pogaču pa razgrnu vatru te je zapreću, da se peče. Kad se pogača ispeče i izvade je iz vatre pa prislone uza zid, onda ćoso reče đetetu: »Znaš, sinko, šta je? Ovu pogaču ako podijelimo, nema ni meni ni tebi, već hajde da lažemo, pa koji koga nadlaže, onaj neka nosi svu pogaču.« Dijete pomisli u sebi: već se sad nema kuda, pa reče: »Hajde de! počni ti!«

Onda ćoso počne koješta lagati, ovamo onamo, a kad se već izlaže i umori, onda mu dijete reče: »E, moj ćoso! ako ti više što ne znaš, to

je sve ništa; stani, da ja tebi kažem jednu pravu istinu. Kad ja bijah u mlado doba stari čoek, onda mi imadijasmo mnogo košnica, pa bi ih ja svako jutro brojio, i sve bih pčele prebojio, a košnica ne mogu. Kad jedno jutro prebrojim čele, a to nema najboljega čelca; onda ja brže bolje osedlam pijevca pa uzjašem na njega i pođem tražiti čelca. Kad doćeram trag do mora, a to on otišao preko mora, a ja za njim tragom. Kad prijeđem preko mora, a to čoek uhvatio moga čelca u ralicu pa ore za proso. Ja povičem na njega: »To je moj čelac; otkud tebi moj čelac?« A čoek odgovori: »»Brate, ako je tvoj, eto ti ga.«« Pa mi da čelca i još punu torbu prosa od izora. Onda ja uprtim torbu s prosom na leđa, a sedlo s pijevca prebacim na čelca te čelca uzjašem a pijevca povedem u povodu, da se odmara. Kad budem preko mora, onda mi nekako pukne jedna uprta na torbi, te se sve proso prospe u more. Kad prijeđem preko mora, utom stigne i noć, a ja onda sjašem s čelca pa ga pustim da pase, a pijevca svežem kod sebe pa mu metnem sijena, a ja legnem spavati. Kad ujutru ustanem, a to vuci došli te zaklali i izjeli moga čelca: leži med! po dolu do članka a po brdu do koljena. Onda počnem misliti, u što ću pokupiti med. Utom padne mi na um, da imam jednu malu sjekiricu pa je uzmem i zađem u šumu, da ulovim kaku zvjerku, da zgulim mješinu. Kad tamo, a to dvije srne skaču na jednoj nozi. Onda ja potegnem sjekiricom te im prebijem onu nogu pa ih uhvatim te zgulim s njih tri mješine i pokupim u njih sav med pa pritovarim na pijevca i odnesem kući. Kad pođem kući, a to mi se rodio otac pa mene pošlju po vodicu. Sad ja počnem misliti, kako ću se popeti na nebo, dok mi pade na um ono moje proso, što se prosulo u more. Kad tamo dođem, a to ono palo na vlažno mjesto pa uzraslo do neba; te ja uz njega hajde na nebo. Kad se gore popnem, a to moje proso uzrelo, pa ga Bog požnjeo i umijesio od njega hljeb pa udrobio u vruće mlijeko te jede. Nazovem mu ja: »Pomoz Bog!« A on mi odgovorio: »Bog ti pomogao;« i da mi vodicu. Kad se vratim natrag, a to mojom nesrećom udarila kiša, pa došlo more i sve proso poplavilo i odnijelo! Sad se ja zabrinem, kako ću sići na zemlju. Dok mi padne na um, da mi je dugačka kosa: kad stojim do zemlje, kad sjednem do ušiju; pa uzmem nož pa sve dlaku po dlaku odrezuj pa navezuj. Kad stigne mrak, a ja onda zavežem na dlaci jedan uzao pa ostanem na njemu, da prenoćim. Ali šta ću sad bez vatre! Kresivo sam imao, ali nema drva! Ujedamput padne mi na um, da imam u zubunu jednu šivaću iglu pa je izvadim te iscijepam pa navalim vatru i sit se ogrijem pa legnem posred vatre spavati. Pošto zaspim, a mojom nesrećom skoči varnica te pregori dlaku, a ja strmoglav na zemlju te propadnem do pojasa. Obrnem se tamo amo, ne bih li se kako izvadio, a kad vidim da se ne da, onda brže otrčim kući te donesem motiku te se otkopam pa odnesem vodicu. Kad dođem kući, a to žeteoci žanju po polju. Prigrijala vrućina, voljani Bože! da pogore žeteoci. Onda ja viknem: »Kamo, što ne dovedete ovđe onu našu kobilu, što je dva dni duga a do podne široka, a po leđima joj vrbe porasle; neka načini hlad po njivi.« Brže bolje otrči moj otac te dovede kobilu, i žeteoci lijepo stanu žeti po hladu. A ja uzmem žban[2] pa odem na vodu. Kad tamo, a to se voda smrzla, onda ja skinem svoju glavu te njom probijem led i zahvatim vode. Kad donesem vodu žeteocima, a oni poviču: »»Kamo ti glava?«« Ja se mašim rukom, a to nema glave, zaboravio je na vodi. Onda se brže bolje vratim natrag; kad tamo, a to lisica došla pa vadi mozak iz moje glave te jede; a ja polagano hajde hajde te se privučem blizu pa udarim lisicu nogom, a ona se uplaši pa od straha ispusti tefter[3]; kad ga ja otvorim, a to u njemu piše: meni pogača, a ćosi — šipak.«

Onda dijete ustane pa uzme pogaču i otide kući; a ćoso ostane gledajući za njim.

---

[1] komu ne raste brada, [2] drveni vodeni sud, [3] knjiga s računima.

80.

LIMUNOVA ČETA.

Sakupi jednom limun-harambaša u četu najljuće junake: crveni luk, bijeli luk, papriku i biber, pa se krenu u svijet, među ljude.

Putovali su cijeli dan i u suton dođu u jednu seosku kuću, vrlo siromašnu. Uvuku se unutra, da ih nitko ne vidje, i posjedaju svi na jednu klupu blizu naćava. Kad pade mrak na zemlju, evo ti domaćice u kuću, zapali luč, pa stade ložiti vatru na ognjištu, da zgotovi večeru za kućnu čeljad. Spusti verige i metnu bakrač[1] na verige, da svari mandru.[2] Utom počeše dolaziti i kućna čeljad, svako sa svoga posla. Ulazeći u kuću svako nazove »Dobra večer!« i posjedaše jedno do drugoga po starini. Onda izuše opanke, rastresoše nazuvice i obojke od prašine i malo se odmoriše. Kad mandra bi gotova, domaćica skide bakrač, izmiješa drvenom mješajom i povadi kutlačom[3] mandru u jedan velik bakren sahan.[4] Napuni ga do vrha, stoji kao naviljak[5] sijena. Ona ustane domaćin i svi za njim te se pomole Bogu. Kad svršiše molitvu, posjedaju za siniju[6] po redu. Utom domaćin reče: »Nevjesta, da li imaš đegod glavicu bijelòga luka, baš mi je utužila uz ove poste suva mandra. Nevjesta skoči, te pip tamo, pip ovamo po mraku dočepa bijeli luk iz čete limuna harambaše, pa ga donese na siniju. Domaćica onda udri dlanom u glavicu jednom, pa drugi put, dok se siromah bijeli luk sav rasu na česna. Limun-harambaša i družina mu zadrhta gledajući, šta bi im od druga. Sad domaćica oguli bijelu košulju s česana pa luk u lukovicu, šćepa drven tučak, pa udri, udri. Kad ga nevjesta dohvati, a domaćica udari po glavi i svuče, siromah bijeli čisto se obeznani, te ni živ ni mrtav. Ali kad ga tuk počne mlatiti, poče se braniti ujedanjem i smradom. Sve zaludu. Ništa mu ne pomože. Umrije jadnik na najgrozniji način. Domaćica lijnu malo vode i razmuti, te dođe kao mlijeko, pa onda kašikom poče zalijevati po mandri. Pošto sve bi gotovo, počeše jesti u medene sokove. Kad su večerali, ustadoše od sinije. Domaćica strese mrve sa sinije, pa je opet postavi na isto mjesto.

Utom dođe čoban od stoke. Pošto je namirio tor i svezao vaške,[7] sjede za večeru. Domaćica mu izvadi mandre u sahan. Čoban se, snebivajući se, jedva usudi da upita domaćicu: »Boga ti, imaš li igdje crvenog luka? Baš mi je utužio ovaj post sa samom mandrom.« Domaćica se maši onamo, gdje je prije nevjesta našla bijeli luk. Za tili čas napipa rukom crveni luk i donese čobanu. Kad je luk vidio, da je dopao u dušmanske ruke, poče se migoljiti. Čoban uze svoj šklopac[8] i rasiječe glavicu načetvero. Uzalud se luk branio, ujedao ga za oči, štipao po jeziku. Čoban je brisao suze, ali crvenome ne pomože ništa. Morade glavom platiti kao i njegov drug, samo na malo lakši način. Čobanin pošto večera, ode u tor da spava, a domaćica zapreta vatru na ognjištu pa i ona leže.

Kad se sve umirilo i pospalo, onda se naša četa malo pribrala od čuda i straha, a limun-harambaša će reći svojoj družini polako: »More, društvo, hajde da bježimo iz ove seljačke kuće, dok nije i nas vrag odnio kao luk bijeli i crveni. Ovo je gola siromaština, pojest će i kamenje, a kamoli nas ne će.«

Što rekoše, to i učiniše. Prije zore pobjegoše iz kuće, samo da život spasu. Idući tako dođu do jedne varoši. Mislili su, tu će im biti život bezbjedniji. Uđu polako u varoš diveći se ljepoti ulica, cvjetnjaka, šadrvana[9] i mostova. Kad dođoše do jedne lijepe visoke kuće, povika harambaša: »Hajdemo, braćo, ovamo! Ovo je bogataška kuća, tu ćemo biti mirni. Ovaj domaćin nije gladnik kao onaj seljak, da se nama hrani. On ima svega na svijetu.« — »Hoćemo povika paprika i sićušni biber.« Tako se nekako provuku, dođu u kuhinju i sakriju se u jedan dolaf.[10]

Kad se već sasvijem razdanilo, upade kuvarica u kuhinju vičući na sluškinju: »Vatru loži, piliće pokolji i očisti! Za tili čas tuku se jaja, pilad se premeću. Dok najedamput dreknu kuvarica: »Kamo paprika?« Skoči sluškinja pa drmnu dolafom i otvori ga. Odjedamput doletje joj ruka do paprike. Vidje ova, da ne će biti dobro, pa od velika zora pocrvenje kao alčoha.[11] Za tili čas se obrete u mlinu. Uzalud se branila, u nos se uvlačila, po rukama prljila — sve bješe uzalud, morade biti satrvena i spržena kao niko njen.

Division Dršće tužni harambaša s još pošljednjim drugom u dolafu. Od velika straha limun vas požutio, a biber pocrnio gledajući muke svojega druga. Dođe vrijeme ručku. Momak postavi trpezu, metnu tanjire, bocu s vinom i rakijom, stavi slanik pa ode u kuhinju, dohvati limun i unese u sobu pa ga metnu na grlić pozlaćene flaše. Kad vidje, gdje mu se mjesto načini, moj ti se limun ponese. Misli sad, ko je, on je! Utom opazi sluga, da u slaniku nema bibera te javi to kuvarici. Potrči žena u dolaf, ščepa biberovo zrnevlje, strpa ih u mlin pa samelje kao prašak. Biber se svom snagom branio, poče kuvačicu po nosu škakljati, ova udari u kihanje, ali ništa mu ne pomože; uze ga sluga i sasu u slanik.

Utom dođe gospodar. Jedva se uspeo uza stube, hoće salo da ga uguši. Sustao kao da je vas dan orao i kopao, pa jedva sjede za postavljenu trpezu. Odmah dohvati limun i poče ga mirisati. Limunu to drago, gdje ga gazda miriše, jadnik ne sluti, šta ga čeka. Utom se unese čorba. Gospodar uze navrh noža bibera pa ga sasu u čorbu, pa opet dohvati svojim mesnatim prstima limun i poče ga među dlanovima gnječiti i valjati. Limun misli, da ga gospodar miluje, pa mu drago i odviše. Dok ti odjedamput sinu nož, oštar kao zmija, i proletje kroz trbuh žutog limuna! Uzalud se limo branio pljunuvši gospodaru u lice, da ga okolje i o sebi zabavi, ipak ga je on gnječio, gnječio obadvjema rukama, dok mu i posljednju kap krvi iscijedi u čorbu. Onda ga dade sluzi, da ga baci. I jadni se limun obrete najedamput sa pozlaćene flaše — na đubretu.

Tako izgibe hrabra četa limun-harambaše.

---

[1] bakren kotao, [2] kukuruzno brašno skuhano u vodi, [3] velika žlica, [4] zdjela od kovine,[5] mali plastić, [6] nizak stô, [7] pse, [8] seljački nož drvenih kora, [9] vodomet, [10] ormar, [11] crvena čoha.

81.

BOLJE VIDIM JEDNIM OKOM.

Sastanut će se dva prijatelja poslije toliko vremena. Jedan od ove dvojice bio je ćorav u jedno oko, pa pošto se za zdravlje upitaše i porazgovoriše, upitat će oni sa oba oka onoga, te jednim gleda: »A eto si sasvim oslijepio u jedno oko; vrlo mi je žao tvoju muku.« — »Ne žali me ni najmanje,« odgovorit će mu ćoravac. »Ja — Bogu hvala! — s ovim jednim više vidim no ti sa obadva, pa ako ne vjeruješ, hajde da se okladimo.« — »Hoću, vala, u štogod hoćeš.« Okladiše se u oku vina. P i t a n j e : Šta biste vi sad rekli, ko je od njih dva oklad dobio? — »Bogme oni, te ima dva oka, to se zna.« — »Nije istina! jer oni s jednim okom ne reče: »Vidim bolje,« nego: »vidim više.« Dakle on je vidio svojem prijatelju dva oka u glavi, a ovi nije prvome no samo jedno oko.«

82.

ROK DUGOVANJA NA SV. ŽIVKA.

Raja[1] raji uzajmi jednom nekoliko para, no rukodavac ne šće mu uzajmiti bez pismene priznanice govoreći dužniku, da u pismu stavi rok dokle može dug vratiti, jer Bog zna, veli mu, što mu donosi dan ali noć. Dužnik lukav, pa dade načiniti dužno pismo i u njemu zabilježi rok isplate o sv. Živku. Ponese ga zajmodavcu i primi novce. Prodje godina, a dužnika nema ni na oči. Dozove ga i zapita: »Zašto mi oni moj dug ne isplatiš? Evo je prošla godina!« A dužnik: »Hoću, ali nije došao sv. Živko.« Zajmodavac ponese ovo pismo kod jednoga popa moleći ga, da mu kaže, na

koliko od mjeseca spada sv. Živko. Pop mu pravo kaže, da toga sveca u kalendaru ni kod Boga nema. On sad pozove dužnika na sud kod kadije i kaže mu sve pravo, a kadija, kad ču pravdanje obojice, reći će: »Pošto svetoga Živka nema nigdje zapisana, na koji dan dolazi, pričekaj ti, zajmodavče, dok dođu vaši svi sveti, bezbeli[2] tu će biti i sv. Živko, a ti dužniče, za ovaj dan pripravljaj pare.«

[1] rajom su zvali Turci sve ljude, koji nijesu iste vjere kao oni, [2] zacijelo.

Sadržaj.

Gdje je bilo moguće, navedeno je ispod teksta pripovijetke u zagradi, iz kojega je mjesta ili barem zemlje ili kraja pripovijetka ili — bolje da rečemo — pripovjedač njezin. Uvijek se to nije moglo učiniti, jer često ni onaj, koji je zapisao ovu ili onu pripovijetku, ne kaže, gdje ju je zapisao ili dobio. Ni jezik nije u svjema pripovijetkama (na pr. u Stojanovićevim) sasvim onakav, kakav se govori u onom kraju, otkle je priča uzeta, pa se moralo tamo amo nešto i mijenjati. Pripovijetke: Vampir (10), Ciganin i divovi (33), pa Zlatna djeca (52) prevedene su s njemačkoga.

————

Popravi.

Str. 9. red. 5. mjesto »Indijanaca« ima biti: *Indijaca.*

Str. 16. red. 13. mjesto »Voltarovu« ima biti: *Voltairovu.*

Str. 50. red. 1. mjesto »drohuni« ima biti: *drokuni.*

Str. 51. al. 3. red. 5. mjesto »Pandio« ima biti: *Pandion.*

Str. 53. al. 2. red. 15. mjesto »indijanska« ima biti: *indijska.*

Str. 71. bllj. 6. mjesto »str. 93.« ima biti: *str. 40.*

Str. 123. al. 2. red. 125. mjesto »kaluša« ima biti: *kulaša.*

————

Jezikoslovlje, književnost, eseji.

Adamović Dr. J.: Francuska drama (br. 1641) D 20.—

Andrić N.: Branić jezika hrvatskoga (br. 1316) D 20.—

Broz-Bosanac: Oblici jezika staroga Slovenskoga s dodatkom o postanju jezika Hrvatskoga ili Srpskoga za VII. i VIII. r. (br. 2017) D 30.—

Biblioteque sud-slave (br 688) D 12.—

Bogdanović: Pregled književnosti hrvatske i srpske. I. knjiga (br. 1374) D 48.—

Bogdanović: Pregled književnosti hrvatske i srpske II. knjiga. I. dio (br. 690) D 68.—

Bogdanović: Pregled književnosti hrvatske i srpske II. knjiga. II. dio (br. 691) D 51.—

Bogdanović Dr. D.: Narodne pripovijetke (br. 1249) D 45.—

Bogdanović Dr. D.: Hrvatski pripovjedači I. dio (br. 1775) D 38.—

Bogdanović: Srpski pripovjedači I. knjiga (br. 692) D 28.—

Bogdanović: Srpski pripovjedači II. knjiga (br. 693) D 22.—

Deželić V.: Uspomene Ivana Franjina Gundulića u Dubrovniku posvećeno od Hrv. Akad. društva »Zvonimir«, sa 1 slikom u litografiji (br. 1510) D 50.—

Dukat Vl.: Iz povijesti engleske književnosti (br. 695) D 42.—

Derkos Iv.: Genij domovine (br. 694) D 6.—

Emerson R. W.: Veliki ljudi (broj 696) D 5.—

Filipović: Hrv. - njemačka besjedovnica (br. 697) D 50.—

Gorki Maksim: Uspomena na L. Tolstoja D 8.—

Gavazzi Dr. M.: Pravopisni rječnik (br. 115) D 20.—

Jagić V.: Ruska književnost (broj 698) D 36.—

Jamnicky, prof. I. i L.: Hrvatska stenografija (br. 699) D 35.—

Kuhač Fr.: O hrvatskom ili srpskom pravopisu (br. 701) D 4.—

Kukuljević-Sakcinski : Jugosl. knjižnica (br. 1375) D 12.—

Kukuljević : Stari pjesnici hrvatski (br. 724) D 10.—

Kukuljević: Arkiv za povjesnicu jugoslovenske (br. 702) D 38.—

Kukuljević: Lucijan Martinov Vranjanin (br. 1376) D 12.—

Kurelac: Imena domaćih životinja (br. 702) D 12.—

Maretić T. Dr.: Jezični savjetnik I. dio (br. 1731) D 40.—

Mažuranić: Slovnica hrvatska (broj 704) D 12.—

Medini : Povijest hrv. književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku (br 705) D 50.—

Musić Aug.: Povijest grčke književnosti I. dio (br. 707) D 40.—

Musić Aug.: Povijest grčke književnosti II. dio (br. 708) D 46.—

Obradović Dimitrija Dositej: Život i priključenja. Uvod i komentar napisao dr. David Bogdanović (br. 1515) D 30.—

Ogrizović Dr. M.: Slava Augustu Šenoi (br. 709) D 10.—

Pinter R.: Njemačka književnost (brr. 710) D 58.—

Petračić F.: Historija grčke literature (br. 711) D 26.—

Petravić Ante: Studije i portreti (br. 1518) D 40.—

Podgoršek: Oblici njemačkoga jezika (br. 712) D 12.—

Popović M. prof.: Kratki pregled slavenskih književnosti (br. 1771) D 18.—

Popović Dr. Milko: Poetika ili nauka o pjesništvu (br. 1842) D 16.—

Popis publikacije jugoslav. akad. znanosti i umjetnosti (br. 714) D 66.—

Sarazin: Ogled iz francuske književnosti (br. 1700) D 66.—

Slavin Sergij Jablanov: Makaranske uspomene i Don Miho Pavlinović. Prilog za njegov životopis (br. 1500) D 12.—

Šegvić K.: Dr. Ante Starčević (br. 716) D 48.—

Šegvić K. prof.: Književne studije (br. 1231) D 24.—

Spomencvijeće iz hrv. i slov. dubrava (br. 718) D 80.—

Strohal prof. Rudolf.: Cvet vsake mudrosti D 8.—

Strohal prof. Rudolf.: Grad Senj, prvo kulturno središte hrvatskoga naroda (br. 1519) D 5.—

Strohal prof. Rudolf: Hrvatska glagoljska knjiga (br. 1520) D 32.—

Strohal prof. Rudolf.: Hrvatski dijalekti (br. 1521) D 5.—

Strohal prof. Rudolf: Mirakula ili čudesa (br. 1522) D 8.—

Strohal prof. Rudolf: Zbirka starih crkvenih pjesama od 14. do 18 vijeka (br. 1523) D 19.—

Škarić Dr.: Gjuro: Semazijologiske studije (br. 1524) D 10.—

Šrepek M.: Klasična filozofija (br. 720) D 26.—

Šrepel M.: Rimska književnost (br. 721) D 20.—

Šrepel M : Ruski pripovjedači (br. 722) D 44.—

Rožić V. prof.: Barbarizmi u hrvatskom jeziku (br. 1526) D 20.—

Stražimir M. S.: Sjaj Danice Ilirske (br. 719) D 22.—

Bauer prof. G.: Spelin (njemački) (br. 685) D 12.—

Bauer prof. G.: Sprachwissenschaftliche Kombinatorik (br 687) D 8.—

Singer S.: Beiträge zur Literatur der kroat. Volkspoesie (br. 715) D 12.—

Žepić M.: Pregled grčke književnosti od najstarijega vremena do konca drugoga stoljeća poslije Isusa. Klasična grčka književnost (br. 1412)) D 23.—

Žepić M.: Pregled rimske knjižvnosti od najstarijega vremena do propasti zapadno rimskoga carstva (br. 1265) D 20.—

Klasici grčki i latinski.

Ceasar G. Jul.: Galski rat. Prijevod (br. 725) D 20.—

Caesa-Golik: Bellum Galicum original (br. 726) D 35.—

Ciceronov govor za Archiju pjesnika original (br. 727) D 5.—

Cicero : Retorička djela. Prijevod (br. 1916) D 12.—

Cicero: Lelije ili prijateljstvu prijevod (br. 729) D 4.—

Cicero M. Tulije: Katon stariji ili o starosti (br. 728) prijevod D 8.—

Demostenovi izabrani govori (broj 730) prijevod D 36.—

Demostenovi izabrani govori original (br. 2034) D 22.—

Demostenovi izabrani govori prijevod (br. 2036) D 15.—

Herodot-Music: Izbor iz povijesti original (br. 2033) D 30.—

Herodot-Music: Izbor iz povijesti prijevod (br. 2035) D 30.—

Homer-Majnarić Izbor iz Ilijade i Odiseje. original (br. 2032) D 40.—

Horacija Kv. Flaka: Izabrane pjesme po školskom izdanju od D. Julije Golika, Preveo prof D. Kišpatić (br. 1807) D 16.50

Kišpatić Drag.: Ovid. Elibris tristium ex epistulis, ex ponto, libris fastorum (br. 734) D 7.—

Ksenofon: Izabrani spisi. I. dio (br. 735) prijevod D 30.—

Ksenofon: Izabrani spisi. II. dio prijevod (br. 736) D 50.—

Kuzmić Martin: Komentar Aristotelovoj poetici (br. 737) D 24.—

Platonov i Ksenofonov Symposion prijevod (br. 743) D 12.—

Plutarhovi izabrani životopisi. I. dio prijevod (br. 745) D 36.—

Plutarhovi izabrani životopisi. II. dio prijevod (br. 741) D 42.—

Sallust G. K.: Katilinina urota i rat s Jugurtom, prijevod (br. 1917) D 20.—

Sofoklov Ajas (br. 747 original D 20.—

Sofoklof Edip kralj (br. 748) original D 20.—

Priprave za Marka Tulijana Cicerona (br. 742) D 6.—

Vergilije Publije Maron: Pastirske pjesme i pjesme o gospodarstvu (br. 749) D 8.—

Žepić M.: Pregled grčke književnosti od najstarijega vremna do konca drugoga stoljeća poslije Isusa. Klasična grčka književnost (broj 1412) D 23.—

Žepić M.: Pregled rimske knjižvnosti od najstarijega vremena do propasti zapadno rimskoga carstva (broj 1265) D 20.—

Prirodne znanosti.

Beyer: Herbar (br. 1552) D 28.—
samo korice D 12.—

Brixy Ivan: Fizika i kemija (br. 919.) D 18.—

Bubanović, Dr. Fr.: Slike iz kemije (br. 922) D 70.—

Burgerstein - Kišpatić: Botanika (br. 922.) D 36.—

Bubanović, Dr. F.: Kemija živih bića (br.) D 70.—

Babić: Mineralogija za srednje škole (br. 1718.) D 52.—

Babić: Geologija za srednje škole (br. 1719.) D 90.—

Babić B.: Rudstvo (br. 1782.) D 32.—

Benešić Fr.: Razmatranja (br.) D 15.—

Chamberlain C. J.: Mikrotehnika i botanički praktikum (br. 923.) D 50.—

Gjurašin, Dr. Stj.: Iz bilinskoga svijeta (br. 925.) D 34.—

Gjurašin, Dr. Stj.: Ptice (br. 926.) D 48.—

Gerbers Hugo: Die Entstehung u. Entwicklung des Lebens auf unserer Erde (br. 1398.) D 32.—

Hackel Ernst: Tajne sveta (br. 639.) D 32.—

Hochstetter-Kišpatić: Mineralogija i geologija (br. 1408.) D 40.—

Hadžić: Prirodopis za trgovačke akademije u tri dijela I. dio Mineralogija (br. 2126.) D 40.—

Hadžić: Prirodopis za trgovačke akademije u tri dijela II. dio Botanika sa 242 slike (br. 2127.) D 48.—

Hemmelmayr-Vladen: Organska kemija za više razrede srednjih škola (br. 2020) D 40.—

Hofman-Šandor: Kemija i mineralogija (br. 2010.) D 30.—

Janeček G.: Opća teoretička i fizikalna lučba (br. 929.) D 20.—

Kišpatić, Dr. Mišo: Iz bilinskoga svijeta. knjiga II. (br. 930.) D 32.—

Kišpatić, Dr. Mišo: Iz bilinskoga svijeta. knjiga III. (br. 931.) D 36.—

Kišpatić Mijo: Prirodopis rudstva (sa 609 slika na 24 table (br. 932.) D 135.—

Kišpatić, prof.: M.: Rudstvo za niže razrede srednjih škola (br. 1553.) D 12.—

Kišpatić, Dr. M.-Tučan: Slike iz rudstva (br. 1734.) D 55.—

Kučera, Dr. Oton: Gibanje i sile (br. 934.) D 55.—

Kučera Oton: Fizika (br. 935.) D 55.—

Kučera, Dr. Oton: Valovi i zrake (br. 936.) D 55.—

Kučera, Dr. Oton: Vrijeme (br. 937.) D 48.—

Majcen J.: Geometrija za više razrede srednjih učilišta (br. 1413.) D 60.—

Majcen, Dr. J.: Osnove nauka o projiciranju (br. 940.) D 6.—

Majcen, Dr. J.: Upute za izvođenje geometrijskih crteža (br. 941.) D 8.—

Netolicka, Dr. E.: Fizika i kemija (Drugi stupanj) (br. 945.) D 12.—

Netolicka, Dr. E.: Fizika i kemija (Treći stupanj) (br. 946.) D 12.—

Njegovan, Dr. Vlade: Kvalitativna analiza; udžbenik i laboratorijski priručnik (br. 1407.) D 66.—

Pajas Janko: Uputa u kvalitavnu i i kvantitativnu analizu (br. 1208) D 7.50

Plotnikov, Dr. Iv.: O snazi sunca (br. 948.) D 6.—
Pilar, Dr. G.: Ein Beitrag zur Frage über die Ursache der Eiszeiten (br. 947.) D 11.—
Roscoe H. E: Kemija (br. 949.) D 10.—
Šulek, Dr. B.: Lučba za svakoga ili popularna kemija (br. 951.) D 42.—
Vouk Vale, Dr.: Mali gljivar (br. 1378.) D 10.—
Vouk Vale Dr.: Život bilja (br. 954.) D 120.—

Slovnice, rječnici, listari.

a) HRVATSKO-SRPSKI I STAROSLAVENSKI.

Cosmopolitan Self Taught for Speaking Croatian or Serbian (broj 2263) D 6,—
Dutković Ivo: Stenografski rječnik (br. 1914) D 56.—
Daničić Đ.: Oblici hrvatskog ili srpskog jezika (br. 1554.) D 20.—
Filipović: Hrvatsko-njemačka besjedovnica (br. 697) D 50.—
Filipović: Hrvatsko-njemački džepni rječnik (br. 957) D 50.—
Gavazzi, Dr. M.: Pravopisni rječnik (br. 1215) D 20.—
Harambašić-Kokotović: Hrvat. pučki pismovnik (br. 959) D 18.—
Klaić-Miller: Deutsch - Kroatischer Dolmetscher (br. 957). D 12.—
Klaić-Miller: Lehrgang der kroatisch-serbischen Sprache (br. 960) D 30.—
Klaić-Miller: Schlüssel zum Lehrgang der kroatisch-serbischen Sprache (br. 961) D 10.—
Kokotović N.: Novi uzor listar (br. 962) D 60.—
Kozmopolita: Hrvatski za Engleze (br. 2263) D 6.—
Maretić Dr.: Gramatika i stilistika hrv. ili srp. jezika (br. 964) D 130.—
Najnoviji ljubavni listar (br. 963) D 20.—
Najnoviji mali ljubavni listar (br. 2179) D 8.—
Novotni Vj.: Slovnica staroslovenska (br. 967) D 10.—
Popović, Dr. M.: Poetika (br. 1942) D 16.—
Pravopisno uputstvo za sve osnovne, srednje i stručne škole kraljevine Jugoslavije (br. 2235) D 5.—
Rožić, prof. Vatroslav: Barbarizmi u hrv. jeziku (br. 1526.) D 18.—
Šeringer: Priručni rječnik tuđih riječi i fraza vezano (br. 1529) D 18.—
Šević Milan: Hrvatska i srpska gramatika za niže razrede srednjih škola (br. 1779.) D 34.—
Šiller D.: Gramatika u nsnovnim školama. Metoda gramatičke obuke predavanja i diktati za III. i IV. razred (br. 1669) D 12.—

c) ČEŠKI.

Režny Vojtjeh: Početnica češkoga jezika (br. 972) D 15.—

d) ENGLESKI.

Drvodelić M.: Englesko trgovačko dopisivanje (br. 1597) D 32.—
Drvodelić: Engleska gramatika za trgovačke i njima slične škole, te za samouke (br. 1997) D 85.—
Drvodelić: Engleska trgovačka čitanka (br. 2096.) D 25.—
Drvodelić: Englesko-hrvatski i hrvatsko-engleski rječnik, prilog knjizi engleska gramatika (br. 2070) D 24.—
Kozmopolita: Engleski učitelj (br. 973) D 3.—
Lochmer Al.: Hrvatsko-engleski džepni rječnik (br. 975) D 24.—
Lochmer Al.: Englesko-hrvatski rječnik. Veliko izdanje, vez. u platno D 200.—
Petrović Voj.: Elementarna gramatika engleskog jezika za Srbe (Gaspey — Otto. Sauer). ćiril. (br. 976) D 45.—

FRANCUSKA BIBLIOTEKA.

1. **Ježić:** Izbor iz francuske poezije I. (br. 2037) D 12.—
2. **La Fontaine:** Basne (br. 2083) D 10.—
3. **Schribe Le verre dleau** (br. 2039) D 12.—
4. **Mérimée,** Colomba (br. 2039) D 12.—
5. **Molière:** Les precieuses ridicules (br. 2041) D 10.—
6. **Perault:** Les contes de ma mere l'oie (br. 2042) D 10.—
7. **Bruno:** Le tour de la France (br. 2043) rasprodano D —.—

Petrović: Gramatika francuskog jezika (Gaspey — Otto — Sauer ćiril. (br. 980) D 45.—
Ploetz, Dr. K.: Francuska početnica (br. 981) D 36.—
Sarazin F.: Francusko trgovačko dopisivanje za porabu na trgovačkim akademijama (br. 1696) D 32.—
Sarazin F.: Ogledi iz Francuske književnosti. Morceaux chosis de la litteratura francaise (br. 1700) D 66.—
Šuller Fr.: Historie abrégée de la littérature francaise (br. 982.) D 40.—
Šuller F.: Sustavno oblikoslovlje i skladnja francuskog jezika (br. 983) D 26.—
Švrljuga: Francuska slovnička vježbenica (br. 984) D 34.—

f) GRČKI.

Marn, prof.: Homerov rječnik (br. 985.) D 20.—
Musić, Dr. A.: Gramatika grčkog jezika (br. 1934) D 85.—
Schenkel, Dr. K.: Prijevod grčke vježbenice (br. 896) D 15.—
Schenlk-Musić: Grčka početnica (br. 1919) D 80.—

g) LATINSKI.

Katić, prof. Fr.: Srpsko-hrvatsko-latinski rječnik (br. 987) D 100.—
Pavec, prof. Ivan: Mali latinac (br. 988) D 14.—

Žepić, prof. Milan: Latinske i hrvatske zadaće (o padežima). I. dio (br. 989) D 40.—
Žepić, prof. Milan: Latinske i hrvatske zadaće (o načinima). II. dio br. 990) D 40.—
Žepić, prof. Milan: Hrvatsko-latinski džepni rječnik za školsku porabu (br. 992) D 50.—
Žepić prof. Milan: Latinsko hrvatski džepni rječnik (br. 1340) D 50.—

h) MADŽARSKI.

Bojničić Dr. Iv.: Gramatika madžarskoga jezika (br. 933) D 55.—
Gyarkorlati Modszer: (br. 995) D 20.—
Hartman: Praktischer Lehrgang (br. 996) D 12.—
Kozmopolita: Madžarski učitelj (br. 997) D 3.—

i) NJEMAČKI.

Drvodelić M: Njemačko trgovačko dopisivanje (br. 1598) D 32.—
Ivkanec T.: Njemačka slovnica za više pučke škole (br. 999) D 40.—
Kozmopolita: Njemački učitelj (br. 1000.) D 3.—
Miller Ferdo: Praktična uputa u njemački jezik (br. 1001) D 45.—
Matl J. dr.: Praktisches Lee- und Lehrbuch der Serbo-kroatischen Sprache (br. 2063) D 32.—
Vitanović: Njemačka početnica Da potpuno naučiš Njemački 30 lekcija s prikladnim razgovorima u svim prilikama, kartonirano (br. 2270) D 20.—
Isto, vezano (br. 2244) D 34.—
Isto, skraćeno izdanje (br. 2262) D 12.—
Miller Ferdo: Veliki njemačko-hrvatski rječnik (br. 2074). D —.—
Petrović: Gramatika njemačkog jezika (Gaspey—Otto—Sauer) ćiril. (br. 1002) D 45.—
Roth Jul.: Prva njemačka vježbenica za opće pučke škole (br. 1003) D 24.—
Roth Jul.: Druga njemačka vježbenicaca (br. 2195) D 20.—
Šamšalović Dr.: Njemačko-hrvatski priručni rječnik (br. 1004.) D 36.—

j) POLJSKI.

Kozmopolita: Poljski učitelj (br. 1005) D 3.—

k) RUSKI.

Budmani: Gramatika ruskoga jezika (br. 1006.) D 50.—
Kozmopolita: Ruski čitelj (br. 1007) D 3.—
Mali rječnik Rusko-hrvatski i hrvatsko-ruski (br. 1528.) D 5.—
Petrović: Gramatika Ruskog jezika za Srbe (Gaspey — Otto — Sauer) ćiril. (br. 1008 D 45.—
Petrović Voj. Ključ za gramatiku ruskog jezika (Gaspey — Otto — Sauer) (br. 1009) D 24.—

ŠPANJOLSKI JEZIK.

Velikanović: Španjolsko-hrvatski pri- priručni rječnik (br. 2068) D 50.—
Velikanović: Hrvatsko-španjolski priručni rječnik D 90.—
Velikanović: Španjolski u trideset lekcija praktična uputa za početnike (br. 2075) D 38.—